

JYU DISSERTATIONS 180

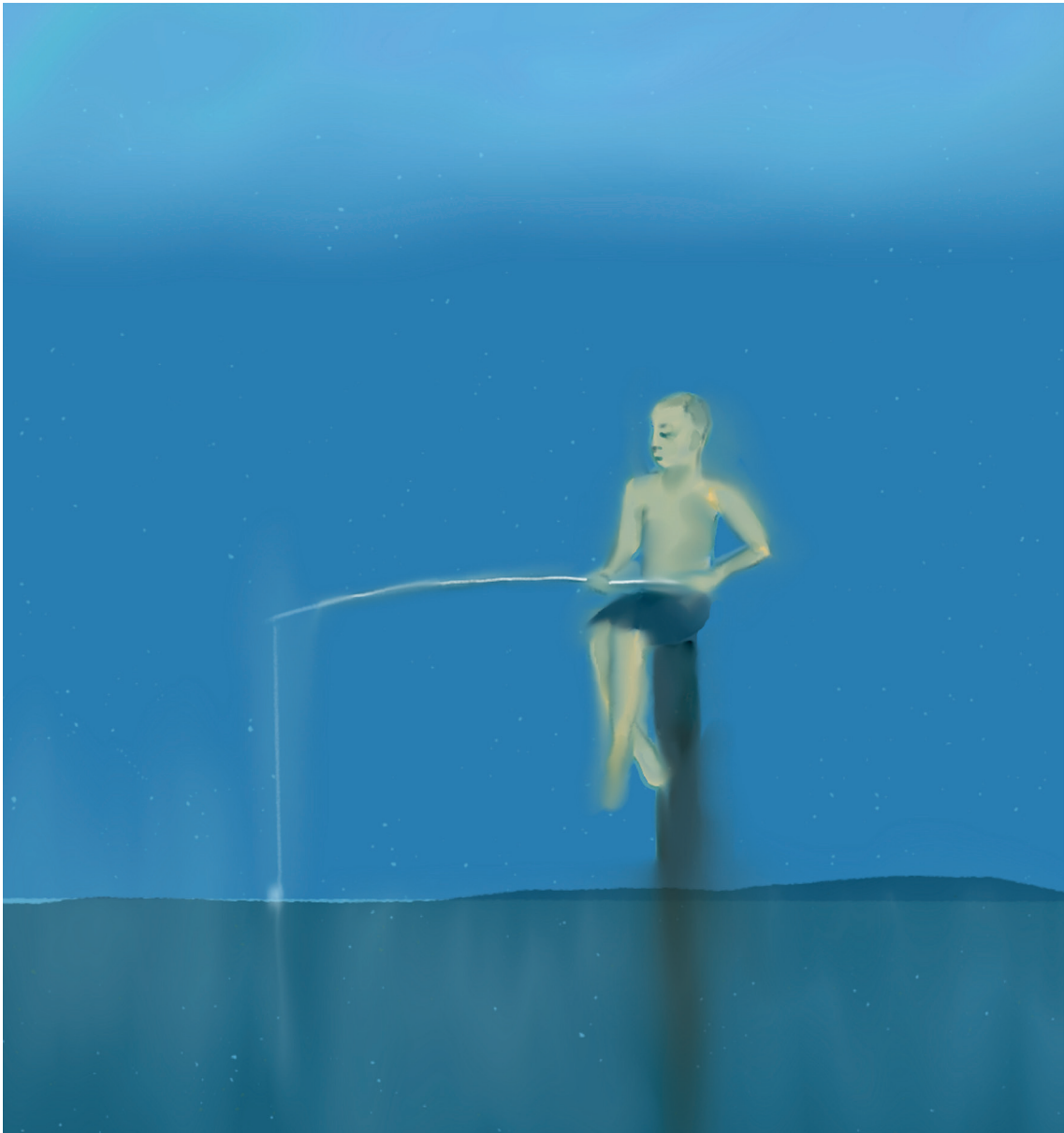

Anu-Riina Svenlin

Kannatteleva ja jännitteinen tukiperhetoiminta

Lastensuojelun tukiperhetoiminnan
käyttöteoria ja tukisuhteet

JYU DISSERTATIONS 180

Anu-Riina Svenlin

Kannatteleva ja jännitteinen tukiperhetoiminta

Lastensuojelun tukiperhetoiminnan käyttöteoria ja tukisuhteet

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen Ulappa-salissa tammikuun 31. päivänä 2020 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä, in Kokkola University Consortium Chydenius, lecture hall Ulappa, on January 31st 2020 at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2020

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Cover picture by Antti Haarala

Copyright © 2020 by University of Jyväskylä

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8011-5>

ISBN 978-951-39-8011-5 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-8011-5

ISSN 2489-9003

ABSTRACT

Svenlin, Anu-Riina

Enabling and Complex Support Family Intervention. Practice Theory and Relationships of Support Family Practice in Child Welfare

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2020, 268 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 180)

ISBN 978-951-39-8011-5 (PDF)

This study explores the Support Family as a child and family welfare intervention. Support Families are volunteers who provide community-based support to children and parents coping with a range of psycho-social challenges. The child usually spends one weekend a month with a Support Family. The research focuses on informal practice theory, sometimes described in social work as 'practice wisdom', that guides the intervention, on the different actors, on the content and effects of the intervention, and on social mechanisms that explain how a relationship develops over time between the two families. The theoretical framework underpinning this study consists of critical realism (CR) and CAIMeR-theory, based on CR. CAIMeR-theory aims to explain direct practice with clients in social work. The research has applied a case study strategy; the case study was carried out in a child welfare unit, in a medium-sized city in Finland. Data was collected from focus group discussions with social workers in child and family welfare, conducted in 2011 (N=6), and from interviews with children, parents and support families (N=15), conducted in 2014. The study explored six different support relationships. Theory-based content analysis has been applied.

This study shows that practice theory is complex. Based on the support relationships, critical points in the practice theory are identified, concerning both objectives and content of the intervention. Support Family intervention is based on the temporary strengthening of the network. This appears to conflict with one of the main purposes of the intervention - to bring safe and reliable relationships to the child's life. The content of the intervention for the child is based on everyday care, stimulation, exposing the child to alternative role models, interaction between children, and interaction between child and adult(s). For a parent, the core of the intervention consists of both respite care and a collaborative partnership offered by the Support Family. The study identified three mechanisms. The 'echo Mechanism' explains the receipt of support. The 'mirror Mechanism' describes how the parent becomes empowered through interactions between themselves and the Support Family. The 'support-producing context Mechanism' appears to energise the child and profile the effects, especially of the physical environment as part of the intervention. The study identifies a need to strengthen networks for the child and parent(s) on a more permanent basis.

Keywords: support family, support family intervention, child welfare, respite care, critical realism, CAIMeR-theory, practice theory

TIIVISTELMÄ

Svenlin, Anu-Riina

Kannatteleva ja jännitteinen tukiperhetoiminta. Lastensuojelun tukiperhetoiminnan käyttöteoria ja tukisuhteet

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2020, 268 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 180)

ISBN 978-951-39-8011-5 (PDF)

Tutkimus tarkastelee tukiperhettä lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Tukiperheet ovat lastensuojelun kentällä toimivia maallikoita, jotka tarjoavat tukea lapselle ja vanhemmalle. Lapsi viettää tavallisimmin tukiperheessä yhden viikonlopun kuukaudessa. Tutkimuksen kohteena ovat tukiperhetoiminnan käyttöteoria, intervention sisältö, sen toimijat, tukisuhteita selittävät sosiaaliset mekanismit ja tukiperhetoiminnan vaikutukset.

Teoreettinen viitekehys muodostuu kriittisestä realismista ja siihen perustuvasta KAIMEr-teoriasta. Tutkimus on toteutettu tapaustutkimuksena suomalaisen keskisuuren kaupungin lastensuojelussa. Aineisto muodostuu 2011 toteutetuista lastensuojelun ammattilaisten fokusryhmäkeskusteluista (6) sekä 2014 toteutetuista kuutta eri tukisuhdetta kuvaavista lasten, vanhempien ja tukiperheiden yksilöhaastatteluista (15). Työntekijäaineistosta tunnistettua käyttöteoriaa verrataan tutkimuksessa yksilöhaastatteluista muodostuvaa kuvaa vasten. Analyysi perustuu teorialähtöiseen sisällönanalyysiin.

Tutkimus osoittaa, että tukiperhetoiminnan käyttöteoria on jännitteinen. Tukisuhteiden perusteella käyttöteoriassa on kriittisiä pisteitä sekä tavoitteiden että intervention sisältöjen osalta. Tukiperhe tukitoimena perustuu verkoston väliaikaiseen vahvistamiseen, mutta tavoitteena on, että tukiperheen, lapsen ja vanhemman välille syntyy luottamuksellinen ihmissuhde. Lapsen osalta intervention sisältö rakentuu perustarpeiden huolehtimisesta, virikkeistä, malleista, lasten keskinäisestä toiminnasta sekä lapsen ja aikuisen välisestä vuorovaikutuksesta. Vanhemmalle intervention sisältö muodostuu hengähdystauosta ja tukiperheen tarjoamasta kumppanuudesta. Tutkimuksessa identifioitui kolme tukisuhteita selittävää mekanismia. Vastakaikumekanismi selittää tukitoimen aktivoitumista. Peilimekanismi kuvaa sitä, miten vanhemman voimaantuminen tapahtuu perheiden välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Tukea tuottava kontekstimekanismi selittää erityisesti fyysisen ympäristön vaikutusta osana interventiota ja lapsen toimintaa tukiperheessä. Tutkimus osoittaa, että perheiden tarpeita vastaisi paremmin tukitoimi, joka olisi suhdesensitiivisempi ja perheen verkostoa pysyvämmin vahvistamaan pyrkivä.

Avainsanat: tukiperhe, tukiperhetoiminta, lastensuojelu, avohuolto, kriittinen realismi, KAIMEr-teoria, tilapäishoito, käyttöteoria

Author's address Anu-Riina Svenlin
Kokkola University Consortium Chydenius
University of Jyväskylä
anu-riina.svenlin@chydenius.fi
<https://orcid.org/0000-0002-0930-3193>

Supervisors Professor Aila-Leena Matthies
Kokkola University Consortium Chydenius
University of Jyväskylä

Professor emeritus Mikko Mäntysaari
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Reviewers Senior Lecturer Pekka Kuusela
Department of Social Sciences
University of Eastern Finland

Professor Maritta Törrönen
Faculty of Social Sciences
Social Work
University of Helsinki

Opponent Professor Maritta Törrönen
Faculty of Social Sciences
Social Work
University of Helsinki

ESIPUHE

Väitöskirjan tekemiselle on monia vertauskuvia. Minulle se on ollut tuhansista paloista tehty palapeli. Ehkä siksi, että se oli jo lapsuudessa minulle mieluista puuhaa. Mutta myös siksi, että olen tutkimuksessani lähestynyt tukiperhetoimintaa monen toimijan näkökulmasta. Tämän palapelin tekeminen ei olisi kuitenkaan onnistunut minulta yksin, vaan sen kokoamisessa ovat auttaneet monet ihmiset, joita on nyt aika kiittää.

Tutkimukseni ei olisi syntynyt ilman siihen osallistuneita sosiaalityöntekijöitä, esimiehiä, lapsia, vanhempia ja tukiperheitä. Lämmin kiitos teille luottamuksesta ja siitä, että jaoitte ajatuksianne ja kokemuksianne tukiperhetoiminnasta. Olen palannut tutkimuksen aikana moneen kertaan kohtaamisiimme, jotka olivat täynnä elämää.

Palapelin nurkka- ja reunapalojen löytäminen on palapelin koottaessa ratkaisevaa, jotta kokonaisuus alkaa rakentua. Tässä minua ovat auttaneet työni ohjaajat. Lausun siksi kauneimmat kiitokseni kannustaville ja kärsivällisille ohjaajilleni, professori Aila-Leena Matthiesille ja professori emeritus Mikko Mäntysaaralle. Muistelen lämmöllä käymiämme ohjauskeskusteluja. On suuri ilo jakaa väitöskirjan valmistumisen hetki kanssanne. Kiitos Aiskille, että otit minut töihin Kokkolaan elokuussa 2008 ja ilmoitit, että seuraavaksi haetaan jatko-opinto-oikeus Jyväskylään. Sinulle kuuluu myös kiitos kustoksena toimisesta, kaikista käytännön järjestelyistä ja huolenpidosta, mikä on mahdollistanut irtautumisen opetustyöstä tutkimaan ja kirjoittamaan. Väitöskirjapolkuni on sisältänyt yllätyksiä, joihin suhtautuminen on vaatinut teiltä ohjaajilta luottamusta siihen, että prosessi jatkuu, kun on sen aika. Olen kiitollinen siitä, että olen voinut edetä siinä tahdissa, kun se on ollut minulle mahdollista. Mikkoa kiitän viisaudesta, tarakoista kommentteista ja kannustavasta läsnäolosta erityisesti silloin, kun olen esitellyt tutkimustani kansainvälisissä konferensseissa. Lämpimät kiitokset kuuluvat myös professori Björn Blomille Uumajan yliopistoon, joka on opastanut ja ohjannut minua KAIMEr-teoriaan liittyvissä kysymyksissä, ett stort tack till dig. Haluan kiittää myös Melbournen yliopiston tutkija Patricia McNamaraa, johon tutustuin vuonna 2010 EUSARF-konferenssissa Hollannissa. Trishin kautta minulle aukeni se, millaisiin muihin tukitoimiin tukiperhetoimintaa voi peilata. Kohtaamisemme johti myös siihen, että lähdin tutkijavaihtoon La Troben yliopistoon Jyväskylän yliopiston liikkuvuusapurahan turvin. Trish on sinnikkäästi kannustanut minua tutkimuksen eri vaiheissa. Trish, thank you for all your support and care.

Työni esitarkastajia YTT Pekka Kuusela ja professori Maritta Törröstä kiitän lämpimästi huolella laadituista sekä täsmällisistä lausunnoista. Asiantuntevat huomionne auttoivat viimeistelemään ja tuomaan paremmin esiin väitöskirjan keskeiset tulokset. Ne rohkaisivat myös terävöittämään ja tarkastelemaan tutkimustuloksia kriittisellä silmällä. Professori Maritta Törröstä kiitän myös vastaajajäksi lupautumisesta.

Työnantajaani Jyväskylän yliopistoa sekä Kokkolan yliopistokeskus Chydeniusta, ja sen johtajaa Tanja Risikkoa, kiitän mahdollisuudesta irtautua vuodeksi talomme kiertävän tutkijan paikalle ja liikkuvuusapurahasta, joka mahdollisti vierailuni Australiaan. Keski-Pohjanmaan kulttuurirahastoa ja Esko Ahon nimikkorahastoa kiitän tutkimukseni rahoittamisesta. Saamani kaksi apurahaa mahdollistivat sen, että pystyin keräämään tutkimusaineiston ja analysoimaan sitä kahdessa eri vaiheessa.

Vuosina 2010-2013 osallistuin Sosnetin sosiaalityön- ja sosiaalipalveluiden tutkijakoulun interventio-teemaryhmään, jota ohjasivat dosentti Riitta Haverinen, professori Pirjo Pölkki ja professori Kyösti Raunio. Kiitos teille tutkimuksen tekemisen maailmaan opastamisesta, joka oli merkityksellistä erityisesti tutkimuksen alkuvaiheessa. Kiitos teemaryhmäläisille - Kaisa Haapakoski, Kaisa-Elina Kiuru, Niina Rantamäki, Sirkka Alho, Janissa Miettinen ja Tarja Vierula - kommenteista, kysymyksistä, keskusteluista sekä väitöskirjan tekemisen matkan jakamisesta. Sosnetin yliopistoverkostoa kiitän myös mahdollisuudesta tehdä väitöskirjaa tutkijakoulun A-paikalla vuoden ajan. Vuosina 2013-2015 sain mahdollisuuden osallistua Sosnetin viimeistelyryhmään, jota ohjasivat professori Anneli Pohjola, professori Heli Valokivi ja professori Elina Virokannas. Kiitos teille, te loitte uskoa siihen, että väitöskirjat valmistuvat. Kiitos viimeistelyryhmäläisille - Hanna Kara, Heidi Ruohio, Anniina Kaittä, Anna-Maria Slotte - kannustuksesta ja yhteisistä nauruhetkistä! Ilman muita tutkijakoululaisia palapelin tekeminen olisi ollut yksinäistä puuhaa.

Jyväskylän yliopiston sosiaalityön yksikön henkilökuntaa ja jatkokoulutusseminaarilaisia kiitän lämpimästä vastaanotosta, yösijan tarjoamisesta ja innostavista keskusteluista. Te olette tuoneet palapeliin kauniita ja värikkäitä paloja! Kiitos professori Marjo Kuronen, professori Kati Närhi, YTT Tuija Kotiranta ja YTT Johanna Kiili - te olette esikuviani akateemisella tiellä. Kiitos ystävydestä ja vertaistuesta Sirpa Kannasoja, Maija Mänttari-van der Kuip, Johanna Hieta-mäki, Teija Karttunen ja Johanna Moilanen. Teidän ansiostanne väitöskirjan tekeminen on ollut välillä myös hauskaa! Johanna Moilasta haluan kiittää myös tutkimusaiheen jakamisesta, yhteisistä pohdinnoista ja kannustavasta tsemppauksesta työn loppumetreillä.

Olen koko väitöskirjaprosessin ajan työskennellyt Kokkolan yliopistokeskuksen sosiaalityön tiimissä. On vaikea löytää sanoja, jotka kuvaavat sitä, mikä merkitys työyhteisöllä on ollut ei vain väitöskirjaprosessille, vaan minulle ihmisenä. Teidän kanssanne on ollut hyvä tehdä töitä sekä jakaa elämää hyvässä ja pahassa. Kaikki ei ole mennyt kuin Strömsössä, mutta jotain samaa iloa ja tekemisen meininkiä tiimissämme silti on. Kiitos Tuomo Kokkoselle akateemiseen maailmaan johdattelusta ja oppaana toimimisesta erityisesti ensimmäisinä Kokkolan vuosina. Kiitos Sanna Virolaiselle ystävydestäsi ja siitä rauhallisuudesta sekä lämmöstä, millä kohtaat muut ihmiset. Kiitos Kati Korhoselle siitä, että asiat hoituvat ja iloisesta hymystäsi. Kiitos Kati Turtiaiselle elämänmakuisista keskusteluista ja ystävydestä - olen oppinut sinulta paljon. Kiitos Sirkka Alho, jonka kanssa olemme tehneet, paitsi yhteistä väitöskirjamatkaa, myös kasvaneet yh-

dessä opettajina. Kiitos ystävydestä, huolenpidosta, keltaisesta voimavillapaidasta, kuuntelusta ja huumorintajusta. Niina Rantamäkeä kiitän läsnäolosta niinä hetkinä, kun olen sitä eniten tarvinnut. Sinun kanssani sain jakaa sekä sen hetken, kun väitöskirja lähti esitarkastukseen, että toisen esitarkastuslausunnon saapumisen sähköpostiini. Kiitos työn kielenhuollosta marraskuun pimeinä iltoina, kun viimeistelin väitöskirjaa. Kiitos, että olet elämässäni. Katri Viitasalo kiitän pitkäaikaisesta ystävydestä, työtoveruudesta, keskusteluista ja äitiyden jakamisesta. Olet minulle tärkeä.

I would also like to thank our international team members Gorana Panic, Ingo Stamm and Qingyun Fan for your kindness and support during my PhD journey. Thank you Gorana for many great memories from conferences and for sharing the best birthday date ever with me.

Palapelin kanssa puurtamiseen tarvitaan välillä myös taukoja. Sellaisia ovat tuoneet lounasseura sekä työssäni kohtaamat ihmiset ja opiskelijat. Kiitos Anna Metteri, Camilla Nordberg, Kari Ilmonen, Elina Vaara-Sjöblom, Johanna Alatalo, Anne Saarela, Leena Iso-Somppi, Helky Häkli, Johanna Hiitola, Sari Vanhanen, Sari Ojala, Anne Jokela, Rauno Perttula, Tuuli Hirvilammi ja Heli Niemi.

Niinä hetkinä, kun on tuntunut siltä, että palapelin palat eivät koskaan asetu kohdalle eivätkä löydä toisiaan, on tarvittu vertaisia. Kiitos Camilla Granholm polun näyttämisestä ja hengähdystauoista, joita tapaamiset sinun kanssasi ovat minulle olleet. Kiitos Tarja Vierula, että olen aina voinut soittaa sinulle ja jakaa ajatuksia elämästä väitöskirjan kanssa sekä elämästä sen ulkopuolella. Ilman Vertaistukea väikkärintekijöille-tiimiämme, Tiina Lehto-Lundén ja Tuuli Lamponen, olisin tuskin selvinnyt väitöskirjaprosessin viimeisistä vaiheista. Kiitos teille kirjeistä, kirjoitusretriitistä, ystävydestä, huolenpidosta ja kauniista muistoista. Yhteinen matkamme jatkuu!

Vaihtelua palapelin kokoamiseen ovat tuoneet rakkaat ystävät, joiden kanssa olen saanut tehdä toisenlaisia palapelejä. Kiitos Malin Sjöberg, Åsa Gripenberg, Jenny Gripenberg, Yvonne Strömberg, Lotta Grönlund, Linda Fagerudd, Åsa Broo, Anna Maria Snellman, Ulrica Jansson-Lithén, Lina Jungell, Lotta Nyman, Linda Huldén, Emma Westerlund, Hanna Palovuori, Nina Martenson-Nygård, Sofia Dahlman ja Lotta Roos. Tack för att ni alltid finns. Kiitos Sanna Kamppinen ja Sanna-Kaisa Nyström pitkäaikaisesta ystävydestä ja uskomisesta siihen, että väitöskirja tulee valmiiksi. Kiitos ystävälleni FM Ida Forsmanille väitöskirjan oikolukemisesta ja kävelylenkeistä. Päivi Vuoriota kiitän työn viimeistelyvaiheessa saamastani avusta.

Kiitos myös appivanhemmilleni arjen turvaverkkona olemisesta sekä Thomakselle perheineen arjen ja juhlan jakamisesta. Kiitos Ella ja Unni, että olen saanut olla mukana elämässänne. Kiitos vanhemmilleni siitä, että olette kannustaneet opiskelemaan ja tukeneet opintojani. Olen saanut teiltä uteliaisuuden elämään. Kiitos äidilleni ja Untolle mustikoista, metsäretkistä, nuotiohetkistä, käytännön avusta sekä lasten hoitoavusta silloin, kun arjen palapeli sitä on vaatinut. Kiitos isälleni väitöskirjan kansikuvasta. Kiitos siskolleni Anna-Kaisalle perheineen värikkäistä ja pilkullisista kohtaamisista. Kiitos Elli-Nora ja Emmi-Julia, että saan olla teidän tätinne.

Kiitos Johan kumppanuudesta, arjen jakamisesta, tuestasi, rakkaudestasi, huumoristasi ja musiikista, mitä olet tuonut elämäni. Ilman sinua tämä palapeli olisi vieläkin keittiönpöydällämme. Kiitos Vilmer ja Edvin väreistä ja valosta, joita tuotte elämäni joka päivä. Olette rakkaita. Nyt kirja on valmis.

Pietarsaaressa itsenäisyyspäivänä 6.12.2019

Anu-Riina Svenlin

KUVIOT

KUVIO 1	Tukiperhetoiminnan kontekstit	31
KUVIO 2	Mekanismin rakenne KAIMEr-teorian mukaan	34
KUVIO 3	Asiakastyötä selittävät mekanismit ja niiden jännitekentät	37
KUVIO 4	KAIMEr-teoria tutkimuksen kehikkona (muokattu Blom & Morén 2015, 50)	41
KUVIO 5	Tukiperhetoiminnan jännitteet	69
KUVIO 6	Yksi tapaus, useampi analyysiyksikkö (sovellettu Yin 2006, 60) ...	75
KUVIO 7	Fokusryhmäkeskusteluprosessi	79
KUVIO 8	Tukiperhetoiminnan 3 kontekstia	100
KUVIO 9	Kuormittavat tekijät lapsen ja vanhemman kontekstissa	110
KUVIO 10	Tukiperhetoiminnan tavoitteiden analyysiprosessi	123
KUVIO 11	Lapselle nimetyt tavoitteet	130
KUVIO 12	Tukiperhetoiminnan käyttöteoria	133
KUVIO 13	Toimijat - lastensuojelun ammattilaisten käsitys	143
KUVIO 14	Vanhempi toimijana - lastensuojelun ammattilaisten ja vanhempien käsitys	153
KUVIO 15	Lapsi toimijana	154
KUVIO 16	Ammattilaisten käsitys intervention sisällöstä vanhemmalle	162
KUVIO 17	Intervention sisältö lapselle	178
KUVIO 18	Tukiperhekontekstin 3 ulottuvuutta	188
KUVIO 19	Lapseen suuntautuva ja vastavuoroinen tukisuhde	197
KUVIO 20	Prosessivaikutukset	202
KUVIO 21	Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset	203
KUVIO 22	Toiminnalliset vaikutukset	205
KUVIO 23	Käyttöteorian jännitteet	216

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Lastensuojelun perhehoito (Sosiaalhallitus 1986, 7)	46
TAULUKKO 2	Kriittisen realismiin perustuvan tutkimus- ja analyysiprosessin vaiheet	92
TAULUKKO 3	Esimerkki abduktiosta	93
TAULUKKO 4	Perheiden saamat palvelut ja muut tukitoimet vanhempien kertomana	104
TAULUKKO 5	Tukiperhe toimijana	150
TAULUKKO 6	Tukiperheen toiminta lapsen suuntaan	177

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	15
1.1	Tutkimaton tukiperhetoiminta	17
1.2	Tutkimuksen lähtökohdat	18
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	21
2.1	Kriittinen realismi ja sosiaalityön tutkimus.....	21
2.2	Kriittisen realismin lähtökohdat.....	23
2.3	KAIMeR-teoria sosiaalityötä selittävänä mallina	27
2.3.1	KAIMeR-teorian lähtökohdat.....	28
2.3.2	Kontekstit	30
2.3.3	Toimijat.....	32
2.3.4	Interventio ja sen sisältö.....	32
2.3.5	Mekanismit	33
2.3.6	Tuotokset ja vaikutukset.....	37
2.4	Ohjelmateoria ja käyttöteoria.....	38
2.5	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	42
3	LASTENSUOJELUN TUKIPERHETOIMINTA.....	43
3.1	Tukiperhetoiminnan historia	43
3.2	Tukiperhetoiminnan laajuus.....	49
3.3	Tukiperhetoimintaan rinnastettavat tukimuodot muissa maissa	51
3.4	Aiemmat tutkimukset	58
3.4.1	Lasten kokemukset tukiperhetoiminnasta	59
3.4.2	Tukiperhetoiminnasta tehdyt rekisteritutkimukset.....	62
3.4.3	Vanhempien kokemukset tukiperhetoiminnasta	64
3.4.4	Tukiperheiden kokemukset.....	66
3.4.5	Sosiaalityöntekijöiden käsitys tukiperhetoiminnasta.....	67
3.5	Yhteenveto	68
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	70
4.1	Kriittinen realismi ja metodologia.....	70
4.2	Tapaustutkimus tutkimusstrategiana.....	71
4.3	Tapauksen valinta.....	73
4.4	Tapaustutkimuksen toteuttaminen ja kentälle pääsy.....	75
4.5	Fokusryhmäkeskustelu aineistonhankintamenetelmänä	77
4.6	Yksilö- ja teemahaastattelu aineistonhankintamenetelmänä	82

4.6.1	Esimiesten yhteishaastattelut	83
4.6.2	Tukiperheiden haastattelu	83
4.6.3	Vanhempien haastattelu	84
4.7	Lasten haastattelu	85
4.8	Aineisto ja analyysiprosessi	89
4.9	Tutkimuseettinen pohdinta ja tutkijan positio	95
5	TUKIPERHETOIMINNAN KONTEKSTIT	99
5.1	Lapsen ja vanhemman konteksti	100
5.1.1	Vanhempien ja tukiperheiden käsitys perheen elämäntilanteesta	101
5.1.2	Lapsen ja vanhemman elämäntilanne työntekijöiden kuvaamana	104
5.2	Tukiperhekonteksti.....	111
5.2.1	Lapsiystävällinen fyysinen ympäristö	112
5.2.2	Perheen ympärille rakentuva sosiaalinen ympäristö	114
5.2.3	Viikonloppu ajallisena kontekstina	115
5.2.4	Turvallinen tukiperhekonteksti	116
5.3	Lastensuojelukonteksti ja tukiperhetoiminnan käyttöteoria.....	116
5.3.1	Tukitoimen luonne ja sen asettamista ohjaavat ehdot.....	117
5.3.2	Tukiperhetoiminnan tavoitteet	122
5.3.3	Tukiperhetoiminnan käyttöteoria	132
6	TOIMIJAT.....	137
6.1	Lastensuojelun ammattilaisten käsitys toimijoista	137
6.2	Tukiperhe toimijana	144
6.3	Vanhempi toimijana	151
6.4	Lapsi toimijana	153
6.5	Ammattilaiset toimijoina	157
6.6	Kohti toimijoiden välisiä suhteita	158
7	INTERVENTION SISÄLTÖ.....	160
7.1	Intervention sisältö vanhemmalle	160
7.1.1	Hengähdystaukoja ja kumppanuutta vanhemmalle	160
7.1.2	Omaa aikaa ja kokemuksia kumppanuudesta.....	162
7.1.3	Tukiperheen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen rakentuminen.....	164
7.1.4	Tapaamisista sopiminen ja tukisuhteen kesto	167
7.2	Intervention sisältö lapselle.....	169
7.2.1	Perustarpeista huolehtiminen, vuorovaikutus, mallit ja virikkeet	169
7.2.2	Yhteiset elämykset ja lasten keskinäinen toiminta.....	172
7.2.3	Tukiperheen ja lapsen välinen vuorovaikutus	174
7.2.4	Tulkinta intervention sisällöstä lapselle	177
7.3	Sosiaalityöntekijän ja koordinaattorin vaikutus intervention sisältöön	180

8	TUKIPERHETOIMINTAA SELITTÄVÄT MEKANISMIT	183
8.1	Vastakaikumekanismi.....	183
8.2	Peilimekanismi.....	185
8.3	Tukea tuottava kontekstimekanismi.....	187
8.4	Tukisuhteiden dynamiikka	189
8.4.1	Lasten välinen kaverisuhde.....	189
8.4.2	Sopimuksellinen suhde	191
8.4.3	Kannatteleva tukisuhde	192
8.4.4	Projektimainen tukisuhde.....	194
8.4.5	Tiivis tukisuhde.....	195
8.5	Yhteenveto	196
9	TUKIPERHETOIMINNAN TUOTOKSET JA VAIKUTUKSET	199
9.1	Tukiperhetoiminnan tuotokset.....	199
9.2	Tukiperhetoiminnan moninaiset vaikutukset	200
9.2.1	Prosessivaikutukset	201
9.2.2	Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset	202
9.2.3	Syvätason vaikutukset.....	204
9.2.4	Toiminnalliset vaikutukset	204
9.3	Vaikutukset vanhemman näkökulmasta	205
9.4	Vaikutukset tukiperheen näkökulmasta	208
9.5	Tukiperhetoiminnan vaikutukset ja tavoitteiden saavuttaminen ...	209
10	KÄYTTÖTEORIAN KRIITTINEN TARKASTELU	212
10.1	Käyttöteorian kriittiset pisteet	212
10.2	Tukiperhe interventiona	217
11	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	219
11.1	Tutkimusprosessin tarkastelu.....	219
11.2	Johtopäätökset.....	222
	YHTEENVETO (SUMMARY).....	230
	LÄHTEET	237
	LIITTEET.....	255

1 JOHDANTO

Tuo pieni ihminen turkoosissa kynsilakassa oli himpun päälle x vanha, kun tavattiin ensimmäisen kerran ja nyt, reilut seitsemän vuotta myöhemmin virallinen osuus saatetaan pikkuhiljaa päätökseen. Kerta kuukauteen ollaan vuosien ajan tavattu ja vaikka vähän on välillä väsyttänyt, mittari on aina painunut reilusti positiiviselle tapaamisen päätyttyä.

Typsystä on kasvanut määrätietoinen, oman arvonsa tunteva tunteellinen koululainen, jonka kanssa on ollut hienoa hömpötellä ns. tyttöjen juttuja meikkailuista kirppiksillä luuhaamisiin.

Joonaa on ollut alusta saakka tärkeä ihminen koko paletissa ja välillä nuo kaksi ovat sihisneet ikäerostaan huolimatta toisilleen kuin sisarukset, vuorotellen toisiaan komennellen, toisaalta touhunneet sulassa sovussa keskenään, vaikka muuttuvaa labyrinttiä pelaillen.

Olo on haikea mutta myös onnellinen. Eikä tämä yhteydenpito tähän lopu, vaikka viralliset kiitoskakkulapiot on saatu, eihän ystävyyttä voi katkaista vain siksi, että "tarve on päättynyt". Tarve olla turvallinen aikuinen ainakin jatkuu eikä vähätellä sovi lapsen tarvetta saada pitää yhteyttä sellaiseen jatkossakin, vaikei siitä ole enää paperilla sovittu.

Näin kirjoittaa syksyllä 2019 tukiperheenä toiminut ystäväni omalla Facebook-sivullaan tukiperhesuhteen päättyessä. Kirjoitus tiivistää monta tärkeää asiaa tukiperhetoiminnasta. Se kertoo siitä, millaista tukea maallikkotoimijat voivat tarjota perheille. Se kertoo siitä, millaisista asioista tukiperheen ja lapsen välinen suhde rakentuu. Tukiperhetoiminnassa on kyse yhdessä olemisesta sekä yhdessä tekemisestä, viikonlopunvietosta, perheessä elämisestä, lasten ja aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta. Se kertoo myös siitä, miten virallisen auttamisjärjestelmän virittämästä suhteesta voi syntyä ihmissuhde, joka säilyy lapsen elämässä tukisuhteen päätyttyä.

Tukiperhevanhemman kirjoitus herättää myös kysymyksiä, kuten mihin tukiperhetoiminta auttamismuotona perustuu, milloin tukiperhettä tukitoimena käytetään, millaisia tukisuhteet ovat, miten ne syntyvät ja päättyvät? Ne ovat myös kysymyksiä, jotka ovat virittäneet tätä tutkimusta. Tukiperhetoiminnan

juuret paikantuvat vuoden 1983 lastensuojelulakia (683/1983) edeltäneeseen valmisteluun, jossa yhtenä lähtökohtana oli se, että vapaaehtoistyön tulisi täydentää ammatillista lastensuojelutyötä. Valmistelutyö johti siihen, että tukiperhe- ja tukihenkilötoiminta kirjattiin lastensuojelulakiin lastensuojelun avohuollon tukitoimiksi. Tukitoimista tuli kansalaisten aktiivisuuteen perustuvaa vapaaehtoistyötä ja osa lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa lakisääteistä suojelu-, kasvatus- ja huoltotyötä (Moilanen 2015, 12; Matthies 1993, 111). Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että maallikkotieto ja -toiminta muodostivat ne resurssit, joilla lasta ja perhettä lähdettiin tukiperhetoiminnassa tukemaan (Pösö 2007, 66–68). Tukiperheistä on reilun kolmenkymmenen vuoden aikana tullut lastensuojelun kentällä toimivia vapaaehtoisia, jotka voivat olla perheitä, pariskuntia tai yksinasuvia henkilöitä. He tarjoavat lastensuojelun kentällä tukea perheille vahvistamalla lasten ja vanhempien sosiaalista verkostoa. Tavallisesti tukiperhetoiminta tarkoittaa sitä, että lapsi vieraillee tukiperheessä säännöllisesti kerran kuukaudessa. Lapsi osallistuu tukiperheen arkeen yhden viikonlopun ajan ja viettää siellä joskus myös loma-aikoja (Keränen 2004, 4–9; Berg Eklundh 2010, 5; Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016). Vanhemmalle lapsen vierailu tukiperheessä tarjoaa arkea rytmittävän säännöllisen hengähdystauon.

Niin tukiperhe- kuin tukihenkilötoiminnassa on kyse uniikista yhdistelmästä: tukimuodot perustuvat lainsäädäntöön, tuen koordinoinnista vastaavat useimmiten sosiaalityöntekijät, mutta tuen tarjoajat ovat vapaaehtoisia (Franséhn 2015, 20). Tukitoimet ovat tavallaan ”puolivirallista” toimintaa, koska niitä toteutetaan julkisella sektorilla lakisääteisen lastensuojelutyön alla, kunnan lastensuojelun ja tukihenkilöiden ja -perheiden välisenä yhteistyönä (Moilanen 2015, 12). Toiminta ei ideologisesti kuitenkaan ankkuroidu julkiseksi hallinnoksi. Ruotsissa tällaista toimintaa on kuvattu käsitteellä ”kvasi-ideaalinen toiminta”, koska tukisuhdetta ohjaa viranomainen tai ainakin sosiaalialan ammattilainen (Svedberg 2001, 155). Erityistä tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnassa vapaaehtoistoiminnan muotona on myös sen rajautuminen kapeaan tehtävään, yhden perheen tukemiseen, ja sen perustuminen suoran sosiaalisen tuen tarjoamiseen (Svedberg 2001, 155; Berg Eklundh 2010, 38; Markkola 2005, 41). Tukiperhetoiminnassa on uniikkia se, että toimijana on yleensä koko perhe ja tukea tarjotaan perheen kodissa. Siten toiminnassa yhdistyy myös perhehoidon ja vapaaehtoistoiminnan traditio. Tukihenkilöille ja tukiperheille maksetaan myös kulukorvausta ja hoitopalkkiota (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019). Toiminta ei tästä näkökulmasta ole täysin palkatonta, mitä pidetään yhtenä vapaaehtoistoiminnan keskeisenä periaatteena (kts. Yeung 2002, 11).

Tukiperheen tarve on usein yhteydessä perheiden hyvinvointivajeisiin (Törrönen 2012) kuten vanhemman jaksamisen hiipumiseen ja yksinhuoltajuuden haasteisiin. Vanhemman jaksamisen tukemista onkin pidetty tukiperhetoiminnan keskeisenä lähtökohtana. Lapsen näkökulmasta tukiperheen tarvetta on perusteltu turvallisten ja luotettavien sosiaalisten suhteiden puuttumisella, mutta myös erilaisen perhemallin saamisella. Tukiperhetoiminnan on toivottu tuottavan lapselle familistista pääomaa, joka tarkoittaa perheenkaltaista välittämistä, turvallisuuden tunnetta ja luottamuksellisia suhteita (vrt. Moilanen 2015,

96). Toiminta on vahvasti perustunut ydinperheajatteluun, jossa lähtökohtana on ydinperheen asema lapsen hyvinvoinnin ja hyvän olotilan toteuttajana (Keränen 2004, 12; Regnér 2006). Tätä kautta tukiperhetoiminta on kiinnittynyt perhemuodoista käytäviin keskusteluihin (kts. Nätkin 2003, 16–17).

1.1 Tutkimaton tukiperhetoiminta

Lastensuojelun palvelujärjestelmän tehtävänä on vastata monenlaisiin lapsuuden ja perhe-elämän ongelmatilanteisiin. Tämä vuoksi lastensuojelussa tarvitaan monipuolisia auttamismuotoja, jotka tukevat haastavissa elämäntilanteissa olevia lapsia ja vanhempia. (Pösö 2010, 334.) Tukiperhetoiminta on esimerkki yhdestä tällaisesta auttamismuodosta. Se on myös esimerkki auttamismuodosta, jota ei ole juurikaan tutkittu ja jonka vaikuttavuutta ei ole arvioitu. Tämä on yllättävää, koska tukiperhetoiminnassa on kyse pitkään käytössä olleesta ja kustannuksiltaan varsin edullisesta tukimuodosta. Lapsen tukiperheessä viettämän vuorokauden hinta vaihtelee kunnan mukaan 32–60 euron välillä (Heino ym. 2006, 88). Perustellusti voi väittää, että tukiperhetoiminnan toteuttaminen on vuosikymmenten aikana perustunut ensisijaisesti sosiaalityöntekijöiden käytännön tietoon. Tästä syystä tukiperhetoiminnan arvo tukitoimena on jäänyt epäselväksi, vaikka se on niin perheiden kuin työntekijöiden näkökulmasta koettu tukitoimena usein toimivaksi. Toimintaa ei kuitenkaan voida arvioida eikä toteuttaa pelkästään asiakkaiden ja työntekijöiden tyytyväisyyskriteerien perusteella, kuten ruotsalaiset lastensuojelututkijat Bo Vinnerljung ja Eva Franzén (2005, 361) osuvasti toteavat. Aikaisemmissa tutkimuksissa on lisäksi todettu, että tukiperhetoiminnan tavoitteiden ja intervention logiikan täsmentämiselle on suuri tarve (Vinnerljung & Franzén 2005; Brännström, Vinnerljung & Hjern 2012; Berg Eklundh 2010; Andersson 2003).

Lastensuojelututkimuksessa tukiperhetoiminta on herättänyt melko vähän kiinnostusta, mikä saattaa liittyä siihen, että lastensuojelun toimenpiteiden laentuessa vapaaehtoistyön ja kansalaisyhteiskunnan alueille siirrytään 'ei kenenkään maalle' (Moilanen 2015, 115). Suomessa tukiperhetoiminnasta on tehty yksi ammatillinen lisensiaatintutkielma (Keränen 2004), 2010-luvulla tukiperhetoimintaa on sivuttu lasten monipaikkaista asumista käsitelleissä tutkimuksissa (Forsberg & Ritala-Koskinen 2016; Ritala-Koskinen 2018). Muilta osin tukiperhetoiminnan tutkimus on rajoittunut opinnäytetöihin. Pro gradu -tutkielmaa tukiperhetoiminnasta on viime vuosina tehty sosiaalityössä ja kasvatustieteissä kymmenkunta.

Tutkimuksellinen aukko ei koske lastensuojelussa ainoastaan tukiperhetoimintaa. Lastensuojelusta tiedetään valtakunnallisesti liian vähän esimerkiksi siitä, mitä tukea lastensuojelun avohuollon asiakkaat saavat, kuka palvelut toteuttaa ja millaisia lasten reitit lastensuojelujärjestelmässä ovat (Pösö 2007, 81). Se, että lastensuojelusta puuttuu yleiskatsauksellista virallista tietoa, vaikeuttaa

interventioiden vaikuttavuuden arviointia, tutkimista ja palvelujärjestelmän kehittämistä (Eronen 2007, 6; Pösö 2007, 81; Rousu 2007). Lastensuojelun avohuollon tutkimuksen vähäisyys kuvastaa sitä, että lastensuojelun tutkimus on samassa asemassa kuin asiakkaansa eli marginaalissa. Panostukset yleisten lapsi- ja perhepalvelujen parantamiseen eivät ole näkyneet lastensuojelun tutkimuksessa, koska keskustelussa on peräänkuulutettu yleisempää lapsi- ja perhepolitiikan tutkimusta. (Heino 2017, 194.)

Tukiperhetoimintaa koskevan tutkimuksen vähäisyys tarkoittaa sitä, että toimintaan kohdistuu monia kysymyksiä, joihin ei ole vastauksia. Olemassa olevan tiedon pohjalta tukiperhetoiminnassa ei voida vastata, miten tukiperhe tukee lasta ja vanhempaa, mikä on tukitoimen funktio lastensuojelun prosessissa, millaisia vaikutuksia tuella on lapsen ja vanhemman tilanteeseen tai mihin tukiperheissä käyneet lapset päätyvät. Edellä mainittuja kysymyksiä pohdin myös itse toimiessani 2000-luvun alussa tukiperhetoiminnan sosiaalityöntekijänä sekä lastensuojelun tukihenkilöiden kouluttajana. Koin, että toimintaani ohjasi ensisijaisesti luottamus tukiperheiden auttavaan voimaan. Kaipasin kuitenkin laajempaa ja jäsentyneempää tieto- ja tutkimuspohjaa toimintaan, jossa otin päivittäin kantaa vanhemman jaksamiseen, lapsen tarvitsemiin ihmissuhteisiin sekä maallikkotoimijoiden resursseihin tukea lapsia ja vanhempia. Aloittaessani tätä tutkimusta vuonna 2009 tukiperhetoiminnan tietopohja oli edelleen hyvin kokemuspohjainen. Tukiperhe oli tukitoimi, jossa kaksi perhettä teki yhteistyötä, mutta sen taustalla vaikuttavat tavoitteet, perustelut ja käytännöt olivat epämääräisiä. Toimintaa ohjasi ”tuntumisen mekanismi”, joka perustuu siihen, että jokin tuntuu toimivalta, mutta sen avaaminen ulkopuoliselle ja sen sisältämän tiedon siirtäminen uusille työntekijäsukupolville on vaikeaa (Rousu 2007, 242). Tuntumisen mekanismi kuvastaa sitä, että sosiaalityön käytännössä teoriaa ja tietoa käytetään usein implisiittisesti eikä toimintaa ohjaavien oletusten kaavoista olla välttämättä täysin tietoisia. Sosiaalityöllä on kuitenkin tieteenä sekä velvollisuus että mahdollisuus selittää, millaisiin mekanismeihin sen interventiot ja niiden vaikutukset perustuvat (Johnsson & Svensson 2005, 426–431).

1.2 Tutkimuksen lähtökohdat

Tämän sosiaalityön alaan kuuluvan väitöskirjatutkimuksen kohteena on tukiperhetoiminta, sen käyttöteoria ja toimijoiden välille syntyvät tukisuhteet. Tarkastelen tutkimuksessani tukiperhettä tukitoimena kokonaisvaltaisesti sen toimijoiden – *tukiperheiden, lasten, vanhempien ja lastensuojelun ammattilaisten* – kokemuksesta ja tiedosta käsin. Tutkimus on toteutettu *tapaustutkimuksena* yhden keskikokoisen kunnan tukiperhetoiminnasta ja aineisto muodostuu eri toimijoiden haastatteluista. Tutkimus lähestyy tukiperhetoimintaa kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin jäsentämällä sitä, millainen käyttöteoria ohjaa tukiperhetoimintaa. Toiseksi tarkastelemalla sitä, mitä tukiperheiden, lasten ja vanhempien kohda-

nessa tapahtuu, millaisia suhteita tukiperhetoiminnassa syntyy, millaisia jännitteitä toiminnassa on sekä sitä, millaiset sosiaaliset mekanismit selittävät tukiperhetoiminnassa syntyviä suhteita ja niiden aikaansaamia vaikutuksia.

Tutkimuksen ensimmäinen lähtökohta on *tukiperhetoiminnan historian* ja toiminnan kehittymisen tarkastelu. Tukiperhekäsitteen ilmestymistä suomalaiseseen lastensuojelukeskusteluun ei ole aiemmissa tutkimuksissa seikkaperäisesti kuvattu. Historian kuvaamisen kautta luon käsitystä siitä, miksi tällainen tukimuoto otettiin Suomessa käyttöön ja mistä toiminta sai vaikutteita. Tutkimuksen toisen lähtökohdan, ja jatkumon toiminnan juurien tarkastelulle, muodostaa tukiperhetoiminnan *käyttöteorian jäsentäminen*. Olen kiinnostunut tutkimuksessani siitä, millaista tietoa työntekijöille on käytännön lastensuojelutyössä syntynyt tukiperheen käyttämisestä tukitoimena ja miten tieto ohjaa tukiperhetoimintaa. Työntekijöiden käytännön työssä syntyneen kokemuksellisen tiedon jäsentäminen rakentuu tutkimuksessa ohjelmateorian käsitteen avulla. Ohjelmateorian käsite kokoaa tutkimuksessani yhteen sen, millaiset oletukset ohjaavat tukiperhetoimintaa, mitkä ovat toiminnan tavoitteet ja miten ne voidaan saavuttaa (Blom & Morén 2007, 35–36). Tutkimuksen kolmatta lähtökohtaa kuvastaa metafora mustan laatikon avaamisesta, joka viittaa siihen, että olen tutkimuksessa kiinnostunut siitä, miten tukisuhteet syntyvät ja mitä ne sisältävät. *Mustan laatikon avaamiseen* yhdistyy pyrkimys selittää tukiperhetoiminnan vaikutusten syntymistä tuen sisällön ja kontekstuaalisten olosuhteiden yhteisvaikutuksena. Kyse on interventiotutkimuksesta, jonka keskiössä on auttamisen väliintulojen merkitykset ja vaikutukset sekä se, millaisia muutoksia sosiaalityön tuki tuottaa ihmisen elämäntilanteessa (Pohjola 2017, 83). Kriittinen realismi (Bhaskar 1978) ja KAIMER-teoria (Blom & Morén 2015) muodostavat tutkimuksessa sen teoreettisen ja metodologisen kehikon, jonka sisällä tällainen tarkastelu on mahdollista.

Tutkimuksen neljäs lähtökohta nivoo yhteen edellä nimetyt kolme lähtökohtaa. Se on *käsitteellistää ja teoretisoida* sitä, millainen interventio tukiperhe on. Tarkoitan tällä sitä, että tutkimuksen lähtökohtana on tuottaa uutta, syvenevää ja tarkentuvaa tietoa tukiperhetoiminnasta, joka vahvistaa lastensuojelun sosiaalityön tutkimusperustaisuutta (Mäntysaari 2006, 139; 160). Tutkimukseni on saanut vaikutteita 2000-luvulla tehdyistä suomalaisista lastensuojelun avohuollon tutkimuksista (mm. Hurtig 2003; Hietämäki 2015; Moilanen 2015; Vierula 2017; Pekkarinen 2016) sekä muissa Pohjoismaissa (Regnèr 2006; Larsen 2008; Berg Eklundh 2010) tehdyistä tukiperhetoiminnan tutkimuksista. Myös brittiläiset (Aldgate & Bradley 1999; Roberts 2015;) ja australialaiset (McNamara & Borenstein 2012) tutkimukset ovat avanneet näköaloja siihen, miten tukiperhetoimintaa voi käsitteellistää ja lähestyä empiirisesti.

Tutkimuksen rakenne on seuraavanlainen. Luvussa 2 kuvaan tarkemmin tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat. Luvun lopuksi täsmennän tutkimuksen tavoitteet ja asetan tutkimuskysymykset. Luvussa 3 lähestyn ja määrittelen tukiperhetoimintaa kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin teen katsauksen tukiperhetoiminnan kehittymiseen Suomessa. Toiseksi vertaan tukiperhetoimintaa vastaaviin tukimuotoihin muissa maissa sekä tarkastelen tukiperhetoiminnan suhdetta

tilapäishoidon käsitteeseen. Kolmanneksi kokoan yhteen aiempien tukiperhetoiminnasta tehtyjen kotimaisten ja kansainvälisten tutkimusten tuloksia. Luvussa 4 kuvaan tutkimuksen metodologiset valinnat, esittelen tutkimusaineiston ja analyysiprosessin. Lopuksi tarkastelen tutkimuseettisiä kysymyksiä ja omaa positiotani tutkimuksessa.

Luvuissa 5–9 siirryn analyysin tulosten esittelyyn. Tulosluvut rakentuvat yksi kerrallaan kunkin KAIMEr-teorian käsitteen ympärille. Luvussa 5 tarkastelen tukiperhetoiminnan kontekstuaalisia olosuhteita sekä kuvaan tukiperhetoiminnan käyttöteorian. Luvussa 6 tarkastelen tukiperhetoiminnan toimijoiden käsityksiä sekä itsestään että muista toimijoista. Luvussa 7 tarkastelen toimijoiden käsityksiä intervention sisällöstä eli sitä, millaista tukea tukiperhe tarjoaa lapselle ja vanhemmalle. Lisäksi jäsenän tukiperheen, lapsen ja ammattilaisten toimintaa tukisuhteessa. Luvussa 8 tarkastelen tukiperhetoimintaa selittäviä mekanismeja ja vastaan kysymyksiin, miten tukiperhetoiminta tapahtuu ja mikä on tukiperhetoiminnassa perustavanlaatuisia. Luvussa 9 käsittelen tukiperhetoiminnan tuotoksia ja vaikutuksia. Luvussa 10 tarkastelen käyttöteoriaa peilaamalla sitä tutkimuskirjallisuuteen sekä toimijoiden kokemuksiin ja tukisuhteisiin, jonka jälkeen tarkennan tutkimustulosten pohjalta sitä, millainen interventio tukiperhe on. Tutkimusraportin päättää luku 11, jossa arvioin tutkimusprosessia ja esitän tutkimuksen johtopäätökset.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Hyödynnän tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä kriittistä realismia ja siihen perustuvaa KAIMEr-teoriaa¹. Sosiaalityön tutkijoiden Björn Blomin ja Stefan Morénin (2007, 2010, 2015) kehittämässä KAIMEr-teoriassa kriittisen realismin vaikutus näkyy erityisesti käsityksenä generatiivisista mekanismeista ja todellisuuden kerrostuneisuudesta. Ne muodostavat lähtökohdan sille, miten muutostyötä sekä interventioita voidaan sosiaalityössä tutkia ja selittää.

2.1 Kriittinen realismi ja sosiaalityön tutkimus

Kriittinen realismi muodostaa yhden realistisen perinteen monista haaroista ja on yksi tieteellisen realismin muoto (Ruonavaara 2018, 173). Filosofisena teesinä realismi edustaa oppia todellisuudesta tai sen joistakin osista (Niiniluoto 2006, 23). Kysymykseen, onko ajattelevan subjektin ulkopuolella olemassa aineellinen todellisuus, realistit vastaavat myöntävästi (mt., 24). Tieteellinen realismi tarkoittaa Niiniluodon (mt., 24–25) mukaan usein teesejä, jotka koskevat tieteellisiä teorioita ja niiden suhdetta todellisuuteen. *Kriittinen tieteellinen realismi* voidaan tiivistää kuuteen teesiin. Ensinnäkin osa todellisuudesta on ontologisesti ihmismielestä riippumaton. Toiseksi totuuden paras indikaattori on tieteellinen tutkimus. Kolmanneksi totuuden ja epätotuuden käsitteitä voidaan soveltaa kaikkiin tieteellisen tutkimuksen kielellisesti ilmaistavissa oleviin tuloksiin, laite ja teorit mukaan lukien. Neljänneksi totuus, yhdessä muiden tiedollisten hyötyjen kanssa, on olennainen osa tieteen tavoitetta. Viidenneksi totuus ei ole helposti saavutettavissa eikä tunnistettavissa, jopa parhaat teorit voivat olla epätosia. Silti on mahdollista lähestyä totuutta tieteellisen tutkimuksen avulla ja arvioida tiedol-

---

¹ KAIMEr on ruotsinkielisistä sanoista muodostunut akronyyminä, jota käytän teoriaan viitatessani.

lista edistystä. Viimeisen kuudennen teesin mukaan paras selitys tieteen käytännölliselle menestykselle inhimillisen toiminnan ohjaajana on oletus, että teoriat ovat totuudenkaltaisia tai riittävän lähellä totuutta. (Mt., 26–27.)

Sosiaalityön tutkimuksessa kriittiseen realismiin pohjaavaa lähestymistapaa on Suomessa soveltanut ensimmäisen kerran Mikko Mäntysaari lisensiaatintyössään ja väitöskirjassaan (1991), joka käsitteli sosiaalitoimistojen sosiaalityötä. Enenevässä määrin kriittistä realismia on alettu hyödyntämään sosiaalityön tutkimuksessa 2000-luvulta alkaen. Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa kriittinen realismi on saanut vahvan jalansijan 2010-luvun taitteessa ilmestyneiden väitöskirjojen myötä (Pekkarinen 2010; Tapola-Haapala 2011; Lunabba 2013; Mänttari-van der Kuip 2015). Aikuisososiaalityön vaikuttamismekanismeja ovat tutkineet muun muassa Karjalainen (2012) ja Väyrynen (2012). Muualla kriittistä realismia on käytetty viitekehyksenä muuan muassa vammaistutkimuksessa (Craig & Bigby 2015; Bunt 2018), feministisessä sosiaalityön tutkimuksessa (Hordyk, Ben Soltanen & Hanley 2014) ja lasten ja nuorten mentoroinnin tutkimuksessa (van der Tier, Hermans & Potting 2016).

Realismi tarjoaa Mikko Mäntysaaren (2006, 137) mukaan kiinnostavan mahdollisuuden uudenlaisen sosiaalityön tietoperustan luomiseen, koska se ottaa huomioon yhteiskunnalliset rakenteet, historian sekä luonnon vaikutukset ihmiseen ja sosiaalisiin ongelmiin. Myös Elina Pekkarisen ja Maria Tapola-Haapalan (2009, 185) mukaan kriittinen realismi tarjoaa mahdollisuuksia tietoperustan vahvistamiseen, koska se sisältää kokonaisvaltaisen filosofian todellisuudesta, tiedosta ja tietämisestä. Kyse on siitä, että sosiaalityö kaipaa sekä tutkimukseen että käytännön työhön kriittisen realismin kaltaista inklusiivista meta-teoriaa, joka ylittää positivismin ja konstruktivismin (Kjørstad & Solem 2018, 4; Pekkarinen 2010). Stan Houstonin (2010, 85) mukaan kriittisen realismin avulla on mahdollista suunnata katse sosiaalityön syvärakenteisiin sekä selitysten rakentamiseen ihmisten käyttäytymisestä. Teoriana se auttaa tunnistamaan niin yhteiskunnassa vaikuttavia alistavia kuin emansipaatiota tukevia mekanismeja (Houston 2010, 76; 85; 89; myös Kjørstad & Solem 2018, 4). Esimerkiksi voidaan kysyä, millaiset mekanismit ihmisen sisällä, sosiaalisissa verkostoissa sekä yhteiskunnassa aiheuttavat kärsimystä ja alistamista (Houston 2001, 853; Danermark, Ekström, Jakobsen & Karlsson 2003, 340–341). Realistisella otteella tehtävää tutkimusta luonnehtii siten vahva eettinen positio ja emansipatorinen pyrkimys (Mäntysaari 2006, 140; 143; Kaidesoja 2009, 10). Kuten Mäntysaari (mt., 160) toteaa, oleellista realismissa on teoreettisen analyysin tuoma kriittisyys sekä yhteiskunnallisia käytäntöjä että oikeina pidettyjä sosiaalityön käytäntöjä kohtaan ja halu tehdä evaluatiivisia johtopäätöksiä tutkimustuloksista. Kriittinen realismi avaa mahdollisuuksia myös interventioiden vaikuttavuuden tutkimiseen, jossa on lähtökohtana tunnistaa mekanismeja ja vastata kysymykseen, miten interventiot saavat aikaan muutoksia ja vaikutuksia (Morén & Blom 2003, 38; Blom & Morén 2007; Solem 2018; van der Tier ym. 2016). Kiinnitän oman tutkimukseni tähän viimeiseen lähestymistapaan.

Kriittinen realismi haastaa tutkijoita ja sosiaalityöntekijöitä keskustelemaan myös sosiaalityössä sovellettavista teorioista sekä niiden selitysvoimasta. Realistinen tutkimus käyttää ja kehittää teorioita yhteiskunnallisista ilmiöistä sekä tuottaa selityksiä interventioiden toiminnasta (Pekkarinen & Tapola 2009, 185; Mäntysaari 2006, 142). Riippuen realismin variantista tieteen avulla kuvattua ilmiötä pidetään olemassa olevana tai ainakin parhaana mahdollisena teoriana kuvaamaan ilmiö totena (Mäntysaari 2006, 149; myös Niiniluoto 2006). Kriittisen realismin anti sosiaalityön tutkimukselle on, että se haastaa tuottamaan teorioita ilmiöistä sekä mahdollistaa ei-havaittavan todellisuuden lähestymisen ja ymmärtämisen teorioiden avulla (Mäntysaari 2006, 151). Tämä on mahdollista, koska tutkimuksen huomio siirtyy tapahtumista mekanismeihin eli siihen, mikä ne saa aikaan (Danermark ym. 2003, 20). Sosiaalityön tutkimuksessa huomion kiinnittäminen nimenomaan sosiaalisiin mekanismeihin mahdollistaa sosiaalityön oman teoriapohjan vahvistamisen, koska sosiaalityön ilmiöitä, interventiota ja sosiaalisia ongelmia ei lähestytä vain kokemuksina, vaan niihin vaikuttavien kausaalisten olosuhteiden ja mekanismien kautta.

Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on pitkään vaikuttanut vahva konstruktionistinen paradigma, joka perustuu tiedon sosiaaliseen rakentumiseen (Berger & Luckmann 1966). Kiinnostuksen kohteena on silloin esimerkiksi se, miten sosiaalityössä tehdään asiakkaiden tilannetta koskevia tulkintoja (kts. Jokinen, Juhila & Pösö 1999; Jokinen & Juhila 2008). Tähän paradigmaan olisi ollut helppo tarttua, jos olisin ollut kiinnostunut esimerkiksi siitä, millaiset perhekäsitykset ohjaavat tukiperhetoimintaa. Koin, että konstruktionistista lähestymistapaa olisi kuitenkin ollut vaikea soveltaa intervention avaamisen tavoitteen ja sen selittämiseen, miten tukisuhteet ja sen aikaansaamat vaikutukset syntyvät.

2.2 Kriittisen realismin lähtökohdat

Mitä sitoutuminen realismiin ja sen käsitykseen sosiaalisen todellisuuden olemassa olosta ja sen tuottamisesta, sosiaalisen todellisuuden ilmiöiden selittämisestä sekä tieteellisen tutkimuksen tavoitteista sitten tarkoittaa (vrt. Kuusela 2006, 9)? Kriittisen realismin ja tieteellisen realismin perusteiden pohdinta juontaa juurensa sosiaalitieteiden paradigmatkriisiin, jossa oli kyse reaktiosta radikaalia skeptisyyttä, äärirelativistisia näkemyksiä ja positivismia vastaan (mt. 11). Sosiaalitieteissä tarvittiin ja tarvitaan kriittisen realismin edustajien mukaan syvempää ymmärrystä objektiivisuudesta, selittämisestä sekä tieteellisistä teorioista eli realistista sosiaalitiedettä. Tätä kautta kriittinen realismi herättää keskustelun sosiaalitieteiden ontologiasta (mitä on olemassa?) ja epistemologiasta (miten on mahdollista saada tietoa?). (Kuusela 2006, 11.)

Teorian edustajat ovat esittäneet, että realistinen sosiaalitiede edustaa sosiaalitieteiden kolmatta tietä eli yritystä löytää sosiaalitieteille oma paikkansa sitoutumatta postmoderniin kielifilosofiaan, hermeneuttiseen perinteeseen tai po-

sitivismiin (Kuusela 2006, 15). Myös Houstonin (2001, 849) mukaan kriittistä realismia voidaan pitää yhtenä keskeisenä psykologian ja yhteiskuntatieteiden uutena suuntauksena sekä vaihtoehtona postmodernismille ja konstruktionistisille lähestymistavoille. Kriittisen realismin keskeisenä kehittäjänä pidetään Roy Bhaskaria (1944–2014), mutta myös Rom Harrén kirjoituksilla realistisesta tieteen filosofiasta on ollut vaikutusta teorian kehittymiseen (Kaidesoja 2009, 11). On kuitenkin hyvä huomata, että kriittinen realismi ei ole yhtenäinen ajattelurakenne, vaan se muodostuu useammasta näkökulmasta ja kehityslinjasta (Danermark ym. 2003, 13). Kriittinen realismi on suuntauksen muiden edustajien teorialle antama nimitys, jossa yhdistyy aineksia Bhaskarin ensimmäisestä ja toisesta vaiheesta (Kuusela 2006, 12)². Keskityn seuraavassa Bhaskarin ajattelun ja kriittisen realismin peruslähtökohtien tarkasteluun. Bhaskarin (1978) ensimmäisessä teoksessa *A Realist Theory of Science* on vaikutteita Harrén positivismiin kohdistamasta kritiikistä (Danermark 2003, 18). Toisessa teoksessaan *The Possibility of Naturalism* (1979) Bhaskar jatkoi teorian kehittämistä. Kriittistä realismia pidetäänkin vaihtoehtona positivistiselle ajattelulle. Sen on kuvattu edustavan niin sanottua ”antipositivistista naturalismia”, joka viittaa siihen, että luonnontieteitä ja sosiaalitieteitä tulkitaan saman tieteenfilosofisen kehyksen kautta, vaikka tutkimuskohteet ovat erilaisia ja niiden suhde tutkimuskohteeseen on erilainen. Valtaosa luonnontieteiden tutkimuskohteista on olemassa ihmisen toiminnasta riippumatta. Sosiaalitieteiden tutkimuskohteet puolestaan ovat sosiaalisesti määriteltyjä ja tuotettuja, ja olemassa vain sosiaalisen toiminnan kautta. Molemmat ovat kuitenkin yhtä todellisia. (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 187; Danermark ym. 2003, 40; 63–64.)

’Kriittinen’ kriittisen teorian nimessä voidaan ymmärtää eri tavoin. Ensinnäkin kriittinen viittaa Bhaskarin transsendentaaliseen näkemykseen eli ontologian ja empirismin kritiikkiin, joka perustuu empiirisen tason ylittämiseen, ei siellä pysymiseen. Toiseksi kriittinen syntyy filosofisen ajattelun soveltamisesta yhteiskuntatieteisiin, kriittisyydestä rakenteen ja toimijan yhteensulautumista ja yksilöön kiinnittyviä selityksiä kohtaan. Kriittisyyden ideansa kriittinen realismi on omaksunut lähinnä marxilaisuudesta. (Poutanen 2005, 194.) Lisäksi kriittinen realismi jakaa samankaltaisen käsityksen tieteen, yhteiskunnan sekä politiikan välisestä suhteesta kuin Frankfurtin koulukunta ja kriittisen teorian edustajat (Kjørstad & Solem 2018, 14). Kolmas näkökulma kriittiseen liittyy tieteen rajallisiin mahdollisuuksiin esittää yleisiä totuuksia, kuten positivismi tekee. Neljänneksi kriittinen viittaa teorian emansipatoriseen ulottuvuuteen ja siihen, että ihmiset tuottavat mekanismit sosiaalisessa toiminnassaan, siksi he voivat niitä myös muuttaa. Viimeiseksi kriittinen voidaan liittää siihen, että kriittinen realismi ylittää arkiajattelun, joka usein perustuu myytteihin, illuusioihin ja epä tietoisuuteen. Kun nämä avataan ja paljastetaan tieteen avulla, tarjoutuu mahdollisuus kriittiseen reflektioon. (Danermark ym. 2003, 341–342.) Kuuselan (2006, 12)

² Bhaskarin ajattelun voi jakaa 1970-luvulla alkaneeseen transkendentiaaliseen realismiin, kriittiseen naturalismiin ja dialektiseen kriittiseen realismiin sekä metarealismiin, joka edustaa Bhaskarin toista 2000-luvulla alkanutta ajattelukautta (Kuusela 2006, 11–12).

mukaan kriittinen liittyy siihen, että Bhaskar näki naturalismin mahdolliseksi sosiaalitieteisessä, kun huomioidaan ero suljettujen ja avoimien järjestelmien välillä. Sekä luonnossa että sosiaalisessa maailmassa on useita heterogeenisiä järjestelmiä, joita luonnehtii erilaisten mekanismien samanaikainen toiminta. Tästä seuraa, että mekanismien aikaan saamia tapahtumia ja vaikutuksia ei voida koskaan varmuudella ennustaa. Kriittisessä realismissa ei siten ole kyse determinististen syyseuraussuhteiden etsimisestä, vaan rakenteiden ja generatiivisten mekanismien analysoimisesta tendensseinä ja voimina, jotka voivat aikaansaada tai estää muutosta. (Bhaskar 1978, 229.) On hyvä huomioida, että Bhaskar ei kuitenkaan pidä ihmistä mekanismien armoilla toimivana robottina, vaan ajattelee, että ihminen voi aktiivisesti omalla toiminnallaan muuttaa sosiaalista maailmaa ja päinvastoin (Houston 2001, 851). Bhaskarin näkemyksen mukaan sosiaalinen järjestelmä, yhteiskunta, on sosiaalitieteiden tutkimuskohteena luonteeltaan avoin (mt. 12; Danermark ym. 2003, 345). Suljetussa systeemissä mekanismi tuottaa aina saman lopputuloksen. Avoimessa systeemissä tulokset vaihtelevat (Danermark 2018, 51). Sosiaalisen kriittiset realistit katsovat tapahtuvan 'avoimessa järjestelmässä', johon kuuluvat myös ennustamattomat tapahtumat ja muutokset (Tapola-Haapala 2011, 18). Tästä huolimatta on mahdollista tehdä luotettavia ennusteita eli tunnistaa tendenssejä, koska avoimissa järjestelmissä on mahdollista selittää tapahtumia jälkeinpäin kausaalisten mekanismien avulla (Danermark 2018, 51; Töttö 2006, 58; Mäntysaari 2006, 152). Tapahtumien ennustaminen ole mahdollista, mutta sosiaalitieteiden tehtävänä on silti tuottaa tietoa siitä, millaiset mekanismit ja tendenssit kulloinkin vaikuttavat yhteiskunnassa (Danermark ym. 2003, 346).

Kriittiseen realismiin nojaavan tutkimusprosessin keskiössä on Danermarkin ja kumppaneiden (2003, 29; myös Poutanen 2005) mukaan aina todellisen maailman ja sitä kuvaavien käsitteiden välinen suhde. Miksi näin? Kriittisessä realismissa lähtökohtana on käsitys siitä, että todellisuus on olemassa objektiivisesti meistä riippumatta. Toisin sanoen se hyväksyy ihmismielestä riippumattoman ulkoisen maailman olemassaolon. Tieteen tehtävä on tavoitella mahdollisimman totuudenmukaista kuvaa myös tästä ihmismielestä riippumattomasta todellisuudesta. Tieteellisten teorioiden tehtävä on koettaa vangita syvätasolla vaikuttavat mekanismit ja rakenteet (Piironen 2013, 24). Todellisuutta kuvastaa se, että sen välillä mitä koemme, käsitämme, mitä lopulta tapahtuu ja mikä saa tapahtumat syvätasolla aikaan, on aina kuilu. Sillan rakentaminen kuilun yli ei ole yksinkertaista, mutta mahdollista. (Danermark ym. 2003, 75–76.) Se, mitä tiedämme maailmasta, välittyy siten aina käsitteellisesti. Käsitteiden luominen on myös se, joka erottaa yhteiskuntatieteet luonnontieteistä (mt., 62–70). Kriittisessä realismissa ajatellaan, että kaikki tieto välittyy käsitteellisesti ja on siksi käsitte-riippuvaista, jonka lisäksi fakta on aina teoriariippuvaista (mt., 344).

Kriittisessä realismissa katsotaan, että maailma koostuu kolmesta eri alasta (Bhaskar 1978, 2–3). Empiirisessä (*the empirical*) alassa on kaikki se, mitä koemme ja näemme suorasti tai epäsuorasti. Empiirinen on se todellisuuden ala, jossa voidaan tehdä havaintoja, kokea asioita ja kerätä esimerkiksi tutkimusaineistoa. Se on aina teorialatautunut, jolla viitataan siihen, että aineistoa ei koeta sellaisena,

vaan teoreettisten käsitteiden kautta. Aktuaalinen (*the actual*) koostuu tapahtumista, jotka reaalisessa alassa sijaitsevat mekanismit laukaisevat. Nämä tapahtumat ovat todellisia, riippumatta siitä voidaanko ne havaita tai ei. Kolmas todellisuuden taso on ei-havaittava eli reaalin (*the real*) ala, joka kattaa kaiken, mikä on olemassa riippumatta siitä, ymmärrämmekö tai havaitsemmekö sitä. Reaalisessa alassa vaikuttavat ne mekanismit, rakenteet ja voimat, jotka saavat tapahtumia aikaan. (Bhaskar 1978, 2-3; 46-47.)

Sen lisäksi, että Bhaskar (1978, 102-103) katsoo todellisuuden koostuvan kolmesta alasta, on todellisuudella kerroksellinen luonne. Tällä Bhaskar tarkoittaa sitä, että reaalin ala jakautuu edelleen eri tasoihin. Tätä voidaan havainnollistaa sillä, että alimmassa kerrostumassa vaikuttavat fysikaaliset mekanismit, omassa kerrostumassa kemialliset ja biologiset mekanismit, ja ylimpinä psykologinen ja sosiaalinen kerrostuma omine mekanismeineen. Kun kerrostumien välillä liikutaan ylöspäin, muodostuu aina uusi kerrostuma, jolla on omat mekanismit, ja joka on luonteeltaan erilainen kuin alempi kerrostuma. Tämä uusi kerrostuma ei kuitenkaan ole redusoitavissa aiempaan kerrostumaan. Toisin sanoen ylemmät tasot ovat emergentisti enemmän kuin alempien tasojen komponenttensa summia, ja niillä on omaa voimaa vaikuttaa komponentteihinsa. (Danermark ym. 2003, 102-103; Piironen 2013, 24.) Kyse on todellisuudessa ilmenevästä *emergenssistä*, jolla viitataan ilmiöiden rakenneosiin palautumattomiin ominaisuuksiin, mikä tekee generatiivisten mekanismien ja kausaalisuhteiden selittämisestä haastavaa. Mekanismit ovat kerrostuneita, eivät ilmiöt, tapahtumat, olennot ja esineet. (Danermark ym. 2003, 103-105.) Ilmiöiden selittäminen on tässä mielessä aina hypoteettista (Pekkarinen 2010, 29).

Yhteiskuntatieteissä kiinnostuksen kohteena on sosiaalinen kerrostuma, jolla on sille tyypilliset ominaisuudet ja voimat, jotka ovat enemmän kuin ne yksilöt, jotka ovat osa yhteiskuntaa (Danermark ym. 2003, 108). Useimmissa tilanteissa alempana sijaitsevan kerrostuman mekanismeja voidaan pitää itsestään selvinä, ja katse voidaan kohdistaa sen kerrostuman mekanismeihin, johon tutkimusongelma kohdistuu. Konkreettiset ilmiöt ovat kokonaisuuksia, jotka ovat muodostuneet voimista ja mekanismeista, jotka vaikuttavat, vahvistavat tai heikentävät toistensa vaikutusta. Kiinnostavaa on se, mitkä mekanismeista ovat merkittävimpiä sille objektille tai ilmiölle, jota tutkitaan. Näiden mekanismien tavoittaminen on mahdollista tapaus tapaukselta empiirisen tutkimuksen avulla suhteessa siihen ongelmaan, josta ollaan kiinnostuneita. (Danermark ym. 2002, 106.) Blom ja Morén (2007) ovat valinneet ilmiöksi sosiaalityön ja asiakkaiden väliset kohtaamiset, sosiaalisen kerrostuman ja ne sosiaaliset mekanismit, jotka selittävät tapahtumien ja vaikutusten syntymistä sosiaalityössä.

Mekanismit ovat olemukseltaan abstrakteja, ei havaittavissa olevia, mutta silti todellisia ja potentiaalisia kokonaisuuksia, jotka voivat aktivoitua suotuisissa olosuhteissa ja saada aikaan erilaisia tapahtumakulkuja. Ne ovat olemassa riippumatta siitä käsitteellistämmekö niitä vai emme. (Blom & Morén 2010, 101.) Esimerkiksi asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välistä yhteistyötä ja asiakkaan tilanteessa tapahtuvia muutoksia voidaan empiirisesti havainnoida ja dokumentoida, mutta vain mekanismi kuvaamalla on mahdollista selittää, miksi näin tapahtuu.

Tendenssien ja mekanismien ymmärtäminen sekä kuvaaminen edellyttävät monivaiheista teoretisointia (Houston 2001, 850; Pekkarinen & Tapola 2009, 189). Kyse on siitä, että mekanismin olemassaolosta esitetään teoria. Teorian kuvaaminen puolestaan vaatii huolellista ajattelua ja analyttistä päättelyä empiirisellä tasolla tehdyistä havainnoista sekä mekanismin aikaansaamista vaikutuksista (Töttö 2006, 56; Blom & Morén 2015, 33–34; Blom & Morén 2007, 46–47). Mekanismit ovat siis yhtä aikaa teoreettisia ja todellisia (Töttö 2006, 56). Kriittisen realismin mukaan mekanismit aktivoituvat erilaisten kontekstuaalisten olosuhteiden vallitessa. Konteksti voi joko estää mekanismin toimintaa tai edistää sitä (Blom & Morén 2007, 63). Tästä seuraa, että esimerkiksi realistisessa evaluatiossa ajatellaan, että kausaalinen päättely on mahdollista kontekstissa vaikuttavien mekanismien luoman alttiuden tai taipumuksen analyysin kautta. Syntynyt vaikutus on mahdollista vai tietyssä kontekstissa, ympäristössä tai organisatiossa. Toisin sanoen kyse on kontekstissa syntyvästä alttiudesta. Konteksti, siinä vaikuttavat mekanismit ja niiden yhdessä aikaansaama vaikutus muodostavat systeemin, jota voidaan tutkia. (Mäntysaari 2006, 155.)

Yksi kriittisen realismin haaste on, että abstraktit filosofiset ideat eivät kannu kovin pitkälle, jos niitä ei sovelleta tutkimukseen (Kuusela 2006, 18; Fletcher 2017). Tästä näkökulmasta KAIMEr-teoriaan johtanut tutkimustyö on kiinnostavaa, koska siinä sovellettiin kriittisen realismin ideoita empiirisen tutkimuksen tekemiseen ja erityisesti sosiaalityön interventoiden sekä asiakastyön selittämiseen. Kuvaan seuraavaksi tarkemmin KAIMEr-teorian lähtökohtia, teorian rakentumista ja sen tapaa soveltaa kriittisen realismin perusajatuksia.

2.3 KAIMEr-teoria sosiaalityötä selittävänä mallina

KAIMEr-teoriaan ja kriittiseen realismiin päätymistä edelsi tutustuminen arviointitutkimukseen sekä realistiseen arviointiin (Pawson & Tilley 1997; Kazi 2003), koska olin tutkimusta aloittaessani kiinnostunut tukiperhetoiminnan vaikuttavuuden tutkimisesta. Erityisesti Ray Pawsonin ja Nick Tilley'n (1997) Context Mechanism Outcomes (CMO)-malli puhutteli minua. Kirjoittajille keskeisiä kysymyksiä olivat, miten muutos tapahtuu, millaiset mekanismit saavat vaikutusketjun aikaiseksi ja millaiset kontekstuaaliset olosuhteet vaaditaan, jotta mekanismit aktivoituvat (mt. 56; 75; 77). Kysymysten kohteena eivät lopulta olleet vaikutukset, vaan sen ymmärtäminen, miten jokin interventio toimii ja millainen vaikutusten syntyprosessi on. Päädyin kuitenkin hyödyntämään tutkimuksessa KAIMEr-teoriaa. Se edusti samankaltaista selityksiin pyrkivää lähestymistapaa kuin CMO-malli, mutta huomioi paremmin sosiaalityön erityispiirteet ja toimintaympäristön. Blomin ja Morénin (2015, 43) mukaan CMO-malli ei tavoita sitä kompleksisuutta, joka on läsnä sosiaalityön käytännöissä ja kohtaamisissa. Kontekstin, mekanismien ja vaikutusten lisäksi on huomioitava myös toimijat ja intervention sisältö. Päätökseeni valita KAIMEr-teoria tutkimuksen teoreettiseksi viitekehyykseksi vaikutti myös se, että teoria on syntynyt tutkijoiden ja sosiaalityöntekijöiden tiiviin yhteistyön tuloksena (Blom & Morén 2007). KAIMEr-teoria

on konkreettinen esimerkki sosiaalityön omasta teorianmuodostuksesta (teori för socialt arbete), jossa käsitteellistetään sitä, miten sosiaalityön asiakasprosessi syntyy sosiaalityöntekijän ja asiakkaan yhteisen toiminnan tuloksena (mt. 13).

2.3.1 KAIMEr-teorian lähtökohdat

Blom ja Morén (2010, 117) määrittelevät KAIMEr-teorian Mertonin (1968) jaotellua seuraten keskitason teoriaksi, jonka tavoitteena on integroida teoria ja empiirinen tutkimus. Tästä seuraa, että KAIMEr-teoriaa voidaan soveltaa monella eri tavalla. Sen avulla voidaan analysoida sosiaalityön asiakastyötä yleensä tai yksittäisiä asiakastapauksia, mutta sitä voidaan hyödyntää myös sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnissa ja kehittämistyössä. Teoria soveltuu myös asiakastyön dokumentoimiseen ja dokumenttien analysoimiseen. (Blom & Morén 2009, 148.) Teoriaa on hyödynnetty myös ohjelmateorian tunnistamiseksi (Andersson-Långdahl, Blom, Ericsson, Gyllenberg, Marklund, Morén, Perlinski, Spång & Westermarck 2014; Blom & Morén 2015).

KAIMEr-teoria huomioi ja soveltaa kriittisen realismin käsitteitä ja näkemystä todellisuudesta varsin johdonmukaisesti. Teoria muodostuu viidestä käsitteestä, jotka on johdettu kriittisen realismin perusoletuksista (Blom & Morén 2015, 40):

1. Kontexter → Kontekstit
2. Aktörer → Toimijat
3. Insatser → Toimijoiden panokset/interventiot/tuen sisältö
4. Mekanismer → Mekanismit
5. Results → Tuotokset ja vaikutukset

Käsitteiden ruotsinkieliset nimet muodostavat akronyymin KAIMEr, jota käytän teoriaan viitattaessani. Peilaan seuraavaksi KAIMEr-teorian kehittämistä ja sen lähtökohtia omaan tutkimusaiheeseeni. KAIMEr-teorian kehittämistä on ohjannut pyrkimys tuottaa selityksiä siitä, mikä saa aikaan vaikutuksia sosiaalityössä. Teoria on syntynyt lähes kymmenen vuotta kestäneen kehittämistyön, kahden tutkimus- ja kehittämisprojektin, tuloksena, jonka tavoitteena oli kehittää tietoon perustuvaa sosiaalityötä, uusia käsitteitä ja sosiaalityön teoriaa (Blom & Morén 2003a; 2007). Ensimmäisessä projektissa (Limhamn) sosiaalityöntekijät pyysivät tutkijoilta apua oman työnsä tietopohjan vahvistamiseen. Toisessa projektissa (KRUT) tutkijat haastoivat nuorisosaseman sosiaalityöntekijöitä tutkimaan omaa työtään yhdessä tutkijoiden kanssa. Molemmissa projekteissa oli tavoitteena kehittää myös dokumentointikäytäntöjä sekä asiakasdokumentteja, jotta niitä voitaisiin hyödyntää paitsi asiakasprosessissa myös toiminnan ja työntekijöiden osaamisen kehittämiseksi. (Blom & Morén 2007, 12.) Projekteja yhdistävä tekijä oli, että molemmissa toimintapaikoissa tehtiin yksilö- ja perhekohtaista asiakastyötä, joka ei perustunut kirjattuun malliin tai metodiin. Sen sijaan asiakastyö rakentui hallinnollisista ja juridisista toimenpiteistä sekä niiden dokumentoinnista. Oleellinen osa työtä oli kuitenkin sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden väliset tapaamiset ja keskustelut, joiden sisältöä ei aina dokumentoitu.

Tutkimuskohteena tukiperhetoiminta eroaa KAIMEr-teorian kehittämistä virittäneistä tutkimuskonteksteista- ja kohteista, koska kyse on yhdestä rajatusta lastensuojelun interventioista. Erityistä on myös se, että intervention toteuttamiseen osallistuu sosiaalityöntekijän, lapsen ja vanhemman lisäksi maallikkotoimija eli tukiperhe. Näkemykseni mukaan KAIMEr-teoria tarjoaa käsitteellisen kehityksen, jonka avulla on mahdollista jäsentää myös yksittäistä interventiota ohjaavaa käyttöteoriaa ja rakentaa ymmärrystä intervention vaikutusten syntymisestä. Se, että teoria kattaa sosiaalityön yksilökohtaisen asiakastyön elementit kontekstista vaikutuksiin, on merkityksellistä myös tarkasteltaessa tukiperhettä lastensuojelun tukitoimena. KAIMEr-teorian hyödyntämistä perustelee myös se, että tukiperhetoimintaa ohjaavat oletukset ovat implisiittisiä. Teorian yhtenä lähtökohtana on sanoittaa sitä, mihin tukeminen interventiossa perustuu. Se, että tutkimuskohteen on yksittäinen interventio tarkoittaa sitä, että koettelen tutkimuksessa KAIMEr-teorian toimivuutta uudessa yhteydessä.

KAIMEr-teoriaa kehittäessään Blom ja Morén (2007, 14–18) nimesivät kolme tiedonkeruun kohdetta, joihin projektien aineistonhankinta kohdistui. Nämä kolme tiedonkeruun kohdetta ovat ohjanneet myös tämän tutkimuksen aineistonkeruuprosessia, jonka kuvaan tarkemmin luvussa 4. *Ensimmäkin* on hankittava tietoa ja hahmotettava, mistä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen toiminta sekä asiakkaalle tarjottu tuki koostuu. Tätä Blom ja Morén (mt., 14) nimitävät intervention sisältöä eli asiakkaan saamaa tukea kuvaavaksi tiedoksi. Kyse on sosiaalityön sanoittamisesta ja sen kuvaamisesta, mitä sosiaalityön kohtaamisissa ja asiakasprosessissa tapahtuu. Tukiperhetoiminnan kohdalla intervention sisältöä kuvaavan tiedon tavoittaminen vaatii sen kuvaamista, miten tukiperhe toimii lapsen ja vanhemman kanssa. *Toiseksi* tiedonkeruun kohteeksi määritellään toiminnan tuotokset ja vaikutukset, erityisesti siitä näkökulmasta tarkasteltuna, miten ne näyttäytyvät asiakkaan elämässä (Blom & Morén 2007, 15). Vaikutukset voivat ilmetä eri tavoin ja vaikutusten syntymisessä on kyse prosessista. Sosiaalityössä ei ole aina selvää, mitä vaikutuksia tai tuloksia tukitoimella tai asiakastyöllä on, mikä kuvastaa tilannetta myös tukiperhetoiminnan kohdalla. Yhtenä syynä tähän on ohjelmateorioiden ja teoreettisten mallien puute. Blomin ja Morénin (mt., 15) mukaan toiminnan sisältö, vaikutukset ja tulokset ovat kuitenkin olemukseltaan sellaisia, että ne ovat empiirisesti tavoitettavissa. Niitä dokumentoidaan käytännön työssä, mutta niitä ei välttämättä analysoida tarkemmin. Tukiperhetoiminnassa kysymys vaikutusten tunnistamisesta on keskeinen, koska toiminnan vaikutuksista tiedetään hyvin vähän. *Kolmanneksi* tiedonkeruun tulisi kohdistua siihen, miten vaikutukset syntyvät tuen sisällön ja kontekstuaalisten olosuhteiden seurauksena (Blom & Morén 2007, 16). Huolella dokumentoidun asiakastyön pohjalta on mahdollista luoda teorioita eli tunnistaa mekanismeja, jotka kuvaavat tuen sisällön ja vaikutusten välistä kausaalisuhdetta ja niihin vaikuttavia kontekstuaalisia olosuhteita. Kyse on selitysten tuottamisesta eli sosiaalityön mustan laatikon sisälle pääsemisestä, johon pelkkä vaikutuksia koskeva tieto ei riitä. Musta laatikko on avattava ja laatikon sisältö on kuvattava tarkasti, jotta voidaan havainnollistaa ja selittää, miten vaikutukset syntyvät. (Mt.18.)

2.3.2 Kontekstit

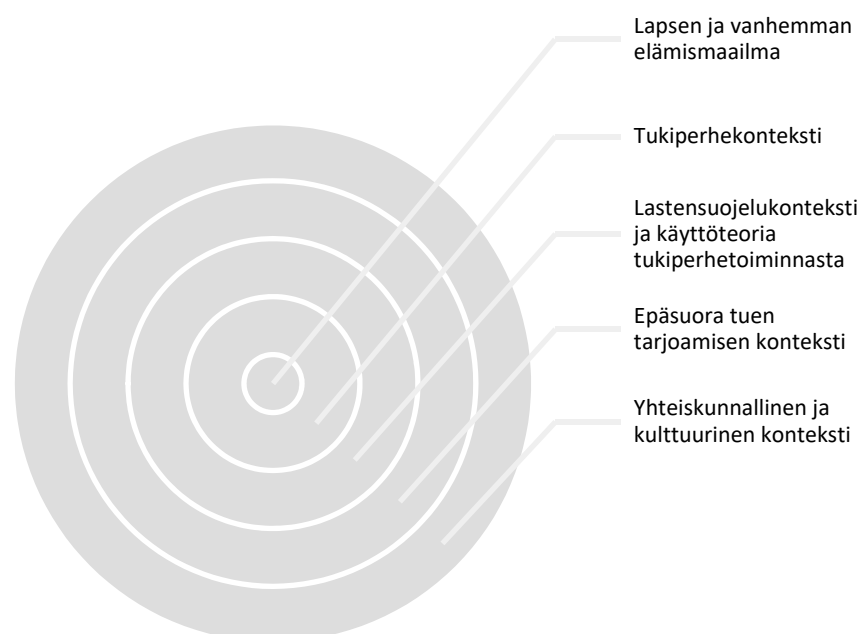
Kuvaan seuraavaksi KAIMeR-teorian viisi peruskäsitettä. Kiinnitän käsitteiden tarkastelun siihen, miten tukiperhetoiminta asettuu niiden kautta tutkittavaksi. Kontekstin käsitettä voi pitää KAIMeR-teorian lähtökohtana. Kontekstit kuvaavat niitä olosuhteita, jotka ovat läsnä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välille rakentuvassa auttamissuhteessa. Kontekstilla viitataan yhtä lailla siihen toimintaympäristöön, jossa interventio tapahtuu, kuin siihen ympäristöön johon interventiolla pyritään vaikuttamaan. Lisäksi konteksti voi joissain tilanteissa tai interventioiden osana olla tuen sisältöä. (Blom & Morén 2007, 155.) Mekanismin toiminta on aina yhteydessä kontekstiin, koska se mahdollistaa sen toiminnan, siksi kontekstuaalisten olosuhteiden merkitys on kriittisessä realismissa keskeinen. Mekanismin aktivoituminen (ja myös niiden kuvaaminen) on aina riippuvainen kontekstuaalisista olosuhteista:

“The operation of mechanisms is always contingent on context; subjects will only act upon the resources and choices offered a program if they are in conducive settings.” (Pawson & Tilley 1997, 217)

Toisin sanoen intervention mahdollistamat resurssit tulevat käyttöön vain, jos olosuhteet ovat niitä edistäviä. Kriittisen realismin mukaan on oleellista ymmärtää, että pelkkä kontekstin huolellinen kuvaaminen ei kuitenkaan yksin riitä, jos tavoitteena on kausaalisten selitysten tuottaminen (Fletcher 2017, 182). Blomin ja Morénin (2007, 155, 247; 2011, 148–149) mukaan sosiaalityötä tutkittaessa on tarpeen erottaa kolme toisiinsa yhteydessä olevaa kontekstia. Interventiotutkimuksessa huomio kiinnittyy usein vain yhteen kontekstiin eli siihen, jossa tukea tarjotaan. Tästä kontekstista käytetään nimitystä *tuen tarjoamisen konteksti*. Se kuvaa kontekstina sitä toimintaympäristöä, jossa sosiaalityöntekijä toimii ja jossa asiakkaalle tarjotaan tukea. Tuen tarjoamisen konteksti jakautuu edelleen suoraksi ja epäsuoraksi tuen tarjoamisen kontekstiksi. Suora tuen tarjoamisen konteksti viittaa siihen fyysiseen ympäristöön, jossa tukea tarjotaan, työn organisointiin, organisaatorakenteeseen, työilmapiiriin ja paikallisiin hallintokäytäntöihin. Epäsuoran interventiokontekstin muodostavat puolestaan työtä ohjaavat lait ja poliittiset päätökset, toimintaan ohjatut resurssit sekä esimiesten ja poliitikkojen toiminnalle määrittelemät tavoitteet. (Mt., 155; myös Pawson & Tilley 1997, 70.) Tuen tarjoamisen kontekstissa vaikuttaa myös toimintaa ohjaava ohjelmateoria, joka voi olla julkilausuttu tai laadultaan implisiittinen käyttöteoria (Blom & Morén 2015, 45). Toisen kontekstin muodostaa asiakasta ympäröivät olosuhteet, joita nimitetään *asiakkaan elämismaailmaksi*. Se muodostuu asiakkaan ihmissuhteista, elinolosuhteista ja asiakkaan elämään vaikuttavista sosiaalisista ongelmista. Sosiaalityössä erityistä huomiota tulisi kiinnittää asiakkaan elämismaailmassa vaikuttaviin kannatteleviin ja tukeviin elementteihin. Asiakkaan elämismaailma asettuu vuorovaikutukseen tuen tarjoamisen kontekstin kanssa. Elämismaailmaan tulee kiinnittää huomiota myös siksi, että interventioiden vaikutukset todentuvat siellä prosessin kuluessa. (Blom & Morén 2007, 158; 247.) Kolman-

nen kontekstin muodostaa sekä työntekijöitä että asiakkaita ympäröivä *yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti*. Tämä uloimpana oleva konteksti kattaa sellaiset kansalliset, globaalit ja taloudelliset olosuhteet, jotka voivat edistää tai estää tarkasteltavana olevaa toimintaa. Sosiaalityössä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti näyttäytyy esimerkiksi mielikuvina siitä, millaista on hyvä elämä ja millaista tukea tulisi tarjota. (Blom & Morén 2007, 257; 202.)

Tutkimuksessani tuen tarjoamisen kontekstin muodostaa kunnallinen lastensuojelu. Nimitän siksi tuen tarjoamisen kontekstia jatkossa *lastensuojelukontekstiksi*, koska se kuvaa parhaiten toimintaympäristöä, johon tukitoimi asettuu ja jossa sosiaalityöntekijä tarjoaa tukitoimea perheelle. Lastensuojelukontekstissa vaikuttaa myös työntekijöiden käyttöteoria tukiperhetoiminnasta. Toisen tuen tarjoamisen kontekstin muodostaa tukiperheen koti, elinolosuhteet, ihmissuhteet ja asuinympäristö. Ne muodostavat KAIMeR-teorian kontekstiajattelua seuraten suoran tuen tarjoamisen kontekstin, jota nimitän jatkossa *tukiperhekontekstiksi*. Lastensuojelukonteksti ja tukiperhekonteksti ovat vuorovaikutuksessa keskenään, koska lastensuojelukonteksti kohdistaa odotuksia ja toiveita tukiperhekontekstiin. Molempiin vaikuttaa lisäksi epäsuora konteksti, kuten lastensuojelulaki ja lastensuojelun toimintaa ohjaavat asiakirjat, joista käsin tukiperhetoimintaa määritellään. Kuviossa 1 tukiperhetoiminnassa vaikuttavat kontekstit on koottu yhteen.

KUVIO 1 Tukiperhetoiminnan kontekstit

Tutkimuksessa kaikkien kontekstien tavoittaminen on oleellista, koska ne määrittävät ja vaikuttavat niihin olosuhteisiin, joissa tukiperheet tarjoavat tukea lapselle ja vanhemmalle. Lastensuojelun ammattilaisten käyttöteoria ammentaa si-

sältöä epäsuorasta tuen tarjoamisen kontekstista ja ohjaa sitä, millaisiin asiakkaiden elämismaailman ongelmiin tukitoimen ajatellaan vastaavan. Lastensuojelukontekstia ja epäsuoraa kontekstia määrittävien tekijöiden tunnistaminen on siten keskeistä. Tukiperhetoimintaa ympäröivä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti tulee näkyväksi sekä tutkimuksen taustoituksessa että käytäntöteorian ja tutkimustulosten tulkinnassa. Asiakkaiden elämismaailman osalta tärkeä kysymys on se, millaiset kontekstuaaliset olosuhteet määrittävät, edistävät tai estävät tukisuhteen muodostumista.

2.3.3 Toimijat

Blomin ja Morénin (2007, 273–274) mukaan toimijoiden huomioiminen KAIMEr-teoriassa on keskeistä siksi, että silloin voidaan ylittää rakenteen ja toimijan välinen dualismi. Toisin sanoen teoria huomioi sekä kontekstin että toimijoiden toiminnan. *Toimijat*-käsitteellä viitataan KAIMEr-teoriassa kaikkiin niihin toimijoihin, jotka ovat osallisena siinä toiminnassa tai prosessissa, jota halutaan tarkastella (mt., 247). Toimijaksi ei siten voi määritellä tukiperhetoiminnan kohdalla pelkästään tukiperhettä, vaan toimijoita ovat kaikki interventioon jollakin tavalla osallistuvat. Tästä syystä on oleellista tunnistaa kaikki prosessissa mukana olevat toimijat (Blom & Morén 2015, 57). Tukiperhetoiminnan kohdalla toimijakäsitteen alla tapahtuva tarkastelu on merkittävää myös siksi, että interventiossa maallikkotoimijalle annetaan huomattava rooli lapsen ja vanhemman tukemisessa. Kyse on toimijasta, jonka toimintaa voidaan ohjata ja suunnitella vain osittain.

Toimijoita tarkasteltaessa on oleellista tunnistaa, millaiset ominaisuudet ja käsitykset ohjaavat toimijoita. Tällaisia ominaisuuksia ovat muun muassa koulutus, yhteiskunnallinen asema ja sukupuoli. Toimijoiden ihmiskäsitys, yhteiskuntanäkemykset ja käsitys sosiaalityöstä ovat myös keskeisiä toimijoihin vaikuttavia tekijöitä. (Blom & Morén 2007, 248; Blom & Morén 2015, 57–58.) Toimijoita luonnehtivien ominaisuuksien tunnistaminen on tukiperhetoiminnan ymmärtämisen kannalta tärkeää, koska tukiperheet edustavat toimijoina lähtökohtaisesti erilaista toimijaa kuin sosiaalityöntekijät. Lisäksi on tarpeellista kiinnittää erityistä huomioita siihen, millainen toimija lapsi on tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa, koska lapsi on toimijoista se, joka liikkuu kahden eri kontekstin välillä. Toimijoiden erilaisten roolien havainnollistamiseksi Blom ja Morén (2015, 58) jakavat toimijat eri kategorioihin. *Primääritoimijoita* ovat asiakkaat ja sosiaalityöntekijät. *Sekundääritoimijoita* ovat muut viralliset toimijat kuten perheneuvolan sosiaalityöntekijä ja koulukuraattori sekä epäviralliset toimijat kuten sukulaiset, ystävät ja naapurit. Tukiperhetoiminnassa myös tukiperhe edustaa primääritoimijaa, jonka ympärillä on samaan tapaan epävirallisia toimijoita kuin asiakkaan ympärillä.

2.3.4 Interventio ja sen sisältö

Insats-käsitteellä viitataan KAIMEr-teoriassa ensisijaisesti siihen, mitä eri toimijat tekevät intervention aikana ja miten he toimivat. Kaikki toimijat tuovat toi-

mintaan oman panoksensa. Käsitteestä voisi siten käyttää suomennosta toimijoiden panokset tai interventio, kuten Hietämäki (2015, 36) tekee viitatessaan toimijoiden tekoihin. Esimerkiksi tukiperheen tarjoaminen perheelle on sosiaalityöntekijän teko eli interventio. Näkemykseni mukaan kumpikaan käsite ei täysin tavoita käännöksenä insats-käsitteen dynamiikkaa eli toimijoiden panosten kietoutumista yhteen (Blom & Morén 2007, 88; 163–164). Sosiaalityössä ja sen interventioissa ei ole kyse vain työntekijöiden tai asiakkaan toiminnasta, vaan siitä, että molemmat osallistuvat interventioon ja sen sisällön tuottamiseen (Blom & Morén 2003, 41). Asiakas ei vastaa interventioon kuten biljardipallo siihen osuttaessa, vaan välittyneesti omien valintojensa ja toimintansa kautta.

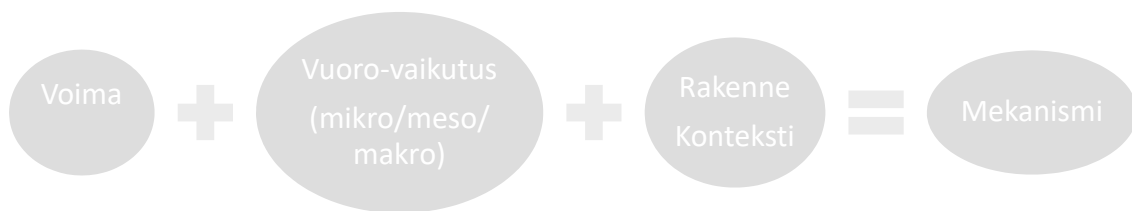
Tulkintani on, että insats-käsite on jotain enemmän kuin toimijoiden panos tai pelkkä interventio. Käsite kuvaa sitä, mitä tapahtuu silloin, kun toimijat kohtaavat toisensa: asiakkaan toiminta vaikuttaa sosiaalityöntekijän toimintaan ja päinvastoin. Kohtaamisessa syntyy se tuki, joka auttaa asiakasta, ja jota näkemykseni mukaan kuvaa parhaiten *intervention sisällön käsite*. Intervention sisältö viittaa siihen, mitä tuki sisältää. Se havainnollistaa insats-käsitteen tavoin kahta asiaa eli sitä, mitä asiakas saa ja mitä hän tekee sekä vastaavasti, mitä sosiaalityöntekijä tekee ja miten hän toimii. Intervention sisällöstä voi käyttää myös käsitettä *tuen sisältö*, jota käytän jatkossa rinnakkain intervention sisällön käsitteen kanssa. Oleellista on se, että tietoa vaikutuksista ja siitä, miten vaikutus syntyy, ei saada ilman ymmärrystä intervention sisällöstä ja toimijoita ympäröivistä kontekstuaalisista olosuhteista (Blom & Morén 2007, 16–17). Tukiperhetoiminnan kohdalla intervention sisällön kuvaaminen ja jäsentäminen on ensiarvoisen tärkeää, koska sitä kautta voidaan paitsi sanoittaa, mitä tukiperheen, lapsen ja vanhemman välillä tapahtuu, että käsitteellistä, mihin toiminnan vaikuttavuuden ajatellaan perustuvan. Tutkimuksessa tukiperhe interventiona ja sen sisältö hahmottuu tarkastelemalla kaikkien toimijoiden panosta ensin erikseen ja toiseksi vuorovaikutuksena eli siitä käsin, miten toimijat kohtaavat toisensa ja reagoivat toistensa toimintaan.

2.3.5 Mekanismit

KAIMeR-teorian tavoite, selittää vaikutusten syntyprosessi, tiivistyy mekanismikäsitteeseen, jota ei voida ymmärtää ilman kriittiseen realismiin sisältyviä meta-teoreettisia oletuksia. Tarkastelen seuraavaksi lähemmin Blomin ja Morénin mekanisminäkemyksiä, joka perustuu käsitykseen sosiaalisista mekanismeista ja niiden tunnistamisesta. Ensinnäkin auttamisprosessissa aktivoituvat mekanismit vaikuttavat sosiaalisessa kerrostumassa (Blom & Morén 2010, 108–110; 2015, 39). Toiseksi kyse on mekanismeista, jotka aktivoituvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaaliset mekanismit voivat myös aktivoida sisäisiä eli psykologisia mekanismeja, koska eri kerrostumissa sijaitsevat mekanismit ovat yhteydessä toisiinsa. (Blom & Morén 2010, 110.) Esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen keskustelu voi jatkua asiakkaan sisäisenä dialogina, jolloin aktivoituu psykologinen ulkoisen sisäistämisen mekanismi. Sosiaalipsykologisessa mekanismissa suunta on päinvastainen. Silloin vuorovaikutuksen lähtökohta on ihmisen sisäinen dialogi, joka halutaan välittää toiselle osapuolelle. Hietämäen (2015,

37) mukaan sosiaalisten mekanismien ilmeneminen psykososiaalisella tasolla selittää ajattelun ja toiminnan välillä tapahtuvia muutoksia.

Blomin ja Morénin (2011, 63–66) mukaan mekanismi rakentuu ensinnäkin *voimista*, joita ovat erilaiset yksilön toimintaan vaikuttavat syyt, toimintaa ohjaavat motiivit, toimintaan liittyvät pohdinnat sekä toiminnan seurauksena tai sen osana tehtävät valinnat. Mekanismeja aktivoivat voimat kuvastavat ihmisen *pyrkimystä intentionaaliseen toimintaan*. Ilman ihmisen halua saavuttaa tai muuttaa jotain ei synny muutosta. (Blom & Morén 2015, 36.) Myös mekanismeilla selittämistä suosivat historialliset sosiologit ajattelevat, että intentionaalisilla (eli päämäärien asettamiseen ja niiden saavuttamisen kannalta tarkoituksenmukaisten keinojen valintaan kykeneville) toimijoilla ja heidän sosiaalisella vuorovaikutuksellaan on erityisasema sosiaalisia prosesseja koskevassa kausaalianalyysissä. Selittämisessä on mahdollista huomioida toimijoiden toiminnalleen antamat subjektiiviset merkitykset ja tilannemäärittelyt sekä toimintansa arvioinnissa käyttämät normatiiviset standardit. Sen lisäksi, että ihmistoimijat ovat paitsi intentionaalisia, he ovat myös sosiaalisia ja kulttuurisia toimijoita. Toimijat orientoituvat toisten toimijoiden intentionaaliseen toimintaan ottamalla huomioon heidän käsitöksensä ja tavoitteensa sosiaalisessa toiminnassaan. (Kaidesoja 2018, 243.) Toiseksi mekanismin aktivoituminen edellyttää *vuorovaikutusta*, jossa voimat välittyvät eteenpäin. Vuorovaikutus voi olla sanallista, kirjallista tai non-verbaalista. Kolmanneksi voimien välittyminen edellyttää kontekstuaalisia olosuhteita eli *sosiaalista ja/tai materiaalista rakennetta*. Tällaisia ovat esimerkiksi sukupuoleen kohdistuvat rooli-dotukset, etniset ja uskonnolliset tekijät sekä osallistujien hierarkkinen asema. Kuviossa 2 mekanismin rakenne on kuvattu kolmen tekijän metaforisena summana.

KUVIO 2 Mekanismin rakenne KAIMeR-teorian mukaan

Blom ja Morén (2015, 39) jakavat sosiaalisen kerrostuman kolmeen tasoon, koska sosiaaliset mekanismit voivat selittää mikrotason lisäksi meso- ja makrotason ilmiöitä ja tapahtumia. Meso- ja makrotasolla vaikuttavat mekanismit rakentuvat samaan tapaan kuin mikrotason mekanismit voimista, vuorovaikutuksesta ja rakenteesta. Mesotasolla voimat kytkeytyvät ryhmän toimintatapaan ja ryhmän toimintaa ohjaaviin motiiveihin, jotka välittyvät joko ryhmän sisällä, ryhmien välillä, erilaisissa verkostoissa tai organisaation sisällä. Mesotasolla rakenteen muodostaa esimerkiksi organisaation rutiinit. Makrososiaalinen mekanismi muodos-

tuu voimista, jotka ohjaavat yhteiskuntatasolla tapahtuvaa kollektiivista toimintaa. Voimat välittyvät ja vaikuttavat makrososiaalisen vuorovaikutuksen osana yhteiskunnan sisällä ja yhteiskuntien välillä, mutta myös yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja materiaalisten rakenteiden kautta, kuten pankkijärjestelmä, poliittiset puolueet ja koulutusjärjestelmä. Usein kontekstissa vaikuttavat mekanismit ovat meso- ja makrotasolla olevia. Niitä voidaan myös nimittää kontekstimekanismeiksi, koska ne voivat joko edesauttaa tai estää kontekstin sisällä vaikutusten syntymistä. (Blom & Morén 2010, 107–109; 2007, 219.) Tiivistetysti, riippumatta siitä, millä tasolla mekanismi vaikuttaa, on mekanismeissa aina kyse potentiaalisten osien muodostamista yhdistelmistä. Mekanismien välittyminen ja aktivoituminen on riippuvainen vuorovaikutuksesta tulkintoja ja valintoja tekevien subjektien välillä sekä otollisista kontekstuaalisista olosuhteista eli sosiaalisista ja materiaalisista rakenteista (Blom & Morén 2011, 65). Toisin sanoen vuorovaikutus on sekä mekanismin perustavan laatuinen osa että sen eteenpäin välittävä olosuhde.

Blom ja Morén (2007; myös 2015, 62) ovat KAIMEr-teoriaa kehittäessään identifioineet neljä sosiaalityössä aktivoituvaa mikrotason mekanismia, jotka selittävät sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen auttamissuhteen syntymistä sekä sen seurauksena asiakkaan tilanteessa tapahtumia muutoksia ja vaikutuksia. Mekanismien tunnistaminen on edellyttänyt kaikkien KAIMEr-teorian elementtien jäsentämistä. Esittelen lyhyesti mekanismit (myös Hietämäki 2015, 35–37), koska ne tarjoavat kiinnostavia lähtökohtia tukiperhetoimintaa selittävien sosiaalisten mekanismien tunnistamiseen.

Haastamismekanismin (utmaningsmekanism) peruselementti on sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väline suhde, jossa molemmille on nimetty oma tehtävä. Sosiaalityöntekijän tehtävä on haastaa asiakasta muutokseen sekä pohtimaan, mitä asiakas haluaa ja haluaako asiakas tehdä muutoksen. Oleellista mekanismin aktivoitumiselle on, että sosiaalityöntekijän välittää vuorovaikutuksessa viestin muutoksen välttämättömyydestä ja uskoa asiakkaan toimintakykyyn. Sosiaalityöntekijä välittää vuorovaikutuksessa asiakkaalle kaksi viestiä 1) toimintasi on kestävä, on olemassa muita vaihtoehtoja ja 2) luotan siihen, että olet kykenevä muutokseen. Jos asiakas reagoi sosiaalityöntekijän esittämään haasteeseen, on haastamismekanismi aktivoitunut ja asiakas orientoituu muutosprosessiin, valitsee elämäntavan muuttamisen ja alkaa toimia sen suuntaisesti. Asiakasprosessin aikana sosiaalityöntekijä joutuu yleensä haastamaan asiakasta useaan kertaan. (Blom & Morén 2003b, 56; 129–130; 2015, 63.) *Riskin ottamisen mekanismin (risktagandemekanism)* peruselementti on asiakkaan kokema luottamus sosiaalityöntekijää kohtaan. Jos asiakas luottaa työntekijään, on todennäköistä, että asiakas uskaltaa ottaa riskin ja valitsee muutoksen. Riskin ottaminen mekanismin nimessä viittaa siihen, että sekä asiakas että sosiaalityöntekijä ottavat riskin, koska muutosprosessiin lähdetessä ei tiedetä varmasti, mihin se johtaa. Toisin sanoen kyse on luottamuksen ja riskin ottamisen välille muodostuvasta jännitteestä, joka aktivoi muutoksia asiakkaan toiminnassa. (Blom & Morén 2003b, 57; 2015, 63.) *Vastakaikumekanismi (gensvarsmechanism)*³ on Blomin ja Morénin (2003a, 130–131)

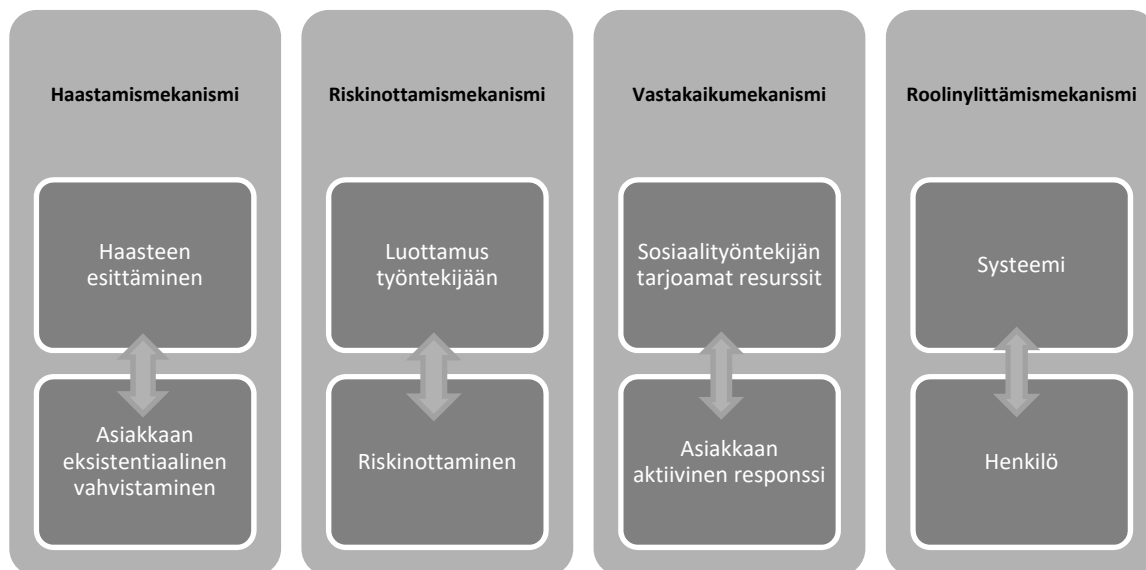
³ Hietämäki (2015,36) käyttää suomennosta vastaamismekanismi

mukaan asiakastyön avainmekanismi, jota ilman tuotoksia ja vaikutuksia ei saada aikaan. Vastakaikumekanismiin peruselementti on, että sosiaalityöntekijä onnistuu toiminnallaan herättämään asiakkaassa vastakaikua eli toimintaa, jonka seurauksena asiakas alkaa ottaa vastuuta muutosprosessista. Muutosprosessi edellyttää ponnisteluja ja toimenpiteitä niin sosiaalityöntekijältä kuin asiakkaalta. Sosiaalityöntekijä tekee prosessissa näkyväksi mahdollisuuksia, joihin asiakas vastaa omalla toiminnallaan. Vaikutukset syntyvät välittyneesti asiakkaan valmiuksien ja asiakkaan harkinnan tuloksena. (Blom & Morén 2015, 64.) Käytännössä sosiaalityöntekijän toimintaa voidaan arvioida vain suhteessa siihen, millaisen vastakaiun se herättää asiakkaassa. Vasta sen jälkeen voidaan hahmottaa, miten ja miksi vaikutukset syntyivät. (Blom & Morén 2003b, 57.) *Roolinylittämismekanismi (rollöverskridandemekanism)*⁴ perustuu siihen, että sosiaalityöntekijä ja asiakas irtautuvat heille muodollisesti asetetuista rooleista. Mekanismi aktivoituu, kun sosiaalityöntekijä siirtyy muodollisesta viranhaltijan roolista professionaalisen auttajan rooliin, jonka seurauksena osapuolten välinen suhde muuttuu. Työntekijä ja asiakas kohtaavat toisensa ihmisinä eivätkä pelkästään heille annetuissa rooleissa. Oleellista mekanismin aktivoitumiselle on, että sosiaalityöntekijä kykenee hyödyntämään asiakasprosessin aikana erilaisia rooleja. Kyse on systeemitason ja asiakkaan välille muodostuvasta jännitteestä, joka virittää asiakkaassa toimintaa. (Blom & Morén 2015, 64.) Roolinylittämismekanismi havainnollistuu esimerkiksi siinä, miten asiakas otetaan tapaamisen alussa vastaan ja miten sosiaalityöntekijä osoittaa kiinnostusta asiakkaan asioihin. (Blom & Morén 2003b 58; 2003, 131; 2007, 120.)

Kaikkia edellä kuvattuja mekanismeja yhdistävä tekijä on asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen vuorovaikutus ja siinä välittyvät viestit. Lisäksi siihen, millaisia viestejä sosiaalityöntekijä välittää asiakkaalle vaikuttaa se, missä kontekstissa sosiaalityöntekijä toimii, millaiset oletukset ohjaavat sosiaalityöntekijän toimintaa ja millaiset olosuhteet vaikuttavat asiakkaan elämismailmassa. Kuviossa 3 on esitetty kunkin mekanismin ytimessä oleva jännitekenttä, joka syntyy kahden voiman välille (Blom & Morén 2015, 62–64). Jännitekenttä aktivoituu asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa, kahden erilaisen voiman kohdatessa

---

⁴ Hietamäki (2015, 36) käyttää suomennosta roolin rikkomisen mekanismi

KUVIO 3 Asiakastyötä selittävät mekanismit ja niiden jännitekentät

2.3.6 Tuotokset ja vaikutukset

Viides KAIMEr-teorian käsite on *tuotokset (output) ja vaikutukset (resultat, outcomes)*. Tuotokset kuvaavat toteutuneiden suoritteiden määrää, kuten asiakkaalle tarjottujen tapaamisten määrää ja saavutettujen tavoitteiden määrää (Blom & Morén 2015, 83; 48). KAIMEr-teoriassa Resultat-käsite ohjaa tuotosten lisäksi tarkastelemaan toiminnan aikaansaamia ja toivottuja vaikutuksia. Blomin ja Morénin (mt., 88) mukaan tuotosten ja vaikutusten erottaminen toisistaan avaa mahdollisuuden keskustella siitä, mikä on onnistunut tai epäonnistunut tuotos sosiaalityössä ja mistä se mahdollisesti johtuu. Tukiperhetoiminnan kohdalla tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsi käy tukiperheessä säännöllisesti, mutta vanhemman jaksamisessa ei tapahdu muutoksia. Toisessa sosiaalityön kontekstissa se voi tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijä tekee organisaation näkökulmasta "oikeita" asioita, kuten tapaa asiakasta viikoittain, mutta asiakkaan elämäntilanteessa ei tapahdu muutoksia.

Sosiaalityössä vaikutukset ovat useimmiten kompleksisia, mikä edellyttää Blomin ja Morénin (2015, 85) mukaan dynaamista lähestymistapaa. Vaikutuksia on tarkasteltava laajemmin koko auttamisprosessin kokonaisuudesta käsin eikä pelkästään suhteessa niihin tavoitteisiin, joita alkuvaiheessa on asetettu. Myös Pawsonin ja Tilley'n (1997, 217) mukaan vaikutuksiin, niiden moninaisuuteen ja siihen, miten ne syntyvät on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Vaikutuksia ei tutkita vain niiden ilmenemisen todentamiseksi, vaan myös niiden syntyprosessin ja mekanismien tavoittamiseksi. Lähestymistapaa vaikutusten tutkimiseen voi siten kuvata enemmän laadulliseksi kuin vaikutuksia mittaavaksi. Oleellista on mittaamisen sijaan tilan antaminen yksilöiden kokemuksille ja asioille antamille merkityksille (Väyrynen 2011, 274). Rousun (2007, 170) mukaan lastensuo-

jelun tuloksellisuuden osoittamisessa asiakasvaikutusten kuvaaminen on keskeinen näkökulma. Ne nostavat esiin sen, millainen merkitys lastensuojelun tukitoimilla on lasten ja perheiden elämään lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

KAIMeR-teoriassa vaikutukset jaetaan kolmeen alaluokkaan, jotka kuvaavat dynaamista vaikutuskäsitystä. *Pintatason vaikutukset* ovat sellaisia, jotka ovat yleensä odotettavissa olevia, kuten päihteidenkäytön väheneminen päihdehoidon seurauksena. Pintatason vaikutus voi olla myös asiakkaan ulkoisessa olemuksessa havaittava yksilöllinen ja odottamaton muutos. *Syväntason vaikutuksia* ovat esimerkiksi muutokset minäkuvassa, sosiaalisten taitojen vahvistuminen tai ahdistuksesta vapautuminen. *Prosessitason vaikutukset* kuvaavat vaikutuksia, jotka syntyvät asteittain prosessin aikana. (Blom & Morén 2015, 87.) Esimerkki prosessivaikutuksesta on, että vanhemman suhtautuminen lapseen alkaa muuttua. Kaikki vaikutukset voivat ilmetä lyhyellä, keskipitkällä tai pitkällä aikavälillä. Lyhyellä aikavälillä ilmenevät vaikutukset havaitaan yleensä jo auttamisprosessin aikana tai heti sen jälkeen. Keskipitkät vaikutukset ovat 6-12 kuukautta kontaktin päättymisen jälkeen havaittavia, pitkän aikavälin vaikutukset vuoden tai myöhemmin päättyneen kontaktin jälkeen ilmeneviä. (Mt., 85-86.)

2.4 Ohjelmateoria ja käyttöteoria

Kriittisen realismin lisäksi KAIMeR-teorian kehittämistä on ohjannut ohjelmateoreettinen ajattelu (Blom & Morén 2007, 31-36; 87-102; Blom & Morén 2015, 109-122). Mekanismin tunnistamiseksi ja toiminnan selittämiseksi on tavoitettava kontekstissa vaikuttava ohjelmateoria, joka jäsentää toimintaa ohjaavia oletuksia, toiminnan tavoitteita ja sitä, miten tavoitteet pyritään saavuttamaan (Blom & Morén 2007, 35-36). Ideaalitulanteessa ohjelmateoria on kollektiivinen, kirjattu ja visuaalisesti kuvattu. Käytännössä ohjelmateoria on kuitenkin usein implisiittinen ja julkilausumaton. Mikäli ohjelmateoriaa ei ole eksplisiittisesti kirjattu, on se pyrittävä rekonstruoimaan yhdessä toimijoiden kanssa. Ohjelmateoriasta käytetään myös muita nimityksiä kuten looginen malli, ohjelmamalli, syykartta ja interventiologiikka (Rossi, Lipsky & Freeman 2004, 139; Funnell & Rogers 2011, 24; myös Hietämäki 2015, 28). Käytän tutkimuksessani ohjelmateorian käsitettä, koska ymmärrän ohjelmateorian Funnellin ja Rogersin (2011) tapaan rakentuvan sekä muutos- että toimintateoriasta.

Ohjelmateorian käsite muodostuu yleisesti kahdesta elementistä: ohjelmasta ja teoriasta. *Ohjelma* terminä viittaa siihen, mikä on muodollisesti nimetty ohjelmaksi kuten esimerkiksi sosiaalihuollon kehittämisohjelma (Funnell & Rogers 2011, 30). Käytännössä ohjelmalla voidaan tarkoittaa mitä tahansa interventiota, strategiaa tai projektia, jonka tavoitteena on muutoksen aikaansaaminen. Fraserin ja kumppaneiden (2009, 9) mukaan ohjelma ja *interventio* ovat vaihtokelpoisia termejä. Ohjelma terminä kattaa niin tarkasti kuvatut ja määritellyt ohjelmat, käsikirjamaisesti etenevät interventiot kuin prosessorientoituneet ja löyhästi määritellyt interventiot (mt. 19; Funnell & Rogers 2011, 30-31; Blom & Morén 2007, 32). Oleellista on se, että kaikki interventiot rakentuvat oletuksista,

jotka voidaan esittää ohjelmateorian muodossa. Toisin sanoen määrittelen ja lähestyn tukiperhetoimintaa tutkimuksessa interventiona.

Teoria ohjelmateorian käsitteessä viittaa siihen, miten jokin interventio saa aikaan sellaisen tapahtumien ketjun, joka välillisten tuotosten kautta johtaa tavoiteltuihin sekä havaittavissa oleviin vaikutuksiin (Funnell & Rogers 2011, xix). Ideaalitilanteessa ohjelmateoria rakentuu sekä *muutosteoriasta* (theory of change) että *toimintateoriasta* (theory of action). Muutosteorialla tarkoitetaan niitä prosesseja, joilla muutos saadaan aikaan joko yksilössä, ryhmässä tai yhteisössä. Se voi perustua formaaliin, tutkimusperustaiseen teoriaan tai hiljaiseen, kirjaamattomaan tietoon siitä, miten jokin interventio toimii. (Funnell & Rogers 2011, xix.) Muutosteoria on kausaalinen selitys sille, miten interventio saa muutoksen aikaan. Yksinkertaisimmillaan muutosteoria sisältää kaksi elementtiä eli strategian ja tulokset sekä näiden välille syntyvän yhteyden (Wyatt Knowlton & Phillips 2013, 18). Toimintateoria puolestaan kuvaa sen, miten interventio on rakennettava, jotta muutosteoria toteutuu (Funnell & Rogers 2011, xix). Se on normatiivinen kuvaus siitä, miten intervention tulisi edetä. Ohjelmateoria ei siten ole pelkkä deskriptiivinen kuvaus interventiosta, koska se sisältää selityksen, miksi interventiossa tehdään sitä mitä tehdään ja mikä yhteys tekemisellä on toivottuihin tuloksiin ja vaikutuksiin (Rossi, Lipsey & Freeman 2004, 134). Ohjelmateoria on jäsentynyt käsitys arvioinnin tai tutkimuksen kohteena olevasta toiminnasta (Kemppainen & Ojaniemi 2012, 57). Käytännössä se avaa sitä logiikkaa, jolla interventiota toteutetaan ja jäsentää sitä, mikä ohjaa interventiota sen eri vaiheissa. Se myös osoittaa, mikä interventiossa on tärkeää ja mitä on oleellista tutkia tarkemmin (Dahler-Larsen 2005, 30; 37). Ohjelmateoriassa ei siis ole kyse ison ja abstraktin teorian, vaan käytäntöä lähellä olevan teorian muodostamisesta, jonka avulla voidaan tiivistetysti havainnollistaa ja selittää, miten interventio muutetaan tuloksiksi. Se yhdistää intervention vaikuttamisprosessin ja sen tulokset. (Hietämäki 2015, 38; Dahler-Larsen 2004, 25, Funnell & Rogers 2011, xix.)

Vaikuttavuuden arvioinnissa ohjelmateorialla on keskeinen asema. Arviointi alkaa usein ohjelmateorian kuvaamisella, koska se auttaa arvioijaa ymmärtämään ja selittämään, mistä interventiossa on kyse ja miten vaikutusten ajatellaan syntyvän (Dahler-Larsen 2005, 24; Rossi, Lipsey & Freeman 2004, 134). Blomin ja Morénin (2015, 115) mukaan ohjelmateorian tunnistamisella ja jäsentämisellä on myös arvioinnin ulkopuolisia funktioita. Esimerkiksi sosiaalityössä voidaan ohjelmateorian avulla tutkia toimintaa ohjaavia oletuksia ja kysyä, tehdäänkö niitä asioita, joita pitäisi tehdä (mt. 115). Sosiaalityössä ohjelmateorioiden tunnistaminen vahvistaa sosiaalityön teoriapohjaa ja edistää tiedonmuodostusta, koska se kokoaa yhteen interventioita ohjaavia oletuksia ja kuvaa niiden logiikkaa.

Toisen näkökulman sosiaalityön käytäntöä lähellä olevaan ja siellä syntyvään teoriaan tarjoaa *käyttöteorian* (practice theory) käsite, joka selittää, kuvailee ja oikeuttaa sosiaalityöntekijän toimintaa (Payne 2002; myös Johnsson & Svensson 2005). Monilla työntekijöiden käyttöteorioilla on Paynen (mt., 23) mukaan yhteyksiä yleisiin yhteiskuntateorioihin ja psykologisiin teorioihin. Sosiaalityössä ei kuitenkaan vallitse yksimielisyyttä siitä, mikä on käyttöteoriaa, mikä ei

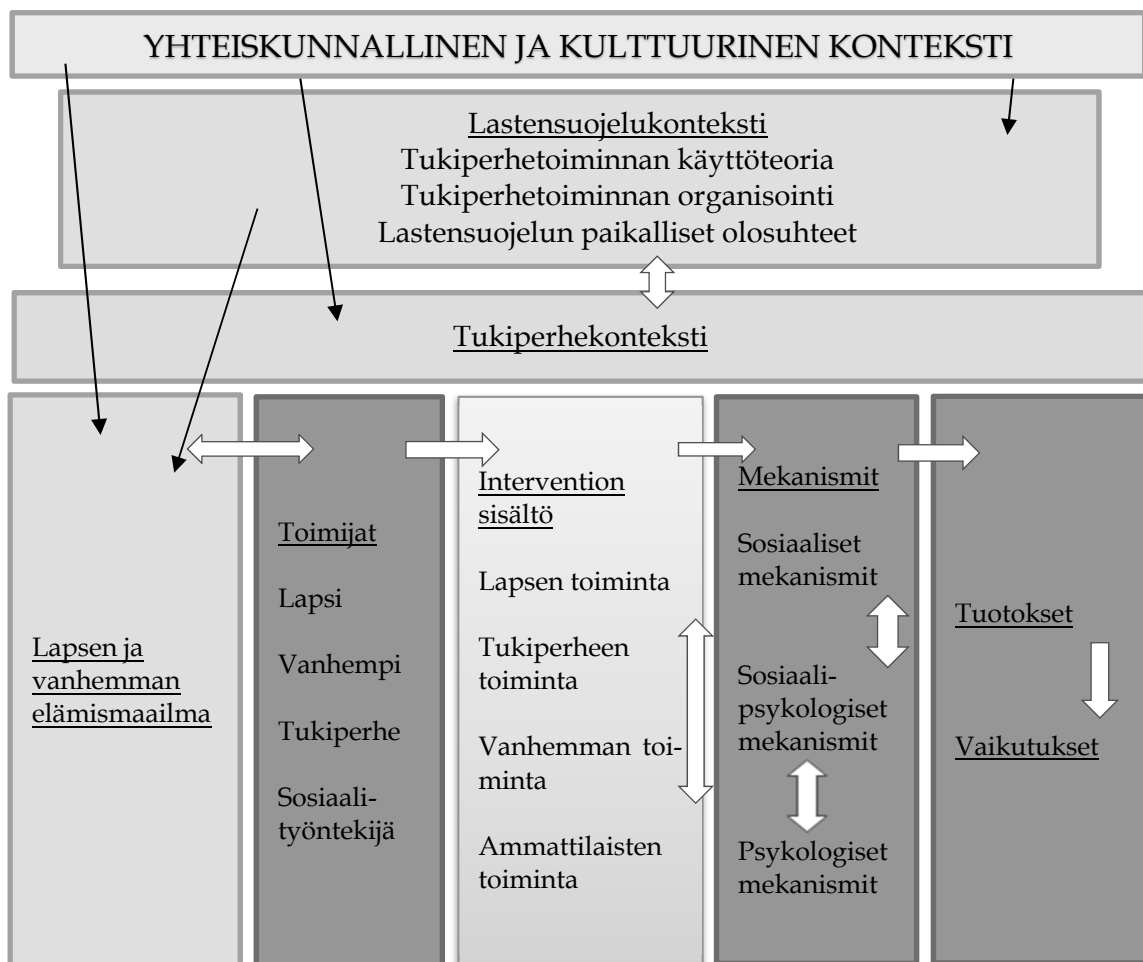
(Payne 56; 67). Käyttöteorioita kohdistuu ainakin siihen, miten sosiaalityötä tulisi tehdä ja millaisia interventioita sosiaalityöntekijän tulisi työssään hyödyntää (mt., 69). Ohjelmateorian tapaan myös käyttöteoria voi olla muodollinen tai epämuodollinen. Epämuodollinen käyttöteoria on olemukseltaan induktiivinen, yksittäisistä havainnoista johdettu ja kokemukseen perustuva eikä sitä ole tieteellisesti koeteltu (mt. 68; 82). Eva Johnssonin ja Kerstin Svenssonin (2005, 421–422) mukaan käyttöteorioita "*theories in social practice*" syntyy myös sosiaalityön interventioiden yhteydessä eli niissä konteksteissa, joissa interventioita käytetään. Ne ovat teorioita sosiaalityössä (*theories in social work*), jotka jäsentävät käytännön toimintaa, sen sisältöjä, prosesseja, reunaehtoja, eettisiä suhteita sekä kysymyksiä työn merkityksestä (Mäntysaari, Pohjola & Pösö 2009, 8). Nähdäkseni sekä ohjelmateorioiden että käyttöteorioiden tunnistamisessa on kyse siitä, että havaintoja painottavan empirismin sijaan ollaan kiinnostuneita toiminnan taustalla vaikuttavista teorioista (Pekkarinen & Tapola 2009, 192).

Kuten luvussa yksi kuvasin, tukiperhetoiminnan tietopohja on ohut eikä toimintaa ohjaavia teoreettisia oletuksia ole aikaisemmin kootusti esitetty. Tästä syystä tutkimuksen yhdeksi lähtökohdaksi asettuu tukiperhetoimintaa ohjaavien eli olemassa olevien teoreettisten oletusten kuvaaminen, jotka ovat jotain enemmän kuin yksittäisen työntekijän tieto tukiperhetoiminnasta (Johnsson & Svensson 2005, 427). Käytän tutkimuksessani jatkossa käsitettä tukiperhetoiminnan käyttöteoria viitatessani lastensuojelun ammattilaisten tietoon tukiperhetoiminnasta. Käyttöteorian tunnistamisessa hyödynnän kuitenkin ohjelmateoreettista ajattelua.

Yhteenveto

Olen edellä kuvannut KAIMEr-teorian peruskäsitteet ja lähtökohdat, joista käsin lähestyn lastensuojelun tukiperhetoimintaa tutkimuskohteena. Käsitteet muodostavat kehyksen, jonka avulla kurotan empiirisen pinnan alle tukiperhetoiminnassa vaikuttavien mekanismien ja käyttöteorian tunnistamiseksi. Kuvio 4 kuvaa tukiperhetoiminnan asettumista tutkimuskohteeksi KAIMEr-teorian käsitteiden pohjalta. Nuolet havainnollistavat käsitteiden välisiä suhteita.

KUVIO 4 KAIMEr-teoria tutkimuksen kehikkona (muokattu Blom & Morén 2015, 50)

2.5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Olen edellä kuvannut niitä mahdollisuuksia ja lähtökohtia, joita kriittinen realismi, KAIMEr-teoria ja ohjelmateorian käsite tarjoavat tukiperhetoiminnan tutkimiseen. Kaikki kolme keskustelua haastavat lähestymään tutkimuskohdetta kausaalisuhteiden kuvaamisen kautta ja kausaalisten selitysten rakentamisena (vrt. Easton 2010, 119). Kyse on kausaalisesta kysymyksenasettelusta, joka on tärkeässä asemassa tavoiteltaessa soveltamiskelpoista tutkimustietoa: jos haluamme vaikuttaa yhteiskuntaan, tarvitsemme tietoa syistä ja seurauksista (Kaidesoja & Ylikoski 2018,7). Sosiaalityön näkökulmasta empiirinen tutkimus, joka pyrkii ymmärtämään ja selittämään sosiaalityön interventioita ja sen prosesseja, on sosiaalityölle tieteenalana ja käytäntönä tarpeellista, koska silloin molemmat kehittyvät (Johnsson & Svensson 2005, 431-432). Tarkennan seuraavaksi tutkimuksen tavoitteen ja asetan tutkimuskysymykset edellä kuvaamieni lähtökohdient pohjalta.

Tutkimuksessa pääpaino on tukiperhetoimintaa kannattelevan teoreettisen ajattelun avaamisessa, sen kriittisessä tarkastelussa ja vahvistamisessa. *Ensinnäkin* tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa niistä oletuksista, jotka ohjaavat tukiperhetoimintaa ja tukiperheen käyttöä tukitoimena. Tutkimuksen lähtötilanteessa tukiperhetoiminnan käyttöteoria on julkilausumaton. *Toiseksi* tutkimuksen tavoitteena on kuvata, kuinka tukiperhetoimintaa toteutetaan tarkastelemalla sen toimijoiden - lasten, vanhempien, tukiperheiden sekä lastensuojelun ammattilaisten - kokemuksia ja näkemyksiä tukitoimesta. Toimijoiden kokemuksia tukiperheestä tukitoimena analysoidaan tutkimuksessa KAIMEr-teorian viiden käsitteen avulla. Käsitteet purkavat auki niitä olosuhteita, joissa tukea tarjotaan, toimijoiden välistä vuorovaikutusta ja toimintaa tukisuhteen aikana sekä tukitoimen aikaansaamia vaikutuksia. Tätä kautta rakentuu ymmärrys intervention sisällöstä ja niistä mekanismeista, jotka selittävät tukisuhteiden syntymistä ja tuen vaikutuksia lapsen ja vanhemman elämään. Tukiperhetoiminnan vaikutusten tunnistaminen perustuu dynaamiseen lähestymistapaan, jossa vaikutuksia kuvataan avoimesti toimijoiden kokemuksista käsin.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millainen käyttöteoria ohjaa tukiperhetoimintaa?
- 2) Millaiset tekijät määrittävät tukiperhetoiminnan kontekstuaalisia olosuhteita ja sen toimijoita?
- 3) Mikä on intervention sisältö tukiperhetoiminnassa?
- 4) Kuinka tukiperhetoiminta tapahtuu? Millaiset sosiaaliset mekanismit selittävät tukisuhteiden syntymistä ja niiden aikaansaamia vaikutuksia?

3 LASTENSUOJELUN TUKIPERHETOIMINTA

Tukiperhe on lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain mukainen tukitoimi, jonka tarkoituksena on tukea lasta ja vanhempaa. Tukitoimi on esimerkki hyvinvointipainotteisen lastensuojelun käytännöstä, jossa lastensuojelun keskeinen tehtävä on lasten ja perheiden hyvinvoinnin tukeminen, ja lasten suojeleminen vain yksi osatehtävä (Pösö 2007, 72–75).

3.1 Tukiperhetoiminnan historia

Moilanen (2015) on väitöskirjassaan analysoinut tukihenkilötoiminnan kehittymistä ja sitä keskustelua, joka edelsi tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan kirjaamista vuoden 1983 lastensuojelulakiin. Seuraava katsaus tukiperhetoiminnan historiaan ja kehittymiseen perustuu Moilasan (2015) tutkimuksen tulosten peilaamisesta niihin olemassa oleviin lähteisiin, kuten valtionhallinnon selvityksiin, erilaisiin raportteihin ja tutkimuksiin, joissa on viitattu tukiperhetoimintaan. Katsauksen tuloksena rakentuu kronologinen kertomus tukiperhekäsitteen ilmestymisestä suomalaiseen lastensuojelukeskusteluun.

Ensimmäisen kerran tukiperhe käsitteenä mainitaan Vapaaehtoistyön toimikunnan mietinnössä (1978), jossa tarkastellaan vapaaehtoisen työvoiman käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä. Mietinnössä viitataan Malmössä vuonna 1975 alkaneeseen sosiaalihuollon kokeiluprojektiin, jossa oli mukana tukiperheitä:

”Tukiperheen tehtävänä on ensisijaisesti tukea apua tarvitsevia ja osoittaa mahdollisia ratkaisuja, mutta se ei saa painostaa tiettyihin ratkaisuihin. Tukiperheen voivat saada yksinhuoltajat, jotka eivät selviä yksin ongelmistaan, yksinäiset aikuiset, joilla on päihdeongelmia, teini-ikäiset, joilla on sosiaalisia vaikeuksia ja joilta puuttuvat kontaktit aikuisiin, perheet kriisitilanteessa, jonka selvittäminen omin voimin tuottaa vaikeuksia. Yhteistä kaikille näille ryhmille on, että heidän ongelmansa pohjautuvat sosiaaliseen eristäytyneisyyteen ja yksinäisyyteen.” (Vapaaehtoistyön toimikunta 1978, 68)

Tukiperhe määriteltiin ruotsalaisprojektissa toimijaksi, joka voi tarjota tukea erilaisille kohderyhmille. Kokeiluprojektissa sosiaalisten suhteiden puuttuminen nimetään ongelmaksi, johon tukiperheen ajatellaan voivan vaikuttaa. Tukiperheidea perustui siten sosiaalisen tuen tarpeeseen. Mietinnössä ei kuitenkaan otettu kantaa siihen, tulisiko vastaavantyyppinen malli ottaa käyttöön Suomessa. Se, mistä ja miten tukiperhetoiminta lopulta päättyi vuoden 1983 lastensuojelulakiin, jää siten avoimeksi. Epäselväksi jää myös se, miten ja milloin lasten vierailujen tiheyden sekä pituuden määrittely tapahtui.

Moilasan (2015) tutkimus osoittaa, että 1970-luvun lopun keskustelussa määrittelyn kohteena oli tukihenkilötoiminta. Vapaaehtoistyön toimikunnan mietinnössä todettiin, että lasten ja perheiden sosiaalihuoltoon liittyvien tukipalveluiden laajentaminen edellyttää vapaaehtoiseen työvoimaan perustuvaa tukihenkilötoimintaa (kts. myös Moilanen 2015, 89). Lisäksi todettiin, että lastensuojelulain mukainen tukihenkilötoiminta on viranomaisen vastuulla olevaa lastensuojelutyötä (Vapaaehtoistyön toimikunta 1978, 17–18). Vasta vuonna 1983 ilmestyneessä Sosiaalihuollon julkaisussa (Siltanen 1983) todettiin, että yhden henkilön tekemän tukityön muunnoksena myös kokonainen perhe voidaan asettaa tähän rooliin. Termiä tukiperhe ei kuitenkaan mainita tässä yhteydessä. Sen sijaan julkaisussa todettiin, että tällainen järjestely on hyödyllistä yksinhuoltajille (Siltanen 1983, 96). Alkuvaiheessa tukiperhetoiminta määrittyi siten selkeästi tukihenkilötoiminnan muunnokseksi, mikä selittää sitä, että tukiperhetoimintaa kuvattiin lainvalmisteluteksteissä varsin niukasti. Lienee kuitenkin perusteltua väittää, että yhdessä tukihenkilötoiminnan kanssa tukiperhetoiminta edusti ajatusta uudeltaisesta tukimuodosta, joka syntyi köyhäinhoidolliseen ja rikosoikeudelliseen perinteeseen nojanneen ajatteluperustan murentuessa lastensuojelussa. Tukihenkilötoiminnan muodostuminen oli yhteydessä lastensuojelun sosiaalityön kentän ja koko silloisen sosiaalihuollon itsestäänselvyyksien eli vallitsevan *doksan* kyseenalaistumiseen ja perususkomusten uudelleen muotoilun tarpeeseen. (Moilanen 2015, 86–88.) Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan muodostumisen kannalta merkittävää oli, että lastensuojelun sosiaalityön uudeksi doksaksi määrittyi nimenomaan ”tuki”. Kyse oli samalla uudelleen kannan muotoilemisesta sosiaalityön ikuisuuskyseeseen tuen ja kontrollin välisestä suhteesta. Tämä tarkoitti sitä, että lastensuojelun toimijat, tukihenkilöt mukaan lukien, valjastettiin kentän uuden arvostuksen eli tuen mukaan toimiviksi, kontrollia välttäviksi, agenteiksi. Tuesta muodostui liittymisen tai suhteessa olemisen tapa, joka jäseni uudella tavalla lastensuojelun ammattilaisten sekä vapaaehtoistyöntekijöiden ja lastensuojelun piirissä olevien lasten ja heidän vanhempiensa välisiä suhteita. Tuesta tuli lasten ja aikuisten välisiä suhteita tukihenkilötoiminnassa keskeisesti määrittelevä elementti. (Mt. 88.)

Tukiperheiden edeltäjinä voi pitää sunnuntaivanhempia, joita Erkki Saari (1961, 121) kuvaa laitospedagogiasta käsittelevässä teoksessaan. Sunnuntaivanhemmat olivat lastensuojelulaitosten naapurustossa asuvia perheitä, joiden luona laitoksessa asuva nuori saattoi viikonloppuisin pistäytyä. Se, että tukiperhetoiminnalla tarkoitetaan lapsen viikonloppuvierailuja toisessa perheessä, ei tule esiin 1970- ja 1980-luvun julkaisuissa. Sosiaalihuollon julkaisussa Siltanen

(1983, 113) viittaa viikonloppuisin tarjottavaan tukeen ainoastaan perhe- ja laitoshoidon osalta. Esimerkkinä mainittiin, että lapsen huoltajat ja/ tai lapsi voivat olla viikonloppuisin perhe- tai laitoshoidossa, mutta toimintaa ei nimetty tukiperhetoiminnaksi. Samassa julkaisussa sivuttiin kesäkotitoimintaa loma- ja virkistyspalvelujen kohdalla. Mielenkiintoista kesäkotitoiminnan kuvauksessa oli, että siinä määriteltiin varsin tarkasti, millaisia lapsia kesäkotitoiminnan piiriin kuuluu:

”...niitä lapsia, joille lomanvietto yksityiskodissa soveltuu ryhmässä oleskelua paremmin. Tällaisia lapsia saattavat olla mm. arat, ihmissuhdevaikeuksista kärsivät lapset, jotka eivät viihdy suuressa ryhmässä, ehjän, tasapainoisen perheen mallia tarvitsevat lapset, pitempää hoitoaika (1-2 kuukautta) tarvitsevat lapset, lievästi häiriintyneet lapset, jotka eivät kestä suuria ryhmiä.” (Siltanen 1983, 87)

Kuten lainauksesta ilmenee, kesäkotitoiminta oli kodissa ja perheessä tarjottavaa tukea. Tukiperhetoiminnan näkökulmasta huomionarvoista on, että kesäkotiin yhdistettiin tasapainoisen perheen mallin tarjoaminen. Tätä kautta perheessä oleminen asetettiin tuen tarjoamisen lähtökohdaksi. Mainintoja viikonloppuvierailusta tai kesäkodeista ei kuitenkaan yhdistetty tukiperhetoimintaan, vaikka ne olisivat voineet tarkentaa sitä, mitä tukiperhe tukihenkilötoiminnan muunnokseksi tarkoitti. Tukiperheisiin viitattiin 1980-luvun alkupuolella nuorten asumis- palveluiden yhteydessä. Sosiaalihuollon julkaisussa mainitaan Jyväskylässä vuonna 1980 alkanut ITAS-projekti, jonka tavoitteena oli kehittää valtakunnallisesti sosiaalihuollon asiakkaina olevien nuorten itsenäistä tuettua asumista. Hankkeessa tukiperheellä tarkoitettiin nuoren naapurissa asuvaa perhettä. Myös muissa kunnissa kehitettiin 1980-luvun alussa tukiperhemuotoista tukea. Esimerkiksi Kotkassa tukiperhe ja nuori asuivat samassa kaupunginosassa. (Siltanen 1983, 109; 111.) Tukiperheen tehtäväksi määriteltiin nuorten auttaminen erilaisissa käytännön asioissa ja ongelmissa (Ihalainen 1981, 1; myös Siltanen 1983, 110). Tukiperhemuotoiselle asumiselle asetettiin selkeät tavoitteet, kuten nuoren koulunkäynnin loppuunsaattaminen ja työelämään siirtyminen. Tukiperheen ajateltiin tukevan arkielämän taitojen omaksumista, välittävän perheen, kodin ja sosiaalisen kanssakäymisen mallin. Tärkeänä pidettiin, että tuen saaminen ei rajoittunut virka-aikaan. (Ihalainen 1981, 22; Siltanen 1983, 111.) Nuoren naapurissa asuva tukiperhe muistutti näin varsin paljon ruotsalaista ideaa tukiperheestä. Tukiperhemuotoisessa asumisessa keskeistä oli nuorelle arjessa tarjottu tuki ja perheen malli. Myöhemmin nuoren naapurissa asuvaa tukiperhettä alettiin nimittää naapuritukiperheeksi. Malli on edelleen käytössä Suomessa ja sitä hyödynnetään erityisesti lastensuojelun jälkihuollossa (kts. Laaksonen 2004).

Sosiaalihuollon vuonna 1989 ilmestyneessä julkaisussa todettiin, että tukihenkilötoiminta oli käynnistynyt suurimmissa kaupungeissa jo 1970-luvulla ja oli laajenemassa koko maahan. Tukiperhetoiminnan käyttöönottoaminen avo- huollon tukimuotona lähti kuitenkin hitaammin liikkeelle. Kunnista kootuissa tiedoissa tukiperhetoiminnan alkaminen tai tukiperheiden rekrytointi mainittiin ainoastaan kahden kunnan, Hämeenlinnan ja Alahärmän, kohdalla. (Kivinen

1989, 7; 17.) 1990-lukua lähestyttäessä tukiperhetoiminnan todettiin kaipaavan selkiyttämistä.

”Tukiperhetoiminta on tukihenkilötoimintaa uudempi työmuoto. Siitä näyttää olevan käsitteellistä epäselvyyttä kunnissa. Tukiperheitä on usein hankittu nuorille, jotka aloittelevat itsenäistä asumista. Kunnat kaipaavat tukiperhetoiminnasta lisää tietoja ja ohjeita” (Kivinen 1989, 59)

Julkaisussa todettiin myös, että tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnasta on tarpeen selvittää niiden perusteet, mihin pyritään, kenelle siitä on hyötyä ja minkälaista hyötyä sekä missä laajuudessa toimintaa on tarpeen järjestää (Kivinen 1989, 59). Edellä esitetyt kysymykset ovat edelleen 2020-lukua lähestyttäessä monilta osin avoimia ja ajankohtaisia. Merkittävänä toteamuksena tukiperhetoiminnan kannalta voi pitää julkaisun (mt. 59) mainintaa siitä, että maallikkoauttajien panos on paikallaan silloin, kun perhe, lapsi tai nuori selvästi haluaa pysyvän ja tukevan ihmissuhteen aikuiseen. Tältä pohjalta voi tehdä tulkinnan, että tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan haluttiin vastaavan nimenoman lapsen tai nuoren ihmissuhteen tarpeeseen. Myös Moilasen (2011, 288–289) mukaan 1980-luvun alun keskustelussa korostui se, että lapsen tai nuoren ja tukihenkilön välille haluttiin syntyvän ihmissuhde. Sen mallina pidettiin lapsen ja vanhemman välistä suhdetta. Ajatus lapsen kehityksen tukemisesta uuden ihmissuhteen avulla asettui näin maallikkoauttajien toimintaa ohjaavaksi lähtökohdaksi.

Itsenäiseksi tukihenkilötoiminnasta erottautuvaksi tukitoimeksi tukiperhetoiminta alkaa asemoitua vasta 1980-luvun loppupuolella. Tällöin Perhehoidon kehittämistyöryhmä nimesi tukiperhetoiminnan osaksi perhehoidon jatkumoa ja yhdeksi lyhytaikaisen perhehoidon muodoksi taulukon 1 osoittamalla tavalla. Tukiperhetoiminta yhdistettiin nyt selkeästi osaksi lastensuojelun perhehoidon traditiota (Sosiaalhallitus 1986, 7).

TAULUKKO 1 Lastensuojelun perhehoito (Sosiaalhallitus 1986, 7)

Toiminnan laatu	Perhehoidon tarve	
	Lyhytaikainen	Pysyväisluontoinen
Avohuoltona	Lomaperhetoiminta Tukiperhetoiminta Osa-aikainen perhehoito ”Kriisihoito” (perhehoito avohuollon tukitoimena)	Kehitysvammaisten perhehoito Yksityisesti sijoitettujen perhehoito (kasvattilapset)
Sijaishuoltona	Päivystysperhetoiminta huostaan otetuille	Lastensuojelun perhehoito

Myös ruotsalaista tukiperhetoimintaa tutkineiden Johnssonin ja Regnérin (2003, 4–5) käsitys on, että tukiperhe tukitoimena kiinnittyy perhehoitoon. Perhehoidon traditio sosiaalityössä perustuu perheen vankkaan asemaan auttamisen ja tuen tarjoamisen muotona. Niin tukiperhe kuin sijaisperhe tuen muotoina pohjautuvat käsitykseen siitä, että lapsen tarvitsema tuki ja turva toteutuvat parhaiten ta-

vallisissa arkielämän suhteissa, perheessä elämisenä. Tavallisuus ja normaali arkielämä ovat hoitavia ominaisuuksia, joita sijais- ja tukiperheet tarjoavat lapsille. Lisäksi tavallisella perheellä ajatellaan olevan normittava tehtävä suhteessa perheisiin, jotka asioivat sosiaalitoimessa ja tarvitsevat tukea. (Mt., 4–5.) Toisen kerran tukiperhetoiminta yhdistetään osaksi perhehoitoa Sijaishuollon neuvottelukunnan (Ahto & Mikkola 1999) julkaisussa. Tulkintani mukaan tukiperhetoiminnan asettuminen lyhytaikaisen perhehoidon alle nosti esiin kaksi asiaa. Ensinnäkin sen, että tukiperhe tarjoaa lyhytkestoista ja säännöllistä tukea perheessä, toiseksi sen, että lapsi jatkaa asumista omassa kodissaan, vaikka hänellä on tukiperhe.

Käytännössä tukiperhetoiminnan kiinnittyminen perhehoitoon merkitsi sitä, että vuoden 1982 lastensuojelulain ollessa voimassa, tukiperheen asettamisessa käytettiin rinnakkain kahta lakipykälää. Ensinnäkin voitiin käyttää avohuollon sijoituspykälää §14, jolloin kunta teki tukiperheen kanssa toimeksiantosopimuksen. Toinen vaihtoehto oli käyttää lain §13, jonka alla tukitoimi mainittiin yhtenä avohuollon tukitoimena. Tällöin tukiperheen kanssa ei tehty toimeksiantosopimusta, vaan lapsen nimelle tehtiin päätös avohuollon tukitoimen myöntämisestä. Käytännön tasolla määrittelyllä ei ollut merkitystä tukiperheessä käyvän lapsen näkökulmasta (Keränen 2004, 9). Tukiperheiden osalta määrittelystä seurasi se, että toimeksiantosopimuksen tehneet tukiperheet olivat perhehoitajia, joiden toimintaa säätelivät perhehoitolaki. Perhehoitajina toimivilta tukiperheiltä pyydettiin myös rikosrekisteriote. Nykyinen lastensuojelulaki 417/2007 ei voimaan astuessaan muuttanut kahden pykälän käytäntöä. Esimerkiksi Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikön Lastensuojelun perhehoidon ja tukiperhetoiminnan suosituksessa (2010) tukiperhetoiminta määriteltiin edelleen lyhytaikaiseksi perhehoidoksi ja alueella toimivien tukiperheiden kanssa tehtiin toimeksiantosopimus. Tällä hetkellä Lasten, nuorten ja perheiden sosiaalipalvelut -sivustolla (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019) tukiperhetoiminta nimetään vapaaehtoistyöksi, joka täydentää ammattilaisten tekemää työtä.

Tukiperhetoiminnan määrittelemisestä perhehoidoksi seurasi muutamissa kunnissa se, että tukiperhetoiminta sijoitettiin organisatorisesti osaksi sijaishuoltoa. Esimerkiksi Kotkan perhehoitomallin kuvauksessa todetaan, että sijaishuollon toimiston tehtäväkenttään on yhdistetty kaikki lastensuojelun sijoitukset: perhehoito, laitoshoido, adoptio ja tukiperhetoiminta. Tätä perusteltiin muun muassa sillä, että tukiperhe- ja sijaisperhetyö sekä adoptioneuvonta tukevat toisiaan. Tukiperheistä on voinut tulla sijaisperheitä ja monet sijaisperheet puolestaan ovat toimineet tukiperheinä. Osa adoptioperheistä taas on ryhtynyt myös tuki- ja sijaisperheeksi. (Häkälä & Lehmuskoski 2015, 20.)

Tukiperhetoiminnan määrittelemistä lyhytaikaiseksi perhehoidoksi on myös kritisoitu. Pelastakaa Lapset ry:n lyhytaikaisen perhehoidon kehittämishankkeen loppuraportissa (Vaattovaara & Maula 2009) tukiperhetoiminta ja lyhytaikainen perhehoito erotettiin toisistaan. Lyhytaikainen perhehoito on erilainen tukimuoto kuin tukiperhe, koska siinä toteutuu lapsen edun mukainen riittävä suunnitelmallisuus ja arviointi (mt. 5; 11). Hankkeessa tuotetussa luokitte-

lussa tukiperhe määritellään avohuollon tukitoimeksi, joka edustaa lapselle tarjottavaa hoitoa perheessä, mutta se ei ole perhehoitoa. Lyhytaikaisen perhehoidon ulkopuolella rajattiin myös lomaperheet. 2010-luvulla keskustelu tukiperhe-toiminnasta ja perhehoidosta virisi uudelleen perhehoitolainsäädännön uudistamisen yhteydessä. Sosiaali- ja terveysministeriön asettama perhehoidon valtakunnallisen toimintaohjelman ja lainsäädännön kehittämistyöryhmä otti väliraportissaan seuraavan kannan tukiperhetoiminnan määrittelyyn perhehoidoksi:

”Ehkäisevänä lastensuojeluna toteutettavaan tukiperhetoimintaan ei sovelleta perhehoitoa koskevia säännöksiä, sen sijaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena toteutettavaan tukiperhetoimintaan säännöksiä sovelletaan.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 29).

Toisin sanoen tukiperhettä tulisi lastensuojelun tukitoimena tarkastella perhehoitona, kun taas ennaltaehkäisevän lastensuojelun tukimuotona tarjottaessa ei tulisi soveltaa perhehoitolakia. Tarkempia perusteluja ehdotukselle ei väliraportissa annettu. Epäselväksi selvityksessä jäi se, miten ehkäisevänä lastensuojeluna toteutettava tukiperhetoiminta eroaa lastensuojelun tukitoimena asetettavasta tukiperhetoiminnasta, miten ja missä toimintaa koordinoidaan. Joka tapauksessa 2010-luvulle tultaessa tukiperhetoimintaa ei enää määritelty pelkästään lastensuojelun tukitoimeksi. Väliraportin ehdotus tukiperhetoiminnasta ennaltaehkäisevänä lastensuojelun tukimuotona toteutui, kun uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) astui voimaan. Tukiperhe- ja tukihenkilötoiminta poistuivat lastensuojelun avohuollon tukitoimien luettelosta, mutta mahdollisuus niiden käyttämiseen lastensuojelun avohuollon tukitoimina säilytettiin lastensuojelulain pykälässä 36. Tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnasta tuli lakimuutoksen seurauksena sosiaalipalveluja, joka tarkoittaa sitä, että tukiperheen saaminen ei enää edellytä lastensuojelun asiakkuutta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2017, 50). Sosiaalihuoltolain (1301/2014) §28 mukaan erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai hänen perheelleen voidaan järjestää tukihenkilö- tai perhe lapsen terveyden tai kehityksen turvaamiseksi. Tukiperhetoimintaa käsittelevä ohjeistus siirtyi lakimuutoksen yhteydessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämästä Lastensuojelun käsikirjasta Lapset, nuoret ja perheet ja sosiaalipalvelut -sivuston alle. Tukiperhetoiminnan kuvauksessa ei enää viitata perhehoitoon muutoin kuin toteamalla, että moni tukiperheeksi haluava ryhtyy perhehoitajaksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Se tulisiko lastensuojelussa toimivien tukiperheiden kohdalla soveltaa perhehoitolakia 263/2015 ei käy ohjeistuksesta ilmi. Tästä näkökulmasta tukiperheen käyttö lastensuojelun avohuollon tukitoimena vaatii siällöllistä täsmentämistä.

Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetoiminta

Pelastakaa Lapset ry. on ollut 1980-luvulta alkaen keskeinen tukiperhetoimintaa organisoiva toimija kuntien rinnalla. Järjestön tukiperhetoiminnan edeltäjänä pidetään kesälapsi- ja lomaperhetoimintaa⁵. Lomatoiminnan juuret ulottuvat vuoteen 1949 (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005, 9). Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetoiminnan kehittäminen alkoi vuoden 1983 lastensuojelulain voimaan astumisen jälkeen. Vuosina 1986–1988 järjestön Pohjois-Karjalan piirissä toimi Pohjois-Karjala-projekti, jonka tarkoituksena oli selvittää lomatoiminnan mahdollisuudet ennaltaehkäisevässä lastensuojelutyössä ja kehittää lomatoimintaa ympärivuotiseksi kriisipalveluksi. Projektin aikana lomatoiminta laajeni kaikkiin Pelastakaa Lapset ry:n aluetoimistoihin. Lomatoiminnan laajetessa ja muuttuessa ympärivuotiseksi lomaperheistä tuli tukiperheitä. Yhä useamman lomaperheen toimiessa myös tukiperheenä, tukiperhetoimintaa alettiin järjestössä kehittää 1990-luvulla omana toimintamuotona. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005, 9.) Tukiperhetoiminnan tavoitteeksi määrittyi perheiden ongelmien kasautumisen ja kriisitilanteiden ennaltaehkäiseminen. Järjestön historiikin mukaan lapset viettivät tukikodeissa koulujen loma-aikojen lisäksi yhden tai kaksi viikonloppua kuukaudessa. (Kauppi & Rautanen 1997, 199.)

2000-luvulla Pelastakaa Lapset ry. on aktiivisesti kehittänyt tukiperhetoimintaa. Vuosina 2002–2004 toimi Pelakuu-tehostetun tukiperhetyön projekti, jossa oli lähtökohtana lapsen näkökulman huomioiminen tukiperhetoiminnassa. Hankkeessa kehitettiin myös tukiperheiden rekrytointia, koulutusta ja ohjausta sekä toiminnan suunnitelmallisuutta. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005, 10–11.) Läheltä tueksi-kehittämishankkeessa 2013–2017 oli tavoitteena muun muassa tukiperheiden rekrytoiminen perheiden omista verkostoista ja uusien tuen muotojen kehittäminen.

3.2 Tukiperhetoiminnan laajuus

Tukiperhetoiminnan laajuudesta ei ole Suomessa tietoa, koska valtakunnallisia tilastoja tukisuhteiden määrästä, kestosta tai tukiperheessä käyvien lasten taustatilanteista ei ole saatavilla. Suomessa lastensuojelun avohuollon asiakkuudet tilastoidaan ilman sisällöllistä erittelyä tukimuodon suhteen (Heino 2008, 12). Tukiperhetoiminnan piirissä olevien lasten määrästä voi siksi esittää vain arvioita. Pelastakaa Lapset ry:n tilastot osoittavat, että järjestön tukiperheissä käyvien lasten määrä on tuplaantunut vuosien 2002–2015 aikana. Vuonna 2002 Pelastakaa Lapset ry:n tukiperheissä kävi 703 lasta, joista yli 90 % oli lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä. Vuonna 2014 järjestön tukiperheissä kävi 1347 lasta ja vuonna 2015 määrä oli 1468 lasta (Pelastakaa Lapset 2014, 7; Pelastakaa Lapset 2015, 9). Vuonna 2018 tukiperheessä kävi 1562 lasta (Pelastakaa Lapset 2018).

⁵ Myös Helsingin kaupungin sosiaalivirastolla on ollut omaa lomaperhetoimintaa.

Pilotti-tutkimuksessa, jossa kerättiin tietoja kolmen maakunnan alueelta lastensuojelun avohuollon asiakkaaksi vuonna 2006 tulleista lapsista (N=203), tukiperhe oli 28 prosentilla (Huuskonen & Korpinen 2009). Lastensuojelun tasausjärjestelmän piirissä olevista perheistä (N=5390) tukiperhe/tukihenkilö/lomaperhe tai leiri mainittiin 421 perheen kohdalla, mikä vastasi 8 % tasausjärjestelmän piirissä olevista lapsista (Tilastotiedote 2006, taulukko 2). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten palvelupolkuja (N=410) tarkastelleessa tutkimuksessa (Heino ym. 2016) tukiperhe- ja tukihenkilöpalvelut olivat melko vähän käytettyjä palveluja. Ainoastaan 34 lapsella eli 12 prosentilla oli ollut tukiperhe (mt., liite 7). Varovaisen arvion mukaan noin 10 prosentilla avohuollon asiakkaana olevista lapsista olisi tukiperhe, joka tarkoittaisi, että tukiperhetuen piirissä on Suomessa tuhansia lapsia. Vuonna 2018 lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli kaikkiaan 54 883 lasta ja nuorta eli 4,2 prosenttia väestön 0–20-vuotiaista (Lastensuojelu 2018). Ruotsissa tukiperhetoiminta on tilastojen mukaan tavallisin perheille tarjottava tukimuoto. Vuositasolla tuen piirissä on noin 22 000 lasta. Toisin sanoen Ruotsissa kolmasosalla lastensuojelun asiakkaana olevista lapsista on tukiperhe tai tukihenkilö (Regnér 2006). Vuonna 1997 koko 17-vuotiaden ikäluokasta 3,5 prosentilla oli ollut tukiperhe tai tukihenkilö jossain elämänvaiheessa (Vinnerljung & Franzén 2005, 359–360). Suomen osalta on vaikea sanoa, onko kyse yleisimmästä tukitoimesta, mutta voitaneen väittää, että kyse on vähintäänkin yleisesti perheille tarjottavasta tukimuodosta.

Tukiperhetoiminnan laajuuden sijaan enemmän huomiota on kiinnitetty tukiperheiden saatavuuteen, jota on sivuttu muutamissa selvityksissä. Selvitykset osoittavat selkeästi, että tukimuodon tarve on suuri, mutta sitä ei ole tarpeeksi saatavilla (kts. Heino 2007, 52; Miettinen 2013). Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja heille tarjottujen palvelujen saatavuuden kohdalla oli eniten tilanteita, joissa sosiaalityöntekijän arvion mukaan lapsi olisi tarvinnut tukihenkilöä, tukiperhettä tai vertaisryhmää ennen sijoitusta, mutta näitä ei ollut saatavilla (Heino ym. 2016, 7). Tukiperhe on palvelu, jota perheet joutuvat usein jonottamaan (Huuskonen & Korpinen 2009, 22; Tukiperhe antaa mahdollisuuden hengähtää YLE 5.2.2014; Helsingissä liian vähän tukiperheitä – Lapset joutuvat jonon jatkoksi YLE 29.7.2015). Tukiperhetoiminnan saatavuuden osalta valtakunnallisesta tilanteesta antaa osviittaa myös lastensuojelun palvelujen saatavuutta Manner-Suomen alueella (N=146) käsittelevä tutkimus (Miettinen 2013). Tutkimuksessa 94–97 prosentissa vastanneista kunnista tukiperheitä ja tukihenkilöitä oli kattavasti tarjolla avohuollon tukitoimena (mt., 50). Kunnista annettujen arvioiden perusteella tukiperheiden saatavuus oli vuonna 2010 kuitenkin keskimäärin vain kohtalaista. Noin 40 prosentista kunnista arvioitiin, että tukiperhe lapselle tai nuorelle oli melko huonosti tai erittäin huonosti saatavissa oleva tukitoimi. Vain noin 17 prosentista kunnista arvioitiin, että tukiperheitä oli saatavissa hyvin tai erittäin hyvin. Tukiperheitä ja tukihenkilöitä oli kuitenkin kattavammin tarjolla kuin esimerkiksi vertaisryhmätoimintaa. Miettisen (mt., 54) mukaan tukiperheiden ja tukihenkilöiden käyttö avohuollon tukitoimena on kunnissa vakiintunutta. Sijaishuollon osalta tukiperhe kuului heikoimmin tarjolla olleisiin pal-

veluihin. Jälkihuollossa tarjottuna palveluna tukiperhe oli suhteellisesti harvinaisempaa kuin avo- tai sijaishuollossa. (Mt., 98; 140.) Tukihenkilön ja tukiperheen saatavuuden esteenä mainittiin yleisimmin se, että sopivia ja halukkaita tukihenkilöitä tai tukiperheitä ei ollut tarpeeksi saatavilla, vaikka koulutusta olisi ollut tarjolla. Päättellen mainintojen yleisyydestä, tukihenkilöiden ja tukiperheiden käyttö tukitoimena olisi Miettisen (2013, 69) mukaan yleisempää, mikäli sopivia henkilöitä ja perheitä saataisiin rekrytoitua enemmän. Miettisen (mt., 206; 210) varovainen tulkinta on, että kunnissa, joissa oli jonoja tukiperhe- ja tukihenkilötoimintaan, oli myös ongelmia mielenterveyspalvelujen hoitotakuun kanssa. Kuntien arviot tukiperheiden ja tukihenkilöiden suhteellisen suuresta puutteesta saattavat välillisesti viestiä myös laajemmasta yhteiskunnallisesta ilmiöstä ja tarpeesta tiiviimpään yhteisöllisyyteen (mt. 211).

3.3 Tukiperhetoimintaan rinnastettavat tukimuodot muissa maissa

Tukiperhetoimintaan rinnastettavia tukimuotoja on käytössä myös muissa maissa. Tukiperheen tai tukihenkilön asettaminen on varsin tyypillinen tapa tarjota konkreettista tukea lapselle ja vanhemmalle lastensuojelun eri vaiheissa (Moilanen 2015; Berg Eklundh 2010). Tarkastelen seuravaksi tukiperhetoimintaan rinnastettavien tukimuotojen käyttöä muissa Pohjoismaissa, Englannissa ja Australiassa.

Tukiperhetoiminta muissa Pohjoismaissa

Ruotsin ja Suomen välillä on tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan kirjaamisessa sosiaalilainsäädäntöön monia yhtäläisyyksiä. Ensinnäkin tukitoimet kirjattiin lakiin lähes samanaikaisesti, Ruotsissa vuonna 1980 ja Suomessa vuonna 1983. Toinen yhtäläisyys on, että molemmissa maissa tukimuodot mainitaan rinnakkain samassa lakipykälässä.⁶ Keskeinen ero on, että Suomessa tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta sisällytettiin aluksi lastensuojelulakiin, kun taas Ruotsissa ne mainittiin alusta alkaen sosiaalipalvelulaissa. Kolmanneksi erityisesti tukiperhetoiminnan osalta molemmissa maissa esiintyi alkuvaiheessa epäselvyyttä siitä, mikä on tukiperhetoiminnan tavoite, mitä toiminta käytännössä tarkoittaa ja milloin tukea tulisi tarjota. Ruotsissa tukiperhetoiminnan epäselvyyteen vaikutti osaltaan se, että lainsäädännön valmisteluteksteissä pääpaino oli ideologisessa keskustelussa kuten vapaaehtoisuuden, itsemääräämisoikeuden ja normaalisuuden periaatteiden tuomisessa sosiaalihuoltolakiin. (Johnsson & Regnér 2003, 6–7.) Vapaaehtoistyön toimikunnan (1978) maininta Malmön kokeiluprojektista viittaa

⁶ Ruotsissa tukitoimet on määritelty tarkemmin kuin suomalaisessa lastensuojelulaissa. Tukihenkilön ja tukiperheen tehtävä on auttaa henkilöä ja hänen läheisiään henkilökohtaisissa asioissa. Alle 15-vuotiaalle lapselle tukihenkilö tai tukiperhe voidaan asettaa vain huoltajan suostumuksella, yli 15-vuotiaalle vain joko lapsen pyynnöstä tai tämän suostumuksella.

edellä nimettyjen yhtäläisyyksien ohella siihen, että suomalainen tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta otti vaikutteita naapurimaasta. Pidän tästä syystä perusteltuna tarkastella tarkemmin ruotsalaisen tukiperhetoiminnan kehittymistä.

Ruotsalaisen tukiperhetoiminnan historiaa on kuvattu seikkaperäisesti Margaretha Regnérin ja Lisbeth Johnssonin (2003) tutkimuksessa, jonka mukaan tukiperhetoiminta alkoi 1970-luvulla tehdyistä kokeiluista, joissa lähtökohtana oli tarjota vanhemmille ja lapsille tukea toisten perheiden avulla. Kokeilujen nähtiin lakia valmistelleessa selvityksessä tarjoavan mahdollisuuksina tukea lapsiperheitä siten, että normaaliuden ja läheisyyden periaatteet toteutuvat. Tukeminen perustui ihmisten väliseen kohtaamiseen ja tasavertaisuuteen. (Mt., 6.) Ruotsissa tukiperhetoiminta yhdistettiin jo alkuvaiheessa yksinhuoltajavanhempien tuen tarpeeseen. Tukiperhetoiminnan uskottiin optimistisesti muotoutuvan toiminnaksi, joka mobilisoituisi tulevaisuudessa työpaikoilla, asuinalueilla ja urheiluseuroissa ilman sosiaalityöntekijöiden apua. Jälkeenpäin odotuksia on pidetty naiiveina ja idealistisina. (Regnér 2006, 39.) Ensimmäisessä ruotsalaista tukiperhetoimintaa koskevassa selvityksessä painotettiin, että tukimuotoa ei tulisi käyttää, jos perheessä on vakavia ongelmia. Lisäksi muistutettiin, että tukiperheet ovat maallikoita eikä tukiperhe ole sosiaalitoimen ”pidennetty käsi”. (Andersson & Bangura Arvidsson 2001; Johnsson & Regnér 2003, 7.) Kyse oli toiminnan rajojen määrittelystä, koska toiminta perustui siihen, että tukea tarjosivat maallikot eli tavalliset perheet. Selvityksessä korostettiin myös sitä, että sosiaalitoimen on taattava maallikkotoimijoille tarvittava tuki ja ohjaus tehtävän hoitamiseen. (Johnsson & Regnér 2003, 8.)

Myös Ruotsissa on käyty 2000-luvulla keskustelua tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan kehittämistarpeista. Sosiaalilainsäädännön uudistamisen yhteydessä ja Sosiaalihuollon selvityksessä (SOU 2009:68) tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan funktiota sosiaalihuollossa ja lastensuojelussa kokonaisuudessa tarkasteltiin laajasti. Selvityksessä ehdotettiin tukitoimen seurannan ja arvioinnin vahvistamista, koska tutkimusten perusteella tukiperheessä käyvien lasten elämässä oli havaittavissa monia riskitekijöitä ja tukitoimi on lapsen näkökulmasta huomattava väliintulo ja lapsen suhde tukiperheeseen on usein pitkäaikainen. Tätä perusteltiin myös sillä, että tukiperhe on joidenkin lasten kohdalla avohuollon ja sijoituksen rajalla oleva tukitoimi. (SOU 2009:68, 379.) Suomessa tällaista tukitoimia arvioivaa keskustelua ei lainsäädännön uudistamisen yhteydessä tekemäni katsauksen mukaan käyty.

Ruotsin lisäksi myös Tanskassa (*personlig rådgiver, fast kontaktperson, avlastning/weekendpleje*) ja Norjassa (*stottekontakt; besøkshjem/avlastningshjem*) on käytössä tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa vastaavat tukimuodot. Maiden kesken on havaittavissa painotuseroja, mutta tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta ovat saaneet vahvan jalansijan myös Norjassa ja Tanskassa (Berg Eklundh 2010, 41). Kaikissa kolmessa maassa tukiperhe ja tukihenkilö ovat tilastojen mukaan tavallisimpien perheille tarjottujen tukitoimien joukossa (Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 61–69; Christensen & Egelund 2002, 16). Norjalaista tukiperhetoimintaa tutkineen Elisabeth Larsenin (2009, 105–196) mukaan tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta muistuttavat tukitoimina toisiaan. Molemmissa lapsi on tuen

vastaanottaja ja suoraan osallinen. Samaan aikaan vanhempi saa hengähdystauon ja tukea siihen, että lapsi voi viettää mielekästä vapaa-aikaa. Tanskassa tukiperhe määritellään ennaltaehkäiseväksi tukitoimeksi, jonka tarkoituksena ei ole perheen tilanteen muuttaminen. Tukitoimella ajatellaan sen sijaan olevan ensisijaisesti terapeutin vaikutus perheen tilanteeseen. Sen avulla uupuneelle vanhemmalle tarjotaan vapaa-aikaa ja mahdollisuus levätä, jotta vanhemman jaksaminen arjessa vahvistuisi. Lapsen osalta todetaan, että tukiperhe laajentaa lapsen kokemusmaailma ja lapsi voi oppia tukiperheessä uusia taitoja. (Christensen & Egelund 2002, 70.) Tukiperhe on Tanskassa määritelty verkostoa luovaksi interventioksi, joka tuottaa lapselle oman perheen ulkopuolelle ulottuvan verkoston (mt., 201).

Tilapäishoidon käsite ja tukiperhetoiminta

Myös Pohjoismaiden ulkopuolella on käytössä tukiperhetoimintaan rinnastettavia tukimuotoja, joita yhdistää käsite *tilapäishoito* (respite care) (Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 70). Tilapäishoidolla on pitkä historia kehitysvammaisten lasten perheiden tukemisessa. Esimerkiksi Englannissa perheillä, joiden lapsella oli vaikea kehitysvamma, oli jo vuonna 1948 mahdollisuus saada organisoitua tukea, jossa lapsi vietti lyhyitä aikoja toisessa perheessä tai laitoksessa (Aldgate & Bradley 1999, 1). Nykyisin tilapäishoitoa hyödynnetään tukimuotona myös vanhustenhuollossa (kts. Evans 2012). Suomessa tilapäishoito viittaa palveluihin ja tukitoimiin, jotka tukevat vanhempien ja muiden omaishoitajien jaksamista sekä tarjoavat vammaisille ihmisille mahdollisuuden virkistymiseen, itsenäisen elämän harjoitteluun ja kodin ulkopuoliseen sosiaaliseen elämään (Miettinen & Ojaniemi 2008, 11). Lastensuojelun tukiperhetoimintaa ei ole suomalaisessa keskustelussa yhdistetty tilapäishoidon käsitteeseen. Tukiperhetoiminnalla on kuitenkin monia yhtäläisyyksiä eri tilapäishoidon muotojen kanssa, siksi käsite laajentaa käsitystä tukiperhetoiminnan ideasta ja edesauttaa vertailua muihin vastaavanlaisiin tukimuotoihin. Esimerkiksi kehitysvammaisten lasten perheiden kokemukset tilapäishoidosta tarjoavat näköaloja tukiperhetoiminnan vaikutusten tutkimiseen. Tilapäishoidon tutkimukset avaavat myös näkökulmia tukiperhetoiminnan kehittämiseen.

Tilapäishoidon variaatiot niin tuen tarjoajan, vastaanottajan kuin tuen sisällön ja sen ajallisen keston osalta vaihtelevat. Tilapäishoito voi olla kriisiluontoista tai säännöllistä, lyhytaikaista tai pidempiaikaista. Vanhustyössä tilapäishoito voi tarkoittaa esimerkiksi vanhusten lyhytaikaista perhehoitoa tai intervallijaksoa hoitokodissa (Evans 2012, 1911). Kehitysvammaisten lasten perheille on tarjolla erilaisia tilapäishoidon muotoja tukiperhetoiminnan kaltaisesta toiminnasta lapsen vierailuihin hoitokodissa (kts. esim. Robertson, Hatton, Emerson, Wells, Collins, Langer & Welch 2010; Miettinen & Ojaniemi 2008). Tilapäishoito on tukea, jota voidaan tarjota hyvin erilaisissa elämäntilanteissa oleville perheille (Robinson & Stalker 1993; Hartley 2008, 2). Tukiperhetoimintaa ja tilapäishoitoa yhdistävä piirre on, että molemmat tarjoavat hengähdystauon vanhemmalle. Tilapäishoitoa voikin pitää yleiskäsitteenä, joka kokoaa yhteen erilaisia palvelumuotoja,

joiden avulla lapsen, vanhuksen tai hoivan tarpeessa olevan henkilön hoitajalle tarjotaan hengähdystauko (Hartley 2008, 4.). *Respite* terminä viittaa lepo- tai hengähdystaukoon, joka tarjotaan intervaleina, tilapäisesti ja ajallisesti rajatusti. Tilapäishoidon lähtökohtana on, että kuormittavassa elämäntilanteessa hoivavastuusta on aika ajoin saatava tauko. (Deiner & Whitehead 1988, 51–52; Hartley 2008, 3; Aldgate & Bradley 1999; Strunk 2010, 615–616; Evans 2012, 1905.) Nykytulkinnan mukaan tilapäishoito ei tue vain vanhempien vaan kaikkien perheenjäsenten, myös lasten hyvinvointia (kts. Strunk 2010, 616).

Tilapäishoidon käsitettä on kritisoitu siitä, että sillä on hoivattavan näkökulmasta negatiivinen leima, koska lähtökohtana korostuu hoitajan tarve hengähdystauolle. Tästä syystä tilapäishoidon rinnalle on kehitelty muita käsitteitä. Esimerkiksi Englannissa kehitysvammaisten lasten perheille tarkoitetuista tilapäishoidon palveluista käytetään nykyisin käsitettä *family-based short break services* (Cramer & Carlin 2008; myös Robinson 1987). Käsitteen avulla halutaan korostaa sitä, että tuki rakentuu kahden perheen väliselle yhteistyölle. Käytännössä tuki voi tarkoittaa lapsen vierailua hoitokotiin, lastenhoitajan vierailua lapsen kotiin tai lapsen päivä- tai yövierailuja tilapäishoitoa tarjoavan perheen kodissa (Robinson, Jackson & Townsley 2001, 70). Toiminta-ajatus muistuttaa siten tukiperhetoimintaa.

Lastensuojeluun tilapäishoidon käsitettä on USA:ssa ja Englannissa sovitettu 1980-luvulta alkaen. Lastensuojelussa perheiden ongelmat kulminoituvat usein sosiaalisen tuen puutteeseen ja tilapäishoidon on ajateltu voivan vastata nimenomaan tähän. Tilapäishoito tarjoaa verkostoja ja sosiaalista tukea perheille, joissa on kriisitilanne ja monia elämäntilannetta kuormittavia tekijöitä. (Valentine & Andreas 1984, 27–28.) Tilapäishoito on myös nähty potentiaaliseksi lasten sijoituksia ja perheiden hajoamista ehkäiseväksi toiminnaksi (kts. Webb & Aldgate 1991)⁷. Webb ja Aldgate (1991, 6–13) ovat nimenneet kolme lastensuojeluun soveltuvaa tilapäishoidon muotoa. Kriisimuotoisen tilapäishoidon aikana lapsi ja vanhempi asuvat eri paikoissa, ja tilapäishoito järjestetään välittömästi tilanteen sitä vaatiessa. Lyhytaikainen perhehoito ja kriisiperheet edustavat tulkintani mukaan suomalaisessa lastensuojelussa kriisimuotoista tilapäishoitoa. Sopimuksellisessa tilapäishoidossa on kyse ennaltaehkäisevästä tuesta, joka on etukäteen suunniteltu tietyille aikavälille. Kolmanneksi vaihtoehdoksi nimetään viskaalinen tilapäishoito, jolloin tilapäishoitoa on tarjolla ja perheet voivat ostaa palvelun itse. Käytännössä tämän kaltaista tilapäishoitoa lastensuojelussa on harvoin tarjolla.

2000-luvulle tultaessa lastensuojelussa tarjottavasta tilapäishoidosta on alettu Englannissa käyttämään yleisesti käsitettä *support care* (jatkossa tukihoito), jolle ei tulkintani mukaan ole suomenkielistä vastinetta. Tukihoito asettuu sijaishuollon ja avohuollon välimaastoon, mutta sitä voidaan tarjota myös muissa lastensuojelun vaiheissa (Cosis Brown, Fry & Howard 2006, 7). Tukihoidosta voidaan käyttää myös nimitystä *short-term fostering* (Aldgate & Bradley 1999) tai

⁷ Webbin ja Aldgaten (1991) ehdotukset tilapäishoidon laajentamisesta liittyivät lastensuojelulainsäädännön muuttumiseen Englannissa ja Walesissa ja vuoden 1989 Children Act-lain voimaantuloon.

part-time fostering (Statham & Greenfields 2005; Roberts 2016), joiden suomenkielinen käännös viittaa lyhytaikaiseen perhehoitoon. Tukihoidon on otettu Englannissa käyttöön maltillisesti. 2000-luvun alussa tehdyssä arvioinnissa todettiin, että kuntien välisissä käytännöissä oli suurta vaihtelua siinä, missä määrin ja kuinka pitkään tukea tarjottiin perheelle (Statham & Greenfields 2004). Tukihoidon kesto on Englannissa rajattu tiukasti 6-12 kuukauteen, joka on selkeä ero pohjoismaiseen tukiperhetoiminnan malliin (Roberts 2016, 2121; Aldgate & Bradley 1999). Ajallista rajausta on perusteltu sillä, että sen aikana suunnitellaan pitkällä aikavälillä perhettä tukevia tukitoimia, mikä vahvistaa tulkintaa tukimuodon asettumisesta avo- ja sijaishuollon välimaastoon. Englannissa on kuitenkin avattu keskustelu siitä, että tukihoidon tulisi tarjota pidemmällä aikavälillä, koska perheille on tyypillistä pitkäaikainen tuentarve (kts. Roberts 2016, 2136). Tuen ajalliseen keston liittyvästä erosta huolimatta tukihoidolla ja tukiperhetoiminnalla on monia yhtäläisyyksiä. Yleensä tukihoidon tarkoittaa lapsen lyhytaikaista ja väliaikaista asumista tai vierailua toisen perheen luona. Lapsia vastaanottavat perheet ovat usein sijaisperheinä toimivia tai lastenhoitajan koulutuksen saaneiden henkilön perheitä, mutta osa on tavallisia perheitä. Perheet saavat perehdytyksen tehtävään. (Aldgate & Bradley 1999, 168-169; Roberts 2016, 2127-2128.) Käytännössä tukihoidon rakentuu yksilöllisesti ja se voi vaihdella lapsen säännöllisistä viikonloppuvierailuista päiväsaikaan tapahtuvaan hoitoon, viikolla tapahtuvista yöpymisistä lyhytaikaiseen sijoitukseen (Cosis Brown; Fry & Howard 2006). Lähtökohtana on tarjota joustava ratkaisu perheen tarpeisiin ja vanhempia kannustetaan olemaan aktiivisesti mukana tukihoidon suunnittelussa. (Roberts 2016, 2034.) Tukihoidon ensisijaisena tavoitteena on, että lapsi voi jatkaa asumista kotona (Greenfields & Statham 2004, 1). Ero pohjoismaiseen tukiperhetoiminnan malliin on, että tukihoidon lähtökohta on selkeämmin muutoksen viritäminen perheen ja tukihoidon välisen suhteen avulla (kts. Roberts 2016, 2030-2031). Tulkintani on, että tukihoidon rakentuu yksilöllisemmin ja joustaa enemmän asiakasperheiden tarpeiden mukaan kuin tukiperhetoiminta. Se näyttäisi myös kiinnittyvän selkeämmin tavoitteeseen, että lapsi voi jatkaa asumista kotona omien vanhempien kanssa ja perheen tilanteen arvioimiseen.

Peiliperhemalli ja tilapäishoito sijaisperheiden tukena

Australiassa lastensuojelun tilapäishoito tarkoittaa yleensä sijaisperheille (Brunner & O'Neill 2009) ja sukulaissijaisperheille tarjottavaa tukea (Borenstein & McNamara 2012). Suomessa sijaisperheitä tukevista tukiperheistä käytetään nimitystä lomitusperhe. Tyypillinen tilapäishoidon muoto on, että sukulaissijaisperheessä kasvava lapsi vierailee säännöllisesti toisessa perheessä (Borenstein & McNamara 2012, 5). Australiassa on myös kehitetty tukimuoto, jonka yhtenä tavoitteena on tarjota tilapäishoitoa sijaisperheessä asuvalle lapselle. The Mirror Family Program (jatkossa peiliperhe) on kehitetty sijaisperheessä kasvavan lapsen ihmissuhteiden vaalimiseksi, joka samalla mahdollistaa hengähdystaukojen tarjoamisen sijaisvanhemmalle. Toiminnan tavoitteena on luoda lapsen elämään

verkosto, joka kannattelee lasta läpi elämän. Lähtökohtana on kysymys, kuka on lapsen elämässä mukana, kun hän on aikuinen. (Brunner & O'Neill 2009, 6-7.)

Peiliperhe perustuu oletukseen, että syntymäperheessä kasvavan lapsen ympärillä on yleensä laajennettu perhe, johon kuuluu useita aikuisia, jotka tukevat niin lasta kuin vanhempia. Tällaiset suhteet eivät pääty lapsen aikuistumiseen, vaan suhde jatkuu myös sen jälkeen (Brunner & O'Neill 2009, 6). Haavoituvissa oloissa kasvavalla lapsella on harvoin tällaista verkostoa. Peiliperheen rakentamisessa hyödynnetään siksi läheisneuvonpitoa ja toimijoita etsitään sekä sukulaisverkostosta että muualta. Käytännössä peiliperhe muodostuu useammasta henkilöstä ja perheestä. Peiliperhe muodostaa lapsen ympärille laajennetun perheen, jossa toimijoiden tehtävät rakentuvat aikuisten rooleista käsin. A-perhe on perhe, jossa lapsi asuu pysyvästi. B-perhe edustaa lapsen toissijaista kotia, jossa lapsi voi vierailla. B-perhe voi ottaa lapsen luokseen kriisitilanteessa ja perheestä voi tarvittaessa tulla A-perhe. B-perheen merkitystä lapsen elämässä voi verrata biologisen tädin tai sedän rooliin lapsen elämässä. C-perhe on lapsen elämässä uloimpana oleva tertiäärinen perhe, joka tarjoaa satunnaista lapsenhoitoapua. C-perhe on kummin kaltaisessa roolissa toimiva lapsen mentori, joka tukee lapsen koulukäyntiä ja opiskelua. Tukiperheen voi ajatella edustavan B- ja C-perheen välimuotoa. Oleellista peiliperhemallissa on, että A-perhe ja/tai lapsen biologinen perhe osallistuvat aktiivisesti peiliperheen luomiseen. Sosiaalityöntekijän rooli on koota ja aktivoida peiliperheitä, joista voi muodostua lapsen verkosto. Työntekijä seuraa ja ohjaa peiliperheiden toimintaa, mutta tavoitteena on, että verkosto toimii jossain vaiheessa itsenäisesti. (Brunner & O'Neill 2009, 3-4.)

Peiliperhemallia on sovellettu myös tilanteissa, jossa lapsen biologinen vanhempi on kuntoutumassa päihdeongelmasta ja lapsi asuu biologisen vanhemman kanssa (Tsantefski, Parkes, Tidyman & Champion 2009). Lapsen ja vanhemman tilanteen mukaan työntekijä tukee vanhempaa joko aktiivoimaan olemassa olevia, turvalliseksi ja myönteiseksi koettuja sosiaalisia suhteita tai luomaan uusia esimerkiksi lasten arkisia ympäristöjä hyödyntämällä (mt., 80). Kyse on tällöin perheen verkostoa rakentavasta interventiosta. Verkoston laajentuessa ja kannatella perhettä, työntekijä pysyttelee taka-alalla. Peiliperhemallin vahvuus on, että vanhempi luo verkoston itse eikä ihmissuhteita tuoda lapsen ja vanhemman elämään ulkoapäin.

Molemmissa peiliperhemalleissa on merkittävää, että ne nostavat esille pitkäaikaisten ja erilaisten ihmissuhteiden merkityksen lapselle aikana, jolloin tukea tarjotaan yhä useammin lyhytaikaisena palveluna. Mallia voi pitää idealistisena, mutta peiliperhemalli haastaa pohtimaan, miten sosiaalityössä voidaan tukea pitkäaikaisten ihmissuhteiden syntymistä lapsen ja vanhempien elämään. Peiliperhemallin avulla on mahdollista hahmottaa sitä, millainen tukiperheen rooli voi olla lapsen elämässä tukisuhteen päättyessä tai lapsen siirtyessä sijaishuoltoon. Lisäksi malli virittää pohtimaan sitä, miten lapsen ja perheiden verkostoja voitaisiin aktivoida sekä sitä, miten tukiperheitä voitaisiin rekrytoida esimerkiksi perheiden lähipiiristä tai arkiympäristöstä.

Yhteenveto

Tukiperhetoiminnan historian jäsentäminen ja vastaavanlaisiin tukitoimiin vertaaminen avaavat monia näkökulmia siihen, miten tukiperhetoiminta voidaan ymmärtää. Ensinnäkin tukiperhetoimintaa voidaan lähestyä *tukihenkilötoiminnan muunnoksena*. Molemmissa on kyse Moilasan (2015, 46) kuvaamasta relationaalisesta käytännöstä, jossa lapsen elämään tuodaan uusia ihmissuhteita. Relationaalisenä käytäntönä tukiperhetoiminnan ominaispiirre on, että lapsi luo ihmissuhteen yksittäisen henkilön sijaan kokonaiseen perheeseen. Tukihenkilötoiminnan muunnoksena tukiperhetoiminta edustaa yhtä lastensuojelussa tehtävän vapaaehtoistyön muotoa. Toiseksi merkittävällä tavalla tukiperhetoimintaan on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen *perhehoidon* traditio. Perhehoidon näkökulmasta tarkasteltuna korostuu se, että tukiperhe tarjoaa ihmissuhteen lisäksi lapselle huolenpitoa ja hoivaa. Tukiperhetoiminta määrittyy perhehoidon viitekehystä käsin tarkasteltuna vankemmaksi tukimuodoksi kuin tukihenkilötoiminta. Tähän vaikuttaa myös se, että lapsi viettää ajallisesti enemmän aikaa tukiperheessä kuin tukihenkilön kanssa. Kolmanneksi *tilapäishoidon* käsitettä ja sen eri muotoja tarkastelevat tutkimukset avaavat näkökulman siihen, mihin säännöllisen hengähdystauon tarjoaminen tukiperhetoiminnan lähtökohtana perustuu. Hengähdystauon tarjoamisessa vanhemmalle on kyse perheen kriisien ja ongelmia ennaltaehkäisemisestä. Neljänneksi kansainväliset lastensuojelun tilapäishoidon esimerkit nostavat esiin *ihmissuhteiden ja verkostojen vahvistamisen* merkityksen toiminnan lähtökohtana.

2010-luvulla tukiperhetoimintaan kohdistuneiden lakimuutosten seurauksena suomalainen tukiperhetoiminta jakautuu tällä hetkellä kahdeksi tukitoimeksi. Tukiperhettä voidaan käyttää niin ennaltaehkäisevänä palveluna sosiaalihuoltolain alla kuin lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Ennaltaehkäisevänä palveluna kyse on tukitoimesta, jota tarjotaan perheille, joissa vanhempi tai vanhemmat ovat uupuneita, väsyneitä ja hengähdystauon tarpeessa (myös Berg Eklundh 2010, 201; Larsen 2008, 69). Vanhemman levon tarve on tällöin tukitoimen asettamista ensisijaisesti perusteleva tekijä. Lastensuojelun tukitoimena kyse on tuesta, jota tarjotaan perheelle, jossa on monia sosiaalisia ongelmia. Tällöin korostuu vanhemman levon tarpeen ohella lapsen tarve turvallisille ihmissuhteille ja perhe-elämälle ja vanhemman tarve saada tukea vanhemmuuteen (Berg Eklundh 2010, 201). Lastensuojelussa tukiperhe muuntuu tarpeen vaatiessa myös väliaikaisesti sijaisperheeksi tai jälkihuollon tukitoimeksi, jolloin tukiperhe asuu jälkihuollossa olevan nuoren naapurissa. Tukiperhettä tukitoimena havainnollistaa osuvasti Berg Eklundhin (mt., 10) esittämä Barbabapa-metafora. Barbapapan (Tison & Taylor 1970) tavoin tukiperhe tukitoimena taipuu, joustaa ja limittyy perheiden erilaisiin tarpeisiin sekä lastensuojeluprosessin eri vaiheisiin (Berg Eklundh 2010, 204).

3.4 Aiemmat tutkimukset

Seuraava tutkimuskatsaus sisältää 1990-luvun alusta vuoteen 2018 mennessä tehdyt suomalaiset ja pohjoismaiset tukiperhetoimintaa käsittelevät tutkimukset. Lisäksi tutkimuskatsaus kattaa sellaiset englanninkieliset tilapäishoitoa koskevat tutkimukset, joissa tilapäishoitoa on hyödynnetty lastensuojelussa tukiperheytyypillisesti. Olen etsinyt ulkomaisia tutkimuksia Social Services Abstracts- ja Social Care Online-tietokannoista ja kotimaisia tutkimuksia yliopistokirjastojen tietokannoista. Olen myös hyödyntänyt julkaisujen lähdeluetteloita ja yhteyksiä muihin tutkijoihin sisällyttääkseni katsaukseen relevantit tutkimukset.

Suomessa tukiperhetoimintaa koskeva tieto on hataraa sekä virallisen että ns. toisen tiedon osalta (vrt. Pösö 2007, 81). Toiminnan laajuudesta ei ole käytettävissä valtakunnallisia tilastoja, kuten luvussa 3.5 todettiin (myös Moilanen 2015, 13–14). Olen tutkimuksen aikana kartoittanut tukiperhetoimintaa käsittelevien opinnäytetöiden aiheita, sisältöjä ja aineistoja. Opinnäytetyöt ovat pääasiassa tuottaneet pistemäistä ja pinnallista tietoa eri osapuolten kokemuksista. Niitä voi luonnehtia tukiperhetoiminnan kuluttajatutkimuksiksi (Vinnerljung & Franzén 2005, 346). Sosiaalityöntekijöiden käsityksiä tukiperhetoiminnasta opinnäytetöissä on tarkasteltu vähiten. Tutkielmien pohjalta on vaikea muodostaa käsitystä siitä, mitä tukiperhetoiminnasta lopulta tiedetään ja mihin tukiperhetoiminta tukitoimena perustuu. Opinnäytetöiden aiheiden kartoitus vahvasti näkemystäni siitä, että tukiperhetoimintaa kokonaisvaltaisesti käsitteellistävälle tutkimukselle on tarvetta.

Tukiperhetutkimusten vähäisyys heijastaa omalta osaltaan suomalaisen lastensuojelututkimuksen haasteita ja aukkoja (kts. Eronen 2007; Pekkarinen 2011; Heino 2017). Perhetyötä lukuun ottamatta lastensuojelun avohuollon tukitoimia on tutkittu varsin vähän (Eronen 2007, 27; Pölkki 2007, 299; myös Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 96). Suomalainen lastensuojelun tutkimus on viime vuosina koostunut pääosin lapsi- ja nuorisososiaalityön ammatillisessa lisensiaatin koulutuksessa tehdyistä tutkimuksista ja sijaishuollon tutkimuksesta (kts. Enroos, Pösö & Heino 2016). Pösön (2007, 80) mukaan erityisesti lastensuojelun asiakkaiden ja tuen ja palvelujen vaikutuksia ja toiminnassa onnistumisia käsittelevälle tutkimukselle on suuri tarve. Hietamäen (2015) tutkimus lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksista vanhemman näkökulmasta paikkaa kuitenkin merkittäväällä tavalla tätä aukkoa. Moilasen (2015) tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnasta puolestaan osoittaa, että avohuollon tukitoimien tutkimus syventää käsitystä siitä, mitä lastensuojelulla tänä päivänä ymmärretään ja mikä on tukitoimien merkitys palvelujärjestelmässä. Tukiperhetoiminnasta on myös valmistumassa toinen väitöskirja, jossa tutkitaan lasten kokemuksia tukiperhetoiminnasta eksistentiaalisfenomenologisessa viitekehyksessä (Lehto-Lundén 2019).

Ruotsissa tukiperhetoiminta on herättänyt enemmän tutkimuksellista kiinnostusta. 2000-luvulla on ilmestynyt viisi laajaa tutkimusta, jossa tukiperhetoimintaa on tarkasteltu eri näkökulmista (Andersson & Bangura Arvidsson 2000; Vinnerljung & Franzén 2005; Regnér 2006; Berg Eklundh 2010; Brännström ym.

2013). Tutkimuksissa erityisesti perheeseen liittyvät käsitykset ovat olleet lähtökohtana tukiperhetoimintaa tutkittaessa. Perhekäsitykset ja perhe on nähty toimintaa määrittäviksi lähtökohdiksi (kts. Regnér 2006; Johnsson & Regnér 2003; Andersson & Bangura Arvidsson 2001).

3.4.1 Lasten kokemukset tukiperhetoiminnasta

Lasten kokemukset tukiperheessä olemisesta ovat olleet 2000-luvulla monien tutkimusten lähtökohtana. Tukiperhetoimintaa on haluttu tutkia lasten näkökulmasta, koska tuki kohdistuu suoraan lapseen (Keränen 2004; Berg Eklundh 2010; Roberts 2015). Tukiperhe ei tukitoimena pelkäästään kohdistu, vaan myös liikuttaa lasta, koska lapsi on se, joka siirtyy oman kodin ja tukiperheen kodin välillä (Forsberg & Ritala-Koskinen 2016, 106–107). Lisäksi lastensuojelu tuo tukiperheen myötä lapsen elämään uuden paikan ja uusia ihmisiä, jotka rakenteistavat ja rytmittävät lapsen arkea (mt., 113–114). Lapsen vierailu tukiperheessä edustaa pientä, epävirallista ja tilapäistä lapsen asuinpaikan muutosta (mt., 111). Tavallisinta on, että lapsi on tukiperheessä viikonloput ja kotona viikot. Tästä seuraa, että tukiperhe yhtä aikaa vahvistaa ja eriyttää lapsen sosiaalista kanssakäymistä. Eriytyminen on seurausta siitä, että lapset harvoin tapaavat tukiperheen kautta tulleita ystäviä kotiympäristössään (Keränen 2004, 64). Keräsen (2004, 7–11; 17) mukaan tukiperhetoiminnan tutkiminen lapsen näkökulmasta tarjoaa mahdollisuuden ymmärtää lapsuutta lastensuojelussa ja sitä, mitä lastensuojelu toimintana merkitsee lapselle ja miten se avautuu lapselle.

Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin lasten näkökulmasta tukiperhettä tukitoimena paikantaneita tutkimuksia. Yleisesti voi todeta, että tutkimukset selkiyttävät lapsen positiota tukiperhetoiminnan prosessissa ja siihen liittyviä haasteita. Tutkimuksissa on tarkasteltu lapsia toimijoina, jolloin heidän sosiaaliset maailmansa ja suhteensa tukiperheen aikuisiin ja lapseen tulevat näkyväksi (Keränen 2004, 18; Berg Eklundh 2010; Larsen 2011). Tutkimuksia yhdistävä tulos on, että lapsen paikkaa ja tukiperheen tarvetta määrittävät vahvasti aikuisten tarpeet (Johnsson & Regnér 2003; Berg-Eklundh 2010; Keränen 2004). Lapsilähtöisesti tukiperheen tarvetta perustellaan tutkimusten mukaan harvoin. Yleisemmin lapsen tuen tarvetta perustellaan sillä, että lapsi tarvitsee tukea perhetilanteensa, ei omien ongelmiansa tai tarpeidensa takia (Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 100; Regnér 2006). Berg Eklundhin (2010, 146–147) tutkimukseen osallistuneista 16 lapsesta enemmistö kertoi käyvänsä tukiperheessä vanhempansa takia, joko siksi että vanhempi oli väsynyt ja tarvitsi lepoa tai siksi että vanhempi tarvitsi omaa aikaa ja halusi tavata omia ystäviään. Toisin sanoen tukiperhe ei lasten käsitysten mukaan vastannut heidän omiin tarpeisiinsa, vaan vanhemman tarpeisiin. Yksi lapsista totesi, että hänen oli parempi olla tukiperheessä, koska vanhemmalla oli päihdeongelma. Myös tukihoidon kohdalla tyypillisin selitys oli, että lapsi kertoi menevänsä tukihoittoon, jotta vanhempi saisi vapaata lapsen kasvattamisesta ja hengähdystauko auttaisi vanhempaa huolehtimaan lapsesta paremmin (Aldgate & Bradley 1999, 182). Huolestuttava havainto on, että kaikissa tutkimuksissa oli mukana lapsia, joilla ei ollut käsitystä siitä, mikä oli tukiperhetuen tai tukihoidon tarkoitus. Tutkimusten perusteella näyttää siltä, että palvelun

järjestämisen rakenne jää helposti lapsille hämäräksi eivätkä lapset välttämättä hahmota, mistä tukiperhe tulee lapsen elämään tai että kyse on lastensuojelun tukitoimesta (Keränen 2004; Larsen 2011).

Se, missä määrin lapset ovat osallisia ja heitä huomioidaan prosessin aikana, vaihtelee huomattavasti. Andersonin ja Arvidssonin (2001, 100) mukaan lapsen asema tukiperheprosessissa on hauras ja lapsen tarpeet jäävät aikuisten tarpeiden varjoon. Keräsen (2004) tutkimuksessa erottui neljä lasten osallistumista tukiperheprosessissa kuvaavaa paikkaa. Tyypillisimmin lapsi oli osallistujana ulko- tai sisäreunalla. Keskiössä olleessaan lapsi oli täysivaltainen neuvottelukumppani tukitoimea koskevassa päätöksenteossa. Lapsi sai esimerkiksi vaikuttaa tukisuhteen jatkumiseen. Sisäreunalla oleva lapsi oli osallisena itseään koskevassa asiassa, mutta ensisijaisesti informaation vastaanottajan ja mukana kulkijan roolissa. Ulkoreunalla osallistuvat ja ulkopuolella olevat lapset olivat prosessissa sivustaseuraajia ja sivustakatsojia. Tieto lapselle välittyi vanhemman kautta, mutta lapsi saattoi myös jäädä kokonaan ilman tietoa. Lasten osallistumista kuvaavat paikat eivät kuitenkaan olleet jyrkästi toisistaan erottuvia, vaan lapsi osallistujana liikkui paikkojen välillä riippuen prosessin vaiheesta. Bergh Eklundhin (2010, 193-194) tutkimuksen mukaan lasten osallistuminen vaihteli riippuen siitä, missä prosessin vaiheessa oltiin. Tukitoimen tarvetta arvioitaessa lapset olivat harvoin osallisina. He eivät myöskään olleet osallisina tehtäessä päätös tukitoimen aloittamisesta tai siinä, millainen perhe valikoitui tukiperheeksi. Lapsilla oli vain harvoin mahdollisuus vaikuttaa siihen, kuinka usein tapaamisia oli. Tukiperhetoiminnan ollessa käynnissä lasten osallistuminen yleensä vahvistui ja lapset pystyivät vaikuttamaan viikonloppujen sisältöön ja ajankohtiin. Tukisuhteen päättämisen kohdalla lasten osallistuminen vaihteli.

Se, että lapsi on epätietoinen siitä, mikä tukihenkilön tai tukiperheen rooli ja tehtävä on lapsen elämässä, on ongelmallista tukisuhdetta arvioitaessa, koska silloin ei tavoiteta lapsen käsitystä tukisuhteen merkityksestä. Epätietoisuus vaikuttaa lapsen mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa toiminnan sisältöön ja tukitoimen jatkumiseen. Ne lapset, jotka ovat tietoisia toiminnalle asetetuista tavoitteista ja ovat osallistuneet niiden asettamiseen, näyttävät hyötyvän enemmän tuesta. (Larsen 2011, 52-53; 55.) Kyse on osallisuuden ja lapsen saaman tiedon välisestä yhteydestä, johon Johanna Hurtig (2006) viittaa tarkastellessaan lapsen osallisuutta lastensuojelussa. Lapsen näkemys saamastaan avusta on selvästi positiivisempi, jos lapsi on tietoinen ongelmasta, johon haetaan apua ja lapsi on työskentelyssä mukana. Jos lapselle ei kerrota yhteyksistä, joihin tuki liittyy, lapsi tekee asiasta oletuksia, jotka voivat tuottaa lapselle tarpeetonta lisätaakkaa. (Mt. 188; 184.) Lapsen ollessa tukiperheessä lapsen osallistuminen näyttää tutkimusten perusteella vahvistuvan ja siihen on myös enemmän mahdollisuuksia. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lapset voivat vaikuttaa siihen, mitä tukiperheessä tehdään. Larsenin (2011, 52-53) mukaan lasten osallistuminen tukiperhetoiminnassa syntyy arkisen yhdessä olon ja toiminnan osana. Kun lapsi itse voi nimetä tavoitteita ja virikkeitä, lapsi on osallinen. Esimerkiksi 10-vuotiaalla työllä oli selkeä näkemys siitä, mitä tukiperhe hänelle tarjosi: tukiperhekäynti

merkitsi mahdollisuutta puhua omista asioista ja saada perhemuistoja, koska ty-tön äidillä oli masennus eikä hänellä ollut yhteyttä sukulaisiin. (Larsen 2011, 57.) Lapsen kokemus kuvaa hyvin sitä hyötyä, jota lapsi koki saavansa tukiperheessä ollessaan.

Tutkimuksissa on tarkasteltu myös lasten tukiperhekäynneille ja tukiperheelle antamia merkityksiä. Lasten kokemukset ovat tutkimusten perusteella pääosin myönteisiä tai neutraaleja. Tukiperheessä on kivaa, siellä viihdytään ja käynnit ovat yleensä mieluisia. Toiminta on erilaista kuin kotona, koska ympäristö tarjoaa erilaiset mahdollisuudet leikkimiseen ja ulkona olemiseen. Lapset mainitsivat usein myös retket ja virikkeet, joita tukiperheessä oli tarjolla. (Keränen 2004, 65.) Kiinnostava havainto on, että viikonloppukäyntien välillä lapset liittivät itsensä tukiperheisiin paitsi ihmissuhteiden, myös tavaroiden ja eläinten avulla, jotka edustivat lapsille tärkeitä asioita tukiperheessä (mt., 61–72). Lapset nimesivät tutkimuksissa hyvin vähän asioita, jotka he olivat kokeneet negatiivisina. Negatiiviset asiat liittyivät tukiperheen perheenjäsenen käyttäytymiseen tai asenteeseen lasta kohtaan. Lasten huolen tukisuhteen määräaikaaisuudesta ja suhteen mahdollisesta loppumisesta voi tulkita lapsen näkökulmasta negatiiviseksi asiaksi. (Keränen 2004, 61–72; Aldgate & Bradley 1999, 192–193.) Muita myönteisyyttä rikkovia säröjä olivat koti-ikävä, aikuisten toiminta tai toimimatta jättäminen, kaveriseuran puute tai jokin yksittäinen muisto. Vanhemmat lapset kokivat useammin tukiviikonloppujen estävän sosiaalisen kanssakäymistä ystävien kanssa. Lapselle vierailu tukiperheessä merkitsee aina lyhytaikaista eroa omasta perheestä ja elinympäristöstä. Aldgaten ja Bradleyyn (1999, 191) tutkimuksessa kävi ilmi, että suurin osa tutkimukseen osallistuneista lapsista koki koti-ikävä, vaikka kyseessä oli lyhytaikainen ero vanhemmasta. Osa lapsista kykeni ilmaisemaan ja puhumaan asiasta, mutta suurin osa lapsista käsitteli ikävääntunteita ilman aikuisen tukea. Aldgaten ja Bradleyyn (mt., 191; 205) näkemys on, että lapsen ja vanhemman lyhytaikaisen eron herättämiä tunteita ei tulisi vähätellä. Toisaalta erillään ololla vanhemmasta voi olla myös positiivisia vaikutuksia ja se voi vahvistaa lapsen toimijuutta ja subjektiutta (Keränen 2004, 72).

Tukisuhteen alkuvaiheeseen liittyi monilla lapsilla pelkoja, epävarmuutta ja ahdistusta. Pelot liittyivät vieraaseen paikkaa menemiseen ja huoleen siitä, miten lapsen poissaolo vaikuttaa vanhempaan. (Aldgate & Bradley 1999, 177–178.) Vain harvalle lapselle oli tarjoutunut mahdollisuus puhua tukisuhteeseen liittyvistä tunteista. Aldgaten ja Bradleyyn (mt., 181) johtopäätös oli, että lasten osalta tulisi selvittää sitä, miten lasta kuullaan prosessin aikana. Lapsille on merkityksellistä se, että syistä, tavoitteista ja keinoista kerrotaan heille (Hurtig 2006, 188).

Merkittävää lasten kokemuksia tarkastelevissa tutkimuksissa on, että ne tuovat esiin tukiperhetoiminnassa syntyvien ihmissuhteiden merkityksen lapselle. Keränen (2004, 64–67) tutkimuksessa kiinnostava havainto oli, että monelle lapselle tärkein henkilö tukiperheessä oli tukiperheen lapsi. Suhteen tärkeys vaihteli kaverisuhteesta ystävyysuhteeseen. Toisten lasten merkitys välittyi myös lasten yhteisen toiminnan ja lasten välisen suhteen kuvauksissa, joissa lapset kuvailivat ystävyuden, turvan ja jakamisen kokemuksia (myös Aldgate &

Bradley 1999, 195–196). Berg Eklundhin (2010, 191–192) tutkimuksessa enemmistö lapsista kuvasi tukiperheen olevan heille sukulaisten kaltaisia, tärkeitä ihmisiä. Erityisesti niiden lasten kohdalla, joiden tukisuhde oli kestänyt pitkään, kokemus sukulaisuudesta korostui. Keräsen (2004) tutkimuksessa lasten ja tukiperheen aikuisten välinen suhde ja sen merkitys vaihteli kielteisestä neutraaliin ja myönteiseen. Kielteiset kokemukset olivat kuitenkin harvinaisia. Ne liittyivät aikuisen ikävään, epäoikeudenmukaiseen tai loukkaavaan tapaan kohdella lasta. Tukivanhemman merkitys saattoi olla myös neutraali. Tällöin lapsi ei kuvaillut suhdetta tukivanhempaan eikä tukivanhemman ominaisuuksia. Toisin sanoen tukivanhempi oli lapsen kertomuksessa näkymätön. Tyypillinen tilanne oli, että lapsi ei maininnut tukiperheen isää. Myönteiset merkitykset liittyivät tukiperhevanhemman ominaisuuksiin kuten huumorintajuun, hauskuuteen tai yhteiseen tekemiseen. (Mt., 66–67.) Puolella Keräsen tutkimukseen osallistuneista lapsista oli muodostunut tukiperheen jompaankumpaan vanhempaan merkityksellinen suhde, ja aikuisesta oli tullut lapselle tukiäikinen. Larsenin (2011, 54) tutkimuksessa suurin osa lapsista koki suhteen tukihenkilöön tai tukiperheeseen myönteisenä asiana. Myös Robertsin (2015) tutkimukseen osallistuneet lapset muodostivat lähes kaikki intervention aikana myönteisiä ja merkittäviä ihmissuhteita tukihoidon tarjoajaan sekä heidän perheenjäseniinsä. Aldgaten ja Bradleyyn (1999) tutkimuksessa enemmistö lapsista koki tulevansa hyvin toimeen tukihoidajan ja hänen perheenjäsentensä kanssa. Lapset arvostivat tukiäitejä enemmän heidän ominaisuuksien kuin heidän toimintansa perusteella. Erityisesti tukiäidin hoivaava ja ystävällinen suhtautuminen lapseen oli lapsen mielestä tärkeää. Osa lapsista koki tukiäidin tarjonnan erityistä huomioita ja aikaa juuri hänelle. Lapset arvostivat myös tuki-isän huomiota ja toimintaa lapsen kanssa. (Aldgate & Bradley 1999, 195–196.)

Tutkimukset osoittavat, että lapsen ja tukiperheen välille toiminnan aikana syntyvät ihmissuhteet eivät ole lapselle vähäpätöisiä. Lasten kokemukset nostavat esiin myös sen, että tukisuhteen päättämiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota (Keränen 2004, 66; Larsen 2011; Roberts 2015). Yhteenvedona voi todeta, että lasten näkökulmasta tukiperhettä on tarpeen tarkastella ennen kaikkea ihmissuhteena. Auttamismuotona tukiperhetoiminta ei aiempien tutkimusten perusteella avaudu lapselle helposti. Aiemmat tutkimukset vahvistavat sitä, että lapsen näkökulman huomioiminen tukiperhetoiminnan tutkimuksessa ja lasten tutkimukseen osallistuminen on välttämätöntä silloin, kun tavoitellaan tukitoimen tietopohjan vahvistamista.

3.4.2 Tukiperhetoiminnasta tehdyt rekisteritutkimukset

Tukiperhetoiminnan vaikutusta lasten elämään pitkällä aikavälillä on tarkasteltu myös rekisteritutkimuksissa. Bo Vinnerljung ja Eva Franzén (2005) tutkivat tukihenkilö- ja tukiperhetuen yleisyyttä eri ikäryhmissä ja sen yhteyttä avohuollon

sijoituksiin.⁸ Tutkimuksen mukaan 17-vuotiaiden ikäluokasta 3,5 % prosentilla oli jossain vaiheessa elämää ollut tukiperhe tai -henkilö. Määrällisesti tukiperheen tai tukihenkilön saaneiden lasten määrä oli samalla tasolla kuin sijaishuollossa olevien lasten määrä vastaavassa ikäluokassa (mt., 359). Lapsista 70 prosentilla oli yksinhuoltajaäiti (mt., 354). Tutkimus osoitti, että jos lapsella oli jossain vaiheessa elämää ollut tukiperhe, se lisäsi selvästi riskiä tulla myöhemmässä vaiheessa sijoitetuksi kodin ulkopuolelle. Riski kasvoi, jos äidin koulutustaso oli alhainen, perhe oli saanut toimeentulotukea yli kolmen vuoden ajan ja vanhempi oli ollut joko päihdehoidossa tai psykiatrisessa hoidossa. (Mt., 354–355.) Vinnerljugin ja Franzénin (2005) tutkimustulokset viittaavat siihen, että tukihenkilöitä ja tukiperhettä ei tukitoimena onnistuta käyttämään oikea-aikaisesti, koska tuki ei ennaltaehkäise sijoituksen tarvetta myöhemmässä vaiheessa lapsen elämää, vaikka se on nimetty yhdeksi toiminnan tavoitteeksi. Tutkimus osoittaa, että tukiperhetoiminnan vaikuttavuuden kriteereistä ja mittareista on tarpeellista keskustella ja pohtia, miten toiminnan vaikuttavuutta voitaisiin parhaiten lähestyä. Onko sijoitusten ennaltaehkäiseminen realistinen tavoite tukiperhetoiminnalle. Entä onko sijoitusten määrä hyvä vaikuttavuuden kriteeri?

Toisessa rekisteritutkimuksessa (Brännström, Vinnerljung & Hjern (2013, 2015) tutkittiin tukiperhetoiminnan vaikutusta lapsen (N=6693) tilanteeseen pidemmällä aikavälillä.⁹ Tukitoimen keskimääräinen kesto oli kaksi vuotta ja 75 % tapauksista tukisuhde oli kestänyt vähintään vuoden (Brännström ym. 2013, 406). Tutkimuksen mukaan tukitoimi tavoittaa riskiryhmässä olevat perheet, mutta tukiperheessä käyneiden lasten ja verrokkiryhmän välillä ei ole merkittävää eroa. Tukiperheessä käyneiden lasten tilanne ei ollut parempi, mutta ei myöskään huonompi. Tutkijoiden tulkinta on, että pitkällä aikavälillä tukitoimella oli nol-lavaikutus lapsen tilanteeseen. (Mt., 411–412.) Myöskään vanhempana tukiperheen tai tukihenkilön saaneiden lasten kohdalla ei havaittu positiivista riskejä alentavaa vaikutusta (Brännström ym. 2015). Brännströmin ja kumppaneiden (2013, 412–413) johtopäätös on, että tukiperhetoimintaa ohjaava oletus on väärä. Säännölliset vierailut tukea tarjoavan ”normaalin” perheen luo eivät johda siihen, että lapsen elämään ja kehitykseen vaikuttavat riskit pienenisivät. Mikäli tukiperhetoiminnan vaikuttavuutta halutaan vahvistaa, tulisi tukitoimen sisältöä kehittää. Tuen tarjoamisen tulisi perustua selkeämmin riskitekijöiden tunnistamiseen ja niihin vaikuttamiseen. Tuen tavoitteita olisi myös täsmennettävä ja sisältöä vahvistettava tutkimusperustaisesti, jotta se jatkossa kohdistuisi lasten elä-

⁸ Tutkimuksessa hyödynnettiin lastensuojelusta kerättyjä valtakunnallisia tilastoja (Registret över socialtjänstens insatser för barn och unga), jotka yhdistettiin lasten äideistä kerättyihin tilastotietoihin (koulutus, tulon lähteet, koulutus) ja potilasrekisteritietoihin.

⁹ Tukiperheen saaneille lapsille rakennettiin verrokkiryhmä, joka ei ollut saanut interventiota. Tutkimus kattoi kaikki vuosien 1978–1990 välillä syntyneet lapset, jotka olivat saaneet tukiperheen 2-5 vuotiaana (Brännström ym. 2013) tai 10–13 vuotiaana (Brännström ym. 2015). Lasten elämäntulkua seurattiin vuoteen 2008 asti. Rekistereistä ei käynyt ilmi, kuinka usein lapsi oli ollut tukiperheessä, miksi tukiperhe asetettiin tai mikä perheen tilanne oli tukitoimen alkaessa.

mässä vaikuttaviin riskitekijöihin ja vaikutukset olisivat pitkäaikaisempia. Esi-merkiksi tukiperhetoiminnassa voitaisiin aktiivisemmin pyrkiä vaikuttamaan lapsen koulunkäyntiin ja oppimisen tukemiseen.

3.4.3 Vanhempien kokemukset tukiperhetoiminnasta

Aiemmat tutkimukset tuottavat varsin yhdenmukaisen kuvan siitä, millaisessa tilanteessa vanhempi hakee tukiperhettä, millaisia odotuksia tuelle asetetaan ja millaiseksi tuki koetaan. Yleisesti voi todeta, että perheiden elämäntilanteissa on monia kuormittavia tekijöitä ja vanhemmat sinnittelevät pitkään ilman tukea. Ensinnäkin *perheiden taloudellinen tilanne on usein heikko*. Tukiperheeseen verrattuna lapsen perheen taloudelliset resurssit ovat usein huomattavasti niukemmat (Regnér 2006; Johnsson & Regnér 2003, 128). Larsenin (2008, 61) tutkimuksessa taloudellisen tilanteen vaikutus ilmeni vanhempien todetessa helpottavaksi asiaksi sen, että tukiperhe tai tukihenkilö tarjosi lapselle virikkeitä ja mielekästä vapaa-ajantoimintaa, koska silloin se ei kuormittanut perheen taloutta. Berg Eklundhin (2010) tutkimukseen osallistuneista vanhemmista moni oli työtön tai työkyvytön sairauden takia. Tukiperhetoiminnan perheiden taloudellinen tilanne näyttää siten varsin samankaltaiselta kuin uusien lastensuojeluasiakkaiden taloudellinen tilanne. Lastensuojelun asiakkaaksi tulleet lapset asuvat usein köyhissä perheissä ja lähes joka toinen perhe saa toimeentulotukea (Heino 2007, 37). Toiseksi vanhemman ja lapsen ympärillä oleva *sosiaalinen verkosto on tutkimusten mukaan usein hauras ja ohut*. Sosiaalinen eristäytyneisyys ja se, että olemassa oleva verkosto ei pysty tarjoamaan perheelle tukea, on monien perheiden kohdalla silmiinpistävää (Aldgate & Bradley 1999, 204). Johnsson ja Regnérin (2003, 129–139) tutkimuksen mukaan vanhemmat ovat usein yksin lapsen tai lasten kanssa, eikä heillä ole ympärillään tukea tarjoavaa sosiaalista verkostoa. Monilla vanhemmilla on vaikeuksia luoda uusia sosiaalisia suhteita tai siihen ei ole aikaa eikä voimia. Tästä näkökulmasta ei ole yllättävää, että vanhemmat nimeävät tutkimuksissa ohuen verkoston yhdeksi tukiperheen tarvetta perustelevaksi tekijäksi. Myös vanhemman hengähdystauon tarve yhdistyy sosiaalisen verkoston ohuuteen. Vanhemmat perustelivat sosiaalisen verkoston laajentamisen tarvetta myös sillä, että lapsen ympärillä olisi enemmän aikuisia, jotka näkisivät lapsen. (Johnsson & Regnér 2003, 129–130; myös Larsen 2008, 67.) Kolmanneksi perheen elämäntilannetta kuvastaa se, että *vanhempi ei voi jakaa vanhemman vastuuta toisen aikuisen kanssa*. Kyse on siitä, että toinen vanhempi ei ole läsnä lapsen elämässä eikä tapaa lasta säännöllisesti. Kokemukseen yksinäisestä vanhemmuudesta yhdistyy usein toive, että tukiperheessä on molemmat vanhemmat ja lapsi saisi miehen mallin. (Johnsson & Regnér 2003, 101–102; Larsen 2009, 110.) Toisen vanhemman puuttuminen on siten keskeinen tekijä, joka määrittelee vanhemman näkökulmasta tukiperheen tarvetta. Berg Eklundhin (2010) tutkimuksessa oli mukana myös perheitä, joiden elämäntilanne oli huomattavasti haasteellisempi ja ongelmallisempi kuin mitä edellä on kuvattu. Perheessä voi olla *psykykkisiä ongelmia* (myös Larsen 2008, 62), vanhemman *päihteidenkäyttöä ja perheväkivaltaa*. Tavallista oli myös se, että perheiden elämää kuormittivat jatkuvat muutokset esimerkiksi perhesuhteissa ja se, että lapsella on myös muita tukitoimia. Huomionarvoista

tutkimuksessa oli lisäksi se, että 18 lapsen kohdalla tukiperhe toimi välillä lapsen sijais- tai kriisiperheenä (Berg Eklundh 2010, 90–106).

Kaikissa tutkimuksissa vanhemmat nimesivät *hengähdystauon tarpeen* olevan ensisijainen syy siihen, miksi tukiperhettä tarvitaan. Larsenin (2008, 58–59) tutkimuksessa kiinnostava havainto oli se, että vanhemmat ilmaisivat kantavansa huolta lapsen kehityksestä. Vanhemmat kokivat sekä yhteiskunnan että heidän itsensä asettavan odotuksia, että lapselle tulisi tarjota erilaisia vapaa-ajan aktiviteetteja. Jos lapsella ei ole vapaa-ajanharrastuksia eikä perheellä ole verkostoa, eivät lapsen sosiaaliset taidot kehity. Vanhemmat ajattelivat tukiperheen voivan kompensoivan myös tällaisia puutteita. Aldgaten ja Bradleyyn (1999, 204) mukaan vanhempien odotukset tukihoidtoa kohtaan olivat tavallisia. Vanhemmat toivoivat omaa aikaa, tukea lapsen kasvattamiseen, toimivia ihmissuhteita, oman terveydentilan sekä työllistymismahdollisuuksien vahvistumista.

Miten vanhemmat kokivat saamansa tuen? Tutkimusten perusteella vanhempien kokemus tukiperhetuesta on hyvin myönteinen. Vanhemmat olivat useimmiten tyytyväisiä siihen tukeen ja tuen määrään, mitä tukiperhe oli heille tarjonnut (Johsson & Regnér 2003, 106; Larsen 2008, 65). Vanhempien näkemyksen mukaan he jaksoivat tuen ansiosta paremmin arjessa, olivat rauhallisempia sekä tasapainoisempia, myös kanssakäyminen lapsen kanssa oli sujuvampaa. Kun vanhempi tiesi, että lapsi viihtyi tukiperheessä ja sai virikkeitä, vähensi se vanhemman stressiä, mikä lisäsi vanhemman hallinnan tunnetta. Hengähdystauko saattoi olla joissain tilanteissa ratkaiseva tekijä siinä, että vanhempi jaksoi elää arkea lapsen kanssa (Larsen 2009, 111. Johnssonin ja Regnérin (2003, 122) tulkinta on, että tukiperhe normalisoi perheen tilannetta, mutta ei varsinaisesti muuta sitä. Vanhemmat kokivat harvoin, että tukiperhe olisi vaikuttanut vanhemmuuteen, mutta tukiperheen koettiin joissain tilanteissa lisänneen turvallisuutta perheen elämässä. Vanhempi tiesi, että tukiperhe välittää lapsesta ja voi ottaa tarpeen vaatiessa lapsen luokseen lyhyellä varoitusajalla. (Berg Eklundh 2010, 201–202.) Kuten Larsen (2008, 69) toteaa, tukiperhe tukitoimena näyttäytyy parhaimmillaan vanhemman turvallisuuden- ja hallinnan tunnetta vahvistavana sekä vanhemman voimavaroja lisäävänä tekijänä perheen elämässä.

Tukiperheen ja vanhemman välinen yhteydenpito vaikuttaa tutkimusten perusteella merkittäväällä tavalla vanhemman kokemukseen tukiperhetoiminnasta. Yhteydenpito ja keskustelut tukiperheen kanssa koettiin merkitykselliseksi, koska sitä kautta vanhempi sai tietoa tuen sisällöstä ja lapsen toiminnasta. Larsenin (2008, 63) tutkimuksessa vanhempien myönteinen kokemus tukiperheestä oli yhteydessä siihen, että vanhempi sai tukiperheeltä palautetta lapsesta. Lisäksi vanhemmat kokivat itsensä vähemmän yksinäisiksi, kun heillä oli yhteys tukiperheeseen. Vastaavasti Johnssonin ja Regnérin (2003, 117–118) tutkimuksessa muutama vanhempi toivoi enemmän keskustelua tukiperheen kanssa kasvatusasioista ja neuvoja. Enemmistö vanhemmista ei uskonut yhteyden tukiperheeseen säilyvän tukisuhteen päätyttyä. Muutama vanhempi arveli pitävänsä yhteyttä lapsen takia ja vierailevan silloin tällöin tukiperheen luona (mt.).

Tutkimukset viittaavat siihen, että tukiperhetoiminta laajentaa lapsen verkostoa ainakin väliaikaisesti, mutta vanhemman verkostossa ei välttämättä tapahdu muutoksia. Tutkimuksissa on kuitenkin viitteitä siitä, että tukiperhetoiminta vahvistaa vanhempien toimintamahdollisuuksia, jonka seurauksena vanhempi voi aktivoitua hoitamaan sosiaalisia suhteitaan. Regnérin (2006, 26–27; 2006b, 141–142) mukaan kyse on siitä, että silloin kun lapsella on tukiperhe, vanhempi ei ole samalla tavalla riippuvainen siitä, päättävätkö etävanhempi tavata lasta vai ei. Aldgaten ja Bradley'n (1999, 204–205) mukaan tukihoido purkaa perheiden sosiaalista eristäytyneisyyttä, koska tukihoidajan kautta vanhemmat saavat linkkejä lähiyhteisöön. Vanhemmat myös rohkaistuvat pyytämään apua sukulaisilta ja ystäviltä. Tutkijoiden mukaan kyse on siitä, että tukihoidajan ja sosiaalityöntekijän tuen avulla vanhemmat oppivat, että heillä on oikeus ja mahdollisuus pyytää apua läheisiltään. (Mt., 70.)

Sosiaalityöntekijöiden ja vanhempien välinen yhteistyö on tutkimusten perusteella vähäistä. Vain harvalla vanhemmalla oli tiivis yhteys sosiaalityöntekijään (Johnsson & Regnér 2003, 119–120). Tukisuhteen alkamisen jälkeen yhteys sosiaalityöntekijään oli useimmiten olematon. Sosiaalityöntekijöiden ja vanhempien väliset tapaamiset olivat yleensä lyhyitä eivätkä vanhemmat kokeneet tapaamisista mielekkäiksi. Larsenin (2008, 60) tutkimukseen osallistuneet vanhemmat toivoivat säännöllisempää keskustelua sosiaalityöntekijän kanssa perheen tilanteesta ja tuen jatkumisesta, koska he olivat tietoisia siitä, että tukitoimen tarvetta arvioitiin ja päätökset tehtiin jakso kerrallaan. Sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävään yhteistyöhön yhdistyy myös kysymys tukisuhteen kestosta, josta osa vanhemmista kantoi huolta. Vanhemmilla oli pelkoja tukiperhesuhteen päättymisestä, koska se olisi merkinnyt tärkeän arjen tuen menettämistä ja lapselle ihmissuhteen päättymistä (Johnsson & Regnér 2003, 125).

3.4.4 Tukiperheiden kokemukset

Tukiperheiden osalta tutkimuksissa on kartoitettu niin motiiveja, tehtäväksi antoa kuin viikonloppujen sisältöä. Johnssonin ja Regnérin (2003, 79–81) mukaan tukiperheiden motiivit hakeutua tukiperheeksi vaihtelevat altruistisista egoistisiin ja ovat hyvin samankaltaisia kuin sijaisperheiksi hakeutuvilla perheillä. Moni perhe nimeää sosiaalisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen toimintaan hakeutumisen motiiveiksi. Usein tukiperhe on kohdannut työssään tuen tarpeessa olevia lapsia ja perheitä, mikä on motivoinut haketumaan tukiperheeksi. Tukiperheeksi hakeutumiseen saattoi vaikuttaa myös toive ryhtyä sijaisperheeksi ja halua auttaa lapsia.

Tukiperheiden näkemys tehtävän sisällöstä on, että he saavat yleisellä tasolla tarpeeksi tietoa toiminnasta, mutta tukilapsen tilanteesta tietoa saadaan huomattavasti vähemmän. Tukiperhevanhemmista monet kokevat epätietoisuutta siitä, mitkä ovat sosiaalityöntekijän ja vanhemman toiveet sekä tavoitteet toiminnalle. (Johnsson & Regnér 2003, 108–109.) Tästä seuraa, että tukiperheet muodostavat oman käsityksen siitä, mikä on heidän tehtävänsä lapsen ja vanhemman elämässä: tukiperheet haluavat kompensoida lapsen kodin puutteita

asettamalla rajoja, opettamalla sääntöjä ja tarjoamalla sosiaalisia virikkeitä. Tärkeänä tukiperheet pitävät myös sitä, että he voivat näyttää lapselle, miten normaali ja tavallinen perhe toimii. (Johnsson & Regnér 2003, 109–110; Regnér 2006, 16.) Tukiperheet myös korostavat, että eivät tee lasten kanssa mitään erityistä, vaan elävät tavallista perhe-elämää. Tavallinen elämä tarkoittaa erilaisia sisällä ja ulkona tapahtuvia toimintoja. Myös sukulaisten ja ystävien tapaaminen luettiin tähän. (Johnsson & Regnér 2003, 112–113.) Osa tukiperheistä kertoo pyrkivänsä luomaan suhteen myös lapsen vanhempaan siinä onnistumatta. Tästä huolimatta tukiperheistä enemmistö luonnehti suhdetta vanhempaan hyväksi. Parhaiten suhteen luomisessa vanhempaan olivat onnistuneet tukiperheäidit, joilla oli kokemusta kasvatustyöstä tai sosiaalialasta. Tukiperheiden näkemys siitä, miten yhteys lapseen tukisuhteen jälkeen säilyy, vaihteli. Mikäli lapsesta oli tullut perheenjäsen, yhteys haluttiin säilyttää, jos lapsi toivoi sitä. (Johnsson & Regnér 2003, 116–117.)

3.4.5 Sosiaalityöntekijöiden käsitys tukiperhetoiminnasta

Suomessa sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia tukiperhetoiminnasta ei ole opinnäytetöitä lukuun ottamatta tutkittu. Nostan kuitenkin esiin muutaman näkökulman ruotsalaisista ja englantilaisista tutkimuksista. Berg Eklundhin (2010) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät refleктоivat näkemyksiään tukiperheestä tukitoimena asiakastapausten kautta. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan tuen tarkoituksena on useimmiten tarjota hengähdystauko vanhemmalle. Johnssonin ja Regnérin (2003, 135–136; 108) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöillä oli vaikeuksia vastata kysymykseen, ketä tukitoimen avulla tuetaan. Hengähdystauon lisäksi sosiaalityöntekijät eivät nimenneet muita tavoitteita. Ääri-esimerkki oli, että sosiaalityöntekijä ei osannut nimetä tukiperhetoiminnan tavoitetta, mutta totesi silti toiminnan tavoitteiden täyttyneen (Berg Eklundh 2010, 199). Berg Eklundhin (2010, 129) mukaan sosiaalityöntekijöillä oli joissain tilanteissa ”piilosuunnitelma”. Tällöin vanhemman annettiin ymmärtää, että tarkoituksena oli tarjota vanhemmalle hengähdystauko silloinkin, kun tuen tarjoamisella oli myös muita funktioita. Sosiaalityöntekijän päätavoite saattoi olla tukea ja suojella lasta. Tämä ilmeni erityisesti tilanteissa, joissa lapsi vietti pidempiä aikoja tukiperheessä ilman, että asiasta oli tehty virallista päätöstä. Tällaisissa tilanteissa hengähdystauon tarpeessa oli pikemminkin lapsi kuin vanhempi. (Mt. 200.) Myös Johnssonin ja Regnérin (2003, 103; 123) tutkimuksessa kävi ilmi, että sosiaalityöntekijöillä oli ääneen lausumattomia tavoitteita kuten se, että tukiperheen avulla tuetaan vanhempaa kasvattajana.

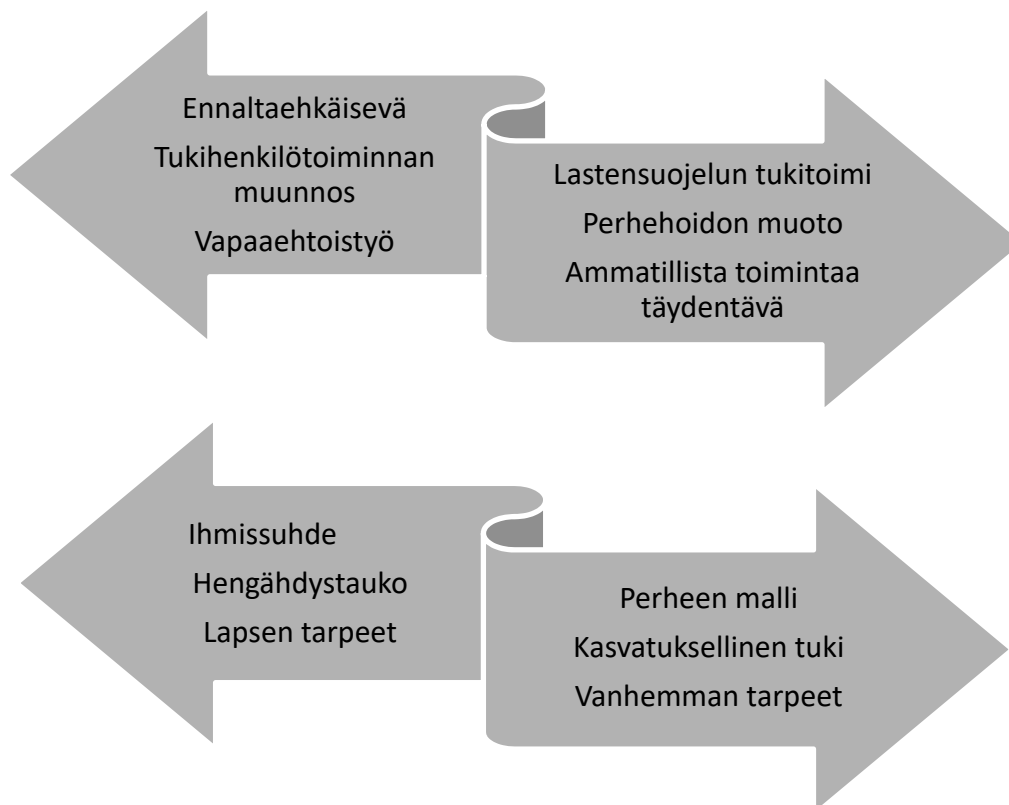
Sosiaalityöntekijöiden näkemys tuen merkityksestä lapselle oli, että tukiperhe tarjoaa lapselle mahdollisuuden viettää aikaa toisessa perheessä ja päästä osalliseksi arjesta, joka on turvallista ja virikkeellistä. Tukiperheessä lapsi saa malleja, jotka auttavat lasta myöhemmässä elämässä. Joissain tilanteissa tukiperhe tarjosi lapselle levähdys- ja pakopaikan kaoottisesta kotiarjesta. (Berg Eklundh 2010, 198.) Sosiaalityöntekijöiden käsityksen mukaan yhteys lapsen, vanhemman ja tukiperheen välillä säilyy tukisuhteen päättyessä ja tukiperheestä tulee osa perheen verkostoa (Johnsson & Regnér 2003, 118–119). Samanaikaisesti

sosiaalityöntekijöillä oli kuitenkin hatara käsitys siitä, millainen vaikutus tukitoimella on lapseen. Vanhemman osalta vaikutuksiksi nimettiin se, että tuki oli vaikuttanut myönteisellä tavalla vanhempaan kasvattajana. Yleisellä tasolla perheiden tilanteen kuvattiin vakautuneen ja normalisoituneen tukiperhetuen seurauksena. (Mt., 122–123.)

Tukihenkilö- ja mentorointitoiminnan tutkimuksessa lapsen saaman tuen merkitystä lapsen kasvulle ja kehitykselle on lähestytty resilienssi-käsitteen avulla (Moilanen 2015, 119). Käsitettä on hyödynnetty myös tukiperhetarpeiden jäsentämiseen (kts. Andersson & Bangura Arvidsson 2001, 96). Resilienssi on psykologiassa kehitetty käsite, jolla kuvataan ihmisen selviytymistä, pärjäävyyttä sekä suojaavia tekijöitä henkilön elämässä. Käsitettä on käytetty muun muassa kuvaamaan haastavissa oloissa kasvaneiden lasten selviytymistä ja sen edistämistä (Rutter 2012). Lastensuojelun tutkija Robin Gilliganin (1997; 2008) mukaan lapselle tarjottavat roolimallit vaikuttavat resilienssin kehittymiseen. Mitä useampi konteksti, systeemi ja ihmissuhde lasta ympäröi, sitä todennäköisempää on, että lapsi selviytyy. Edelleen mitä useammassa roolissa ihminen voi toimia ja mitä useampaan rooliin ihminen voi identifioitua, sitä enemmän psyykkisiä suojaajatekijöitä ihmisellä on. (Gilligan 1997, 14–16.) Toiseksi resilienssin syntyminen edellyttää, että lapsella on ”safe-base” eli turvallinen paikka, josta käsin hän voi tutkia maailmaa. Turvapaikka syntyy, kun lapsi kokee kuuluvansa johonkin ja hänen ympärillään on tukea tarjoava sosiaalinen verkosto. Turvallinen paikka tarkoittaa myös sitä, että lapsen elämässä on rutiineja ja rakenteita, jotka auttavat lasta toipumaan ja käsittelemään stressitekijöitä. (Gilligan 2008, 95.)

3.5 Yhteenveto

Tukiperhetoiminnan kehitystä kuvaavan käsitteellisen tarkastelun ja aiempien tutkimusten kautta jäsentyvä kuva tukiperhetoiminnasta on jännitteinen. Tietopohjan jäsentämiselle ja kriittiselle keskustelulle siitä, millaisesta interventtiosta on kyse, on selkeä tarve. Tukiperhetoimintaa kuvaavat jännitteet on esitetty kuviossa 5.

KUVIO 5 Tukiperhetoiminnan jännitteet

Ensimmäinen jännite liittyy siihen, milloin tukiperhetoiminta on ennaltaehkäisevä tukimuoto, milloin lastensuojelun tukitoimi ja mikä on näiden välinen ero. *Toinen* jännite kiinnittyy siihen, miten tukiperhetoiminta määritellään. Tukiperhetoiminta on sekä tukihenkilötoiminnan muunnos että perhehoidon muoto. *Kolmas* jännite syntyy siitä, että tukiperhetoiminta määritellään vapaaehtoistyön muodoksi ja lastensuojelun tukitoimena ammatillista toimintaa täydentäväksi, mikä viittaa siihen, että tukitoimi on itsessään kevyt. Alemman nuolen jännitteet kuvaavat lapsen ja vanhempien tarpeiden jännitteistä suhdetta tukiperhetoiminnassa.

Tutkimuskatsauksen perusteella voi todeta, että tukiperhetoiminnan tavoitteet ovat kapeat. Ne kiinnittyvät ensisijaisesti vanhemman hengähdystauon tarpeeseen, jonka rinnalla on jonkin verran puhetta lapsen sosiaalisten suhteiden ja virikkeiden tarpeesta. Tästä näkökulmasta huomion kiinnittäminen toiminnan tavoitteisiin ja niiden avaamiseen on tutkimuksessa perusteltua. Aiempien tutkimusten perusteella tukiperhe tukitoimena määrittyi positiiviseksi asiaksi lasten ja vanhempien elämässä, mutta sen sisältö ja vaikutukset jäivät hämäräksi. Ruotsalaistutkimuksissa tukitoimen vaikuttavuutta kyseenalaistavat tulokset osoittavat konkreettisesti sen, että tukiperhetoiminnan tavoitteiden ja intervention logiikan täsmentämiselle on tarvetta. Lasten osalta tutkimuksessa tulisi kiinnittää huomiota erityisesti siihen, millainen suhde osapuolten välille muodostuu ja miten se vahvistaa lapsen kasvua, kehitystä ja toimijuutta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Kriittinen realismi ja metodologia

Kriittinen realismi asettaa tutkijan kiinnostavan haasteen eteen. Empiirisiä esimerkkejä teorian soveltamisesta on melko vähän. Kriittistä realismia onkin 2010-luvulla kritisoitu metodologian puutteesta (Fletcher 2017; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 193). Teoria ei ole metodi eikä se ehdota tutkijoille uutta metodia (Danermark ym. 2003, 270; 159). Sen sijaan kriittinen realismi kritisoi yhden ja ainoan tieteellisen metodin kehittämistä. Muutamia metodologisia ohjenuoria kriittinen realismi kuitenkin tarjoaa. Ensinnäkin kaikessa tieteessä tulisi pyrkiä yleistämään ja kehittää metodeja, joiden avulla voidaan saada tietoa yleisestä ja tutkia yleistysten paikkansapitävyyttä. Kriittisessä realismissa yleistämisellä viitataan transfaktisiin ehtoihin, jotka ovat enemmän tai vähemmän yleisiä edellytyksiä sille, että objekti on sitä, mitä se on. (Danermark ym. 2003, 160; 165.) Danermark ja kumppanit (mt.165) viittaavat Bhaskarin näkemykseen yleistämisestä, jossa on kyse ilmiön perustavanlaatuisten ominaisuuksien tunnistamisesta:

“Scientifically significant generality does not lie on the face of the world but in the hidden essence of things.” (Bhaskar 1978, 227).

Toiseksi tieteellisten metodien ytimessä on kriittisen realismin mukaan aina kyse päättelystä ja johtopäätösten tekemisestä, jossa abduktio ja reduktio ovat oleellisia päättelykeinoja. Kolmanneksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tehtävä on sosiaalisten olosuhteiden selittäminen, joka perustuu siihen, että kuvataan ja käsitteellistetään niitä ominaisuuksia ja mekanismeja, jotka aikaansaavat tapahtumia. Sen lisäksi on kuvattava sitä, miten mekanismit ilmenevät tietyissä olosuhteissa. (Danermark ym. 2003, 160-215; Kaidesoja & Ylikoski 2018.)

Andrew Sayerin (2000) mukaan kriittinen realismi on tolerantti erilaisten tutkimusmenetelmien suhteen ja siihen voidaan yhdistää erilaisia tutkimusmenetelmiä. Metodologiset valinnat tehdään tutkimuskohteen luonteen ja sen tavoitteen, mitä kohteesta halutaan oppia pohjalta. Sayer (mt. 20-21) erottaa kaksi

kriittiseen realismiin perustuvaa tutkimuksellista lähestymistapaa - ekstensiivisen ja intensiivisen- joskin jaon alkuperäisenä esittäjänä pidetään Rom Harréa (Kuusela 2006, 19). Ekstensiivinen tapa viittaa kvantitatiivisesti painottuneisiin menetelmiin kuten laajoihin kyselytutkimuksiin ja tilastollisiin analyysihin. Intensiivinen puolestaan viittaa laadullisiin menetelmiin, kuten etnografia ja haastattelu, joiden kohteena ovat yksilöt toimijoina erilaisissa konteksteissa.¹⁰ Tällöin tutkimuksen lähtökohtana on usein kysymys, mikä saa aikaan muutoksen. Blom ja Morén (2007) eivät ota teksteissään kantaa kriittisen realismin metodikeskusteluun, mutta heidän lähestymistapansa perustuu tulkintani mukaan intensiiviseen tutkimusotteeseen, jossa on vaikutteita tapaustutkimuksesta. Tapaustutkimukseen viittaa erityisesti pyrkimys paikallisten teorioiden tavoittamiseen, eteneminen paikallisista teorioista yleisempään teoriaan, kausaalikysymysten tarkastelu ja selittämään pyrkivä tutkimusote. Päädyin siksi tutustumaan tarkemmin tapaustutkimusta käsittelevään kirjallisuuteen ja valitsemaan sen tutkimusstrategiaksi.

4.2 Tapaustutkimus tutkimusstrategiana

Geoff Eastonin (2010, 128) mukaan tapaustutkimus soveltuu kriittisen realismin lähtökohtiin, koska sen lähtökohtana ovat yleensä tutkimuskysymykset, jotka käsitteellistävät tutkimuksenkohteena olevan ilmiön havaittavissa oleviksi tapahtumiksi. Tapaustutkimuksessa oleellinen kysymys on, mikä sai tapahtumat aikaan. Tapaustutkijalle kriittinen realismi tarjoaa mahdollisuuden perustella metodologinen valinta myös epistemologisesti, mitä tapaustutkijat harvoin tekevät. (Mt. 118.) Tyypillistä on, että tapaustutkimukseen päätymistä perustellaan pelkästään sillä, että tutkimusaihe on uusi, epätavallinen, kiinnostava ja käsitteellistää jotain ilmiötä. Tällöin tapaustutkijat hylkäävät mahdollisuuden sanoa mitään siitä, mikä on todellista ja mahdollisuuden tuottaa kausaalisia selityksiä. Kriittiseen realismiin nojautessaan tapaustutkimus voi sen sijaan kiinnittyä selitysten tuottamiseen. (Mt. 118–119.)

Tapaustutkimukseen päätymistä tuki se, että tapaustutkimusta on käytetty paljon arviointitutkimuksessa (Yin 2006, 15; Patton 2002). Myös realismiin perustuvassa metodologiassa ja realistisessa arvioinnissa on tarkasteltu tapausanalyysin merkitystä ja arvoa yleistettävää tietoa tuottavana lähestymistapana (Pawson & Tilley 1997; Kazi 2003). Vaikka tutkimukseni ei ole arviointitutkimus, on tutkimukseni kysymyksenasettelussa arviointitutkimuksen piirteitä. Arviointitutkimuksessa on tapaustutkimuksen avulla pyritty tavoittamaan interventioiden kausaalisia yhteyksiä ja kuvaamaan interventiota ja sitä kontekstia, jossa sitä käytetään (Yin 2006, 33). Pattonin (2002, 55) mukaan tapaustutkimus on perusteltua erityisesti silloin, kun evaluoinnin kohteena oleva ohjelma on yksilöihin kohdis-

¹⁰ Ruonavaara (2018, 172-198) analysoi artikkelissaan ekstensiivisen ja intensiivisen tutkimusasetelman eroja

tuva. Tapaustutkimus soveltuu myös näyttöön perustuvan sosiaalityön tutkimusmenetelmäksi. Sen valtuutus näyttöä tuottavana tutkimusmenetelmänä syntyy huolellisesti toteutetusta tutkimuksesta ja ilmiön ominaispiirteiden kuvauksesta. Kyse on realistisessa kontekstissa tapahtuvan intervention intensiivisestä tutkimisesta, jossa teorian rooli on keskeinen. (Lee, Mishna & Brennenstuhl 2010, 682–683.) Kirjoittajien mukaan tapaustutkimuksen perimmäinen tavoite on käytännön kautta ymmärtäminen ja oppiminen (*to understand and learn so-called practical knowledge*) (mt. 688). Sosiaalityöntekijöiden käyttöteorian tunnistaminen kiinnittyy nähdäkseen hyvin tällaiseen käytännön kautta oppimiseen ja ymmärtämiseen. Tapaustutkimuksen eduksi Lee ja kumppanit (mt. 688) lukevat tutkimustulosten joustavan ja helpon siirrettävyyden käytäntöön.

Tapaustutkimuksen käsitettä käytetään usein viitattaessa tutkimusmenetelmiin. Tapaustutkimus ei kuitenkaan ole tutkimusmenetelmä, vaan tutkimusstrategia, joka antaa suuntaviivat tutkimusasetelman suunnitteluun ja erilaisten aineistonhankinta- ja analyysimenetelmien käyttöön. (Laine ym. 2007, 9; Yin 2006, 17.) Yhteiskuntatieteissä tapaustutkimuksen klassikkoja ovat muun muassa Graham Allisonin (1971) Kuuba-kriisiä käsittelevä tapaustutkimus ja William F. Whyten (1943/1955) Street Corner Society. Robert K. Yinin (2006, 31-32) määritelmän mukaan tapaustutkimus on ensinnäkin empiirinen tutkimus, jossa tutkimuksen kohteena on ajankohtainen, luonnollisesti, todellisessa kontekstissa tapahtuva ilmiö, jossa ilmiön ja kontekstin välinen raja on usein epäselvä. Toisin sanoen lähtökohtana on kiinnostus ilmiötä ympäröiviin kontekstuaalisiin olosuhteisiin. Toiseksi tapaustutkimus kohdistuu rajattuun tilanteeseen, jossa kiinnostavia muuttujia on enemmän kuin mittauspisteitä. Tästä seuraa, että aineistoa tulisi kerätä triangulaationa useista eri lähteistä. Kolmanneksi aineistonkeruussa ja analyysivaiheessa hyödynnetään aiempia teorioita, joiden pohjalta laaditaan teoreettisia hypoteeseja. Tapaustutkimus on siten enemmän kuin pelkkä metodi. (Yin 2006, 32.)

Tavoitteeltaan tapaustutkimus voi olla selittävää, eksploratiivista tai deskriptiivistä. Kaikissa on lähtökohtana ymmärryksen rakentaminen monimutkaisista sosiaalisista ilmiöistä (Yin 2006, 17). Tästä syystä tapaustutkimus soveltuu erityisen hyvin tutkimukseen, jossa ollaan kiinnostuneita miten- ja miksi-kysymyksistä (mt. 27). Tapaustutkimuksessa on pyrkimyksenä rakentaa kokonaisvaltainen ja mielekäs käsitys tosielämään kiinnittyvän ilmiön tunnusomaisista piirteistä kuten yksilöiden elämänkulusta, prosesseista tai muutoksista (Yin 2006, 18; Lee ym. 2010, 683) tai arviointitutkimuksessa käytettynä interventioista ja ohjelmista (Patton 2002, 55). Tapaustutkimus soveltuu Yinin (2006, 25) mukaan erityisesti tässä hetkessä tapahtuvan ilmiön sekä ihmisten toiminnan tutkimiseen, joita tutkija ei voi manipuloida. Tapaustutkimus ei kuitenkaan tarkoita pelkkää tapahtumien kulun tai ilmiön sisällön kuvaamista, vaan taustalla on kiinnostus jostain tiettyä jännitettä tai ongelmaa kohtaan, jota tapaus ilmentää (Laine ym. 2007, 10).

Teorioilla on keskeinen rooli tapaustutkimusta tehtäessä, riippumatta siitä, onko kyse tapaustutkimuksesta, joka kehittää tai testaa teoriaa (Yin 2006, 47-53).

Tutkijalla on vähintäänkin oltava teoreettinen idea, joka kattaa ja avaa tutkimuskysymykset, perustelee tutkimustehtävän, analyysiyksikköjen määrän ja sen, miten aineiston avulla vastataan tutkimustehtävään ja millaisin kriteerein tuloksia tulkitaan. Kyse on eräänlaisesta hypoteettisesta teoriasta (theory of what is being studied) koskien sitä, mitä tutkitaan (Yin 2006, 48). Tutkimuksen lähtökohta on eräänlainen hypoteettinen tarina siitä, mistä ilmiössä, prosessissa tai tapahtumassa, tässä tutkimuksessa tukiperhetoiminnassa interventiona on kyse. Tällaista hypoteettista teoriaa olen rakentanut tukiperhetoiminnasta luvuissa 1 ja 3. Hypoteettisessa tarinassa on kyse teoreettisesta yleistämisestä, jolla viitataan siihen, että tutkimuskohteeksi valitulla ilmiöllä on yleinen merkitys. Peuhkurin (2007, 130) mukaan tapaustutkimuksen mahdollisuus kertoa jotain tapauksen rajat ylittävästä ilmiöalueesta riippuu siitä, miten teoria ohjaa tutkimusasetelman rakentamista ja tutkimusprosessia. Tapaustutkimuksessa tapauksen yleisyys antaa myös viitteitä siitä, että tuloksista voidaan tehdä teoreettisia johtopäätöksiä. Tätä kutsutaan tapaustutkimuksessa analyyttiseksi yleistämiseksi eli yleistämiseksi teoriaan. Käytännössä teoreettisessa yleistämisessä on kyse empiiristen tulosten vertaamisesta aiempien tutkimusten tuloksiin sekä aiemmin esitettyjen teoreettisten näkökulmien soveltuvuudesta tapaukseen arviointiin. Yleistäminen voi tarkoittaa myös uuden teorian kehittämistä tutkimustulosten pohjalta, jolloin yleistyksessä on kyse ehdotuksesta teoreettiseksi malliksi, jota voi soveltaa tapauksen edustamaan laajempaan joukkoon. (Peuhkuri 2007, 133-134; Yin 2003, 31-33.) Tapauksen ulkopuolelle yleistämisen tavoitteena on kertoa, mistä tämä tapaus on tapaus ja mitä voimme tapauksen perusteella sanoa tutkimuskohteesta, jota tapaus ilmentää (Laine ym. 2007, 27-28). Tapaus itsessään ei ole yleistettävissä, mutta tutkimuksen tulokset ovat. Tukiperhetoiminnan kohdalla kysymystä yleistämisestä teoriaan voi tarkastella seuraavasti. Tukiperhettä käytetään avoimuuden tukitoimena Suomen kunnissa ja vastaavanlainen tukimuoto on käytössä myös muissa Pohjoismaissa. Tukiperhetoimintaa voi siten interventiona pitää yleisenä tapana tarjota tukea perheille. Tutkimus kuvaa sitä, miten tavallinen perhe asettuu lastensuojelussa tuen tarjoajaksi. Yleistäminen tapahtuu tutkimuksen tavoitteen kautta, joka on tukiperhetoiminnan tietopohjan vahvistaminen ja käyttöteorian tunnistaminen. Tukiperhetoiminnan käyttöteoriaa voidaan peilata tapauksen edustamaan laajempaan joukkoon eli tukiperhetoiminnan toteuttamiseen kunnissa ja muissa Pohjoismaissa.

4.3 Tapauksen valinta

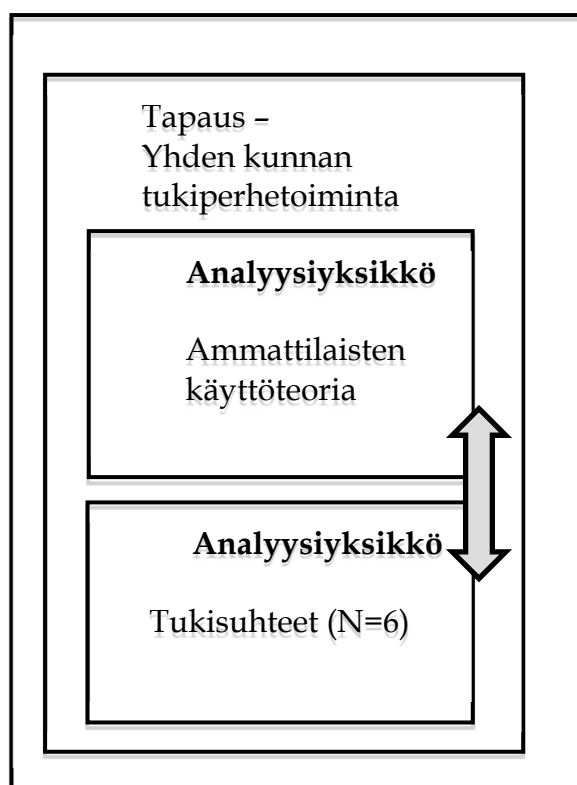
Tapaustutkimus voi alkaa kahdella eri tavalla joko kiinnostavasta tapauksesta eli siitä, mitkä käsitteet sopivat tapauksen analysointiin ja sen kuvaamiseen mistä tapaus kertoo tai etsimällä tapaus, joka kuvastaa tutkimuskohdetta (Laine ym. 2007, 11). Tapaustutkimuksessa erotetaan siten toisistaan tapaus ja tutkimuskohde. Tutkimuskohde määrittelee sen, mistä tapauksen puolista ollaan kiinnostuneita ja viittaa asiaan, jota tapaus ilmentää. Omassa tutkimuksessani tutkimuskohteen määrittäminen ja KAIMEr-teoria ohjasivat etsimään tutkimuskohdetta

eli tukiperhetoimintaa kuvastavaa tapausta. Etsin tapausta, joka havainnollistaisi tukiperhetoimintaa, ja jonka avulla voisin ymmärtää, mistä tukiperheessä on lastensuojelun tukitoimena kyse. Kysymys, mistä valittu tapaus on tapaus, on siten tapaustutkimusta tehtäessä oleellinen.

Tapauksista voi erotella ainakin seitsemän erilaista tyyppiä: kriittinen, äärimmäinen, ainutlaatuinen, tyypillinen, paljastava, tulevaisuudesta kertova ja pitkittäisotokseen perustuva. Päädyin tutkimuksessani valitsemaan tyypillisen tapauksen, joka kuvaa tapausta, jossa yhdistyy monia ilmiökategorian ominaispiirteitä. (Laine ym. 2007, 33; Yin 2006, 61–63.) Robert E. Staken (1995, 4) mukaan yksi tärkeimmistä kysymyksistä tapaustutkimusta tehtäessä on, mitä voimme oppia tapauksesta. On siis kysyttävä, mitä voi oppia tukiperheestä interventiona tutkimalla yhden kunnan tukiperhetoimintaa sekä siellä meneillään olevia ja päättyneitä tukisuhteita. Miksi ei useampia kuntia? Perustelen rajautumista yhden kunnan tukiperhetoimintaan ja sen toimijoiden käsityksiin sillä, että silloin on mahdollista saavuttaa kokonaisvaltaisempi ymmärrys interventiosta sekä jäsentää vähintäänkin paikallinen teoria siitä, miten tukiperhe interventiona toimii. Tapausta valitessani esitin ensimmäiseksi kysymyksen, mikä on tyypillisin tapa organisoida tukiperhetoiminta kunnallisessa lastensuojelun sosiaalityössä? Suomessa tukiperhetoimintaa tuotetaan sekä kuntien omana palveluna että ostopalveluna muun muassa Pelastakaa Lapset ry:n toimesta. Koska halusin tarkastella tukiperhetoimintaa osana viranomaistoimintaa, päädyin siihen, että tapauksen tulisi edustaa kuntaa, joka järjestää tukiperhetoimintaa omana toimintana. Harkitsin pitkään Helsingin kaupungin sosiaaliviraston tukiperhetoiminnan valitsemista tapaukseksi, mutta pidin sitä lopulta vähemmän tyypillisenä tapauksena kuin valitsemani tutkimuskaupungin tukiperhetoimintaa. Helsingissä toiminta on eriytetty omaan koko kaupunkia palvelemaan yksikköön. Päädyin siksi valitsemaan tapaukseksi keskisuuren kaupungin ja sen lastensuojelun palveluyksikön. Valintaan vaikutti myös se, että kaupungissa toimi vuosina 2009–2011 hanke, jossa kehitettiin tukiperhetoiminnan koordinoitua ja tukiperheiden rekrytointia. Osallistuin hankkeen ohjausryhmään, jonka aikana minulle syntyi käsitys siitä, että kunnan lastensuojelun toimijat kävivät aktiivista keskustelua tukiperhetoimintaa koskevista kysymyksistä. Arvelin tämän tarjoavan hyvän lähtökohdan tukiperhetoiminnan käyttöteorian tavoittamiselle. Ohjausryhmässä toimimisen myötä minulle oli myös muodostunut käsitys siitä, että tukiperhetoiminta oli tutkimuskunnassa organisoitunutta ja tukiperheitä oli saatavilla. Pidin tätä hyvänä lähtökohtana tutkimuksen toteuttamisen näkökulmasta. Tiivistetysti tutkimuksen tapauksen muodostaa kunta, joka tuottaa tukiperhetoiminnan itse ja jossa tukiperhetoimintaa on kehitetty 2010-luvulla. Lisäksi kyse on avoimesta tapauksesta. Tukiperhetoiminta ja siellä käynnissä olevat tukisuhteet ovat olleet olemassa ennen tutkimuksen alkua ja ne myös jatkuvat tutkimuksen jälkeen eikä tutkimusajankohtana voida tietää, mikä niiden lopullinen vaikutus perheiden elämään on (Häikiö & Niemenmaa 2007, 46).

Tapauksitutkimuksessa pelkkä tapauksen valinta ei kuitenkaan riitä, vaan on myös pohdittava kysymystä analyysiyksiköstä eli analyysin kohteesta tapauksen

sisällä. Toisin sanoen tapaustutkimus voi sisältää yhden tai useamman analyysiyksikön (Yin 2006, 64). Analyysiyksikön valinnasta keskustellaan myös arviointitutkimuksessa, jossa yksi ohjelma tai interventio muodostaa tyypillisesti arvioinnin kohteen. Tällaisten tapaustutkimusten analyysiyksiköitä ovat luonnollisesti intervention kohteena olleet asiakkaat, joita verrataan keskenään (Patton 2003, 447). Tässä tapaustutkimuksessa analyysiyksikköjä on kaksi. Ammattilaisten käsitykset tukiperhetoiminnasta muodostavat ensimmäisen analyysiyksikön ja toinen analyysiyksikkö muodostuu tukisuhteiden ympärille. Kuviossa 6 on esitetty analyysiyksiköiden asettuminen tapauksen sisään.

KUVIO 6 Yksi tapaus, useampi analyysiyksikkö (sovellettu Yin 2006, 60)

4.4 Tapaustutkimuksen toteuttaminen ja kentälle pääsy

Tutkimuksen aineistonkeruu tapahtui vuosina 2011 (työntekijäaineisto) ja 2014 (tukiperheaineisto). KAIMEr-teoria toimi karttana, jonka avulla tutkimuksen empiirinen vaihe toteutettiin (Blom & Morén 2014, 17). Ensimmäisessä vaiheessa keskiössä oli tukiperhetoiminnan dokumentointi, joka rakentui kuvion 6 mukaisesti kahden analyysiyksikön ympärille ja kaikkien toimijoiden näkökulmien huomioimiselle. Lastensuojelun ammattilaisten osalta pohdin alussa mahdollisuutta hyödyntää sosiaalityöntekijöiden tekemiä kirjauksia tukiperhetoiminnasta. Aiemman työkokemukseni pohjalta tiesin, että tukiperhetoimintaa doku-

mentoidaan niukasti lastensuojelun arjessa. Olin myös lähtökohtaisesti kiinnostuneempi kollektiivisemmasta lähestymistavasta toiminnan dokumentoimiseksi eli siitä, miten sosiaalityöntekijät yhdessä määrittelevät tukiperhetoimintaa (Blom & Morén 2007, 268; 2011; 66). Tästä syystä päädyin valitsemaan tukiperhetoiminnan käyttöteorian dokumentoimiseen fokusryhmäkeskustelumenetelmän. Tukiperheiden, lasten ja vanhempien kohdalla valitsin aineistonhankintamenetelmäksi yksilöhaastattelun, jonka avulla pääsin tarkastelemaan sitä, mitä tukisuhteessa tapahtuu, mistä intervention sisältö muodostuu ja millaisia vaikutuksia toimijat havaitsevat. Kahden erilaisen aineiston keräämisessä on kyse aineistotriangulaatiosta, joka on myös yksi aineistonkeruuta tapaustutkimuksessa ohjaava periaate. Tutkimuskohteen tarkastelu erilaisten aineistojen kautta vahvistaa Yinin (2006, 125–127) mukaan tutkimustulosten ja tapaustutkimusten vakuuttavuutta. Aineistotriangulaatiolla on merkitystä myös KAIMEr-teorian soveltamisen näkökulmasta, koska se avaa monipuolisemmin kontekstia, intervention sisältöä ja vaikutuksia. Tutkimuksen toisen vaiheen muodosti teorialähtöinen analyysiprosessi, jossa aineisto koodattiin KAIMEr-teorian käsitteiden avulla (Blom & Morén 2014, 13–14). Analyysin toteutustapaa kuvaan tarkemmin alaluvussa 4.6. Tutkimuksen kolmannessa vaiheessa fokus oli *mekanismien tunnistamisessa*, jota kuvaan alaluvussa 4.6.

Tutkimuksen toteuttamisen kannalta kriittinen vaihe oli eri toimijoiden tavoittaminen ja kentälle pääsy. Lähestyin ensimmäisenä tutkimuskunnan sosiaali- ja vammaispalvelujen palvelujohtajaa, jolta tiedustelin mahdollisuutta toteuttaa aineistonkeruu kunnassa. Tämän jälkeen laadin tutkimuslupahakemuksen. Tutkimuslupa myönnettiin 11.2.2011. Ennen tukiperheiden, vanhempien ja lasten haastattelua pyysin Jyväskylän yliopiston eettiseltä toimikunnalta lausuntoa. Toimikunta ei nähnyt estettä tutkimushankkeen toteuttamiselle tutkimussuunnitelmassa esitetyllä tavalla. Kokonaisuutena kentälle pääsy tapahtui sujuvasti. Tähän vaikutti merkittävästi palvelujohtajan myönteinen suhtautuminen, koska hän toimi instituution edustajana portinvartijan roolissa (Kuula 2006, 144). Saatuaani tutkimusluvan tapasin lastensuojelun johtavan sosiaalityöntekijän ja tukiperhetoimintaa koordinoivan perheohjaajan (jatkossa tukiperhetoiminnan koordinaattori). Esittelin heille tutkimukseni lähtökohtia ja perustelin työntekijöiden osallistumisen merkitystä. Sovimme, että johtava sosiaalityöntekijä keskustele tutkimukseen osallistumisesta lastensuojelutiimin kanssa. Johtava sosiaalityöntekijä ilmoitti seuraavalla viikolla, että lastensuojelutiimi ja tukiperhetoiminnan koordinaattori ovat halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Sovimme samassa yhteydessä kolme haastatteluajankohtaa keväälle 2011. Tulkitsin johtavan sosiaalityöntekijän välittämän sähköpostiviestin kollektiiviseksi suostumukseksi osallistua tutkimukseen. Tämän jälkeen informoin sosiaalityöntekijöitä tutkimuksesta sähköpostitse ja kutsuin heidät mukaan tutkimukseen (Liite 3). Kuulan (2006, 119) mukaan kirjallinen informointi ja vapaaehtoinen suostumus riittävät silloin, kun aineisto tallennetaan kuten haastatteluissa on tapana. Toisin sanoen suullinen suostumus osallistua on tällöin riittävä. Osallistujat antoivat suullisen suostumuksen osallistuessaan fokusryhmäprosessiin. Johdon rooli tutkimuksen portinvartijana voi joissain tilanteissa aiheuttaa vapaaehtoisuuden

kannalta ongelmia, jos työntekijät mieltävät tutkimukseen osallistumisen velvollisuudekseen (mt. 146). Fokusryhmäkeskustelutilanteissa kukaan osallistujista ei osoittanut haluttomuutta tai vaivautuneisuutta, joka olisi viestittänyt siitä, että osallistuminen koettiin velvollisuudeksi, josta ei olisi voinut kieltäytyä.

Tukiperheiden, vanhempien ja lasten rekrytointi tutkimukseen tapahtui tukiperhetoiminnan koordinaattorin avulla vuonna 2014, jolloin pyysin koordinaattoria kartoittamaan mahdollisia osallistujia. Esitin koordinaattorille toiveen, että haastateltavat olivat osallisina tukisuhteissa, jotka olivat kestäneet vähintään vuoden tai hiljattain päättyneet. Perustelin rajausta sillä, että tukisuhteen osapuolilla oli silloin ehtinyt syntyä ymmärrys tukisuhteen sisällöstä ja laadusta. Lisäksi toivoin, että lasten vierailut olivat toteutuneet pääosin säännöllisesti ja tukisuhteet olisivat mahdollisimman heterogeenisiä tukiperheen perhemuodon, tukilasten määrän sekä iän osalta. Koordinaattorin tehtyä alustavan kartoituksen sopivista perheistä sovimme, keihin koordinaattori on yhteydessä ja kysyy kiinnostusta osallistua tutkimukseen sekä lupaa välittää perheen yhteystiedot minulle. Sain tässä vaiheessa viiden eri tukisuhteen toimijoiden yhteystiedot, jonka jälkeen otin ensin puhelimitse yhteyttä lasten vanhempiin. Jos vanhemmalle sopi, että pyydän myös tukiperhettä mukaan tutkimukseen, otin yhteyttä tukiperheeseen (myös Johnsson & Regnér 2003, 22). Pidin tärkeänä seikkana tukiperheitä, vanhempia ja lapsia informoidessani, että kaikki osapuolet olivat tietoisia siitä, että tutkimuksessa on tarkastelun kohteena tukisuhde ja kaikkien osapuolten kokemukset. Kaikki vanhemmat antoivat suostumuksensa siihen, että voin olla yhteydessä tukiperheeseen. Kaksi tukiperheistä ilmoitti puhelun aikana, että he eivät halua osallistua tutkimukseen. Muiden kanssa prosessi eteni siten, että toimitin heille tiedotteen tutkimuksesta ja suostumuslomakkeen. Tämän jälkeen olin uudelleen yhteydessä haastateltaviin ja sovimme haastatteluajan. Tässä vaiheessa myös vanhemmat antoivat luvan lapsen tutkimukseen osallistumiselle. Syksyllä 2014 yksi tukiperhe otti itse minuun yhteyttä ja ilmaisi halukkuutensa osallistua tutkimukseen. Tukiperhe, vanhempi ja lapset informoitiin samalla tavalla kuin koordinaattorin rekrytoimat perheet.

4.5 Fokusryhmäkeskustelu aineistonhankintamenetelmänä

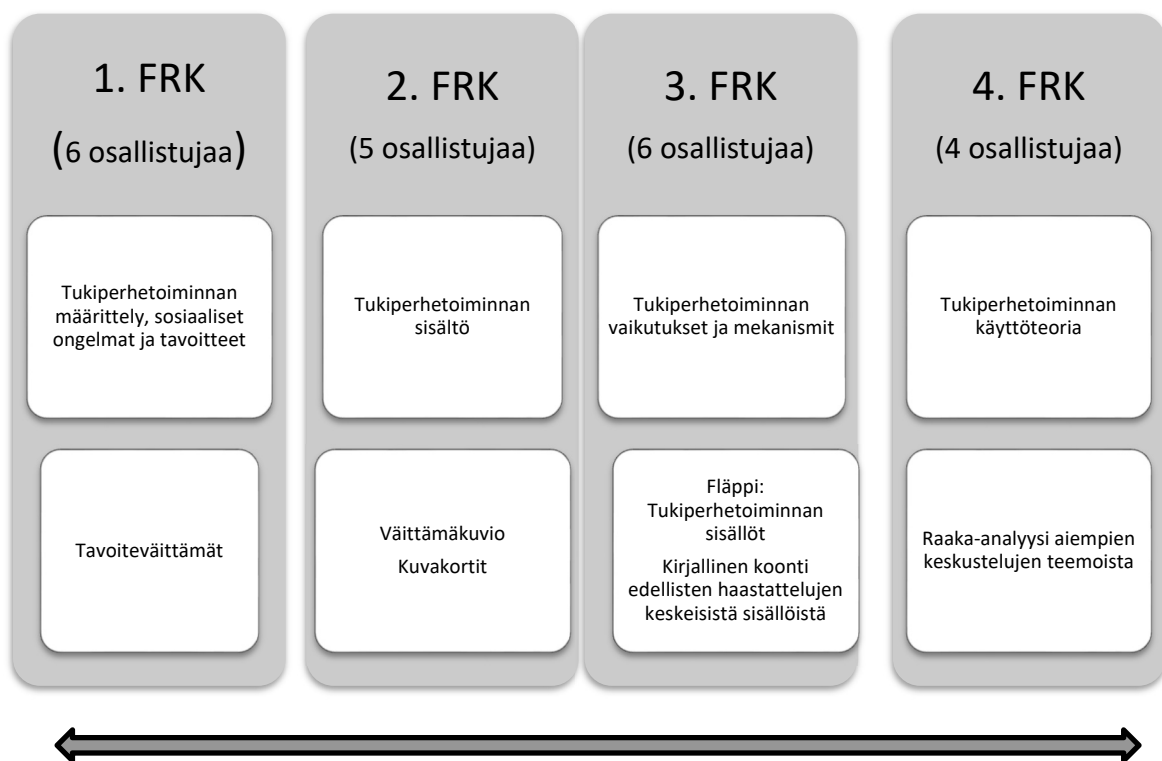
Suomalaisessa menetelmäkirjallisuudessa fokusryhmäkeskusteluista käytetään usein nimitystä ryhmähaastattelu (mm. Heikkilä 2008; Pietilä 2010) ja fokusryhmähaastattelu (Mäntyranta & Kaila 2008). Englanninkielisessä kirjallisuudessa fokusryhmämetodiin viitataan nimityksillä *group interview*, *focus group interview* ja *group discussion* (Valtonen 2005, 223). Sue Wilkinsonin (1998, 330) määritelmän mukaan fokusryhmä tarkoittaa yhtä tai useampaa ryhmässä toteutettavaa haastattelua tai keskustelua, jossa osallistujat yhdessä keskustelevat jostain temasta tai ilmiöstä. Käytän tutkimuksessani nimitystä fokusryhmäkeskustelu, koska se viittaa tulkintani mukaan parhaiten siihen, mistä menetelmässä on kyse: ryhmässä viritettävästä keskustelusta, joka fokusoituu tiettyyn aiheeseen tai kohteeseen.

KAIMeR-teoriaa hyödynnettäessä keskeistä on paitsi sosiaalityön käytännöstä nousevien kysymysten ja ilmiöiden tarkastelu, myös se tapa jolla tutkijat ja käytännön työntekijät ovat vuoropuhelussa keskenään. Tiedon tuottaminen tapahtuu sosiaalityön sisältä käsin, ja sosiaalityöntekijät ovat prosessissa kanssattutkijan roolissa. He tutkivat omaa toimintaansa, tuottavat uutta tietoa ja ottavat sen käyttöön. Toisin sanoen kyse on yhdessä tutkimisesta. Tutkija tuo prosessiin kriittisen äänen ja (meta)teoreettisen viitekehyksen, jonka avulla voidaan haastaa olemassa olevia käsityksiä ja dekonstruoida vanhaa tietoa (Blom & Morén 2007, 233–237). Fokusryhmäkeskustelu vastaa menetelmänä hyvin yhdessä tutkimisen ideaan, koska haastattelutilanteessa osallistujat muodostavat kollektiivisesti jaettua ymmärrystä yksilöllisten kokemusten, käsitysten ja uskomusten pohjalta. Osallistujat käyvät neuvottelua ja vertailevat käsitysten eroavaisuuksia. Tätä kautta tutkijan on mahdollista tavoittaa niitä termejä, käsitteitä, hahmottamistapoja ja perusteluja, joiden puitteissa ”ryhmä toimii ja ajattelee kulttuurisena ryhmänä”. (Wilkinson 1998, 152.) Yksittäisissäkin repliikeissä puhuu koko ryhmä arvoineen ja asenteineen (Heikkilä 2008, 294). Yksilöhaastattelussa painopiste on enemmän haastateltavan henkilökohtaisissa käsityksissä ja mielipiteissä.

Fokusryhmäkeskustelussa tutkija ei ensisijaisesti haastattele, vaan toimii keskustelun rakentajana, ohjailijana ja rohkaisijana, jonka tulkitsein myös tukevan yhdessä tutkimisen ideaa. Haastattelijasta käytetään usein nimitystä moderaattori tai fasilitaattori, mikä kuvaa hyvin tutkijan orientaatiota tilanteessa. (Pietilä 2010, 212–215.) Moderaattorin tehtävä on rohkaista osallistujia keskinäiseen vuorovaikutukseen. Vuorovaikutuksen kannalta olennainen piirre on, että puhetta ei osoiteta moderaattorille, vaan muille osallistujille. Osallistujat voivat kysyä tarkentavia kysymyksiä toisiltaan, vastustaa toistensa näkemyksiä tai johdattaa keskustelua oma-aloitteisesti uusiin aiheisiin, korostaa tai vaieta joistakin näkökulmista. (Mt., 216–217.) Keskeistä fokusryhmäkeskustelussa on se, miten keskustelu viriää ja fokusoituu aiheeseen, josta moderaattori on kiinnostunut ja josta osallistujilla oletetaan olevan kokemusta ja tietoa. Moderaattorin vastuulla on keskustelun herättäminen ja virittäminen. Tässä voidaan käyttää apuna kysymyksiä, valokuvia, kortteja tai elokuvia. Osallistujille voidaan myös antaa fokusoiivia tehtäviä (*focusing exercise*) kuten esimerkiksi väittämät, jotka osallistujien on yhdessä asetettava tärkeysjärjestykseen (*ranking exercise*). Fokusryhmäkeskusteluissa viriketehtävillä on monia etuja: ne auttavat pysymään aiheessa ja auttavat ryhmän jäseniä orientoitumaan tilanteeseen yhdessä. Tehtävien avulla on myös helppo verrata ryhmissä syntynyttä keskustelua ja keskustelun tuotoksia. (Bloor ym. 2001, 43; 47.) Fokusryhmä muodostuu usein jo olemassa olevasta sosiaalisesta ryhmästä, kuten perhe, ystäväpiiri tai tiimi. Jo olemassa olevan ryhmän etuna on, että se tarjoaa keskustelulle luonnolliset olosuhteet, koska osallistujat tuntevat toisensa ennestään. Myös haastateltavien rekrytointi on usein helppoa, kun kyseessä on jo olemassa oleva ryhmä. (Wilkinson 1998, 330; Bloor ym. 2001, 23; 35.) Tutkimuksessani fokusryhmä muodostui luontevasti lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tiimistä, jota täydensi tukiperhetoiminnan koordinaattori. Fokusryhmän muodosti 6 henkilöä, jota pidetään varsin sopivana ryhmäkokona fokusryhmäkeskustelulle (Bloor ym. 2001, 23; Patton 2002, 385).

Fokusryhmäkeskustelujen toteuttaminen

Kolme ensimmäistä fokusryhmäkeskustelua toteutettiin lastensuojelun toimitiloissa maaliskuussa 2011 ja viimeinen fokusryhmäkeskustelu elokuussa 2011. Ensimmäiseen fokusryhmään osallistui 6 henkilöä (4 lastensuojelutyön sosiaalityöntekijää, johtava sosiaalityöntekijä ja tukiperhetoiminnan koordinaattori). Toiseen fokusryhmään osallistui 5 henkilöä, yksi sosiaalityöntekijästä ei osallistunut. Kolmannessa fokusryhmässä kaikki 6 henkilöä olivat paikalla. Viimeiseen fokusryhmään osallistui 4 henkilöä: tukiperhetoiminnan koordinaattori, perhepalvelupäällikkö ja kaksi sosiaalityöntekijää. Fokusryhmäkeskusteluprosessin kulku ja keskustelujen linkittyminen toisiinsa on esitetty kuviossa 7.

KUVIO 7 Fokusryhmäkeskusteluprosessi

Valmistelin jokaiseen fokusryhmäkeskusteluun fokusta virittävän ja sitä ohjauvan osion. Ensimmäisen fokusryhmäkeskustelun alussa esittelin kolmen keskustelun idean ja tutkimukseni tavoitteen. Kolmen keskustelun idean lähtökohtana oli, että tarjota mahdollisuus toistuvaan dialogiin ja tukiperhetoiminnan yhteisen ymmärtämisen syventämiseen. Jo ensimmäisessä fokusryhmäkeskustelussa välittyivät ne edut, joita jo olemassa oleva ryhmä tarjosi. Osallistujat keskustelivat sen yhteisen sosiaalisen kontekstin sisällä, jossa he tekevät päätökset ja arvion siitä, kenelle tukiperhettä tarjotaan sekä määrittelevät sitä, millaisia tavoitteita tukisuhteille asetetaan. Osallistujat viittasivat puheessaan yhteisiin asiakkaisiin ja koulutuspäivään, johon osa sosiaalityöntekijöistä oli hiljattain osallistunut. He

myös kyseenalaistivat toistensa mielipiteitä (Kitzinger & Barbour 1999, 9). Ensimmäisessä fokusryhmässä keskustelun kohteena oli tukiperhetoiminnan määrittely, niiden sosiaalisten ongelmien kuvaaminen, johon toiminnalla pyritään vastaamaan ja tukiperhetoiminnan tavoitteet. Tukiperhetoiminnan tavoitteista käytävän keskustelun virittämiseksi olin laatinut 8 väittämä, jotka koskivat tukiperhetoiminnan tavoitteista. Väittämät oli laadittu tutkimuskirjallisuuden ja aiempien tutkimusta sekä historiaa koskevan katsauksen pohjalta (Liite 4). Fokusryhmäkeskustelun lopuksi kysyin osallistujilta, miten he kokivat väittämien kanssa työskentelyn ja millaisia toiveita heillä oli seuraavan fokusryhmätapaamisen osalta. Osallistujien palaute väittämätehtävästä oli positiivinen, joten päädyin käyttämään virittäviä tehtäviä myös toisessa ja kolmannessa tapaamisessa. *Toisessa fokusryhmäkeskustelussa* fokuksessa oli intervention sisältö eli se, mitä tukiperhe tekee lapsen kanssa ja mitä tukea lapsen vanhempi saa. Virittäjänä toimi ensinnäkin osallistujien ensimmäisessä fokusryhmäkeskustelussa tuottama kuvio väittämistä (Liite 5). Pyysin osallistujia kommentoimaan kuviota ja pohtimaan, tulisiko siihen lisätä tai poistaa jotain. Toisena virittäjänä toimi lehdistä leikatut ja ClipArt-kuvapankista tulostetut kuvat (N=23), joiden tarkoituksena oli auttaa osallistujia konkretisoimaan intervention sisältöä. Kuvissa esiintyi sekä aikuisia että lapsia yhdessä ja erikseen erilaisissa tilanteissa ja toiminnoissa. Osa kuvista viittasi kotiympäristössä tapahtuviin toimintoihin, osa ulkona luonnossa tai pihalla tapahtuviin toimintoihin. Lisäksi mukana oli kuvia, jotka esittivät esimerkiksi maalaismaisemaa, ruokaa tai kasveja. *Kolmannessa fokusryhmäkeskustelussa* teemana oli tukiperhetoiminnan vaikutukset, niiden syntyminen ja selittäminen. Tavoitteena oli hahmottaa niitä kausaalisia selityksiä, joita tukitoimeen liitetään. Esittelin keskustelun alussa osallistujien edellisellä kerralla kuvista tuottaman jäsenyyksen, joka havainnollisti tuen sisältöjä ja palautti mieleen edellisen kerran keskustelun teemat. Toisena keskustelun virittäjänä toimi osallistujille jaettu paperi, joka sisälsi koonnin aiempien fokusryhmäkeskustelujen sisällöistä (Liite 6). Viimeiseen *neljänteen fokusryhmäkeskusteluun* olin laatinut yhteenvedon aiempien fokusryhmäkeskustelujen ja esimiesten haastattelujen pohjalta. Viimeinen fokusryhmäkeskustelu tarjosi mahdollisuuden testata alustavia analyysin tuloksia sekä antaa osallistujille palautetta fokusryhmäkeskusteluiden sisällöstä (Puchta & Potter 2004, 15). Laatimani yhteenveto sisälsi tukiperhetoimintaa ohjaavat oletukset, sosiaaliset ongelmat ja tukiperhetoiminnan tavoitteet. Lisäksi olin kirjannut tavoitteita koskevia tarkentavia kysymyksiä, koska toivoin keskustelua tavoitteiden muotoilusta ja niiden keskinäisistä suhteista.

Virittävät tehtävät ja edelliseen fokusryhmäkeskusteluun palaaminen ryhdittivät ja edistivät prosessia. Välillä tehtävät herättivät hiipumassa olevaa keskustelua uudelleen, välillä ne saivat osallistujat innokkaasti tutkimaan, miten tukiperhetoiminnan sisältöä voidaan määrittellä ja jäsentää. Virittäjät toimivat myös siirtyminä fokusryhmäkeskusteluiden ja niissä käsiteltyjen teemojen välillä. Moderaattorina oli myös helppo havaita teemojen välisiä yhteyksiä ja palauttaa ne osallistujien mieleen. Se, että osallistujilla oli mahdollisuus kommentoida ja tarkentaa edellisellä kerralla keskustelussa esillä olleita sisältöjä, auttoi fokusoi-

maan paitsi käsiteltävänä olleeseen teemaan, myös kysymykseen tukiperhetoimintaa ohjaavasta käyttöteoriasta. Tavoiteväittämien ja kuvakorttien käyttö tukivat osallistujien yhteistä keskustelua. Esimerkiksi väittämien uudelleen tarkastelu viritti toisessa fokusryhmäkeskustelussa osallistujat takaisin yhteiseen työkentelyyn, jonka seurauksena kuvioon lisättiin uusi väittäjä, lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen. Ensimmäisessä fokusryhmäkeskustelussa tavoiteväittämät varmistivat sen, että jokaisesta ehdotetusta tavoitteesta syntyi keskustelua. Osallistujat myös vertailivat ja muokkasivat tavoitteita useamman kerran. Kirjalliset koonnit saivat varovaisemman vastaanoton ja osallistujat empiivät niiden kommentointia. Jouduin siksi moderaattorina esittämään useamman kysymyksen siitä, missä määrin koonti vastasi sitä, mistä edellisellä kerralla keskusteltiin. Jälkikäteen voi todeta, että visuaalisempi tapa esitellä käyttöteoria olisi todennäköisesti toiminut paremmin. Esimerkiksi teorian esittäminen loogisen mallin muodossa olisi voinut olla tehokkaampi tapa koota yhteen prosessin aikaansaannos. Toinen mahdollisuus olisi ollut pyytää osallistujia laatimaan looginen malli, mutta tämä olisi edellyttänyt osallistujilta tarkempaa ohjelmateoriaajatteluun tutustumista.

Kun fokusryhmän muodostaa jo olemassa oleva ryhmä, havainnollistuu samalla kertaa jotain osallistujien tavasta olla vuorovaikutuksessa. Ryhmän jäsenillä on erilaisia rooleja, yksi johtaa puhetta, toinen keventää tunnelmaa. Fokusryhmäkeskustelutilanteessa ei ole tavoitteena muuttaa ryhmän tapaa olla vuorovaikutuksessa, mutta on tärkeää, että kaikkien ääni tulee tilanteessa kuulluksi. (Bloor ym. 2001, 50.) Tukiperhetoiminnan koordinaattori ei kuulunut sosiaalityöntekijöiden tiimiin, mutta tunsikin kaikki sosiaalityöntekijät ja teki heidän kanssaan tiivistä yhteistyötä, koska hän toimi sosiaaliohjaajana sijaishuollon tiimissä. Koordinaattorin rooli oli siksi ryhmässä erilainen. Hänellä oli myös tiiviimpi yhteys tukiperheisiin kuin sosiaalityöntekijöillä. Fokusryhmäkeskusteluissa koordinaattori haastoi aktiivisesti sosiaalityöntekijöitä keskustelemaan tukiperhetoiminnan käytännöistä ja tarkastelemaan kriittisesti tukiperhetoiminnan prosessia. Osallistujien välistä vuorovaikutusta havainnollistaa seuraava aineisto-ote, jossa tavoiteväittämät on asetettu pöydälle ja neljä osallistujaa ottaa kantaa niiden oikeellisuuteen.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Niin tämäkin on ehkä enempi vanhemmalle, että kun vanhempi saa tukea, vanhempi saa omaa aikaa, ja voimaantua ja tukea vanhemman jaksamista, nämä ovat kaikki vanhemmalle. Tämä on enemmän semmoinen koko perheen asia

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Joo

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Mutta miten ne sitten?

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Mä ajattelen tätä, tukiperhetoiminnan tavoitteena on luoda pysyviä ihmissuhteita lapsen elämään, eihän ne pysyviä ole?

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Ei ole ((useampi yhteen ääneen)) (FRK1)

Moderaattorina seurasin keskustelun kulkua usein taka-alalla. Puchtan ja Potterin (2004, 31) mukaan moderaattorin tehtävänä on estää osallistujia ajautumasta epämuodolliseen jutusteluun ja henkilökohtaisten anekdoottien kertomiseen. Osallistujat keskittyivät hyvin esillä olleisiin aiheisiin eikä minun tarvinnut moderaattorina palautella keskustelua ”oikeille raiteille”. Ideaalitalanteessa fokusryhmäkeskustelussa merkitykset ilmaistaan arkikielellä ja ammattislangilla eikä niistä puhuta tutkijan käsittein. Osallistujat käyttävät omaa sisäistä terminologiaa ja omia kategorioita aiheesta keskustellessaan. He puhuvat toisilleen eivätkä moderaattorin roolissa olevalle tutkijalle. (Mt., 7.) Erityisesti ensimmäisessä, toisessa ja viimeisessä fokusryhmäkeskustelussa koin, että osallistujat keskustelivat ja kuvasivat tukiperhetoimintaa ensisijaisesti omin käsittein. Henkilökohtaiset kokemukset tukiperhetoiminnasta jaettiin muiden kommentoitavaksi, jolloin pääsin tutkijana osalliseksi siitä, mitä työntekijät ajattelivat tukiperheestä tukitoimena.

4.6 Yksilö- ja teemahaastattelu aineistonhankintamenetelmänä

Tutkimuksen toisena aineistonhankintamenetelmänä käytin yksilöhaastattelua (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 12). Haastattelututkimuksessa lähtökohtana on tiedon kerääminen suoraan tutkimuksen kohteilta (Alastalo 2005, 77). Kun halutaan selvittää, mitä joku ajattelee jostakin tai miten joku kokee jonkin asian, on yksinkertaisinta kysyä sitä häneltä itseltään (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 40). Teema- ja yksilöhaastatteluun päätymiseen vaikutti ennen kaikkea se, että olin kiinnostunut siitä, millaiseksi tukisuhde koetaan ja mitä tukisuhteen aikana tapahtuu. Halusin tavoittaa osallistujien ajatuksia ja kokemuksia siitä, mitä tukiperhe on heille tarkoittanut ja mikä siinä on ollut keskeistä. Ajattelin, että yksilöhaastattelun avulla voin tavoittaa lasten, vanhempien ja tukiperheiden toimintaa ja ajatuksia tukisuhteesta. Blomin ja Morénin (2007, 70) mukaan interventiossa osallisena olevien haastattelu on välttämätöntä, koska intervention vaikutuksia on arvioitava aina suhteessa asiakkaan kokemuksiin ja ymmärrykseen siitä, mitä intervention aikana on tapahtunut.

Haastattelut olivat muodoltaan teemahaastatteluja. Teemahaastattelussa käydään samat teemat ja aihepiirit läpi kaikkien haastateltavien kanssa, mutta kysymysten muoto ja järjestys voivat vaihdella (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11). Yksilöhaastattelujen teemat ja haastattelurunko perustuivat löyhästi fokusryhmäkeskusteluissa käyttämiini kysymyksiin ja KAIMEr-teorian käsitteisiin. (Liite 2 Tukiperheen haastattelulomake, Liite 3 Vanhemman haastattelulomake) (kts. Blom & Morén 2007, 70–71). Teemahaastattelussa haastateltavat eivät voi itse valita teemoja, mutta voivat vaikuttaa teemojen painottumiseen. Haastattelutilanteissa tämä todentui siten, että osallistujat eivät kokeneet kaikkia teemoja tärkeiksi tai niihin vastaaminen koettiin vaikeaksi. Tästä seurasi se, että jouduin haastattelijana välillä perustelemaan ja selventämään kysymyksen tarkoitusta. Haastateltavilla oli yksilöhaastatteluissa myös vapautta kertoa tukisuhteeseen

liittyvistä asioista eikä minun ollut tarpeellista esittää kaikkia teemarungossa olleita kysymyksiä haastateltavalle, vaan monet asiat tulivat kerrotuksi haastattelun kuvatussa kokemuksiaan.

4.6.1 Esimiesten yhteishaastattelut

Fokusryhmäkeskustelujen lisäksi tein kaksi yhteishaastattelua, joihin osallistui tutkimuskunnan perhepalvelupäällikkö sekä sosiaalityön- ja vammaispalvelujen johtaja. He vastasivat haastatteluajankohtana lastensuojelun toimialueesta. Molemmat olivat kunnan lastensuojelun avainhenkilöitä, joilla oli kokonaiskuva lastensuojelun tilanteesta ja tukitoimista kunnassa. Päädyin haastattelemaan esimiehiä yhdessä, koska ajattelin, että he lähestyvät tukiperhetoimintaa etäämpää kuin asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät. Yhteishaastattelujen teemat olivat samat kuin fokusryhmäkeskusteluissa. Teemat jakautuivat siten, että ensimmäisessä haastattelussa käsiteltiin tukiperhetoimintaa yleensä ja määriteltiin toiminnan tavoitteita. Toisessa haastattelussa teemana olivat tuen sisältö, vaikutukset ja mekanismit. Hyödynsin yhteishaastatteluissa samoja viriketehtäviä kuin lastensuojelutiimin kanssa. Yhteishaastattelut muistuttivat enemmän yksilöhaastattelutilannetta kuin keskustelua, vaikka väittämien ja kuvien kohdalla haastateltavien välillä syntyi keskustelua. Toinen esimiehistä, perhepalvelupäällikkö, osallistui myös viimeiseen fokusryhmäkeskusteluun.

4.6.2 Tukiperheiden haastattelu

Tukiperheiden haastattelut (N=4) tein yhtä lukuun ottamatta tukiperheen kodissa. Yhden haastattelun tein työpaikallani. Tukiperheiden kodissa vierailu oli minulle tutkijana arvokas kokemus, koska tein silloin saman matkan tukiperheeseen kuin lapsi. Monet lasten ja vanhempien haastatteluissa kuvaamat paikat sekä tilanteet muuttuivat todellisiksi, kun haastattelin tukiperhettä heidän kodissaan. Tukiperheitä haastatellessani koin astuvani perhetutkimuksen kentälle. Yhdeksi perhetutkimuksen suunnaksi on nimetty perheiden moninaisuuden näkyväksi tekeminen (Jallinoja, Hurme & Jokinen 2014, 7). Tukiperheenä toimimisen voi tulkita esimerkiksi perheiden moninaisuudesta ja perheenä olemisen muodoksi, missä otetaan kantaa siihen, keitä perheeseen voi kuulua ja miten perhe voi elämänkaaren aikana laajentua eri tavoin. Kriittisen perhetutkimuksen näkökulmasta tukiperhettä voi lähestyä perheaiheena, joka sekoittaa ja järjestää uudelleen perhe- ja läheissuhteita koskevaa korttipakkaa (Forsberg 2003, 7).

Päätös haastatella tukiperhevanhemmat yhdessä osoittautui hyväksi. Koin ensimmäisestä haastattelusta alkaen, että tukiperhevanhemmille oli tärkeä saada kertoa toiminnasta mukana olemisesta yhdessä. Tukiperheenä toimiminen oli pariskunnille yhteinen asia. Tämä ilmeni haastattelutilanteessa esimerkiksi osapuolten välisenä neuvotteluna siitä, kuka on kulloinkin kertoja. Kerronnan siirto liittyi usein siihen, että haastattelussa kuvattu esimerkkitalanne lapsen kanssa olemisesta oli toisen kokema. Tukiperheiden haastatteluissa koin selkeästi olevani tilanteessa tutkija, jonka tehtävä oli esittää kysymyksiä. Haastattelut myös

rakentuivat enemmän kysymysten ja vastausten vuorottelulle kuin vanhempien haastattelut (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 27; 29).

4.6.3 Vanhempien haastattelu

Haastattelin tutkimuksessa yhteensä kuutta vanhempaa, joiden lapsella tai lapsilla oli tukiperhe. Haastattelupaikaksi valikoitui neljän vanhemman toiveesta perheen koti, kahden vanhemman toiveesta julkinen tila. Haastattelupaikan valitseminen on tutkimukseen osallistuvalla mahdollisuus käyttää itsemääräämisoikeuttaan (Vierula 2017, 57). Vanhempien toiveet siitä, että haastattelu tehdään muualla kuin kodissa liittyi siihen, että he halusivat varmistua siitä, että lapset eivät olleet paikalla haastatteluhetkellä. Haastattelupaikkana koti edusti yksityistä ja henkilökohtaista tilaa, ravintolan pöytä julkista tilaa. Koti oli haastattelupaikkana yllätyksellinen, koska kotona oli kuuloetäisyydellä haastateltavan lisäksi myös muita (myös Vierula 2017, 58; Kallinen ym. 2015, 131). Kahdessa tilanteessa lapsi saapui koulusta kotiin haastattelun aikana. Toinen lapsista kommentoi välillä haastattelua, mutta ei halunnut, että haastattelin häntä erikseen. Toinen lapsi poistui paikalta, mutta tervehdin lasta ja puhuimme lyhyesti tulossa olevasta lapsen haastattelusta. Saapuessani tutkittavien kotiin koin olevani vieras, joka otettiin lämpimästi ja välittömästi vastaan (myös Vierula 2017, 59; Kallinen ym. 2015, 131.) Kodeissa tehdyissä haastatteluissa oli miellyttävä ja kiireetön tunnelma. Luottamuksellinen ja vapautunut ilmapiiri syntyi kuitenkin myös istuessamme kahvilan pöydän ääressä. Alkuvaiheessa koin, että vanhempien haastatteluihin liittyi epävarmuutta haastattelurungon toimivuudesta. Tästä muistuttaa myös tutkimuspäiväkirjaan kirjoittamani lause.

Haastattelu sujui hyvin, jonkin verran raskautta haastattelurungossa oli ja toiston makua, osa asioista tuli Reijan puheista jo, ehkä olisi parempi ollut osittain tarttua joihinkin asioihin silloin. (OTE TUTKIMUSPÄIVÄKIRJA SYKSY 2013)

Luottamus tarttua suoraan haastateltavien sanomaan ja relevanttien asioiden tavoittamiseen ilman monipolvista haastattelurunkoa kuitenkin kasvoi haastatteluprosessin aikana. Haastattelurunko ei enää ollut haastattelun keskiössä, vaan minun ja haastateltavan välinen vuorovaikutus sekä uskallus seurata haastateltavan kerrontaa.

Kaikki tutkimukseen osallistuneet vanhemmat suhtautuivat myönteisesti tutkimukseen. He kertoivat jo alkutapaamisessa paljon sellaista, joka auttoi minua valmistautumaan varsinaiseen haastatteluun. Vuorovaikutustilanteina haastattelut olivat minulle tutkijana mieleen painuvia. Tilanteet rakentuivat haastatteluiksi hyvin nopeasti ja haastateltavat olivat valmiita jakamaan oman tarinansa. Haastatteluilla oli tietty päämäärä, johon pyrittiin. Haastattelijana minulla oli ensisijainen tiedon intressi ja vastuu ohjata keskustelua, tehdä aloitteita ja kannustaa haastateltavia (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 23–28). Haastatteluissa tukiperheteemaan yhdistyi vanhemmilla tarve kertoa myös muista kohtaamisista lastensuojelun kanssa. Tukiperheen saaminen linkittyi vahvasti lastensuojelun asiak-

kaana olemisen kokemukseen. Pysin tutkijan roolissa kuuntelemaan vanhempien kokemuksia ja sanoittamaan vanhemman kanssa kohtaamisia, joista oli saattanut kulua pitkä aika. Lastensuojelun sosiaalityön tuntemuksesta oli näissä tilanteissa hyötyä. Liikuimme molemmille tutussa maastossa. Jälkeenpäin ajattelin, että lastensuojelun kohtaamisten jakamisessa oli kyse vanhemman tarpeesta tulla kuulluksi haastattelussa (vrt. Kokkonen & Pyykkönen 2015, 96; 99). Analyysivaiheessa vanhempien kokemukset lastensuojelusta auttoivat jäsentämään sitä, millaiseen vaiheeseen ja valoon lastensuojelun asiakkuus perheen elämässä asetui.

4.7 Lasten haastattelu

Lasten tutkimukseen osallistuminen oli minulle tutkijana alusta alkaen selvää, koska halusin tarkastella tukiperhetoimintaa kaikkien toimijoiden näkökulmasta. Myös aiemmat tutkimukset (Larsen 2011; Berg Eklundh 2010; Keränen 2004; Roberts 2015; Aldgate & Bradley 1999) perustelivat sitä, että tukiperhetoimintaa ei tule tutkia ilman lasten mukanaoloa tutkimuksessa. Lapselle on toiminnan kokonaisuudessa oma paikka muiden toimijoiden rinnalla, jonka lisäksi lapsella on ominainen tapa orientoitua ympäröivään maailmaan, mikä on huomioitava tutkimusta tehtäessä (Tulensalo 2015, 6). Toisin sanoen en usko aikuisen tietävän lapsen kokemaa asiaa lasta paremmin. Lapsen tieto on sellaista, jonka voi tavoittaa vain yhdessä hänen kanssaan (Cook & Hess 2007,30). Tästä syystä en myöskään ajattele, että haastattelin lasten vanhempia siksi, että halusin varmistaa lapsen antaman tiedon kysymällä samoja asioita vanhemmilta (Kallinen ym. 2015, 84; Ritala-Koskinen 2001, 65–70). Lastensuojelua käsittelevien opintojaksojen opettajana olin tietoinen lasten kanssa työskentelyyn vaikuttavista tekijöistä (Winter 2010; Vis, Holtan & Thomas 2012; Muukkonen & Tulensalo 2004; Hurtig 2003), lapsen asemasta ja osallisuudesta sosiaalityössä (Tulensalo 2015; Kriz & Skivenes 2015) sekä lapsuustutkimuksen annista lapsen toimijuuden vahvistumiselle niin tutkimuksessa kuin käytännön kentillä (Alanen 2009; Lagström, Pösö, Rutanen & Vehkalahti 2010). Myös tästä näkökulmasta pidin tärkeänä sekä pyytää lapsia osallistumaan tutkimukseen että haastaa itseäni tutkijana tavoittelemaan lasten tietoa tukiperhetoiminnasta ja kohtaamaan heidät tukiperhetoiminnan asiantuntijoina.

Tutkimukseen osallistuminen on kahden viimeisen vuosikymmenen aikana määrittynyt yhdeksi lasten osallistumisen areenaksi, jossa lapsella on mahdollisuus kertoa mielipiteitään ja jakaa kokemuksiaan Lapsen oikeuksien sopimuksen (LOS) 12. artiklan hengen mukaisesti (Kannasoja & Svenlin 2011, 277). Lapsen tutkimukseen osallistumisen lähtökohtana on siten toimijuuden kunnioittaminen. Lisäksi lapsen tutkimukseen osallistumista määrittää suojelun käsite. Suojelun osalta lähtökohtana on 19. artikla, jossa todetaan, että lasta on suojeltava vahingoittamiselta ja huonolta kohtelulta. Tutkimuskontekstissa suojelu tarkoittaa tutkimuksesta aiheutuvien haittojen ennakointia ja niiden minimointia sekä lasten yksityisyyden ja turvallisuuden takaamista tutkimustilanteissa. (Mt., 277.)

Tutkimusluvan ja vanhemman suostumuksen pyytäminen konkretisoi kysymyksen suojelun tarpeesta niin tutkijalle kuin portinvartijoille: voiko tutkimukseen osallistumisesta aiheutua jotain haittaa lapselle tai nuorelle, miten lapsen yksityisyyttä varjellaan ja miten haavoittuvaksi lapsi asemoituu tutkimusaiheen suhteen (Kannasoja & Svenlin 2011, 278). Olen pyrkinyt tutkimuksessa huomioimaan sekä suojelun että osallistumisen näkökulman. Asetin lasten osallistumiselle transformatiivisen tavoitteen, jonka lähtökohtana oli kysymys, millaista suojelua lasten tai nuorten tutkimukseen osallistuminen voi tuottaa. Transformatiivisen tavoitteen asettaminen perustuu siihen, että tutkimuksen avulla pyritään saamaan aikaa myönteisiä muutoksia lasten ja nuorten elämässä sekä vahvistamaan lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia. (Mt., 280.) MacNaughtonin ja Smithin (2005, 112) mukaan tavoitteenasettelussa on kyse eettispoliittisesta kannanotosta: lasten ja nuorten tutkimuksen tehtävä on parantaa lasten elämää ja asemaa. Tutkimukseni transformatiivinen tavoite on tuottaa tutkimustietoa, jonka avulla lapsen asemaa interventiossa voidaan vahvistaa. Osallistumisesta on oltava hyötyä, kuten yksi haastatteleistani lapsista totesi.

Lasten ja nuorten tiedon äärelle pääseminen vaati tutkimuksessa erilaisten esteiden tiedostamista ja niiden ylittämistä. Pohdin alkuvaiheessa paljon sitä, miten informoida lasta riittävästi, jotta lapsi ymmärtää mihin ja miten käytän haastattelua, jotta lapsi voi antaa suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta. Myös siihen, että lapsi kokisi haastattelutilanteen turvalliseksi kiinnitin erityistä huomiota. Tapasin kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset haastatellessani lapsen vanhempaa tai esitellessäni tutkimusta lapsen vanhemmalle. Samassa yhteydessä pyysin vanhemmalta lupaa haastatella lasta. Vanhemman luvan saatuani kerroin lapselle tutkimuksestani ja kysyin lapselta alustavaa kiinnostusta osallistua tutkimukseen. Annoin lapselle infolehtisen (Liite 7), johon oli kirjannut tutkimusta koskevia asioita ja tutkimukseen osallistumista ohjaavia periaatteita. Osa lapsista ilmaisia suostumuksena nopeasti ja muutaman kanssa sovimme, että palaan puhelimitse asiaan. Lapset antoivat suostumuksensa kirjoittamalla nimensä infolehtiseen, jonka jälkeen annoin ohjeet valokuvatehtävää varten. Palasin uudelleen lapsen halukkuuteen osallistua tutkimukseen kunkin haastattelun alussa ja muistutin siitä, että osallistuminen on vapaaehtoista eikä kysymyksiin ole pakko vastata. Kuten Barker ja Weller (2003, 38) toteavat, lapsen suostumus osallistua tutkimukseen on jatkuva prosessi (*ongoing process*). Tutkimukseen osallistui lopulta viisi lasta. Lisäksi kaksi lasta osallistui epäsuorasti. Toinen vastasi haastattelukysymyksiini kirjallisesti, toinen taas vastasi muutamaan kysymykseen vanhemman haastattelun aikana. Tutkimukseen osallistuneilla lapsilla oli erilaiset lähtökohdat tarkastella tukisuhdetta. Ensinnäkin he olivat eri-ikäisiä, nuorin 9- ja vanhin 15-vuotias, toiseksi tukisuhteen kesto vaihteli. Pisin tukisuhde oli kestänyt lähes kymmenen vuotta, lyhin noin vuoden. Se perspektiivi, josta käsin lapsi tarkasteli tukisuhdetta, vaihteli siten paljon.

Valokuvat lasten haastatteluissa

Lasten haastattelujen lähtökohtana oli pyrkimys ymmärtää, miten lapsi jäsentää maailmaansa ja mitä lapsi ajattelee tukiperheessä käymisestä. Taustalla vaikuttava lapsikäsitys perustuu siihen, että lapset ovat kyvykkäitä keskustelijoita ja oman todellisuutensa dokumentoijia (Harcourt 2011, 335). Lapsen kyvykkyyteen kiinnittyvä lapsikäsitys oli myös peruste sille, että halusin haastattelun rinnalla käyttää toista visuaalisempaa menetelmää, joka mahdollistaisi lapselle toisenlaisen tavan kommunikoida ja kertoa tukiperheestä (Barker & Weller 2003, 36). Päädyin siksi käyttämään visuaalisena ja osallistavana menetelmänä valokuvausta ja valokuvahaastattelua. Valokuvahaastattelun etuna pidetään muun muassa sitä, että se rikastaa reflektointia, auttaa lasta verbalisoimaan omia ajatuksiaan ja vahvistaa lapsen aktiivista osallistumista tutkimukseen. Se on myös menetelmä, jonka avulla lapsen on helpompi kuvata muistoja ja abstrakteja asioita. Haastattelutilanteessa valokuvat voivat tukea lapsen kerrontaa. (Zartler & Richter 2014, 43–44; Cook & Hess 2007, 44.) Valokuva voi myös avata aikuiselle pääsyn paikkaan, jonne aikuinen ei muutoin pääsisi, mutta jonka arvo voi olla lapsen ja aikuisen toiminnalle merkittävä, koska se voi muuttaa käsitystämme asiasta (Cook & Hess 2007, 32; 44).

Suunnitellessani valokuvahaastattelua ajatuksenani oli, että voimme kuvien avulla vierailla (*revisit*) haastattelutilanteessa tukiperheessä ja, että kuvien ottaminen voisi olla lapsesta hauskaa (Cook & Hess, 2007, 41). Valokuvien avulla lasten olisi myös helpompi ilmaista sensitiivisiä tukiperheeseen liittyviä asioita ja esittää kriittisiä näkökulmia (vrt. Zartler & Richter 2014, 43). Valokuvien ottaminen oli lapsille vapaaehtoinen tehtävä. Ohjeistin kuvien ottamista löyhästi sanallisesti ja kirjallisesti. Ohjeet olivat pikemminkin ehdotuksia: ota kuvia tukiperheestä/asioista, joista pidän ja en pidä tukiperheessäni, ota kuvia siitä mitä teet tukiperheessä ollessani/minulle tärkeistä asioista tai paikoista tukiperheessä/muista tukiperheeseen liittyvistä jutuista. Tutkimukseen osallistuneista lapsista kolme otti valokuvia ennen tapaamistamme. Näitä kuvia käytin apuvälineenä kuvat ottaneen lapsen haastattelussa.¹¹ Aineistonkeruuvaiheessa en ollut varma siitä, miten käyttäisin kuvia, joten kerroin lapsille, että kuvia saatetaan käyttää kirjassa, jota kirjoitan. Kerroin, että kirjassa ei julkaista kuvia, joista voisi tunnistaa lapsen tai tukiperheen. Analyysivaiheessa päädyin siihen, että kuvien rooli tutkimuksessa on toimia haastatteluissa apuvälineenä eikä niiden julkaiseminen ole tutkimuksen kokonaisuuden kannalta välttämätöntä. Päätökseen vaikutti myös se, että olin epävarma siitä, miten lapset olivat ymmärtäneet kuvien käyttötarkoituksen (Cook & Hess 2007, 41; 43).

Haastattelutilanne

Lasten haastattelu sisältää monia huomioonotettavia asioita, vaikka lasten haastattelu ei paljontaan poikkea aikuisten haastattelusta (Kallinen ym. 2015,

¹¹ Myös tukiperheitä informoitiin valokuvien ottamisesta ja heiltä pyydettiin lupa kuvien ottamiseen.

88); Keskeinen ero on lasten kohdalla eettisten kysymysten lähtökohtainen korostuminen. Erityispiirteenä voidaan pitää myös haastattelutilanteeseen sisältyvää aikuisen ja lapsen välistä valtasuhdetta. (Kallinen 2015, 88.) Omaa positiotani aikuisena kuvaa parhaiten se, että pyrin pois valtasuhteesta ajattelemalla, että tutkimukseen osallistuvat lapset opettavat minua. Tutkijana en tiedä, millaista tukiperheessä käyminen on, mitä siellä tapahtuu ja mikä on lapselle merkityksellistä tukiperheessä. Lasten haastatteluissa painotin haastatteluteemana tuen sisältöä, joka kokoa yhteen sen, mitä tukiperheessä tehdään, miten tukiperhe toimii ja miten lapsi itse toimii tukiperheessä ollessaan. Haastattelurunko on kuvattu liitteessä x. Tärkeänä pidin myös lapsen käsityksen tavoittamista siitä, miksi hänellä on tukiperhe. Tuen sisältöä lähestyin myös siitä näkökulmasta, että tukiperhe on lastensuojelun lapselle tuottama paikka (*place for children*). Tukiperhesuhde tuottaa lapsen elämään uuden paikan, jolloin on perusteltua kysyä, miten tukiperheestä tulee lapsen paikka. (Rasmussen 2004, 155.) Lapsen paikkaan yhdistyy käsitys lapsesta toimijana ja oman elämänsä tuottajana (*cocreator*). Tällöin oleellisia ovat lasten asioille antamat merkitykset, määritykset ja kuvaukset. (Mt. 166.)

Lasten haastattelut toteutettiin yhtä lukuun ottamatta lapsen omassa kodissa keittiön pöydän ääressä. Haastattelujen toteuttaminen lapsen omassa kodissa oli käytännössä vanhemman, lapsen ja minun yhdessä neuvottelema ratkaisu, joka tuntui myös luontevimmalta vaihtoehdolta (myös Kallinen ym. 2015, 129–130). Kahdessa kodissa vanhempi oli kotona haastattelun aikana. Toinen vanhemmista oli samassa tilassa ja kommentoi muutamaan otteeseen haastattelussa kysymiäni asioita ja muistutti lasta jostain tukiperheessä tehdystä asiasta tai retkestä. En kokenut, että lapsi olisi kokenut vanhempaa häiriötekijänä. Vanhempi oli kiinnostunut kuulemaan, mitä lapsi kertoo, mutta myös varmisteli, että jokin asia ei jää kertomatta. Lapsen kotiin astuminen ei tarkoittanut minulle vain lapsen haastattelemista, vaan siihen liittyi myös lapseen ja lapsen asuinympäristöön tutustuminen. Lapset ottivat minut vastaan uteliaalla mielellä. Asettauduttuamme keittiöpöydän ääreen valokuvien ja nauhurin kanssa lapset halusivat tietää, kuinka kauan haastattelu kestää. Haastattelun lopussa oli jännittävä hetki, kun tarkistimme, kuinka kauan haastattelu oli kestänyt.

LAPSI: Kuinka kauan kesti?

ANU-RIINA: Katsotaan, 31 minuuttia ja, sanotaanko 32 minuuttia stop.

Lasten haastatteluissa tärkeäksi asiaksi muodostui se, että olin tavannut tukiperheen. Se helpotti lasten asettautumista haastatteluun ja auttoi myös minua esittämään tiettyyn paikkaan tai asiaan liittyviä tarkentavia kysymyksiä. Olin tulostanut lasten ottamatta valokuvat etukäteen, joten virittäytyminen tapahtui luontevasti asettelemalla kuvia pöydälle. Kahden lapsen kanssa, jotka eivät olleet ottaneet valokuvia, käytin apuna samoja kuvakortteja kuin toisessa fokusryhmäkeskustelussa. Seuraava aineisto-ote kuvaa yritystäni rakentaa siltaa valokuvien ja tukiperheeseen tulemisen välille:

ANU-RIINA: No jos sä mietit, vaikka sitä perjantaina niin tai mä mietin, oletko sä ottanut niitä kuvia. Sä voit niitä kuviakin nyt näyttää, jos sä haluat. Mutta mä mietin sitä, että onko sulla joku kuva sielä, joka vois kertoa siitä, mikä voisi kuvata sitä, kun sä menet sinne tukiperheeseen? Tai kun sä olet menossa sinne, mikä, miltä susta ehkä tuntuis tai niin. Mitä sä voisit kertoa siitä, kun sä menet perjantaina sinne?

Havaitsin litterointivaiheessa ohjanneeni aikuisena monissa kohdissa lasten tulkintaa valokuvista istuttamalla kysymyksen viikonlopun kulkuun (myös Einarsdottir 2007, 208). Tästä syystä en tiedä, mitä muita kokemuksia, ajatuksia tai tulkintoja valokuviin olisi voinut liittyä. Parhaimmillaan valokuvat kuitenkin johdattelivat rikkaaseen kuvaukseen lapsen toiminnasta tukiperheessä. Valokuvat toimivat vuorovaikutuksen välineenä ja auttoivat sekä lasta että minua tutkijana tarkastelemaan tukiperheessä olemista. Oleellisinta olivat lopulta ne asiat, joita lapset liittivät kuviin ja se, mitä lapset kuvista kertoivat, eivät itse kuvat. Ilman lasten kertomusta en olisi voinut edes pyrkiä tulkitsemaan kuvia (Zartler & Richter 2014, 44).

Analyysivaiheessa pohdin sitä, millaisia asioita haastattelut paljastavat lasten elämästä ja lasten omista paikoista. Lapset kertovat elämästään, kun aikuinen on kiinnostunut lapsen kokemuksista, mutta antaako lapsi automaattisesti aikuiselle luvan jakaa kaiken esimerkiksi sitaatteina tutkimuksessa. Tästä syystä olen käyttänyt huolellista harkintaa aineisto-otteiden valinnan osalta, koska olen halunnut kunnioittaa lasten anonymiteettia ja yksityisyyttä. (Einarsdottir 2007, 208.) Lasten anonymiteetin varmistamiseksi kaikissa sitaateissa on puhujana lapsi ilman viittausta ikään tai sukupuoleen. On kuitenkin todennäköistä, että lapsen tukiperhe tai vanhempi voi tunnistaa sitaatista ”oman” lapsensa. Toisaalta voi ajatella, että niin lasten, vanhempien kuin tukiperheiden tunnistettavuutta vaikeuttaa haastatteluajankohdasta kulunut aika. (Kallinen ym. 2015, 168.)

4.8 Aineisto ja analyysiprosessi

Lastensuojelun ammattilaisten fokusryhmäkeskustelut, esimiesten yhteishaastattelut, tukiperheiden, lasten ja vanhempien haastattelut tuottivat rikkaan ja triangulaarisen haastatteluaineiston. Käytän jatkossa fokusryhmäkeskusteluista ja esimiesten yhteishaastatteluista syntyneestä aineistosta nimitystä *työntekijäaineisto* ja tukiperheiden, vanhempien ja lasten haastatteluista nimitystä *tukiperheaineisto*. *Työntekijäaineisto* (Liite 8) koostuu yhteensä kuudesta haastattelusta; neljästä fokusryhmähaastattelusta ja kahdesta yhteishaastattelusta. Nauhoitettujen haastattelujen yhteispituus oli 557 minuuttia, joka tuotti 195 sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1,5; fontti 12). Haastattelut on litteroitu sanatarkasti siten, että ne sisältävät liitesanat, äännähdykset ja tauot. *Tukiperheaineisto* (Liite 9) koostuu 15 haastattelusta, jotka kuvaavat kuuden eri tukisuhteen toimijoiden kokemuksia tukitoimesta ja sen vaikutuksista. Haastattelujen yhteiskesto oli 1037 minuuttia, joka tuotti 522 sivua litteroitua tekstiä (riviväli 1,5; fontti 12). Myös tukiperheai-

neisto on litteroitu sanatarkasti sisältäen liitesanat, äännähdykset ja tauot. Haastatteluprosessin aikana tukitoimi pilkkoutui osiin, joka tarkoitti sitä, että analyysivaiheessa kokosin osat yhteen uusiksi sisällöllisiksi kokonaisuuksiksi.

Fokusryhmähaastatteluiden suunnittelua ja toteuttamista on kuvattu metodikirjallisuudessa runsaasti mutta fokusryhmähaastatteluiden analysointia on tarkasteltu vähemmän (Wilkinson 2011, 169). Tutkijat, joiden kiinnostus kohdistuu ryhmän vuorovaikutukseen ja siihen, miten keskustelu eteen, nimeävät analyysimenetelmäksi etnografisen analyysin. Sisällönanalyysi näyttää puolestaan olevan tyypillisin tapa silloin, kun tutkijan mielenkiinto kohdistuu keskustelun sisältöihin. (Mt., 169-170.) Oma analyysitapani perustuu sisällönanalyysiin, koska kiinnostukseni kohdistuu ensisijaisesti siihen, mitä osallistujat kertovat tukiperhetoiminnasta ja miten he määrittelevät sitä. Analyysiprosessia on ennen kaikkea ohjannut KAIMEr-teorian käsitteet. Nimitän siksi analyysitapaani teorialähtöiseksi sisällönanalyysiksi. Olen ensin koodannut aineiston KAIMEr-teorian viiden käsitteen avulla. Tällaista koodaustapaa nimitetään poikkiaineistoliseksi, koska siinä koko aineisto käydään läpi toistuvia rakenteita tai teemoja systemaattisesti koodaten (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 21). Koodauksen havaintoyksikkönä käytin sekä yksittäisten puhujien puheenvuoroja että yksittäisiä lauseita, koska sama puheenvuoro saattoi sisältää useamman kuin yhden koodin riippuen puheenvuoron pituudesta ja sisällöstä. Tämän jälkeen luokittelin, yhdistelin ja nimesin sisällön analyysin avulla kunkin KAIMEr-teorian käsitteen alle kertyneitä aineisto-otteita. Lisäksi koodasin erikseen ne kohdat, joissa osallistujat kuvasivat tukiperhetoimintaa ohjaavia oletuksia, sosiaalisia ongelmia ja tavoitteita. Seuraavaksi kunkin käsitteen alle koottuja aineisto-otteita tulkittiin niiden sisällön perusteella.

Käytännössä analyysiprosessi eteni seuraavalla tavalla. Fokusryhmäkeskusteluprosessin aikana kuuntelin ennen jokaista haastattelua edellisen haastattelun ja laadin siitä muistiinpanot. Ennen viimeistä fokusryhmäkeskustelua laadin muistiinpanojen pohjalta yhteenvedon tukiperheen tavoitteista, lasten ja vanhempien elämäntilanteesta ja tuen sisällöstä. Nimitän yhteenvedoa raaka-analyysiksi, koska siinä oli kyse pinnallisesta KAIMEr-teorian käsitteiden ja osallistujien käyttöteorian identifioinnista. Raaka-analyysin oli aineiston tutustumisen perusteella tehty alustava koonti aineiston sisällöstä. Käytin yhteenvedoa viimeisen fokusryhmäkeskustelun virittäjänä ja pohjana (Liite 6). Viimeisen fokusryhmäkeskustelun jälkeen koodasin koko työntekijäaineiston. Lisäksi analysoin työntekijäaineistoa siitä näkökulmasta, miten keskustelu eteni ja miten ryhmä päätyi lopputulokseen erilaisista, vastakkaisistakin, mielipiteistä huolimatta (Wilkinson 1998; Pietilä 2010, 216–217). Vertasin myös fokusryhmäkeskusteluja ja esimiesten yhteishaastatteluja toisiinsa nähdäkseni, missä määrin käsitys tukiperhetoiminnan tavoitteista oli yhteneväinen. Myös tukiperheaineiston analyysi alkoi poikkikoodauksella KAIMEr-teorian käsitteitä seuraten. Analysoin ensin tukiperheiden, vanhempien ja lasten haastatteluja erillisinä kokonaisuuksina. Tämän jälkeen luin kutakin tukisuhdetta koskevia haastatteluja yhtä aikaa ja laadin niistä yhteenvedot.

Jos analyysiprosessin kulkua peilataan Blomin ja Morénin (2011, 67–74) kuvaaman mekanismien tunnistamisprosessiin, olen ensin havainnoinut ja kuvannut tutkimuskohteen KAIMER-teoriaa käyttäen ja kiinnittänyt huomiota siihen, miten toimijat perustelevat omaa toimintaansa ja tukiperhettä tukitoimena. Toiseksi olen pilkkonut ja luokitellut aineiston pienempiin osiin ja antanut jokaiselle tekstiyksikölle teoreettisen merkityksen. Tämän jälkeen palasin kriittisen realismin tutkimusprosessia kuvaaviin malleihin, joissa jäsennetään mekanismien tunnistamisprosessia. Selvyyden vuoksi on hyvä todeta, että mekanismeja voidaan analysoida eri tavoin (Kaidesoja 2018; Blom & Morén 2015, 145). Blomin ja Morénin (2011, 2015) mekanismien tunnistamisprosessi nojaa osittain Danermarkin ym. (2003, 211) kriittiseen realismiin perustuvaan tutkimusprosessiin. Danermarkin ja kumppaneiden malli puolestaan perustuu olennaisin osin Bhaskarin (1978; 1989; 1993) RREI- ja DREI-malleihin¹². Bhaskarin RRRE- ja DREI-malleja on pidetty liian monimutkaisina, mutta Danermark ja kumppanit ovat pyrkineet omassa mallissaan huomioimaan oleellisimmat sisällöt Bhaskarin malleista. Yhteenveto Blomin ja Morénin (2011) ja Danermarkin ym. (2003) malleista on esitetty taulukossa 2. Ensimmäistä vaihetta lukuun ottamatta analyysiprosessissa liikutaan erilaisten abstraktiotasojen välillä. Abstraktointi ja konkretisointi tuottavat erilaista tietoa todellisuudesta, molemmat ovat tärkeitä, mutta niitä ei tule sekoittaa toisiinsa (Danermark 2003, 211).

---

¹² RREI- ja DREI-malleista ovat kirjoittaneet suomeksi muun muassa Pekkarinen ja Tapola-Haapala (2009)

TAULUKKO 2 Kriittisen realismiin perustuvan tutkimus- ja analyysiprosessin vaiheet

Danermark ym. (2003, 211)	Blom & Morén (2011)
<p>Tutkimuskohteen havainnointi ja kuvaaminen</p> <p>Kuvataan tutkimuskohde kompleksisina tapahtumina tai olosuhteina.</p> <p>Aineiston kerääminen, kvalitatiiviset ja kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät, arkikäsitteet, ihmisten omat kokemukset ja tulkinat tapahtumista.</p>	<p>Tutkimuskohteen havainnointi ja kuvaaminen:</p> <p>Tutkimuskohteen tarkka kuvaaminen KAIMeR-teoriaa hyödyntäen.</p> <p>Kiinnitetään huomioita siihen, miten toimijat perustelevat omaa toimintaansa.</p>
<p>Aineiston pilkkominen ja luokittelu pienempiin osiin, kokonaisuuksiin, ulottuvuuksiin</p> <p>Tieteellisen analyysin vaihe. Päätetään, mihin näkökulmiin halutaan keskittyä.</p>	<p>Aineiston pilkkominen ja luokittelu pienempiin osiin</p> <p>Aineisto koodataan KAIMeR-teorialähtöisesti antamalla jokaiselle tekstiyksikölle teoreettinen merkitys.</p>
<p>Abduktio - uudelleen kuvaaminen - teoreettinen uudelleen tulkinta</p> <p>Osia, kokonaisuuksia tai ulottuvuuksia tutkitaan ja uudelleen kuvataan teorioiden avulla, jotka havainnollistavat rakenteita sekä asioiden välisiä suhteita.</p>	<p>Abduktio - uudelleen kuvaaminen - teoreettinen uudelleen tulkinta</p> <p>Aineistoon sisällyville yksittäiset tapahtumille annetaan teorioiden ja käsitteiden avulla yleinen ja abstraktimpi muoto.</p>
<p>Retroduktio</p> <p>Tavoitteena on kaikkia valittuja osia, elementtejä, suhteita, ulottuvuuksia tarkastelemalla vastata perustavanlaatuisiin kysymyksiin. Kysymysten kohteena ovat asioiden väliset suhteet.</p> <p>Miten x on mahdollinen?</p> <p>Millaisia ominaisuuksia on oltava X voi olla X?</p> <p>Millaiset kausaaliset mekanismit ovat yhteydessä X:ään?</p>	<p>Retroduktio</p> <p>Perustavanlaatuisiin kysymyksiin vastaamiseen.</p> <p>Kysymysten kohteena ovat asioiden väliset suhteet:</p> <p>Miten x on mahdollinen?</p> <p>Mikä on perustavanlaatuiselle tavalla oleellista niille rakenteille ja suhteille (x), joita tutkitaan?</p> <p>Mitä vaaditaan, jotta x voi olla x, millaiset kausaaliset mekanismit ovat yhteydessä X:ään?</p>
<p>Kontekstualisointi ja konkretisointi.</p> <p>Tavoitteena osoittaa, miten erilaiset rakenteet ja mekanismit voivat ilmetä konkreettisisä tilanteissa.</p>	<p>Kontekstualisointi ja konkretisointi.</p> <p>Tavoitteena osoittaa, miten mekanismit voivat näyttäytyä eri konteksteissa tai tilanteissa.</p>

Molemmassa malleissa keskeisiä analyysiprosessin vaiheita ovat abduktio ja retroduktio. Abduktiovaiheessa konkreettiset ja erityiset kuvaukset tilanteista uudelleen tulkitaan kysyen, mitä yleisempää ja abstraktimpaa ne voivat edustaa. Abduktiossa voidaan hyödyntää yleisiä oletuksia siitä, miten sosiaalisia tapahtumia selitetään piilevien mekanismien avulla, toimintaa mahdollisesti ohjaavia teorioita ja aiemmissa tutkimuksissa identifioituja sosiaalisia mekanismeja. (Danermark ym. 2003, 211; 171.) Keskeinen kysymys abduktiossa on, mitä sisältöjä tietty ilmiö saa, kun se tulkitaan tietystä mallista tai tulkintakehyksestä käsin. Kyse on toisin sanoen siitä, että alkuperäisiä ideoita kehitetään asettamalla ne uusiin yhteyksiin. Konkreettiset kuvaukset tilanteista uudelleen tulkitaan kysyen, mitä yleisempää ja abstraktimpaa ne voivat edustaa. (Blom & Morén 2011, 70; Danermark ym. 2003, 171.) Kuten Danermark ja kumppanit (2003, 171) kirjoittavat, abduktion vahvuus on, että se auttaa kiinnittämään yksittäisen tapahtuman tai tilanteen laajempaan yhteyteen. Tutkijalta abduktio edellyttää irtautumista, luovuutta ja assosiointikykyä. Taulukossa 3 on esitetty esimerkki aineistosta ja abduktiosta.

TAULUKKO 3 Esimerkki abduktiosta

Yksittäinen tapahtuma/kuvaus	Laajempi yhteys tai rakenteeseen viittaava tekijä
<i>"Mullahan puuttui se yks olennainen asia siinä, se miespuolinen rooli.</i>	Tukiperhe mallintaa sukupuolirooleja Ydinperhenormi

Analyysiprosessissa abduktio tuli mukaan jo aineistoa koodatessa, vaikka en tehnyt sitä tietoisesti, mutta se ilmenee analyysin aikana tekemistäni muistiinpanoista. Yksi tällainen teema oli sukupuoleen ja perheeseen liittyvät huomiot, toinen oli tukisuhteen laatuun liittyvä. Abduktio jatkui analyysin tuloksia kirjoittaessa aina mekanismiluvun kirjoittamiseen asti (myös Blom ja Morén 2011, 70). Karkeasti jaotellen tutkimuksen tulosluvuista 3 ensimmäistä perustuu abduktioon ja neljäs mekanismiluku retroduktioon ja kontekstualisointiin. Abduktiossa on kyse päättelystä, jossa uudelleenkirjoittaminen ja kontekstualisointi ovat keskeisessä asemassa (Danermark ym. 2003, 191). Retroduktioon siirryttäessä päättelyn kohteena on se, mikä on abduktiossa nimetyille rakenteille ja ilmiöille perustavanlaatuisia. Tästä näkökulmasta abduktio- ja reduktiovaihe limittyvät toisiinsa edestakaisen liikkeen muodossa. Käytännössä selityksiä tuottava retroduktio alkaa jo abduktiovaiheessa teoreettista uudelleen kuvausta tehtäessä. (Blom & Morén 2011, 67.) Kyse on kuitenkin kahdesta erilaisesta päättelytavasta, jotka on syytä erottaa toisistaan (Danermark ym. 2003, 191). Retroduktiovaiheessa tapahtuu selittäminen ja mekanismin tunnistaminen eli ajatteluoperaatio, jossa jostain voidaan päätellä jotain muuta (Danermark 2003, 191; Blom & Morén 2011, 70). Retroduktio on teoreettista uudelleen kontekstointia, joka voi johtaa myös siihen, että teorioita, joilla kohdetta on tulkittu, on täsmennettävä tai muotoiltava uudelleen (Danermark ym. 2003, 211). Keskeinen päättelyn apuväline

retroduktiossa on kontrafaktuaalinen ajattelu, jonka avulla pyritään ymmärtämään, mitkä elementit on oltava olemassa, jotta ihminen voi muuttua (Blom & Morén 2011, 71; Danermark ym. 2003, 198). Kontrafaktuaalisen ajattelun avulla ymmärrämme sen mitä ymmärrämme, suhteessa siihen, mitä se ei ole (Danermark ym. 2003, 198). Esimerkiksi voidaan kysyä, miten tukisuhde on mahdollinen, mikä on oleellista tukiperhetoiminnan rakenteessa, jotta tukisuhde syntyy. Tai millaiset kausaaliset mekanismit selittävät vanhemman jaksamisen vahvistumista, olisiko vanhemman jaksaminen vahvistunut, jos lapsen vanhemman ja tukiperheen välille ei olisi syntynyt luottamuksellista suhdetta.

Retroduktiota jatketaan testaamalla sitä, miten teoreettinen oletus näyttäytyy yksittäisissä tapauksissa, millainen mekanismin kaava on ja mitkä keskeiset sosiaaliset elementit liittyvät tilanteeseen. Tässä vaiheessa esitetään kolme uutta kysymystä (Blom & Morén 2011, 71):

- 1) Mitkä sosiaaliset elementit on oltava olemassa, jotta x (tukiperhe tukitoimena) toimii parhaalla mahdollisella tavalla?
- 2) Miten sosiaalisia elementtejä voidaan luonnehtia ja millaisista mekanismeista ne muodostuvat?
- 3) Miten sosiaaliset elementit ja mekanismit yhdistyvät toisiinsa ja aikaansaavat prosessin, jonka seurauksena voidaan havaita muutos?

Retroduktiovaihe oli analyysiprosessin haastavin vaihe, koska kontrafaktuaalisten kysymysten asettaminen vaati neljän käsitteen ympärille rakentuneiden tuloslukujen tarkastelua yhtä aikaa ja uusien kysymysten muotoilua. Hyödynsin tässä vaiheessa Blomin ja Morénin (2007, 2011) kuvauksia siitä, miten he olivat tunnistaneeet mekanismeja. Koin tästä huolimatta epävarmuutta siitä, olenko tunnistanut mekanismin vai kenties vasta jonkin mekanismin osan tai joitain keskeisiä toimintaa ohjaavia ehtoja. Kontrafaktuaalisten kysymysten esittäminen kunkin tukisuhteen osalta oli kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, koska sitä kautta selittävien tekijöiden olemassaolo konkretisoitui.

Analyysiprosessin viimeisessä kontekstualisointi- ja konkretisointivaiheessa on tavoitteena osoittaa, miten mekanismit näyttäytyvät eri konteksteissa ja tilanteissa (Blom & Morén 2011, 73; Danermark ym. 2003, 211). Toisin sanoen identifioitujen mekanismien avulla selitetään tapahtumia ja prosesseja, testataan niiden toimivuutta eri konteksteissa sekä havainnollistetaan mekanismien ilmenemistä. Blom ja Morén (2011, 73) kuvaavat kontekstualisointivaihetta seuraavalla tavalla:

“One of the last steps in the PSS-project was to connect our tentative assumptions about mechanisms to concrete examples in the empirical material. This association was primarily made in order to contextualize and concretize, but also to investigate whether the mechanisms could offer explanations concerning the object of study.”

Oleellista on, että mekanismeja koskevat hypoteesit yhdistetään empiirisen aineiston esimerkkeihin. Tavoitteena on sekä selittää tutkittavaa ilmiötä että testata

mekanismeja empiirisesti ja analyttisesti. (Blom & Morén 2011, 75.) Tässä tutkimuksessa kontekstualisointivaihe tarkoitti sitä, että palasin tukisuhteista laatiini yhteenvetoihin ja tarkastelin uudelleen tukiperhetoiminnan rakennetta sekä työntekijöiden käyttöteoriaa.

4.9 Tutkimuseettinen pohdinta ja tutkijan positio

Reflektoin ja jäsenän seuraavaksi toimintaani tutkijana sekä tutkijan positiotani tutkimuksen eri vaiheissa aina aineiston tuottamisesta sen analysointiin ja tulosten kirjoittamiseen (Högbacka & Aaltonen 2015, 13). Omaa positiotani tutkijana on määrittänyt tutkimuksen alusta alkaen pyrkimys säilyttää ihmettelevä katse tukiperhetoimintaan. Tämä on tarkoittanut, että olen prosessin aikana lähestynyt tukiperhetoimintaa erilaisista näkökulmista, joiden kautta olen sekä kyseenalaistanut että pyrkinyt jäsentämään sitä, mistä tukiperhetoiminnassa on kyse. Olen myös ottanut sekä etäisyyttä että mennyt hyvin lähellä tukiperhetoiminnassa syntyviä suhteita (vrt. Hurtig 2003, 40). Käyttöteorian kohdalla etäisyydenotto tarkoitti kriittisen katseen ottamista ja jännitteiden tunnistamista.

Fokusryhmäkeskusteluprosessissa ihmettelevä katse tarkoitti siirtymistä oppijan rooliin. Pawsonin ja Tilley'n (1997, 167–169) mukaan tutkimusprosessissa voi hyödyntää opettaja–oppijastrategiaa, joka perustuu siihen, että osallistujille avataan käsitteellinen viitekehys, josta käsin tutkimuskohdetta jäsenetään. Oppijan positiossa oleminen tarkoitti sitä, että pidin aineistonhankintaprosessin aikana omat näkemykseni tukiperhetoiminnasta taustalla. Kuuntelin ja jäsenin toimijoiden käsityksiä tukiperhetoiminnasta KAIMEr-teoriasta käsin. On kuitenkin selvää, että esimerkiksi haastattelurungon kysymyksissä on paikannettavissa omia käsityksiäni, jotka perustuvat sekä työkokemuksiini tukiperhetoiminnan sosiaalityöntekijänä että tukiperhetoiminnasta tehtyihin aiempiin tutkimuksiin. Ihmettelevästä positioista olen ajoittain liukunut epävarman tutkijan positioon. Tulkitsen epävarmuuden liittyneen siihen, että tukiperhetoiminnasta tehtyjä tutkimuksia on ollut käytettävissä vähän. Olen kokenut astuneeni tutkijana lähes koskemattomalle tutkimusalueelle, jossa sanoitan jotain, joka on olemassa, mutta josta emme tutkimuksellisesti tiedä paljoakaan. Tähän on yhdistynyt tietoisuus siitä, että tutkimus mitä todennäköisimmin määrittää jatkossa tukiperhetoiminnasta käytävää keskustelua. Tutkimuksen alussa ja sen aikana on ollut vaikea tietää, millainen tutkimuksesta lopulta tulee, millaisia tuloksia se tuottaa, millaisia seurauksia sillä on ja miten tutkimustuloksia käsitellään eri foorumeilla (Vierula 2017, 67).

Tutkijan positiotani on määrittänyt myös toimiminen lastensuojelun tutkimuskentällä, joka on merkinnyt siirtymistä lastensuojelun sosiaalityöntekijän roolista lastensuojelun tutkijan rooliin. Lastensuojelun tutkijan roolissa olen pohdinut, miten tutkimus vaikuttaa lastensuojeluun, miten lastensuojelu vaikuttaa tutkimukseen ja millaista tietoa lastensuojelussa tarvitaan. Elina Pekkarinen (2011) on tarkastellut suomalaisen lastensuojelututkimuksen tilaa, tarpeita ja tie-

donintressejä Jürgen Habermasin (1972) tiedonintressin teorian avulla. Habermas (1972, 308) jakaa tiedonintressit kolmeen – tekniseen, praktiseen ja emansipatoriseen – ulottuvuuteen. Lastensuojelututkimuksen kehityksessä tarkasteltuna Pekkarinen (mt. 73) pitää huolestuttavana sitä, että lastensuojelun asiantuntijoiden tiedonintressit ovat usein teknisiä. Tämä johtuu siitä, että kentällä tarvitaan tietoa perusasioista, kuten lastensuojelun tarpeen syistä, lastensuojeluasiakkaiden määrästä, ikäjakaumasta, taustoista, asiakaspoluista ja asiakasryhmistä. Lisäksi lastensuojelussa kaivataan tutkimustietoa erilaisista käytännöistä ja lastensuojelun asiakasprosesseista. On kuitenkin muistettava, että tekninen tiedonintressi ei kuitenkaan rajoitu vain numeeriseen tietoon, vaan tiedontuotantoa tarvitaan myös syy-seuraussuhteiden, arkielämän lainalaisuuksien ja säännönmukaisuuksien tavoittamiseksi eli toiminnan vaikuttavuuden arvioimiseksi. (Pekkarinen 2011, 73.) Tällainen tekninen tiedonintressi on tunnistettavissa myös tukiperhetoiminnan kohdalla. Tekninen tieto supistuu kuitenkin vain numeroiksi, jos niiden tueksi ei ole tarjolla riittävästi praktista tietoa. Praktista tietoa tarvitaan ilmiöiden ymmärtämiseen ja käsitteelliseen selittämiseen. Tukiperhetoiminnan kohdalla praktinen tiedonintressi on keskeinen ja perustuu sen ymmärtämiselle, millainen tukitoimi tukiperhe on ja mitä se lapsille ja vanhemmille tarkoittaa. Lastensuojelussa praktista tietoa tarvitaan lastensuojelun arjesta eli lasten elämästä lastensuojelun asiakkaina niin avo- kuin sijaishuollossa sekä siitä, millaista lastensuojelutyö on työntekijöiden näkökulmasta. Lisäksi tarvitaan ymmärrystä lastensuojelun taustalla vaikuttavista ideologioista ja politiikasta sekä historiasta, mitkä muovaavat lastensuojelun toimintaa. (Mt. 74.) Emansipatorista tiedonintressiä Pekkarinen (2011, 74-75) lähestyy lastensuojelutyön pyrkimyksenä poistaa häiriötiloja ja tehdä oma työ tarpeettomaksi. Yksi tapa poistaa häiriöitä on työskennellä emansipatorisesti epätarkoituksenmukaisia tai vahingollisia rakenteita ja toimintatapoja purkaen, jonka pohjaksi tarvitaan tietoa (Habermas 1972, 313). Lastensuojelun kentällä tarve emansipatoriselle tiedolle on Pekkarisen (mt.) mukaan akuutti. Emansipatorisen tiedon edellytyksenä on kuitenkin riittävä tekninen ja praktinen tieto. Emansipoiva työote ilman käsitystä ja ymmärrystä valitsevista olosuhteista sekä niiden taustoista, ei auta asiakkaita, työntekijöitä eikä tutkijoita. (Mt. 74-75.) Tukiperhetoiminnan kohdalla emansipatorinen tiedonintressi liittyy erityisesti tietopohjan tarpeen selkiyttämiseen, jossa voidaan siirtyä kuvailevalta tasolta tarkastelemaan sitä, millaiseen tietoon toiminta perustuu, millaista tietoa toiminnassa tarvitaan, mitkä ovat toiminnan kannalta kriittisiä kohtia ja mitä osallistujien kokemuksista voidaan oppia.

Lastensuojelututkimukseen liittyy aina myös suojelun ulottuvuus. Olen tutkimuksessani lähestynyt suojelun ulottuvuutta seuraavalla tavalla. Ensinnäkin ajattelen tutkimuksen tuottaman tiedon olevan vähintäänkin suojelua tukevaa, koska tarkasteltavana on lastensuojelun tukitoimi. Uuden tiedon avulla voidaan kriittisesti tarkastella sitä, miten ja millaista suojelua tukiperhetoiminta voi tuottaa lasten ja perheiden elämään. Toiseksi suojelun ulottuvuus näkyy siten, että olen pyrkinyt kiinnittämään erityistä huomiota siihen, mitä tukiperhetoiminta tarkoittaa lapsen näkökulmasta. Tehtäväni on ollut kuljettaa lapsen ääni uuteen kontekstiin ja antaa sille laajempi yleisö kuin mihin lapsen ääni alun perin yltäisi

(vrt. Harcourt 2011, 333). Käsitys lapsen asemasta lastensuojelussa ja lapsen äänen kuulemisesta on ohjannut tutkimusprosessia.

Ihmistieteissä tutkimuseettisten normien keskeinen lähtökohta on ihmisen kunnioittamista koskevat arvot, joita ovat itsemääräämisoikeus, osallistumisen vapaaehtoisuus, vahingoimattomuus ja yksityisyyden turva (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012; Kuula 2006, 60–61). Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on tutkimuksessani toteutunut sekä osallistujille annettuna mahdollisuutena päättää itse osallistumisestaan että heille tarjottuna tietona tekeillä olevasta tutkimuksesta ja sen käyttötarkoituksesta. Laadin kullekin kohderyhmälle informointikirjeen, jossa kerrottiin tutkimuksesta ja sen tavoitteista. Käytännössä kukin informointikirje muodosti sen suostumuksen sisällön, jonka perusteella tutkittavat ovat päättäneet antaa tietojaan, ajatuksiaan ja mielipiteitään tutkimukseen (Kuula 2006, 100). Olen tutkittavia informoidessani pyrkinyt ilmaisemaan asiat selkeästi ja kuvannut huolellisesti tutkimuksen tarkoituksen, aineiston keräämisen ja säilyttämisen kysymykset sekä tutkittavien anonyymiteetin suojaamisen.

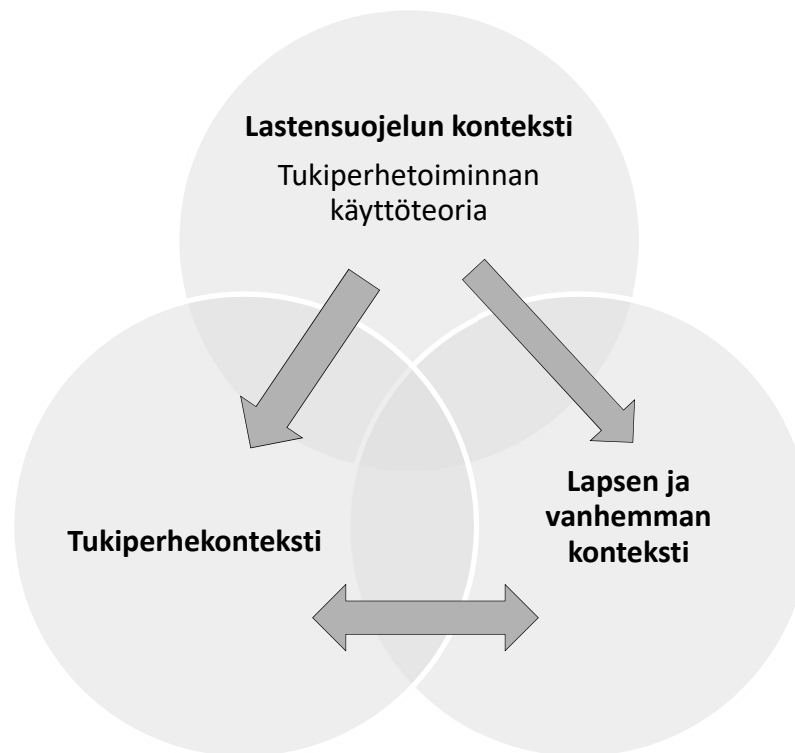
Osallistumisen vapaaehtoisuuteen kiinnitin erityistä huomiota, koska tutkimusaineisto kerättiin viranomaisen toiminnan yhteydessä, jolloin vapaaehtoisuuden merkitys korostuu (Kuula 2006, 108). Tutkimusaineisto on kerätty tutkimuskunnan sosiaalivirastossa, jonka voi tulkita osallistumiseen painostavaksi tekijäksi (mt.,108). Tutkimuskunnan viranomaisista tukiperhetoiminnan koordinaattori oli ainoa, jonka tiedossa oli, keitä asiakkaita ja tukiperheitä tutkimukseen pyydettiin osallistumaan, koska tutkimukseen osallistumispyyntö välitettiin hänen kauttaan. Koordinaattorille ei kerrottu tutkijan toimesta, ketkä lopulta osallistuivat tutkimukseen. Tästä syystä en ajattele koordinaattorin painostaneen tukiperheitä tai vanhempia osallistumaan, vaan pikemminkin toimineen tutkimukseen houkuttelijana.

Tutkittavien vahingoimattomuus ja yksityisyyden suoja liittyvät oleellisella tavalla yhteen (Kuula 2006, 62–63). Olen säilyttänyt litteroituja haastatteluja, haastattelutallenteita ja lasten ottamia valokuvia salasanalla suojatuissa tiedostoissa. Lisäksi tietokone, jossa tiedostoja on säilytetty, on ollut suojattu erillisellä salasanalla (mt. 114). Lasten valokuvien osalta toimin siten, että kävin lapsen kanssa yhdessä läpi, mitkä valokuvat lapsi halusi tulostettavaksi haastatteluun. Tulostettavat valokuvat siirsin muistitikulle, josta tulostin ne työpaikkani tulostimella, jonka jälkeen poistin kuvat muistitikulta. Haastattelun jälkeen olen säilyttänyt kuvia tulostettujen litterointien kanssa työhuoneessani lukitussa kaapissa. Tutkimukseen osallistujille olen jo litterointivaiheessa antanut pseudonyymit, koska tutkimus ei edellyttänyt suorien tunnistetietojen säilyttämistä (mt., 215). Tutkimuksen toteuttamisvaiheessa yksityisyyden suoja rikkoutui siltä osin, että tutkimukseen osallistuneet olivat tietoisia toistensa osallistumisesta silloin, kun kaikki kolme osapuolta - tukiperhe, vanhempi ja lapsi - osallistuivat tutkimukseen. Osallistujien tutkimukseen osallistuminen on siksi saattanut jollain tavalla vaikuttaa tukisuhteeseen. Haastattelutilanteissa en kuitenkaan kokenut, että osapuolet olisivat empineet tai epäröineet kertoessaan tukisuhteesta, mikä olisi voinut viitata siihen, että kerrotulla asia voisi olla vaikutusta tukisuhteeseen.

Sen sijaan koin, että toimijat olivat kiinnostuneita toisen osapuolen kokemuksista. Tulosluvuissa olen varmistanut osallistujien anonymiteetin seuraavalla tavalla. Olen muuttanut kaikkien osallistujien henkilönimet ja muut erisnimet, kuten työpaikan, asuinalueen ja paikkakunnan. Tästä syystä en mainitse myöskään tutkimuskaupungin nimeä. Osallistujien sukupuolen osalta olen erotellut aineistossa tukiperheiden vanhempien osalta käyttämällä mainintaa 'tukiperhe mies' ja 'tukiperhe nainen'. Kaikki tutkimukseen osallistuneet lasten vanhemmat olivat äitejä. Päädyin käyttämään tekstissä äiti-sanana sijaan sanaa vanhempi korostaakseni sitä, että kyse on lastensuojelun asiakkuudessa olevalle perheelle tarjottavasta, ei vanhemman sukupuoleen kiinnittyvästä, tukitoimesta.

5 TUKIPERHETOIMINNAN KONTEKSTIT

Tukiperhetoiminta rakentuu kolmesta kontekstista, jotka vaikuttavat siihen, milloin tukiperheen arvioidaan olevan tarpeellinen tukitoimi, missä lapselle tarjotaan tukea, ja millaisia tukisuhteita lasten, vanhempien ja tukiperheiden välille muodostuu. Kuviossa 8 kontekstit esitetään toisiinsa kytkeytyvinä. Ensinnäkin tukiperhetoimintaa ohjataan lastensuojelun kontekstista käsin. Lastensuojelun kontekstissa myös arvioidaan sekä lapsen ja vanhemman että tukiperheen kontekstia. Lisäksi lastensuojelun kontekstissa vaikuttaa tukiperhetoiminnan käyttöteoria, joka tiivistää ammattilaisten käsityksen siitä, mitä tukitoimen avulla tavoitellaan, milloin se on sopiva tukitoimi ja mihin tukitoimi perustuu. Myös tukiperheelle ja vanhemmalle muodostuu toiminnassa käsitys siitä, millaisessa kontekstissa tukiperhe tarjoaa tukea sekä millainen lapsen ja vanhemman elämäntilanne on.

KUVIO 8 Tukiperhetoiminnan 3 kontekstia

5.1 Lapsen ja vanhemman konteksti

Tukiperheiden ja vanhempien käsitys perheen elämäntilanteesta perustuu toimijoiden omiin kokemuksiin. Toimijoiden käsitys lapsen ja vanhemman kontekstista kuvastaa sitä tuen tarvetta, joka perheellä on. Tukiperheiden, vanhempien ja lastensuojelun ammattilaisten käsitys lapsen ja vanhemman elämäntilanteesta ja siitä, millaisessa tilanteessa tukiperhettä lähdetään tarjoamaan perheelle, on varsin samankaltainen. Kapein näkemys lasten ja vanhempien tilanteesta on tukiperheellä, mikä todennäköisesti liittyy siihen, että sekä sosiaalityöntekijät että vanhemmat säätelevät tukiperheelle annettavaa tiedon määrää perheen tilanteesta. Tukiperheiden käsitykset lapsen ja vanhemman tilanteesta rajoittuivat usein perherakenteeseen sekä havaintoihin perheiden arjen haasteista ja lapsen tilanteesta. Tukiperheille tieto lapsen ja vanhemman elämäntilanteesta on tukisuhteessa taka-alalla oleva asia.

5.1.1 Vanhempien ja tukiperheiden käsitys perheen elämäntilanteesta

Vanhemman näkökulmasta tukiperheen tarve kiinnittyy ensisijaisesti yksinhuoltajuuteen, vanhemman omiin ongelmiin, hauraaseen läheisverkostoon ja lapsen tunne-elämän oireiluun. Lisäksi oli tyypillistä, että perhe oli ennen tukiperheen saamista käyttänyt muita sosiaali- ja terveystalveluja ja saanut muita avohuollon tukitoimia. Perheiden elämäntilanteita tukisuhteen alkaessa kuvasti kuormittuminen, joka oli useamman tekijän summa. Kaikki vanhemmat määrittelivät itsensä tukiperhesuhteen alkaessa yksinhuoltajiksi, mikä tarkoitti käytännössä sitä, että toinen vanhempi ei ollut osallisena perheen arjessa. Kahden perheen kohdalla isä tapasi lapsia ja oli lapsiin yhteydessä säännöllisesti. Neljän perheen kohdalla isä asui eri paikkakunnalla ja yhteydenpito lapsiin oli epäsäännöllistä. Vanhempien kertoman perusteella lapsen kontakti toiseen vanhempaan oli enemmän löyhä kuin tiivis. Osa vanhemmista eli parisuhteessa ennen tukisuhdetta ja myös sen aikana. Perheessä saattoi siten olla ajoittain kaksi aikuista. Myös tukiperheiden näkökulmasta *toisen vanhemman etäinen rooli* tai puuttuminen lasten elämästä oli perheen elämäntilannetta keskeisesti määrittävä tekijä, millä nähtiin olevan suoria seurauksia niin lapsen kuin vanhemman elämään. Toisen vanhemman puuttuminen selitti vanhemman hengähdystauon tarvetta.

TUKIPERHE NAINEN 2: Mutta koko homman on hoitanut, saa sanoa yksin. Eikä niistä oikein ole ollut apua niistä isistä...Siinä kun ne tytöt oli pieniä, niin sehän oli hirveän raskasta se arki pyörittää. Varmasti siinä tarvitsi ihan siihen, että saa itse hetken levätä, ja eikä tarvitse kantaa koko ajan huolta tytöistä.

Tukiperheiden käsityksen mukaan kasvatusvastuun kantaminen ja arjen pyörittäminen yksin johti erilaisiin arjenhallinnan ongelmiin, kuten siihen, että perheessä ei ollut säännöllisiä ruoka-aikoja. Tukiperheet eivät kuitenkaan ilmaisseet kantavansa erityistä huolta lasten tai vanhemman tilanteesta. Tähän saattoi vaikuttaa se, että kaikki tukiperheet tiesivät, että lapsi ja vanhemmat saivat myös muuta tukea.

Vanhempien näkökulmasta *läheisverkoston hauraus* kietoutui oleellisella tavalla tukiperhetarpeen syntymiseen. Yksikään tutkimukseen osallistuneista perheistä ei ollut täysin vailla sukulaisverkostoa, mutta vain yhdellä perheellä oli tulkintani mukaan läheinen tukea tarjoava suhdeverkosto (Törrönen 2012, 160). Perheiden verkostot muodostuivat lähisukulaisista kuten sisaruksista ja omista vanhemmista. Se, että perheillä oli verkostoa, ei tarkoittanut sitä, että verkosto tarjosi tukea lapselle ja vanhemmalle. Verkosto saattoi olla käden ulottuvilla, mutta suhdetta kuormittivat erilaiset ongelmat eikä perheenjäsenten välistä auttamista tapahtunut. Sukupolvisuhteet olivat hauraita eivätkä ne perustuneet luottamukseen. (mt. 159.)

VANHEMPI 1: Mullahan oli tilanne se, että mummot ei ottanut koskaan lapsia. Meidän äitillä oli silloin alkoholin kanssa ongelmia. Ja sitten ex-anoppi ei muuten vaan ottanut, kun se oli silloin vielä työelämässä kokonaan mukana, mutta että se jäi nyt eläkkeelle. Mutta nythän pojat ei enää halua mennä, kun ei ne oo pieneinä ollut.

Joskus läheisverkostoa saattoi olla, mutta se oli kokonaan toisella paikkakunnalla. Se, että verkosto on olemassa, mutta sen varaan ei voinut laskea, oli vanhemman näkökulmasta haasteellista ja vaikutti siihen, että vanhempi koki perheen tarvitsevan tukiperheen. Vanhemmat kaipasivat läheisverkostolta sekä konkreettista lastenhoitoapua että henkistä tukea. Verkosto, jota ei ole tai joka ei tarjoa tukea, merkitsi konkreettisesti sitä, että vanhemmalla ei ollut arjessa hengähdystaukoja. Sukulaisverkoston ulkopuolisia sosiaalisia suhteita kuvasi ainoastaan yksi vanhemmista. Verkostojen osalta on kuitenkin huomionarvoista, että kahden perheen kohdalla tukiperhe ja vanhempi tunsivat toisensa entuudestaan ja tukiperhe rekrytoitiin tätä kautta lapsen tukiperheeksi. Lapsen näkökulmasta verkoston vaje tarkoitti joissain tilanteissa myös sitä, että lapsella ei ollut kavereita. Tukiperheen toivottiin vastaavan siten myös lapsen sosiaalisten suhteiden tarpeeseen.

Tukiperheen tarve oli ensisijaisesti vanhempilähtöinen, josta seurasi, että tukitoimi kiinnittyi vanhemman tilanteen ylläpitämiseen ja vanhemman hyvinvoinnin vahvistamiseen. Kaksi vanhempaa nimesi omien ongelmiansa vaikuttaneen siihen, että lapset saivat tukiperheen. Toisella vanhemmalla oli päihdeongelma ja hän oli ennen tukiperhesuhteen alkamista ollut päihdekuntoutuksessa. Tukiperhe tuki vanhemman kuntoutumista. Toisella vanhemmalla oli todettu masennus ja traumaperäinen stressireaktio. Vanhemmat kokivat, että tukiperheen avulla perheen tilanne voi kehittyä parempaan suuntaan.

VANHEMPI 4: Ja sitten siellä ((perheneuvolassa)) katsottiin, että ei oo mun vanhemmuudessa ei oo vikaa, vaan siis mun jaksamisessa, että se olisi paras mitä voitais tehdä. Niin tukea mun jaksamista ja ennaltaehkäistä sitä, että mä en joutuisi osastohoitoon tai mihinkään tälläiseen.

Vanhempien kuvatessa omaa tilannettaan korostui se, että vanhemman omat voimavarat ja jaksaminen olivat vähissä. Tukiperheen nähtiin tarjoavan ratkaisun siihen, että vanhempi jaksaisi paremmin. Vanhemman näkökulmasta tarkasteltuna tukiperhe tarjosi ratkaisun konkreettisiin lähiverkoston hauraudesta ja vanhemman jaksamisen hiipumisesta aiheutuneisiin ongelmiin.

Vanhemmat kuvailivat niukasti perheen elämäntilannetta lasten näkökulmasta ja lasten elämään liittyviä seikkoja. Lasten arki vaikutti vanhempien kuvausten perusteella pääosin toimivalta. Koulunkäyntiin liittyviä asioita vanhemmat kuvasivat jonkin verran. Yksi vanhemmista kertoi lapsen vaihtaneen luokkaa, joka oli vanhemman näkökulmasta positiivinen muutos. Toisen lapsen kohdalla opettaja oli ilmaissut huolensa lapsen puhumattomuudesta koulussa. Lähes kaikilla lapsilla oli jokin harrastus. Yhdellä lapsella oli tukiperheen lisäksi tukihenkilö. Kaksi lapsista oli jäänyt kiinni näpistyksistä ja yksi tupakanpoltosta. Yhdessä perheessä haasteena olivat lapsen aamuhämmäiset. Tukiperheillä oli tiedossa, jos lapsella oli psyykkistä oireilua, kuten masennusta tai tunnesyömistä, mutta muutoin tukiperheiden käsitys lapsen tilanteesta oli kapea. Yksi tukiperheistä kertoi olevansa huolissaan omien kykyjen riittävydestä lapsen haasteellisen käyttäytymisen takia. Kaksi tukiperhettä toi esiin, että lapsen ja vanhemman suhde oli symbioottinen. Muita lapsen elämäntilannetta kuvaavia tekijöitä tukiperheet eivät nimenneet.

Lasten käyttäytyminen ja kehitysvaiheet haastoivat kuitenkin vanhempia. Viidessä perheessä vähintään yhdellä lapsista oli *psyyykkistä oireilua*, jota hoidettiin tai oli hoidettu perheneuvolassa tai lastenpsykiatrian poliklinikalla. Kaksi lapsista oli ollut hoitajaksolla lastenpsykiatrisella osastolla. Useammalla lapsella oli terapia käynnissä tukisuhteen aikana. Psykkinen oireilu näkyi lasten tunne-elämän hallinnassa. Vanhempien mukaan ne olivat seurausta perheen tilanteesta tapahtuneista muutoksista ja vanhemman ongelmista. Yhden lapsen oireilun taustalla oli tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö ADHD.

VANHEMPI 3: Mira oli tosi hankala, että sillä oli semmosia hirveitä raivokoh-
tauksia... Ja Eemelillä oli semmosta, tunnesyömistä ja kaikkee sellasta. Se vä-
hän ylikiintyy kaikkeen, että se rupes itkemään, jos mikro vaihdettiin...

Lastenpsykiatristen palveluiden lisäksi kaikki perheet olivat saaneet myös *muuta tukea* sekä ennen tukisuhdetta että tukisuhteen aikana. Perheet olivat saaneet sekä keskusteluapua että myös konkreettista tukea suoraan kotiin. Osa vanhemmista koki, että esimerkiksi perhetyö ei vastannut siihen tuen tarpeeseen, mikä perheellä oli. Muut palvelut ja tukitoimet osoittavat, että perheen elämäntilan-teen kuormittuminen on asteeltaan sellaista, että tukea on haettu jo aiemmin tai perheelle on tarjottu apua jossain toisessa muodossa ennen tukiperhettä. Toisin sanoen tukiperhe ei asetu lastensuojelun asiakkaiden kohdalla ensimmäisten tu-
kitoimien joukkoon.

VANHEMPI 2: Siis mä oon ite käynyt perheneuvolassa, varmaan, mitähän mää
nyttän oisin kymmenen vuotta varmaan, ei säännöllisesti mutta aina kun on
ollut jotain tiekkö vaikeita aikoja, niin silloin käyny.

Taulukkoon 4 on koottu kaikki vanhempien mainitsemat tukitoimet. Kuten tau-
lukosta ilmenee, tukiperhettä on yleensä edeltänyt jokin muu tukitoimi tai sosi-
aalipalvelu. Tukiperhe näyttää tästä näkökulmasta asettuvan muiden perheiden
saamien palvelujen ja tukitoimien jatkumoksi. Yllättävänä havaintona pienessä
kuuden perheen otoksessa voi pitää sitä, että viisi lapsista oli ollut tukisuhteen
aikana lastenpsykiatrisessa hoidossa tai saanut tukiperheen hoidon päättyessä.
Taulukosta käy myös ilmi, että lapsella on ennen tukiperheen saamista voinut
olla myös vankempia tukitoimia kuten avohuollon sijoitus.

TAULUKKO 4 Perheiden saamat palvelut ja muut tukitoimet vanhempien kertomana

Perhe	Ennen tukisuhdetta	Tukisuhteen aikana
Vanhempi 1	Tukihenkilö kotiin Unikoulu	Perheneuvola Lastenpsykiatrinen tutkimus- jakso
Vanhempi 2		Lastenpsykiatrian poliklinikka Perhetyö Siivousapu
Vanhempi 3	Perheneuvola Lastenpsykiatrinen polikli- nikka	Lapsen terapia Perheneuvola Lastenpsykiatrian poliklinikka
Vanhempi 4	Perheneuvola Perhetyö	Perheneuvola Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset
Vanhempi 5	Perheneuvola Psykiatrinen hoito Perhetyö	Perheneuvola Siivousapu Lapsen tukihenkilö
Vanhempi 6	Avohuollon sijoitus Perhekuntoutus Päihdekuntoutus Lastenpsykiatrinen osasto- jakso Tukiperhe	A-Klinikka Lastensuojelun tukihenkilö Kuntouttava työtoiminta Lastenpsykiatrinen polikli- nikka

5.1.2 Lapsen ja vanhemman elämäntilanne työntekijöiden kuvaamana

Lastensuojelun ammattilaisten käsitys lapsen ja vanhemman kontekstista perustuu työntekijöiden havaintoihin ja kokemuksiin useammasta kuin yhdestä tilanteesta, jossa lapsella on ollut tukiperhe. Ammattilaisten käsityksen mukaan tukiperheen tarpeen aktivoi ensisijaisesti vanhempaan kiinnittyvä ongelma. Tyypillisimmäksi ongelmaksi nimetään *vanhemman päihdeongelma*. Myös Berg Eklundhin (2010, 95) tutkimuksen havainnot viittaavat siihen, että tukitoimen taustalla on usein vanhemman päihteiden liikakäyttö. Päihdeongelmaa, sen laatua tai sen vaikutuksia lapsen työntekijät eivät kuvanneet tarkemmin. Sen sijaan työntekijät määrittivät niitä edellytyksiä, joiden täytyessä tukiperhe voidaan asettaa, jos vanhemmalla on päihdeongelma. Tällaisia edellytyksiä ovat tapauskohtainen harkinta, muut tukitoimet ja vanhemman sitoutuminen muun tuen vastaanottamiseen. Myös kaikkien osallisten tietoisuutta päihdeongelman olemassaolosta ja tukiperhesuhteen tiivistä seuranta korostettiin tällaisessa tilanteessa.

KOORDINAATTORI: Ja jos on päihdetausta niin se (on) yksi semmoinen, missä erityisesti pitäisi miettiä, että onko se hyvä tukimuoto, että jos on päihdeidenkäyttöä taustalla. Jos siinä on tavallaan vaarana, että se tukimuoto rupeaakin tukemaan sitä päihdeidenkäyttöä...FRK1

Tukiperheen tulisi tukitoimena edistää vanhemman kuntoutumista, ei mahdollistaa päihdeidenkäyttöä. Lapsen näkökulmasta tukiperheen tarvetta ei vanhemman päihdeongelman kohdalla tarkasteltu tai perusteltu, mikä kuvastaa sitä, että

tilannetta tarkastellaan ensisijaisesti vanhemmasta käsin. Perustelut kiinnittyvät vanhemman kuntoutumisen tukemiseen, jolloin lapset kokemuksineen ja näkemyksineen ohitetaan, vaikka alkoholinkäyttö ongelmiseen koskettaa suoraan lasta (Itäpuisto 2005, 129). Toinen tukiperheen tarvetta tyypillisesti aiheuttava tekijä on työntekijöiden mukaan *vanhemman mielenterveysongelma*. Ammattilaiset eivät tarkenna mielenterveysongelmien laatua muutoin kuin mainitsemalla esimerkeissä masennuksen. Vanhemman mielenterveysongelman vaikutuksia lapseen ei suoraan tarkasteltu. Yhdessä esimerkissä lapsen kerrottiin käyneen tukiperheessä vuosia, koska vanhempi oli kroonisesti masentunut. Myös tilanteissa, joissa vanhemmalla on mielenterveysongelma, tukiperheen asettaminen vaatii työntekijöiden mukaan erityistä harkintaa ja seurantaa. Psykkisen sairauden lisäksi tukiperheen tarpeen taustalla saattaa työntekijöiden mukaan olla vanhemman fyysinen sairaus.

Kolmanneksi työntekijäaineistossa kuvataan vanhemman väsymystä, jaksamisen hiipumista ja oman ajan tarvetta, joiden vaikutusta perheen tilanteeseen kuvataan monisävyisemmin kuin päihde- ja mielenterveysongelman vaikutusta. Nimitän ongelmaa *vanhemman uupumiseksi*, koska puheenvuoroissa ei viitata suoraan esimerkiksi masennusdiagnoosiin, vaan kuormittavan elämäntilanteen aikaansaamaan väsymykseen ja vanhemman jaksamisen horjumiseen. Uupuminen yhdistetään työntekijöiden esimerkeissä usein siihen, että vanhempi on yksinhuoltaja. Tilanteen kuormittavuutta lisää se, että vanhemman ja lapsen ympäriltä puuttuu usein myös tukea tarjoava läheisverkosto.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Toinen puoli on se jaksamisen ongelma, että aika paljon on yhden vanhemman perheitä. Ja kerta kaikkiaan se vanhempi tarvitsee sitä omaa aikaa ja se aika minkä vanhempi viettää sen lapsen kanssa, niin siinä on paljon niitä laiminlyöntejä ja ihan se, että vanhemman voimavarat ei riitä. FRK1

Vanhemman uupumusta havainnollistavat puheenvuorot ovat sävyiltään vanhempia ymmärtäviä, mutta kuten aineisto-otteesta ilmenee, vanhemman uupumiseen yhdistyy huoli lapsen hoidon laiminlyönnistä. Uupuneen vanhemman voimavarat ovat vähissä, josta voi seurata arjen ennustettavuuden heikentyminen ja lapsen tarpeiden ohittaminen. Vanhemman väsyminen on työntekijälle selkeä viesti siitä, että perhe tarvitsee tukea.

Vanhemman *kasvatustyyli* nimetään myös tukiperheen tarvetta aiheuttavaksi tekijäksi. Kasvatustyyllillä viitataan tilanteisiin, joissa vanhempi ei esimerkiksi tunnista lapsen tarpeita tai ohittaa ne. Perheen elämässä jatkuvasti tapahtuvat muutokset, kuten muutot liitetään myös ongelmalliseen kasvatustyyliin. Kyse on tilanteista, joissa vanhemman toiminta herättää sosiaalityöntekijässä huolta, koska vanhempi ei kykene tarkastelemaan lasta vanhemmasta erillisenä toimijana.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...ja minäkeskeistä... Että kaikki asiat nähdään, myöskin lasten asiat nähdään oman itsen kautta, että tuota niin että niitä lapsia ei ole olemassa sillä tavalla erillisinä ja et niillä olisi omia tuntemuksia, jotka olisivat irrallaan äidin tai isän ajatuksista. FRK4

Kasvatustyyli on lastensuojelulle haasteellinen ongelma. Se on myös tyypillinen lasten sijoitusten taustalla oleva syy. Kolmella neljästä (75 %) lapsesta sijoituksen taustalla oli lapsen vanhemman avuttomuus ja osaamattomuus vastata lapsen tarpeisiin ja huolehtia ikäkauteen sopivasti lapsesta (Heino ym. 2016, 70). Tästä näkökulmasta on myönteinen asia, että tukiperheen avulla pyritään vaikuttamaan vanhemman kasvatustyyliin. Tosin se, miten tukiperhe voi vaikuttaa vanhemman kasvatustyyliin ja lapsen hyvinvointiin jää keskustelussa avoimeksi.

Samoin kuin vanhemmat ja tukiperheet, myös työntekijät yhdistivät vanhemman uupumisen yksinhuoltajuuteen. *Yksinhuoltajuus* mainitaan myös monissa muissa lapsen ja vanhemman elämäntilannetta kuvaavissa esimerkeissä. Se on tekijä, joka selittää työntekijöiden kokemuksen mukaan arjen ongelmallisia osa-alueita (Krok 2009, 89). Aiemmissa tutkimuksissa yksinhuoltajaperhe näytetään tyypillisimpänä tukiperheasiakkaiden perhetyyppinä (Bergh Eklundh 2010, 93; Pelastakaa Lapset ry 2011, 7). Yksinhuoltajuus määrittää puhetta tukiperhetoiminnasta jopa siinä määrin, että sitä voi pitää tukiperheen tarpeen arviointia virittävänä tekijänä. Se herättää työntekijän pohtimaan perheen tilannetta ja tuen tarvetta. Tukiperhetoiminnan yhteydessä yksinhuoltajuus määritellään elämäntilanteeksi, jossa perheen arjesta puuttuu toinen aikuinen eikä toinen vanhempi tapaa lasta säännöllisesti. Työntekijöiden esimerkeissä yksinhuoltaja ei kuitenkaan ole sukupuolineutraali ilmaisu, vaan sillä viitataan yksinhuoltajaäitiin (vrt. Krok 2009, 99).

ESIMIES 2: ...ihan esimerkkitapauksena tulisi mieleen, on joku vaikkapa yksinhuoltajaäiti, jolla on aika monta lasta ja ne on villejä. Ja sillä ei tosiaan ole lähiverkostoa ja voi ajatella, että se on yksinkertaisesti niin väsynyt, että sillä ei ole, omaa aikaa ollenkaan, ettei ole siellä sitä eronnutta isää, joka ottaa niitä lapsia. YH1

Perhemuotona yhden vanhemman perhe määritellään suhteessa ydinperheeseen, jossa kasvatustavasta jakaa kaksi vanhempaa. Yksinhuoltajuuden ja siihen yhdistyvien haasteiden määrittyessä tukiperhetoiminnan tarvetta aiheuttavaksi tekijäksi herää kysymys, kuinka usein tukiperhetoiminnassa on kyse toisen vanhemman puuttumisen paikkaamisesta. Tutkimuksen molemmat aineistot viittaavat kuitenkin siihen, että yksinhuoltajuus ja heikko sosiaalinen verkosto eivät ole riittäviä perusteita tukitoimen myöntämiselle, vaan perheen tilanteeseen kohdistuu aina myös lastensuojelullinen huoli ja korjaavan lastensuojelutyön tarve (myös Regné & Johnsson 2006, 107).

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Ne on jotenkin niin paljon monisyisempiä ne asiat ja että ei voi sanoa, että se on tämä tai tuo mitä sillä haetaan, vaan se on se isompi kokonaisuus. Sitä pitää miettiä tavallaan elämänkaarenkin kautta, että mihin tarpeeseen tämä vastaa. FRK4

Lapsen näkökulmasta työntekijät kuvaavat tukiperheen tarvetta ja perheen elämäntilannetta huomattavasti vähemmän. Lapsen tilannetta lähestytään *sosiaalisten suhteiden vajeen* kautta. Lapsilta puuttuu sosiaalista pääomaa, jolla tarkoitetaan sellaisia hyvinvointia tuottavia asioita, jotka syntyvät ihmisten välisessä

kanssakäymisessä (Korkiamäki 2013, 17). Esimerkkeinä mainitaan se, että lapsen läheisverkosto on hauras tai lapsella ei ole harrastuksia.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...eli se vastaa tavallaan siihen tarpeeseen, että sillä lapsella on liian vähän aikuisia ihmisiä, joille lapsi olisi tärkeä ja jotka olisivat riittävän turvallisia ja ennakoitavia, niin jotenkin paikkaamaan sitä sosiaalisen verkoston vähyyttä ja sitten semmoista (lapsen) jotenkin näkyväksi tulemistä ja omana itsenään...FRK1

Kuten sitaatista ilmenee, ongelmallisena pidetään sitä, että lapsen elämästä puuttuu turvallisia ja merkityksellisiä aikuisia, joilla olisi mahdollisuus antaa lapselle aikaa ja huomiota. Lapsi tarvitsee työntekijöiden mukaan kontakteja aikuisiin, joiden toiminta on ennakoitavaa ja jotka voivat tarjota lapselle huomiota sekä läsnäoloa. Lasten ihmissuhteiden tarvetta ja verkoston ohuutta ei kuitenkaan nimetä yksinäisyydeksi eikä sitä yhdistetä esimerkiksi vanhempien eroamiseen. Lasten yksinäisyyttä ja vanhempien eroa yhdistävät kuitenkin usein suhteiden katkeamiset, mikä voi näyttäytyä kuulumattomuutena paitsi perhe- ja kaverisuhteisiin myös erilaisiin instituutioihin (kuten kouluun) tai kotiin (Kauko 2018, 53).

Myös työntekijät totesivat, samalla tavoin kuin lasten vanhemmat, että tukiperheen tarve on usein yhteydessä lapsen psyykkiseen oireiluun tai sairauteen. Tällaisiksi nimettiin syömishäiriö, Asperger-syndrooma ja tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö (ADHD) (myös Berg Eklundh 2010, 96). Lapsen *neuropsykiatriset ongelmat* ovat kuormittavia tekijöitä, joihin yhdistyy ammattilaisten kuvaamissa esimerkeissä vanhemman levon tarve, uupumus ja keinottomuus toimia lapsen kanssa.

KOORDINAATTORI: ...sitten tavallaan ihan lapsen tämmöiset, jossa on taustalla jotain diagnooseja niin kuin joku ADHD tai Asperger tai tämmönen niin se on ainakin näitten perheitten omassa hakemuksissa nimetty monesti. Se on tavallaan aiheuttanut sen vanhemman uupumisen ja sen perheen kriisiytymisen, ettei ole tavallaan ollut keinoja sen lapsen kanssa toimia. FRK1

ADHD:tä perheessä käsittelevässä Erja Sandbergin (2016, 142) tutkimuksessa on esimerkkejä tilanteista, joissa lapsi, jolla on ADHD, on saanut tukiperheen. Vastaavasti monet perheet kokivat, etteivät he lastensuojelun asiakkainakaan olleet saaneet avohuollon tukitoimia, joita lainmukaisesti kuuluisi saada. Vanhemmat olivat Sandbergin (mt.) tutkimuksessa huolissaan siitä, ettei lastensuojelussa reagoida perheen huoleen ja hätään. Tästä näkökulmasta on positiivista, että lastensuojelun työntekijät tunnistavat esimerkiksi ADHD:n tekijäksi, joka voi aiheuttaa tukiperheen tarvetta.

Lastensuojelun ammattilaisten mukaan tukiperheessä käyvien lasten arki on joissain tilanteissa turvatonta ja kaoottista. Perheen päivärytmi on epäsäännöllinen eikä lapsi välttämättä pysty ennakoimaan päivän tapahtumia. Pirjo Korvela ja kumppanit (2014, 190–191) käyttävät kaoottisesta arjesta nimitystä *ajelehtiva arki*. *Ajelehtiva arki* on seurausta siitä, että vanhemmilla on heikko käsitys siitä, millaista on lapsen turvallista kasvua edistävä arki.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Tosiaan ne perheet ja lapset tulevat semmoisesta kaoottisesta, ylipäättänsä suurin osa minun asiakkaistani on semmoisia, jotka ovat kaoottisia. Niille arki, ne kyllä saa ne lapset ruokaa, mutta ei välttämättä samaan aikaan päivästä tai se ei ole välttämättä monipuolista tai jotain muuta. FRK1

Kaoottisen ja ajelehtivan arjen kuva on ristiriitainen myöhemmin kuvattavan tasaisen asiakkuuden ehdon kanssa. Se, miten tukiperheen tarjoaman tuen avulla voidaan vaikuttaa kaoottiseen arkeen, on kiinnostava kysymys. Tehtävä on haastava myös ammatilliselle perhetyölle, kuten Korvela ja kumppanit (2014, 198) toteavat.

Kolmannen ongelmaryppään muodostavat ongelmat, joiden omistajiksi nimetään koko perhe. Kyse on ongelmista, jotka näyttäytyvät perheenjäsenten keskinäisissä suhteissa sekä perheen sisäisessä ja ulkoisessa vuorovaikutuksessa. Tukiperhe näyttäytyy tällöin "aikalisä" -tyyppisenä ratkaisuna, jonka avulla pyritään parantamaan perheenjäsenten keskinäisiä välejä. Tukiperhe tuo etäisyyttä ja tauon kuormittavaan vuorovaikutussuhteeseen. Esimerkkinä mainitaan myös lapsen ja vanhemman *symbioottinen suhde*, jolloin tukiperhettä tarvitaan, jotta lapsi oppisi olemaan erossa vanhemmasta ja vanhempi lapsesta. Perheongelmiksi voidaan lukea myös viittaukset parisuhdeongelmiin, riitaiset suhteet sukulaisiin ja uusperheessä elämisen haasteet. Tyypillisin koko perhettä koskettava ongelma on hauras ja etäinen lähiverkosto, jota myös vanhemmat ja tukiperheet kuvasivat (myös Berg Eklundh 2010, 94; Regnér 2006; Andersson 2003, 91). Verkostoa saattaa olla, mutta suhteet ovat jännitteisiä. Työntekijöiden mukaan vanhempien ja lasten elämästä puuttuu sosiaalisia suhteita. Puuttuviksi verkoston jäseniksi nimetään isovanhemmat, muut sukulaiset, lapsen toinen vanhempi, turvalliset miehet ja turvalliset aikuiset. Turvallisten aikuisten ja turvallisen mieshahmon puuttumista lapsen ja vanhemman lähipiiristä pidetään erityisen ongelmallisena silloin, jos vanhempi on kuormittunut ja lapsen ja vanhemman välinen suhde on tulehtunut. Tällöin sekä lapsi että vanhempi ovat yksin.

ESIMIES 1: Yksinhuoltajaäiti tai isä ja väsynyt olemaan, jolta puuttuu läheisverkostoa, ettei ole niitä mummoja ja vaareja ja tätejä täällä. YH1

Perheen lähiverkostosta ei ole työntekijöiden mukaan aktivoitavissa tukea perheen arkeen (myös Regnér & Johsson 2006, 107). Lähiverkoston puuttuminen yhdistettynä muihin ongelmiin näyttäytyy siten yksinhuoltajuuden ohella keskeiseksi tukiperheen tarvetta selittäväksi tekijäksi.

Seuraavat lapsen ja vanhemman elämäntilannetta kuvaavat tekijät mainitaan aineistossa kerran tai kaksi vastauksina haastattelijana tekemiini kysymyksiin. Tällaisia ovat *perheväkivalta* ja *lapsen ihmissuhteiden katkoksellisuus*. Maahanmuuttajataustaisia perheitä ei aineistossa nimetty tukiperhetoiminnan kohderyhmäksi. Yhteishaastattelussa toinen esimiehistä vastasi, että tukiperheitä on tarjottu myös maahanmuuttajaperheille. Perheiden taloudellista tilannetta lastensuojelun ammattilaiset eivät sivunneet muutoin kuin toteamalla, että tukiperheet voivat tarjota lapsille sellaisia virikkeitä, joihin lapsen vanhemmalla ei vält-

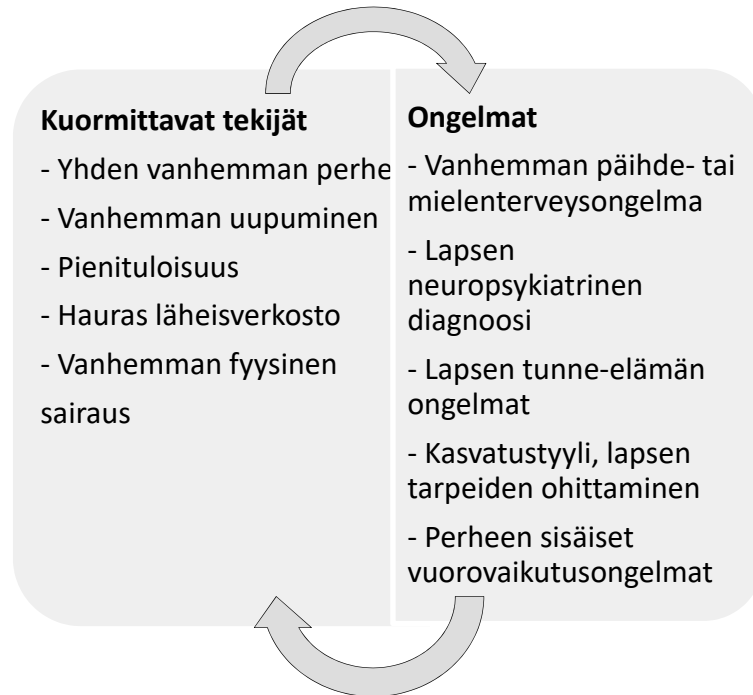
tämättä ole varaa. Esimerkkeinä mainittiin lomanvietto, harrastuksiin ohjaaminen ja uimahallikäynnit. Yksi työntekijöistä kuitenkin totesi, että *pienituloisuus* vaikuttaa perheen kokonaistilanteeseen.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Mä en ole tuota ajatellut, mutta nyt, kun mä mietin niin se voi olla yksi ongelma. Siis sillä lailla, että kyllähän monet meidän asiakasperheemme, niin kyllähän ne on tosi pienituloisia tai köyhiä, että se liikkuminen ja jossain lomilla käyminen ja tämmöiset niin ei niitä välttämättä, että ollaan sitten paljon siellä neljän seinän sisällä. Voi olla, että se ehkä sillä lailla paikkaa vähän semmoistakin, että sillä on joku semmoinenkin merkitys. FRK1

Asiakasperheen taloudellisella tilanteella kontekstuaalisena olosuhteena voi kuitenkin olla oletettua suurempi merkitys, jos tarkastellaan valtakunnallisia tilastoja. Ne osoittavat pienituloisuuden lisääntyneen erityisesti yksinhuoltajien kohdalla. Lisäksi huomattavan suuri osuus köyhyysrajan alapuolella elävistä lapsista kuuluu monilapsisiin tai yksinhuoltajaperheisiin (Salmi, Lammi-Taskula & Sauli 2014, 87; 91). Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että tukiperheen ja lapsen vanhemman taloudellinen tilanne eroaa huomattavalla tavalla. Lapsen vanhemman taloudellista tilannetta on luonnehdittu katastrofaaliseksi ja tukiperheen taloudellista tilannetta vakaaksi (Johnsson & Regnér 2003, 77–78; Regnér 2006).

Yhteenveto lapsen ja vanhemman kontekstista

Lapsen ja vanhemman kontekstista on tunnistettavissa useita kuormittavia tekijöitä sekä ongelmia, jotka selittävät tukiperheen tarvetta. Kuten luvun alussa totesin, vanhempien ja ammattilaisten käsitys on pääosin samankaltainen. Ammattilaisten tulokulma on kuitenkin laajempi ja kuvastaa yleisemmin sitä, millaisia ongelmia ja haasteita lastensuojelun asiakkaana olevilla perheillä on. Ammattilaisten käsityksen perusteella lapsi saa tukiperheen tyypillisesti tilanteessa, jossa perheen arkea kuormittavat vanhemman omat ongelmat, läheisverkosto on hauras, vanhempi on yksinhuoltaja ja perheen arki on haasteellista. Lapsen osalta tukiperheen tarve kiinnittyy ensisijaisesti lapsen sosiaalisiin suhteisiin sekä siihen, että lapsen elämästä puuttuu turvallisia ja merkityksellisiä aikuisia. Lisäksi on tyypillistä, että lapsella on psyykkistä oireilua, jota on hoidettu lastenpsykiatriassa. Analyysin perusteella lapsen ja vanhemman kontekstissa on monia kuormitustekijöitä, jotka haastavat sekä lasten että vanhempien hyvinvointia. Kuviioon 9 on koottu tukiperheen tarvetta aiheuttavat tekijät työntekijöiden, vanhempien ja tukiperheiden näkökulmasta.

KUVIO 9 Kuormittavat tekijät lapsen ja vanhemman kontekstissa

Ajelehtivan arjen käsite kuvaa hyvin kuormitustekijöiden yhteisvaikutusta. Arjesta tulee ajalehtivä, kun perheen voimavarat ovat niukat, rutiineissa on puutteita, ihmissuhteissa on ongelmia ja perheen sidokset kodin ulkopuolelle ovat vähäiset (Sekki & Korvela 2014, 229). Kyse on perheen arkisen hyvinvoinnin heikentymisestä, johon liittyy usein myös se, että talous ja perheenjäsenten mahdollisuus toteuttaa itseään ovat koetuksella (Törrönen 2012, 10; myös Larsen 2008; Regnér 2006). Kuormitustekijöiden lisäksi työntekijät ja osa vanhemmista nimesivät vakavampia ongelmia, jotka vaikuttavat lapseen ja vanhemman kykyyn toimia vanhempina. Se, että tukiperhe voidaan työntekijöiden käsityksen mukaan asettaa tilanteessa, jossa vanhemmalla on päihdeongelma, on lapsen hyvinvoinnin ja perusturvallisuuden turvaamisen näkökulmasta merkittävä asia. Tutkimukset osoittavat, että vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset jäävät usein yksin, ilman apua ja tukea (Roine, Ilva & Takala 2010, 12; myös Itäpuisto 2005; Sosiaali- ja terveysministeriö 2011). Toinen huomionarvoinen asia on, että vanhemman uupumus ja väsyminen nimetään ongelmaksi, johon tukiperhe voi vastata. Perustelen tätä sillä, että vanhemman uupumus näyttäytyy merkittävänä tekijänä esimerkiksi tilastoissa, joissa on tarkasteltu sijoitettujen lasten vanhempien taustoja. Heinon ja kumppaneiden (2016, 70) tutkimuksessa ilmeni, että lähes kaikki sijoitettujen lasten vanhemmat (89 %) olivat jossain määrin uupuneita ja jaksamattomia ja yli puolet lapsista (58 %) asui perheissä, joissa vanhempien uupumus ja jaksamattomuus olivat sijoituksen taustalla olevia syitä.

Lapsen ja vanhemman kontekstin tarkastelu osoittaa, että tukiperhetoiminnassa ei sen taustalla vaikuttavien ongelmien valossa ole kyse pelkästään vanhem-

malle tarjottavasta hengähdystauosta. Tukiperheen saavan lapsen ja vanhemman tilannetta kuvaavat tekijät ovat samankaltaisia kuin lapsen kodin ulkopuolisen sijoituksen taustalla olevat tekijät. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista lähes 60 prosenttia asui perheessä, jossa vanhemmalla oli mielenterveysongelma ja yli 40 prosenttia lapsista näki vanhemman alkoholinkäyttöä perheessään (Heino ym. 2016, 69). Erityisesti tilanteissa, joissa vanhemmalla on päihde- tai mielenterveysongelma, on arvioitava huolellisesti, onko tukiperheen tarjoama tuki lapsen ja vanhemman tilanteeseen nähden oikea-aikaista ja riittävää. Vanhemman jaksamista ja lapsen hyvinvointia uhkaavat ongelmat voivat olla vakavia, siksi perhe tarvitsee tukiperheen lisäksi myös muuta tukea¹³ (Berg Eklundh 2010, 205). Tukiperheen lisäksi perhe tarvitsee usein myös muita palveluita ja tukitoimia, kuten taulukko 4 osoittaa. On hyvä muistaa, että sitä rajaa, jonka ylittyessä lastensuojelu toimii yksittäisten perheiden tilanteissa ja tarjoaa tukiperhettä tukitoimeksi, ei voi määrittää etukäteen lapsen tai vanhempien joidenkin ominaispiirteiden, elämäntilanteen tai käyttäytymisen pohjalta. Kyse on aina valikoinnin prosessista, jossa työntekijä tekee arviointia edellä mainittujen asioiden yhdistelmästä. Esimerkiksi yksinhuoltajuus ei yksinään ole riittävä peruste lastensuojelun asiakkuudelle, vaan sitä tulkitaan suhteessa lapsen ja perheen sosiaalisiin verkostoihin, erilaisiin ongelmatilanteisiin sekä kriisejä tasapainottaviin tekijöihin. (Pösö 2010, 329; Laitinen & Väyrynen 2011.)

5.2 Tukiperhekonteksti

Ympäristö, jossa tukiperhe elää ja toimii, muodostaa Blomin ja Morénin (2007) kontekstiajattelua seuraten suoran tuen tarjoamisen kontekstin. Tämän kontekstin jäsentäminen on tarpeellista kahdesta syystä. Ensinnäkin konteksti kuvastaa niitä olosuhteita, joissa tukea tarjotaan ja joissa mekanismit joko aktivoituvat tai eivät. Toiseksi konteksti voi itsessään olla osa tukea. (Blom & Morén 2007, 155; Probst 2013, 700–701.) Toisin sanoen konteksti ei ole vain asiakkaiden elämään vaikuttava tekijä, vaan myös osa interventiota (Probst 2013, 696; Närhi & Matties 2016, 21). Kontekstuaalisilla olosuhteilla on kaikkien toimijoiden käsityksen perusteella merkittävä asema tukiperhetoiminnassa. Tukiperhekonteksti muodostuu fyysisestä, sosiaalisesta ja ajallisesta ympäristöstä, jotka kietoutuvat osaksi lapsen tukiperheessä saamaa tukea. Ne luovat olosuhteet niin lasten ja aikuisten väliselle kuin lapsen itsenäiselle toiminnalle.

---

¹³ Berg Eklundhin (2010, 209) mukaan tukiperheen rinnalla käytetään muita tukitoimia jopa siinä määrin, että voidaan tunnistaa tyypillisiä tukitoimien ketjuja.

5.2.1 Lapsiystävällinen fyysinen ympäristö

Kaikkien toimijoiden näkemys fyysisestä ympäristöstä rakentuu tukiperheen ja lapsen elinympäristön välisistä eroista käsin. Tukiperheen asuinympäristö on lapsen oman kasvuympäristön vastakohta, jota esimerkeissä edustaa kaupunki-mainen ympäristö. Lapsen asumismuodoksi määrittyy kerrostalo ja tukiperheen asumismuodoksi omakotitalo. Työntekijät kuvaavat tukiperheiden fyysistä ympäristöä niukasti, mutta sijoittavat sen tyypillisesti maaseutumaiseen ympäristöön tai taajama-alueelle. Maaseutumaiseen ympäristöön yhdistetään myös yhteisöllisiä piirteitä.

KOORDINAATTORI: ...aika paljohan näistä tukiperheistä asuu maalla, että tavallaan se maalla oleminen. Niin siellähän on monilla tosi isot pihat ja on kaikkea traktoreita ja pelit ja vehkeet. Ja tavallaan semmoista, mitä ehkä lapsi ei koe mitä kaupungissa on tai jos asutaan keskellä kaupunkia, niin kyllähän sillä on suuri merkitys sillä ympäristölläkin. FRK2

Fyysisen ympäristön erilaisuus vahvistuu, kun toimijat kuvaavat ympäristön lapselle tarjoamia toimintamahdollisuuksia. Tukiperheen ikkunasta avautuva maisema on avara, lasta ulos houkutteleva ja kiinnostava. Fyysinen ympäristö on lapselle ihanteellinen ja luonnonläheinen. Parhaimmillaan se on yhtä virikkeellinen ja luokseen kutsuva kuin Peppi Pitkätossun Huvikumpu, kuten yksi vanhemmista totesi.

VANHEMPI 1: Ja, niin paikkanahan se on oikeestaan aika mahtava silleen lapsille, että se on ihan erilainen ympäristö, kun tää. Siellä on peltoja.

Tukiperhe ei tarjoa lapselle vain ihmissuhdetta, vaan myös *lapsiystävällisen* ympäristön. Ympäristön lapsiystävällisyys havainnollistuu parhaiten lasten kuvattaessa omaa toimintaansa tukiperheessä. Lapset ottavat tukiperheessä ollessaan ympäristön tarjoamat mahdollisuudet ja vapaudet käyttöönsä. Tukiperheen lähiympäristö on lasten näkökulmasta turvallinen, koska siellä voi liikkua itsenäisesti.

LAPSI: Ja kesällä me hypitään siellä trampalla ja sit me saa, sitten me tota pelataan jalkapalloa ja sitten pimeällä ollaan ulkona piilosta tai sitten semmoista säilyttelyleikkiä... että laittaa taskulampun päälle ja laskee kymmeneen ja huutaa, että ei oo pakko huutaa, voi vaan tulla sieltä sit ja jos toinen ei näe sitä pimeellä, on siinä takana ja sit yhtäkkiä laittaa taskulampun päälle siinä, sitten on jäänyt kiinni.

ANU-RIINA: Okei joo joo onks se semmonen leikki mitä te leikitte täällä kotonakin vai se on?

LAPSI: ...ei...siellä on helpompi, kun täällä on katuvalot.

Kyttä, Broberg ja Kahila (2009, 8) ovat määritelleet lapsiystävällisen ympäristön keskeisiksi tekijöiksi sen lapselle tarjoamat itsenäisen liikkumisen mahdollisuudet sekä lasten itse ympäristöstä löytämät tarjoumat eli toimintamahdollisuudet.

Lapsiystävällinen ympäristö on lasta aktivoiva ja lapsen toimintakykyä vahvistava. Tukiperheiden käsitystä fyysisestä ympäristöstä määrittää omakotitalo asuimuotona sekä tyytyväisyys ja kiinnittymineen omaan asuinympäristöön. Kaikki tutkimukseen osallistuneet tukiperheet asuivat omakotitalossa, kuten myös ne kaksi tukiperhettä, jotka eivät osallistuneet tutkimukseen. Omakotitalossa asuminen merkitsee tukiperheiden näkökulmasta ensinnäkin sitä, että kodissa on tilaa lapsille. Tukiperheiden on helppo tehdä nukkumisjärjestelyjä sekä järjestää lapselle oma soppi perheen kodissa. Myös vanhempien näkemyksen mukaan tukiperheen kodissa on yleisesti ottaen enemmän tilaa kuin perheen omassa kodissa. Esimerkiksi lapsella saattoi olla käytössään oma huone, mitä hänellä ei aina ollut omassa kodissa. Kaikki tukiperheet kuvaavat pihan ja lähiympäristön tarjoamia mahdollisuuksia ulkoiluun ja retkeilyyn. Lasten on helppo liikkua ja leikkiä niin sisällä kuin ulkona. Myös tukiperheiden käsitys on, että ympäristö on lapsiystävällinen. Kiinnostavaa tukiperheiden kuvatessa fyysistä ympäristöä on sen sulautuminen tukiperheen kodin jatkeeksi ja osaksi sitä tukea, jota lapsi tukiperheessä ollessaan saa.

TUKIPERHE 2 NAINEN: Niin ja ehkä se mitä lapsille, jos ajattelee mitä niille, ehkä tämä ympäristö sillain, että on tähtitaivas, kun ei ole katulamppuja ja muuta, että siinä on semmoista vähän erilaista. Tai lähdetään pellolle tai tuonne metsään, laskemaan suksilla mäkeä tai jotakin erilaista.

Lasten näkökulmasta tukiperheen fyysinen ympäristö ei ole merkityksetön. Lapset kuvasivat haastatteluissa tukiperheen kotia ja asuinympäristöä tarkasti. He tunsivat tukiperheen kodin ja pihapiirin hyvin. Lasten kertoman perusteella syntyi vaikutelma, että heille oli muodostunut paikkasuhde tukiperheen kotiin ja asuinympäristöön (vrt. Jack 2010, 415; myös Ritala-Koskinen 2018). Lapsille oma nukkumapaikka oli merkityksellisen ja he arvostivat sitä. Kolme lapsista näytti haastattelussa valokuvan, jonka oli ottanut omasta nukkumapaikastaan tai huoneesta, jonka koki omaksi paikakseen tukiperheen kodissa. Se, että lapsella oli fyysisesti oma paikka tukiperheen kodissa, oli lapselle tärkeää. Myös tukiperheet kokivat, että tukiperheen fyysiseen ympäristöön liittyvät asiat ja tavarat olivat lapsille merkityksellisiä. Lapset kiinnittivät huomiota tukiperheen kotiin ja asetuivat sinne.

TUKIPERHE 4 NAINEN: Se oli jotenkin kiehtovaa, mitenkä kauhean tärkeätä semmoiset esteettiset asiat olivat pojille. Ne niin kun, kauhean tärkeitä kaikki kauniit jutut ja, semmoiset, kynttilöitä ne tykkäsivät aina laittaa ja, kaiken piti olla silleen nätisti...

Kyse on siitä, että lapsille syntyy tukisuhteen aikana tunteita ympäristöä ja paikkaa kohtaan, jossa he kokevat olonsa turvalliseksi ja johon liittyy positiivisia kokemuksia (Jack 2010).

5.2.2 Perheen ympärille rakentuva sosiaalinen ympäristö

Sosiaalisena ympäristönä tukiperhekonteksti määrittyy toimijoiden kuvauksissa *perheympäristöksi*, koska lapsi viettää aikaa toisessa perheessä. Perheenjäsenet luovat yhdessä sen sosiaalisen ympäristön, jossa lapsi viettää viikonloppua. Vanhempien käsitys perheympäristöstä rakentuu sen ympärille, että tukiperhe on tavallinen perhe, jossa asiat ovat kunnossa. Perheympäristöä määritellään niiden tekijöiden kautta, joita omasta elämästä puuttuu, mutta joita tukiperheellä on. Tukiperheen elämäntilanne on *vakaa* eivätkä olosuhteet jatkuvasti muutu. Vakautta kuvastaa vanhempien mukaan myös tukiperheen taloudellinen tilanne. Vanhempien näkemykset perheympäristöstä ovat myönteisiä ja tukiperhettä ihannoivia. Perheympäristö rakentuu hyvin toimivista kahden sukupolven ja sukupuolen välisistä suhteista (vrt. Krok 2009, 94). Tukiperhevanhempien kuvailaan olevan jaksavia ja läsnä olevia, kun taas vanhemman omaa toimintaa värittää uupumus ja rajoista lipsuminen. Perheympäristölle tyypillinen ominaisuus on, että aikuisilla on jämäkkyyttä ja tukiperheessä on rajat. Vanhempien käsitys perheympäristöstä heijastaa ydinperheideologiaa, jossa hyvän vanhemmuuden ajatellaan syntyvän ydinperheessä (Krok 2009; Vuori 2001). Vanhempien näkökulmasta tukiperhe tarjoaa perheympäristön, jonka lähtökohtana on *ydinperhe* perhemuotona, mikä tarjoaa hyvän kasvatuksen ja elämän edellytyksiä (May 2001).

Lastensuojelun ammattilaisten käsitys perheympäristöstä rakentuu sen ympärille, että siellä lapsi voi olla lapsi. Perheympäristö syntyy tukiperheen aikuisten ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta, aikuisten ja lasten yhteisestä toiminnasta sekä niistä tavoista ja rutiineista, joilla lapsista pidetään tukiperheessä huolta. Myös työntekijöiden käsitys rakentuu ideologisesti ydinperheen sekä sen ympärille, miten ”hyvä perhe” toimii ja millaisen kasvuympäristön se tarjoaa lapselle (Regnér & Johnsson 2003, 133).

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 4: Mä ajattelen tätä kuvaa ((isä työntää veneen vesille, äiti ja kaksi lasta istuvat jo veneessä)) sillä lailla, kun nämä menevät tässä veneessä lapset ja niillä on turvaliivit...Tota jotenkin ehkä semmoinen ohjatumpi toiminta ja semmoinen, mitä tukiperheet kuitenkin myös tekevät, että on suunniteltu ja otettu huomioon kaikki. Vaikka jossakin tämmöisessä ihan yksinkertaisessa tilanteessa, että siinä on ajateltu, että miten kaikilla on hyvä olla...FRK2

Sitaatti havainnollistaa perheympäristön rakentumisen aikuisten toiminnasta käsin. Perheympäristö on *turvallinen*, siellä on rajat ja siellä huomioidaan kaikkien osapuolten hyvinvointi. Tukiperhetoiminnassa tukea tarjotaan perheympäristössä, jonka muodostavat useimmiten vanhemmat ja lapset. Jos tukiperheessä ei ole lapsia, perheympäristön kuvaus rakentuu toimivan parisuhteen ympärille. Sosiaalisen ympäristön osalta kartoitin haastatteluissa myös tukiperheiden verkostoa, koska olin kiinnostunut siitä, avautuuko tukiperheen kautta linkkejä laajempaan sosiaaliseen verkostoon. Regnérin ja Johnssonin (2003, 59) tutkimuksen mukaan tukiperheillä on yleensä hyvät sekä toimivat suhteet sukulaisiin, ja he

ovat tyytyväisiä omaan sosiaaliseen verkostoonsa. Tukiperheiden kuvausten perusteella heillä on monenlaisia sosiaalisia verkostoja. Esimerkiksi maaseudulla asuvat tukiperheet nimesivät naapuruston ja kyläyhteisön merkityksellisiksi verkostoiksi, joiden kanssa oltiin tekemisissä myös silloin, kun tukilapset ovat vierailulla. Lisäksi mainittiin seurakunta, lähisukulaiset, aikuiset lapset ja kummilapset.

TUKIPERHE 2 MIES: Muutaman kerran on sitten, tuossa on iso nurmikko ja jalkapallomaaleja, sinne kutsuttiin kaikki naapurit. Tuolla on vielä kilometrin päässä lisää lapsia, niin ne kaikki pelasivat tässä yhden lauantaipäivän.

Myös lapset ja vanhemmat nimesivät useita tukiperheen lähipiiriin kuuluvia henkilöitä, joita lapset olivat tavanneet tukiperheessä ollessaan. Tukiperheen verkoston tarkastelu osoittaa, että perheympäristöä ympäröi laaja sosiaalinen verkosto. Tukiperheillä on sosiaalista pääomaa, joka ilmenee suhteina, ryhmäjäsennyksinä ja sosiaalisina verkostoina. Lapsilla on tätä kautta mahdollisuus päästä osalliseksi myös laajemmasta verkostosta.

5.2.3 Viikonloppu ajallisena kontekstina

Työntekijäaineistossa identifioitui myös kolmas toiminnan ajankohtaa havainnollistava kontekstuaalinen olosuhde. Tukiperhekontekstia määrittää toiminnan ajoittuminen *viikonloppuun*, joka muodostaa toiminnalle ajallisen kontekstin. Se tarkoittaa sitä, että lapsen tukeminen tapahtuu osana tukiperheiden viikonloppunviettoa ja vapaa-aikaa. Se, millaisia asioita tukiperheen viikonloppunviettoon kuuluu, on tuen sisällön rakentumisen kannalta merkityksellistä. Viikonloppu laajentaa ajallisena kontekstina lapsen kokemusmaailmaa toisella tavalla kuin esimerkiksi päivävierailu. Lapsen on helpompi päästä osalliseksi perheympäristöstä, kun vierailu kestää yön yli. Lisäksi viikonloppu virittää ajallisena kontekstina odotuksia tuen sisällöstä.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Minun mielestäni yöpyminen tekee siitä nimenomaan sellaisen ehjän kokonaisuuden, koska jos ne olisivat päiväkäyntejä, niin se voisi olla aika levotonta eikä siinä pääsisi samalla tavalla sisälle siihen toisen perheen arkeen. Se lapsi olisi vaan vierailulla siellä. FRK3

Viikonloppu tuottaa otollisia tilanteita lapsen ja aikuisen väliselle vuorovaikutukselle. Työntekijöiden mukaan tukeminen tapahtuu viikonloppuun kuuluvien tapahtumien ja yöpymisen rytmittäminä kohtaamisina. Keräsen (2004, 72) mukaan yöpyminen on lapsen toimijuutta vahvistava elementti erityisesti silloin, jos lapsen ja vanhemman suhde on tiivis ja lapsi tarvitsee kokemuksia vanhemmasta erillään olemisesta. Viikonloppuun tukiperhetoiminnan ajallisena kontekstina liittyy myös turvallisuus. Tukiperheessä vietetty viikonloppu on lapselle huolista vapaata aikaa.

5.2.4 Turvallinen tukiperhekonteksti

Tukiperhekontekstin tarkastelu tuottaa varsin idealistisen ja ihanteellisen kuvan niistä olosuhteista, jotka tukiperhe tarjoaa lapselle. Tukiperheillä on voimavaroja, joita he tarjoavat fyysisen ja sosiaalisen ympäristön muodossa lapsen käyttöön. Lapsen ja vanhemman konteksti sekä tukiperhekonteksti asettuvat jännitteeseen suhteeseen. Tukiperhekonteksti edustaa ”lapselle hyvää ja lapsiystävällistä”, lapsen ja vanhemman konteksti puolestaan määrittyy ”lasta vähemmän aktivoivaksi”. Tästä seuraa helposti kontekstien välisten erojen korostuminen. On kuitenkin hyvä huomioida, että kaikki tukiperheet eivät asu maalaismaisessa ympäristössä tai omakotitalossa eikä se ole tukiperhetoiminnan edellytys. Kun kontekstien välisiä eroja lähestytään toisesta näkökulmasta, on merkittävää se, että tukiperhekontekstilla on lapsen toimijuutta vahvistavia ominaisuuksia. Lapsiystävällinen tukiperhekonteksti tarjoaa parhaimmillaan lapselle uusia mahdollisuuksia ja virikkeitä. Lapsen kannalta taas on tärkeää, että lapsella on tukiperheessä oma paikka. Se, että viikonloppu määrittyy tukiperhetoiminnan ajalliseksi kontekstiksi, vahvistaa tulkintani mukaan sitä, mikä on tukiperheelle tukitoimena erityistä ja mikä erottaa sen muista avohuollon tukitoimista. Lapsi viettää tukiperheessä kokonaisen viikonlopun. Tästä syystä tärkeäksi muodostuu se, miten tukiperhe viettää vapaa-aikaa ja millaisista asioista viikonlopun vietto rakentuu. Sosiaalisena ympäristönä tukiperhekonteksti rakentuu perheympäristöstä, joka todentuu myös tukiperhe-nimikkeessä. Kyse on siitä, että lapsi viettää aikaa toisessa perheessä ja lasta tuetaan perheessä. Siihen, että kuva perheympäristöstä muodostuu ydinperheideologian ympärille, on hyvä kiinnittää huomiota, jotta toiminnassa ei suljeta ulos yhden aikuisen tai yhden vanhemman eikä pariskuntia. Ydinperheen ympärille rakentuvaa määrittelyä on siksi tarpeen laajentaa, kuten ammattilaiset tekevät, siihen suuntaan, että perheympäristö tarkoittaa turvallista ja vakaata ympäristöä.

5.3 Lastensuojelukonteksti ja tukiperhetoiminnan käyttöteoria

Tukiperhetoimintaa toteutetaan lastensuojelukontekstissa, joka sisältää lastensuojelun ammattilaisten käyttöteorian tukiperheestä lastensuojelun tukitoimena (jatkossa tukiperhetoiminnan käyttöteoria). Tukiperhetoiminnan käyttöteoria tiivistää työntekijöiden käsityksen siitä, millaisesta tukitoimesta on kyse, millaisiin oletuksiin tukitoimen toteuttaminen perustuu, mihin tukitoimen vaikuttavuus perustuu ja mitkä ovat toiminnan tavoitteet. Tiivistetysti käyttöteoria tarjoaa vastauksen kysymykseen, miten tukitoimen avulla pyritään vaikuttamaan lapsen ja vanhemman elämäntilanteeseen.

5.3.1 Tukitoimen luonne ja sen asettamista ohjaavat ehdot

Lastensuojelun ammattilaisten mielikuvat ja käsitykset tukiperhetoiminnasta ovat myönteisiä. Tukitoimi on helppo ottaa puheeksi asiakasperheen kanssa, koska se määrittyy ihmisten väliseksi yhteistoiminnaksi ja viranomaislähtöisen tuen vastakohtaksi. Positiivinen mielikuva tukiperhetoiminnasta rakentuu vapaaehtoistoiminnan ja tasavertaisuuden ympärille. Se, että perheet kohtaavat toisensa vertaistalossa, tuottaa myönteisen lähtökohdan tuen tarjoamiselle. Myönteinen käsitys tukitoimesta on välittynyt myös asiakkaille ja näyttäytyy työntekijöille asiakkaiden toiveina saada tukiperhe.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: ...kun asiakkaillekin markkinoi niin siinä tulee jotenkin mukaan sellainen erilainen puhe ja äänensävy, kun kertoo tukiperhetoiminnasta. FRK1

Lastensuojelun ammattilaisten näkökulmasta tukiperhe on *asiakastyön väline*. Toisin sanoen tukiperheellä on sosiaalityöntekijälle välineellinen arvo. Tämä välittyy puheenvuoroissa, joissa kuvataan helppoutta ottaa tukitoimi puheeksi ja siinä, miten tukiperhe määrittyy tarjolla olevaksi palveluksi. Tukiperhe on sosiaalityöntekijälle resurssi, jonka voi aktivoida tietyissä tilanteissa. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tukiperhe voi kriisitilanteissa olla myös mahdollinen sijaishuoltopaikka, mikä kuvastaa sitä, että tukiperhe joustaa ja soveltuu käytettäväksi lastensuojeluprosessin eri vaiheissa.

Ensimmäinen tukitoimen luonnetta kuvaava oletus on, että tukiperhe on *kannatteleva* tukitoimi, joka vahvistaa perheen ympärillä olevaa palvelukokonaisuutta. Tukiperheen tehtävä on kannatella lasta ja vanhempaa haastavan elämäntilanteen yli. Tukitoimen kannattelevaa luonnetta havainnollistavat myös ne ajalliset määreet, joilla sitä kuvataan. Tukitoimi määrittyy kestoltaan pikemminkin pitkäaikaiseksi kuin lyhytaikaiseksi, mutta tuen kestoa ei suoraan määritellä. Aiemmissa julkaisuissa tai ohjeissa ei myöskään rajata tukisuhteen kestoa muutoin kuin toteamalla, että suhteen jatkumista arvioidaan puolivuositain tai vuosittain.

ESIMIES 1: ... monivuotisena tukiperhetoiminnalla saadaan menemään sen vaikean ajan, kun lapset on siinä iässä... että tämä voi olla hyvinkin pitkä prosessi ja sillä saadaan tämä asia hoidettua, muuten se voisi johtaa romahdukseen. YH1

Tukiperheen määrittäminen kannattelevaksi tukitoimeksi kuvastaa vapaaehtoistyön asemaa lastensuojelussa viranomaistoimintaa täydentävänä toimintana. Vapaaehtoistoiminnan ensisijaisena tavoitteena on saada aikaan myönteisiä vaikutuksia sen piirissä olevien yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen arjessa ja elämässä (Moilanen 2015, 116).

Tukitoimen asettamista ohjaava ensimmäinen ehto on, että perheelle tarjotaan *samanaikaisesti muita tukitoimia*. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että perheellä on tukisuhteen aikana myös muita avohuollon tukitoimia ja heille tarjotaan myös muita lapsiperheille tarkoitettuja palveluita. Tyypillisimpinä tukiper-

heen rinnalla käytettävänä tukitoimina mainitaan perhetyö, taloudellinen avustaminen, perheneuvola, siivousapu, A-klinikka ja avohuollon sijoitus. Tukiperhe ei siten näyttäydy ammattilaisten käsityksissä vankkana tukitoimena, mikä on yhdenmukainen tukitoimen kannattelevan luonteen kanssa. Muiden tukitoimien tarvetta perustellaan sillä, että tukiperheen ei ole tarkoitus saada aikaan muutoksia perheen tilanteessa ja lapsinäkökulmalla.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Mä ajattelen, että parhaiten on kokenut tai hyötynyt ne lapset, että se tukiperhe ei ole ollut se ainut tukimuoto, vaan että lapsi on voinut suhteellisen huolettomana mennä viettämään sitä tukiviikonloppua, mutta se tietää, että sen ei tarvitse murehtia, että mitä siellä kotona tapahtuu, vaan myös vanhemmille on se tuki. FRK1

Samanaikaisesti tarjottavien tukitoimien ja palveluiden merkitys korostuu työntekijöiden mukaan silloin, kun vanhemmalla on päihdeongelma. Tukitoimen kannatteleva luonne ilmenee myös toisen tukitoimen asettamista ohjaavan ehdon kohdalla. Tukitoimen asettamista ohjaava ehto on, että *lastensuojelun asiakkuus kehittyy myönteiseen suuntaan*. Toisin sanoen sosiaalityöntekijän tulisi pitää todennäköisenä sitä, että tukiperhe tukitoimena edistää perheen tilanteen vakaantumista ja tukee lapsen kehitystä.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...ja mulla on semmoinen kokemus, että sit se vahvistaa sitä hyvää kehitystä... FRK3

Tukiperhe ei ole lastensuojelun viimeinen oljenkorsi, muttei myöskään lastensuojeluprosessin ensimmäinen askel. Tukiperheissä käyvien lasten lastensuojelun asiakkuuden laatua kuvastaa pikemminkin asiakkuuden mahdollinen päätyminen kuin sijaishuoltoon siirtyminen. Lähtökohta tukiperhetuen tarjoamiselle on siten työntekijöiden käsityksen mukaan positiivisesti virittynyt.

Toinen tukitoimen luonnetta kuvaava oletus on, että tukiperhe on *ennaltaehkäisevä* tukitoimi. Ennaltaehkäiseväksi tukitoimen tekee ammattilaisten mukaan se, että tukitoimea tarjotaan yleensä lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa. Erityisesti esimiehet ja koordinaattori mieltävät tukiperheen kevyeksi tukimuodoksi, jonka avulla perheitä voidaan tukea varhaisessa vaiheessa. Käsitys tukiperheestä ennaltaehkäisevänä tukitoimena kuvastaa tukitoimen funktiota sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna.

ESIMIES 1: Semmoista aika kevyttä lastensuojelullista (.) ennalta estävää tai nythän pitää olla varhaisen tuen toimintaa, on tukiperhetoiminta, ei kauhean ammatillista. YH1

Tukiperheen ajatellaan ehkäisevän vankempien tukitoimien tarvetta, syrjäytymistä ja kriisien puhkeamista perheessä. Erityisen hyvin tukitoimen ajatellaan toimivan ennaltaehkäisevästi tilanteessa, jossa on yksinhuoltajavanhempi ja lyhytaikaisen kannattelun tarve. Toisin sanoen perheen tilanteessa ennakoidaan tapahtuvan muutos lyhyemmässä ajassa kuin lastensuojelun asiakkaiden kohdalla. Tukihenkilötoiminnan, kuten monien sitä muistuttavien toimintamallien, eksplisiittisiksi tavoitteiksi on Moilasen (2015, 100) mukaan asetettu lasten ja perheiden

hyvinvoinnin edistäminen, perheiden tukeminen lasten kasvatustehtävässä ja lasten ja nuorten sosiaalisten ongelmien ja riskien ennaltaehkäiseminen. Tästä näkökulmasta ennaltaehkäisevä on keskeinen tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa ohjaava käsite. Ehkäisevä lastensuojelu on kuitenkin vaikeasti määriteltävä ja rajoittava käsite (Moilanen 2006, 149). Tämä ilmenee myös siinä, miten sosiaalityöntekijät määrittelevät tukiperheen ennaltaehkäiseväksi tukitoimeksi.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...niin se asiakaskunta, se tilanne missä ne asiakkaat tulee niin se on isoja kriisejä, että ne asiakkuudet ei ole enää semmoisia, jos on joskus ollutkin niin tuota, että ne olisi jotenkin ennaltaehkäisevässä vaiheessa, vaan että me pystytään ottamaan asiakkaaksi vasta ihan meidän resursien takia siinä vaiheessa kun on aivan välttämätöntä. Ne tarvitsee korjaavaa lastensuojelutyötä. FRK1

Lastensuojelussa ei ole asiakkaana perheitä, joiden kanssa työskentelyä voisi kuvata otteeltaan ennaltaehkäiseväksi. Sen sijaan lastensuojelun asiakkaiden kohdalla ennaltaehkäisevä viittaa perheen tilanteessa havaittujen ongelmien vähentämiseen, lievittämiseen sekä työskentelyn tavoitteellisuuteen. Tällöin tukiperhe asettuu, kuten edellä on todettu, osaksi perheen kanssa tehtävää muutostyötä, jonka lisäksi se on lapsen elämään turvallisuutta tuova tekijä. Sosiaalityöntekijöiden näkemys viittaa siihen, että ehkäisevä ymmärretään laajemmin lastensuojelun toimintaa ja toimintatapoja läpäiseväksi periaatteeksi (Törrönen & Vornanen 2004, 156; 159). Lastensuojelun ehkäisevä työ sisällyttää itseensä oletuksen siitä, että tiedetään, mitä halutaan välttää ja mitä halutaan edistää. Ehkäisevä työ voi kohdistua subjektiivisten hyvinvoinnin vajeiden ehkäisemiseen ja hyvän elämän edellytysten turvaamiseen, jollaiseksi sosiaalityöntekijät tukiperheen lastensuojelun tukitoimena tulkintani mukaan mieltävät. (Mt. 159; 165.)

Kolmas tukitoimen asettamista ohjaava ehto on, että *lastensuojelun asiakkuus on tasaisessa vaiheessa*. Tukiperhesuhde voidaan aloittaa, jos perheen tilanne on vakaa tai vakiintumassa. Tukiperhettä ei tarjota silloin, kun perheessä on akuutti kriisitilanne (vrt. Pekkarinen 2016, 119).

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 4: ...Ei tule tosiaan mieleen, että olisi semmoinen kauhean kriittinen vaihe, että se olisi siihen mikään keino...FRK1

Myös tasaisen asiakkuuden vaihe ehto kuvastaa tukitoimen kannattelevuutta. Tukiperheen kannalta tasaisen asiakkuuden vaiheen ehto on merkittävä, koska tukiperhe on maallikkotoimija, joka tarjoaa tukea omassa kodissaan. Myös lapsen vierailuista sopiminen ja niiden toteutuminen edellyttävät, että lapsen ja vanhemman tilanne on riittävän vakaa. Neljäs tukiperheen asettamista ohjaava ehto on, että *työntekijä tuntee asiakasperheen tilanteen* hyvin. Tällä tarkoitetaan sitä, että sosiaalityöntekijän on kyettävä arvioimaan, millaista tukea lapsi ja vanhempi tarvitsevat, miksi he voisivat hyötyä tukiperhetuesta ja miten perhe pystyy sitoutumaan yhteistyöhön tukiperheen kanssa. Esimerkiksi asiakasperheen muuttoalttius on tekijä, joka työntekijän tulisi selvittää arvioidessaan tukiperhetarvetta.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...Eikä ole kysymys semmoisesta, että yhtäkkiä löytyy paikka, johon lapset voi lykätä vähäksi aikaa, että se ei ole ajatus, että se on niin, että se tarkoittaa silloin sitä, että meille on tullut jonkinlainen käsitys sen perheen tilanteesta. FRK1

Myös lapsen huoltajuuteen liittyvistä seikoista työntekijän tulisi olla tietoinen. Asiakasperheen tuntemisessa on kyse sen varmistamisesta, että asiakasperhe kykenee sitoutumaan toimintaan eikä perheen tilanne ole kriisiytymässä. On hyvä huomata, että asiakasperheen tunteminen on yhteinen ehto kaikkien avohuollon tukitoimien asettamiselle. Tuen tarjoaminen perheelle edellyttää aina huolellista taustatekijöiden selvittämistä ja arviointia (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Viidenneksi tukitoimen asettamista ohjaavaksi ehdoksi määritetty *suunnitelmallisuus*. Suunnitelmallisuutta havainnollistaa esimerkiksi se, että vanhemman edellytetään täyttävän tukiperhehakemus riippumatta siitä, aktivoituuko asia työntekijän ehdotuksesta vai vanhemman omasta toiveesta. Sen, miten perheet tutustuvat toisiinsa, on myös tapahduttava suunnitelmallisesti.

KOORDINAATTORI: Joo tai siinä välissä sitten tulee vielä semmoiset tutustumiskäynnit, että molemmat perheet käy toistensa kotona ja niissä sitten näillä käynneillä tavallaan, se on ihan semmoinen tutustuminen, että perhe kertoo vähän siitä omasta taustastaan ja historiikista ja mikä se tukiperheen tarve ja idea heidän mielestään on ja sitten taas tukiperhe kertoo, että miksi he on hakeutunut tämmöiseen toimintaan ja sitten he ihan kertoo siitä omasta arjesta ja päivärytmistä, mihin ne pystyisi sen lapsen kohdalla vastaamaan ja mitä tarjoamaan. FRK2

Myös maininnat aloitus- ja seurantapalavereista kuvastavat suunnitelmallisuutta tukitoimea ohjaavana ehtona. Suunnitelmallisuus on selkeästi yhteydessä lastensuojelulain säädöksiin avohuollon työskentelyn suunnitelmallisuudesta ja siihen, että tukitoimet on kirjattava asiakassuunnitelmaan (Lastensuojelulaki 417/2007; 30 §, 36 §). Myös laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/200) 7 § velvoittaa laatimaan palvelu- ja hoitosuunnitelman. Asiakassuunnitelmassa kuvataan ne olosuhteet ja asiat, joihin tukitoimilla pyritään vaikuttamaan. Viimeinen kuudes ehto on *sitoutuminen*, joka vaikuttaa tukisuhteen toteutumismahdollisuuksiin. Tukisuhde ei toimi ilman osapuolten sitoutumista, koska tukiperheikäynnit eivät toteudu ilman sitä. Vapaaehtoistyötä käsittelevissä tutkimuksissa sitoutuminen määritellään yleensä toiminnan kestona ja/tai vapaaehtoistyöhön käytettynä aikana (Utti 2009, 26). Myös tukiperhetoiminnan kohdalla sitoutumista voi lähestyä ajallisesti. Tukiperhetoiminta edellyttää tukiperheeltä kuukausittain säännöllistä yhden viikonlopun pituista sitoutumista. Vanhemmalta sitoutuminen edellyttää puolestaan ennakoitukykyä, tulevaisuuteen suuntautumista ja suunnittelua.

KOORDINAATTORI: ...tämä tukimuoto tavallaan vaatii sitä, että se asiakas kykenee semmoiseen pitkäjänteiseen yhteistyöhön ja sitoutumaan niihin pelisääntöihin, mitä tavallaan tämä tukitoiminta vaatii. FRK1

Tukisuhteessa sitoutuminen konkretisoituu kaikkien toimijoiden kykynä toimia yhteistyössä. Vanhempi sitoutuu tekemään yhteistyötä tukiperheen kanssa, tukiperhe taas sitoutuu ottamaan lapsen kotiinsa säännöllisin väliajoin. Sosiaalityöntekijä puolestaan sitoutuu seuraamaan prosessia ja tukemaan tukiperhettä.

Tukiperheen luonnetta tukitoimena kuvastaa myös sen määrittäminen *tietoa tuottavaksi*. Sosiaalityöntekijät saavat tukisuhteen aikana uutta tietoa ja palautetta lapsen tilanteesta. Tukiperhe tuo uuden näkökulman perheen tilanteeseen kohdatessaan lapsen säännöllisesti viikonlopun aikana erilaisissa arkisissa tilanteissa. Saamansa tiedon perusteella sosiaalityöntekijä voi esimerkiksi lisätä tai vähentää tukitoimia.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 4: ...se asettaa monesti asioita oikeisiin mittasuhteisiin. Meillä saattaa olla lapsen tai vanhemman kertoma joistakin tilanteista ja asioista, että kuinka hyvin kaikki on tai kuinka kauhean raskasta kaikki ja siten siihen tulee tukiperheen kertomus, että se saattaa tosi positiivisella tavalla myös vaikuttaa ja avata työntekijän silmiä, samoin kuin vanhemmalle. FRK1

Työntekijöiden mukaan tukiperheeltä saatava tieto ja palaute on positiivinen asia myös vanhemmalle. Tukiperheen antama palaute vahvistaa vanhempaa ja tarjoaa uusia näkökulmia vanhemmuuteen. Tukiperhetoiminnassa syntyvä tieto nähdään positiivisena, perhettä vahvistavana ja tukevana asiana. Tieto vaikuttaa ammattilaisten kuvausten perusteella syntyvän ja välittyvän luontevasti osana tukiperheen, sosiaalityöntekijän ja lapsen vanhemman välistä vuorovaikutusta. Tukiperhettä ei kuitenkaan käytetä "lausuntoautomaattina", kuten yksi sosiaalityöntekijöistä huomauttaa.

Viimeinen tukitoimea luonnehtiva oletus on, vaikka kyse on kannattelevalta tukitoimesta, että tukitoimi on aina *tavoitteellinen*. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tukisuhteelle asetetaan tavoitteet. Sosiaalityöntekijän näkökulmasta tavoitteellisuus tarkoittaa yhteistä näkemystä siitä, miksi ja mihin tukiperhettä tarvitaan ja mihin tukitoimen avulla pyritään. Sosiaalityöntekijöiden näkökanta on, että tavoitteiden tulisi olla melko väljiä, mutta suuntaa antavia. Väljien tavoitteiden lisäksi voidaan määritellä arjen toiminnan tasolla saavutettavissa olevia konkreettisia tavoitteita. Ne luovat perustan positiivisten vaikutusten aikaansaamiseksi lapsen ja vanhemman tilanteessa ja auttavat osapuolia asettumaan tukisuhteeseen.

KOORDINAATTORI: ... Koska monesti ne itsekin toivoo ne tukiperheet, että jos on jotakin mihin voi erityisesti kiinnittää huomiota tai arjessa, jos joku vaikka nukkumaanmeno on hankalaa tai jos vaikka kotona on ollut vaikeata, kun lapsi ei rauhoitu nukkumaan...että niitä on mietitty niitä ongelmakohtia ja myös missä lapsi toimii ihan ok, että niitä voidaan vahvistaa ja lähteä tukemaan eteenpäin...FRK1

Koordinaattorin kokemus on, että tukiperheet eivät koe tavoitteiden ohjaavan toimintaa liikaa, vaan kokevat positiivisena asiana sen, että voivat esimerkiksi tukea lasta iltarutiinien hoitamisessa. Sosiaalityöntekijät kokevat tavoitteiden määrittelyn haasteellisemmaksi ja suhtautuvat siihen varautuneemmin, koska tukiperheet toimivat tehtävässään maallikon taidoin. Liiallinen tavoitteiden

määrä tai hyvin tarkkaan määritellyt tavoitteet voivat sosiaalityöntekijöiden mukaan sitoa ja yksipuolistaa tukiperheiden toimintaa. Tukiperhe määritellään toisin sanoen tavoitteiden ensisijaiseksi tulkitsijaksi. Sosiaalityöntekijöiden näkemystä tukee se, että maallikkotoimintaan perustavalle toiminnalle ei voida asettaa samanlaisia tavoitteita, kuten ongelmien ennaltaehkäiseminen, kriisitilanteen laukaiseminen tai tilanteen korjaaminen, kuin esimerkiksi perhetyölle (kts. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Tavoitteiden kirjaamisen tarpeeseen viittaa sen sijaan se, että tavoitteita nimettäessä määritellään samalla tukiperheen tehtävä (Berg Eklundh 2010, 108). Tukiperheiden ei tule joutua tilanteeseen, jossa he joutuvat itse määrittelemään tehtävänsä sisällön ja tarkoituksen, siksi että sitä ei ole selkeästi sanoitettu sosiaalityöntekijän toimesta (Johnsson & Regnér 2003, 108). Tästä näkökulmasta toiminnan tavoitteiden tarkastelu ja nimeäminen on tärkeää. Kaikilla osapuolilla on oltava selkeä käsitys siitä, mitä tukitoimen avulla tavoitellaan.

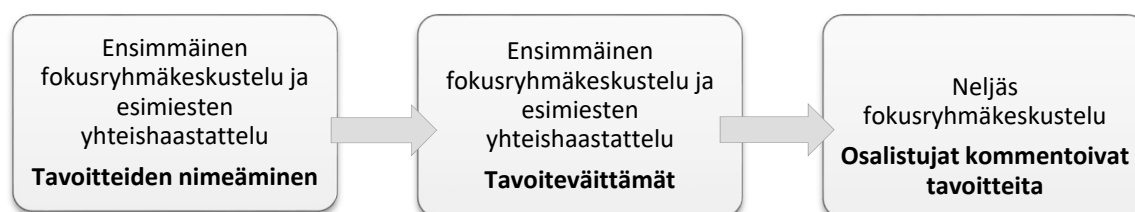
5.3.2 Tukiperhetoiminnan tavoitteet

Tarkastelen seuraavaksi lastensuojelun ammattilaisten näkemystä siitä, mitä tukitoimen avulla tavoitellaan, millaisia vaikutusketjuja halutaan saada aikaan ja miten tavoitteet voidaan saavuttaa. Toisin sanoen tavoitteet kuvaavat niitä vaikutuksia ja muutoksia, joita intervention avulla halutaan saada aikaiseksi perheen tilanteessa (Funnell & Rogers 2011, 168). Tavoitteet myös määrittelevät intervention fokuksen (Fraser ym. 2009, 56). Lastensuojelun ohjeistuksissa tukiperhetoiminnan tavoitteita on aiemmin määriteltä varsin niukasti. Terveiden ja hyvinvoinnin tutkimuslaitoksen ylläpitämässä Kasvun kumppanit -käsikirjassa tukiperhetoiminnan tavoitteeksi nimetään *lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen* (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019). Tavoite on yhteinen kaikille lastensuojelun tukitoimille. Tukiperhetoiminnan käsikirjassa tukiperhetoiminnan tavoitteet on määriteltä seuraavalla tavalla:

”Lastensuojelun avohuollon palvelujen tavoitteena on tukea perheitä niin, että he jatkossa selviytyvät omin voimavaroin. Tukiperhetoiminnalla tuetaan vanhempien jaksamista tarjoamalla heille mahdollisuus hengähtää. Lapselle tarjotaan tukiperheessä mahdollisuus saada uusia virikkeitä ja kavereita sekä kasvua ja kehitystä tukevia uusia aikuissuhteita. Tukisuhteet ovat aina yksilöllisiä, joten yksityiskohtaisemmat tavoitteet toiminnalle laaditaan aina tukiperhesuunnitelman teon yhteydessä.” (Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämisyksikkö 2012, 4.)

Käsikirjassa tukiperhetoiminnalle nimetään kolme tavoitetta. Ensimmäisenä tavoitteena on perheen voimavarojen vahvistaminen ja voimaantumisen. Toiseksi tavoitteeksi nimetään vanhemman jaksamisen tukeminen ja kolmanneksi lapsen kasvua ja kehitystä tukevien virikkeiden sekä ihmissuhteiden tarjoaminen. Kaikki kolme ovat yleisiä tavoitteita, jotka tuottavat väljän kuvan siitä, mihin toiminnalla pyritään. Tästä syystä pidin tärkeänä syventyä fokusryhmäkeskusteluissa kysymykseen siitä, mitä tukiperheen avulla tavoitellaan ja miten se tapahtuu. Tukiperhetoiminnan tavoitteisiin syvennyttiin erityisesti ensimmäisessä ja

viimeisessä fokusryhmäkeskustelussa ja ensimmäisessä esimiesten yhteishaastattelussa. Olen analysoinut tavoitteita käsittelevät aineisto-osiot vaiheittain saadakseni käsityksen siitä, miten tavoitteet ja niiden perustelut tarkentuivat prosessin aikana. Analyysivaiheet on esitetty kuviossa 10. Avaan tekstissä myös tavoitteiden perusteluja, koska ne havainnollistavat intervention logiikkaa eli sitä, miten tukiperheen ajatellaan tukevan lasta ja vanhempaa.

KUVIO 10 Tukiperhetoiminnan tavoitteiden analyysiprosessi

Tavoitteiden nimeäminen ja määrittely oli ammattilaisille haasteellinen prosessi. Tavoitteet ja intervention sisältö eli se, mitä lapselle ja vanhemmalle tarjotaan tukiperhetoiminnassa, kietoutuivat tiiviisti yhteen. Yhteen kietoutuminen osoitti kuitenkin sen, että ammattilaisilla oli näkemyksiä siitä, millaisia vaikutusketjuja tukitoimen avulla halutaan saada aikaan. Seuraavassa sitaatissa koordinaattori kertoo, miten toiminnan tavoitteita voisi esitellä tukiperheeksi haluavalle, mikä havainnollistaa tavoitteiden ja tuen sisällön yhteen kietoutumista.

KOORDINAATTORI: Mä ajattelin yksinkertaisesti, että mitä tässä on puhuttu, että sen perheen verkoston lisääminen, turvallisen arjen antaminen sille lapselle, sen vanhemman kasvatustehtävän tukeminen, jaksamisen tukeminen ja sitten varmaan tärkeimpänä se lapsen kohtaaminen, sen henkilökohtainen huomion ja ajan antaminen, hellyyden, sen lapsen kuuntelu, kohtaaminen sillä tasolla, antaa sitä aikaa riittävästi. FRK1

Sitaatissa verkoston vahvistaminen, turvallisen arjen kokemuksen tarjoaminen lapselle, lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus sekä ajan antaminen lapselle kuvastavat intervention sisältöä. Verkoston vahvistaminen vastaa tavoitteeseen tukea vanhemman jaksamista ja vanhempaa kasvatustehtävässä. Turvallisen arjen tarjoaminen, lapsen kohtaaminen, kuuntelu ja huomioiminen puolestaan kiinnittyvät tavoitteeseen lapsen kasvun ja kehityksen sekä perusturvallisuuden tunteen vahvistamisesta.

Se, mitä verkoston vahvistamisella tukiperhetoiminnan käyttöteoriassa tarkoitetaan, on keskeinen kysymys. Yhdessä osallistujille jaetussa tavoiteväittämässä luki, että tukiperhetoiminnan tavoitteena on verkoston vahvistaminen. Lastensuojelun ammattilaisten näkemys oli, että verkoston vahvistaminen ei ole toiminnan tavoite. Jos verkoston vahvistaminen määriteltäisiin tavoitteeksi, tarkoittaisi se, että tukitoimen avulla perheen verkostoon pyrittäisiin vaikuttamaan pysyvästi. Tämä ei kuitenkaan ole tukiperhetoiminnan tehtävä eikä tukiperheen avulla ei ole tarkoitus luoda asiakasperheelle uutta verkostoa.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...Tätä asiakasperheen sosiaalista verkostoa me vahvistetaan vaan hetkeksi tällä tukiperheellä, että se ei voi olla se tukiperheen tavoite, että me. Sitä kautta ei tule uusia linkkejä, vaikka kadonneisiin sukulaisiin tai muihin. Se ei rakenna sosiaalista verkostoa. FRK1

Tukiperhetoiminnassa verkostoa vahvistetaan vain väliaikaisesti, jotta voidaan saavuttaa toiminnalle asetetut tavoitteet. Tästä syystä sosiaalityöntekijät ja koordinaattori halusivat muuttaa väittämän muotoon ”tavoitteena on asiakasperheen verkoston väliaikainen vahvistaminen”. Tukiperhe tukitoimena perustuu siihen, että verkostoa vahvistetaan väliaikaisesti. Se on toiminnan lähtökohta, jonka varaan tukitoimi rakentuu, kuten koordinaattori toteaa. Tukiperhe ei siten tarjoa ratkaisua siihen perusongelmaan, jonka kanssa monet lapsiperheet ja asiakasperheet kamppailevat: perheiden läheisverkot ovat olemattomia, etäisiä tai ohuita (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2016, 7; Johnsson & Regnér 2003, 36; 43; Törrönen 2012). Sen sijaan tukiperhe tarjoaa väliaikaista ja hetkellistä tukea perheen elämään. Lastensuojelun ammattilaiset pitävät kuitenkin mahdollisena, että tukiperheen kautta viriää uusia ihmissuhteita ja verkostoa lapsen ja vanhemman elämään. Kyse on kuitenkin pikemmin mahdollisuudesta kuin toiminnan tavoitteesta.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Voi se tulla esimerkiksi, tukiperhe käy seurakunnan toiminnassa, lapsi saa sieltä, joka jää hänen elämäänsä, josta taas siten vanhemmat tulee mukaan tai sitten tulee jotain sellaista harrastustoimintaa. FRK1

Perheen verkosto voi vahvistua työntekijöiden mukaan myös sen seurauksena, että vanhempi saa tukisuhteen aikana uusia voimavaroja ja vanhempi jaksaa aktivoitua perheen luonnollista verkostoa tai luoda uusia sosiaalisia suhteita (vrt. Mikkola 2006, 24). Regnérin ja Johnssonin (2006b) tutkimuksen havainnot äitien voimaantumisen antavat myös viitteitä siitä, että tällainen vaikutusketju on mahdollinen. Vaikutusketjua kirjoittajat selittävät sillä, että lähivanhemman riippuvuus etävanhemman toiminnasta vähenee, kun lapsella on tukiperhe, mikä lisää vanhemman toimintamahdollisuuksia.

Tukiperhetoiminnan yleiset tavoitteet

Olen jakanut tukiperhetoiminnan tavoitteet väittämien ryhmittelyä seuraten kolmeen kategoriaan: yleiset, lapsen ja vanhemman tavoitteet. Tarkastelen ensin tukiperhetoiminnan yleisiä tavoitteita, jotka kiinnittyvät lastensuojelun prosessiin. Yleiset tavoitteet ovat kaikkia perheitä koskevia, mutta niiden merkitys määrittyy yksilöllisesti lapsen ja vanhemman tilanteen mukaan. Yleisiä tavoitteita nimetään kolme, joista ensimmäinen on *perheen voimaantuminen*. Tavoite on myönteinen ja perheen kanssa työskentelyä eteenpäin suuntaava. Voimaantumisen tavoite kiinnittyy perheen muutosprosessin vahvistamiseen ja perheen tilanteesta tapahtuvan myönteisen kehityksen ylläpitämiseen. Tukiperhe vakauttaa ja normalisoi perheen tilannetta, joka voimaannuttaa perhettä. Voimaantumisen tavoite kuvastaa myös aiemmin kuvattua tukitoimen kannattelevaa luonnetta.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Kyllä mä ajattelen, että se perheen voimaantumisen on semmoinen aika iso tavoite ja sen työskentelyn aikana sitten pystytään selkeämmin vielä näkemään niitä asioita, mihin pyritään vaikuttamaan ja päästään liikkeelle siinä työskentelyssä FRK1

Perheen voimaantumisen tavoitetta perusteleo myös se, että perheen tilanne usein selkiyytyy tukisuhteen aikana, joka osaltaan edistää perheen kanssa työskentelyä. Raaka-analyysissa asiakasperheen tuen tarpeen selkiytyminen kirjattiin yleiseksi tavoitteeksi. Tavoitetta ei kommentoitu viimeisessä fokusryhmäkeskustelussa. Tulkitsen sen siksi kuvaavan pikemminkin tukiperhetoiminnan tietoa tuottavaa luonnetta eikä toiminnan tavoitetta. Esimiehet määrittelivät tukiperhetoiminnan yleiseksi tavoitteeksi sen, että lastensuojelun tukitoimia voidaan vähentää ja asiakkuus voidaan päättää. Tavoite oli kirjattu tässä muodossa raaka-analyysiin, mikä herätti viimeisessä fokusryhmäkeskustelussa vilkasta keskustelua siitä, mitä tukiperhetoiminnassa ja lastensuojelussa aloitetaan ja päätetään, ja miten asiakkuuden päättäminen tapahtuu. Asiakkuuden päättämisen tavoitteen ja tukitoimen aikana syntyvien ihmissuhteiden ylläpitämisen välillä on ristiriita. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, että lapselle tukiperhekäyntien ja lastensuojeluasiakkuuden välinen yhteys ei aina ole selvää.

KOORDINAATTORI: ...että miksi se tukitoiminta loppuu, vaikka vanhempien tilanne olisi hyvä ja tämä niin kun katsottas, että asiakkuus voidaan lopettaa, että se perheen tilanne on sillä lailla normalisoitunut. Tavallaan siinä on se ristiriita, että osaltaan luodaan tukiperhetoiminnan kautta semmoinen kiintymyssuhde tai en mä tiedä, voiko nyt niin voimakkaalla sanalla kiinnittymissuhde. Sanotaan nyt niin, että sitten jos lapset tavallaan niin tykkää käydä ja tukiperhe on omalla laillaan sitoutunut näihin lapsiin, niin se on aika vaikea lapsille perustella sitä että, miksi tämä loppuu. FRK4

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lastensuojelun asiakkuuden päättäminen on lastensuojelutyöskentelyn tavoite, johon tukiperheen avulla pyritään. Lastensuojeluasiakkuuden päättämistä ei kuitenkaan tarkastella yksittäisen tukitoimen kautta, vaan tilannetta on arvioitava laajemmin. Asiakkuuden päättäminen on yhteydessä siihen, millainen huoli lapsen ja perheen tilanteeseen on kohdistunut ja missä määrin huoli on poistunut. Tästä syystä se ei voi olla tukiperhetoiminnan yleinen tavoite. Myös tukitoimien vähentämistä tukiperhetoiminnan tavoitteena kommentoitiin. Tavoitteen nähtiin olevan ristiriidassa sen ehdon kanssa, että tukiperheen rinnalla käytetään samanaikaisesti muita tukitoimia ja siksi, että tukiperheen tuottaman tiedon pohjalta saatetaan lisätä tukitoimia. Tukitoimien määrässä tapahtuvat muutokset voivat kuitenkin kertoa siitä, että tukiperhetoiminnan tavoitteet on saavutettu. Sen sijaan kuvaavampi tavoite tukiperhetoiminnalle on *lastensuojelun huolen väheneminen tai poistuminen*. Tätä perustellaan sillä, että tukiperhe vahvistaa ja ylläpitää perheen tilannetta kokonaisuutena sekä tukee muuta perheessä tehtävää muutostyötä. Tavoitteen täsmentäminen on perusteltua, mutta on huomattava, että se edellyttää sitä, että kaikki osapuolet ovat tietoisia siitä, millainen huoli lapsen ja perheen tilanteeseen kohdistuu.

Kuten edellä todettiin, tukiperhetoiminnan ohjeistuksissa tavoitteeksi on nimetty lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen ja edistäminen. Myös fokusryhmäkeskusteluissa tavoite nostettiin esiin väittämien tarkastelun yhteydessä. Tavoitetta ei ollut kirjattu väittämiin, mutta osallistujat halusivat lisätä sen yhdeksi tavoitteeksi. *Lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen* on ammattilaisten mukaan lastensuojelun toimintaa ja avohuollon tukitoimia ohjaava tavoite. Se perustelee sitä, miksi tukiperhe asetetaan tukitoimeksi ja mitä sillä tavoitellaan.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Se voisi olla kuitenkin se yläkäsite tai joku, kaiken sen ylipäättänsä avohuollon tukitoimien tarkoituksena on turvata sen lapsen kasvua ja kehitystä. FRK1

Yhteishaastattelussa toinen esimiehistä oli kriittinen lapsen kasvun ja kehityksen turvaamisen nimeämisestä tukiperhetoiminnan tavoitteeksi. Tavoite on lastensuojelulain mukainen, mutta esimiehen mukaan tukiperhetoiminnan ensisijainen tavoite on vanhemman jaksamisen tukeminen. Lapsen tehtävä ei ole siirtää tukiperheessä opittuja toimintatapoja kotiin eikä lapsen tilanteeseen voida vaikuttaa pelkästään tukiperheen avulla. Esimiehen ja sosiaalityöntekijöiden välinen näkemys ero koskee sitä, kuka on ensisijainen tuen vastaanottaja, keneen ja miten tukitoimen oletetaan vaikuttavan.

ESIMIES 1: ...Kyllä, tämä olisi se tärkeämpi, jotta se saadaan se vanhempi kuntoon, et se pystyy lapsen hoitamaan. Mutta sitten kun lapsi on siellä tukiperheessä niin eihän se ole siellä niin kuin paketti, toki sillekin pitää jotakin antaa. Ja kyllä minun mielestäni on tärkeää, että se saa siellä virikkeitä ja kokemuksia, vaihtelua, saattaa olla, että on hyvinkin virikeköyhää se sen elämä...YH1

Koordinaattorin näkemys on, että lapsen hyvinvointiin kiinnittyvien tavoitteiden tulisi olla ensisijaisia, koska lapsi on tuen ensisijainen vastaanottaja. Kysymystä siitä, ketä toiminnassa ensisijaisesti tuetaan, lasta vai vanhempaa, ovat pohtineet myös tukiperhetoiminnan tutkijat. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että toiminnan lähtökohtana painottuu hengähdystauon tarjoaminen vanhemmalle, harvemmin lapsen tarve päästä pois kotoa. Vanhemman tarpeen korostuminen perustuu näkemykseen siitä, että se mikä on hyväksi vanhemmalle, on hyväksi lapselle (Bergh-Eklundh 2010, 200; myös Hurtig 2003). Esimiesten käsitys viittaa tällaiseen näkemykseen. Päätelmäni on, että lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen ja turvaamisen tavoite on kuitenkin käyttöteoriassa keskeinen. Sen avulla perustellaan tukitoimen tarpeellisuutta ja sitä, mihin tukitoimen avulla pyritään. Tavoite ohjaa tarkastelemaan tukiperheen tarvetta ja toiminnan vaikutuksia lapsesta ja lapsen tarpeista käsin. Se ei kuitenkaan sulje pois vanhemman tuen tarpeeseen vastaamista, vaan sisältää sen.

Lapsen kohdistuvat ja lapsen toimijuutta vahvistavat tavoitteet

Koordinaattori nosti esiin tarpeen konkretisoida ja määritellä tukiperhetoiminnan tavoitteet lapselle, koska kirjaamiskäytännöt vaihtelevat eikä lapsen tavoitteita aina kirjata ylös. Aiemmat tutkimukset tukevat koordinaattorin näkemystä. Aikuisille tukitoimen hyöty ja tavoite ovat usein selviä, mutta lapsi ei välttämättä

tiedä, mistä on kyse ja miten tukiperheessä käyminen vaikuttaa häneen (Roberts 2015, 107; Keränen 2010). Fokusryhmäkeskusteluissa ilmeni, että työntekijöillä oli kattava käsitys siitä, mitä tukiperheen avulla tavoitellaan lapsen osalta. Lapsen kohdistuvat tavoitteet perustuvat kokonaisvaltaiseen lastensuojelulain hengen mukaiseen lapsen *hyönteinnin ja kehityksen tukemiseen sekä lasten tarpeisiin vastaamiseen*. Erityisen tärkeänä työntekijät pitävät sitä, että tukiperhe tukee lapsen ikätasoista kehitystä. Tukiperheen toivotaan ohjaavan niin lasta kuin vanhempaa siten, että se tukee lapsen ikätasoista toimintaa. Ikätasoisen toiminnan tukemista perustellaan sillä, että vanhemman käsitys lapsen ikätasoisesta toiminnasta voi olla vääristynyt. Tavoitteena *lapsen ikätasoisen kehityksen tukeminen* on yhtä aikaa yleinen ja yksilöllinen. Yksilöllisten tavoitteiden määrittelyn lähtökohta on lapsen kehitysvaihe.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Jos mä päätökseen kirjaan, että mitä tavoitteita lapsen kannalta sillä tukiperhetoiminnalla on, mä ajattelen, että lapsen ikätasoisesta kasvun ja kehityksen tukeminen, että jos äiti ei ymmärrä sitä, että 5-vuotias ei saa liikkua pihalla kymmeneen asti illalla ja tehdä just mitä tahtoo, niin sitten se tukiperhe näkee, et ”Hei hyvänen aika, tämä on 5-vuotias, sehän on ihan sylilapsi vielä!” ja tuota, mitä se lapsi tarvitsee ja mitä sille voidaan tarjota... FRK1

Toinen lapsen kohdistuva tavoite kiinnittyy lapsen turvallisuuden tunteen vahvistamisen ympärille. Tukiperheen avulla halutaan *vahvistaa lapsen perusturvallisuuden tunnetta*, mikä herättää väistämättä kysymyksen, millainen lastensuojelullinen huoli lapsen kohdistuu tai millaista turvattomuutta lapsi on kokenut ja kokee arjessaan. Aiempien tutkimusten sekä lapsen ja vanhempien kontekstin tarkastelun perusteella lapsen perusturvallisuuden vahvistamisen tavoite on relevantti ja tarpeellinen. Esimerkiksi Berg Eklundhin (2010) tutkimuksessa ilmeni, että tukiperheessä käyvien lasten perheissä voi esiintyä väkivaltaa. Perusturvallisuuden vahvistamisen tavoitteeseen yhdistyy ajatus, että joissain tilanteissa tukiperhe tarjoaa lapselle levähdys- ja pakopaikan kaoottisesta kotiarjesta. Vapaaehtoistoiminnan näkökulmasta perusturvallisuuden vahvistamisen tavoite on haastava ja siihen on suhtauduttava varauksella. Tavoitteen kirjaaminen edellyttää jatkuvaa arviointia ja seuranta siitä, onko tukitoimi mahdollisten muiden tukitoimien ohella lapsen kasvun ja kehityksen kannalta riittävä. Se, miten tukiperhe vahvistaa lapsen perusturvallisuutta, rakentuu tukiperheen tarjoamien ihmissuhteiden ja turvallisen arjen ympärille. Tukiperheessä huolehditaan lapsen perustarpeista ja lapsen ympärillä on turvallisia ihmisiä.

ESIMIES 1: Semmoista turvallista aikuista ja semmoista tavallista perherytmiä. Se voi olla, että kotona ei toimi nämä ateria-ajat ja ei laiteta välttämättä ruokaa ja ihan tämmöiset arkiset asiat, saa kokemusta niistä ja sillä on turvallinen siellä olla. YH1

Jos kysymystä lapsen perusturvallisuuden tunteen vahvistumisesta tarkastelee laajemmin kaikkien tukiperheessä käyvien lasten kannalta, on sen kirjaaminen tärkeää kahdesta syystä. Ensinnäkin se ohjaa varmistamaan, että lapsi kokee olonsa tukiperheessä turvalliseksi. Toiseksi se kiinnittää huomion lapsen kotiti-

lanteeseen ja siihen, että lapsi voi mennä tukiperheeseen turvallisesti mielin. Tällöin tukiperheellä voi olla lapsen perusturvallisuuden tunnetta vahvistava vaikutus.

Edellä kuvattujen tavoitteiden lisäksi lastensuojelun ammattilaiset ottivat kantaa kolmeen tavoiteväittämään, joista ensimmäinen oli, onko toiminnan tavoitteena tavallisen perheen mallin tarjoaminen. Väittämän tarkoituksena oli haastaa osallistujia pohtimaan, missä määrin tukiperhetoiminnassa on kyse mallien tarjoamisesta lapselle ja vanhemmalle. Sekä esimiehet että sosiaalityöntekijät ovat sitä mieltä, että tukiperheet tarjoavat lapsille perhe-elämän malleja. Mallit välittyvät lapselle, koska lapsi havainnoi tukiperheen elämää ja vuorovaikutusta. Perheen mallin lisäksi lapsi saa tukiperheessä myös turvallisen arjen mallin. Mallien tarjoaminen määrittyy työntekijöiden puheenvuoroissa kuitenkin tuen sisällöksi eikä tavoitteeksi. Palaan mallien tarkasteluun luvussa 7. Toinen väittäminen, johon työntekijät ottivat kantaa, koski sitä, onko tukiperhetoiminnan tavoite luoda pysyviä ihmissuhteita lapsen elämään. Väittämää pidettiin virheellisenä. Toiminnan tavoitteena on tuoda ihmissuhteita lapsen elämään, mutta ei luoda pysyviä ihmissuhteita. Oleellisinta on ihmissuhteen laatu, ei sen pysyvyys.

ESIMIESTÄ 1: Ei pysyvä on tässä väärin, luoda mä sanoisin, että mä panisin tuon pysyvän sanan kohdalle jotain normaaleja tai niin silloin se on aika hyvä. YH1

Ihmissuhteen tulisi olla turvallinen ja luotettava, siksi tavoite haluttiin muuttaa muotoon ”tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että lapsi saa lisää normaaleja, luotettavia ja turvallisia ihmissuhteita”. Se mitä normaalilla ihmissuhteella tarkoitetaan jää avoimeksi. Tukiperhesuhde ei rakennu luontaisesti ”normaaliksi” eikä normaalisti, koska sitä on virittämässä sosiaalityöntekijä ja se tapahtuu osana viranomaistoimintaa. Selvä on kuitenkin se, että lapsen suhdetta tukiperheeseen pidetään lapsen tulevaisuuden kannalta merkityksellisenä.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Jos ajattelee tuota tavoitetta, niin tuo ei ole mikään pikkutavoite, sillä lailla että mikä sen lapsen elämälle on luottamus syntynyt, että mikä merkitys sillä on tulevaisuudessa ...siinä hetkessä, mutta sitten myös... FRK4

Turvalliset ja luotettavat ihmissuhteet vahvistavat lapsen toimijuutta ja luottamusta aikuisiin. Turvallisten ihmissuhteiden nimeäminen toiminnan tavoitteeksi viittaa myös siihen, että tukiperhetoiminnan lähtökohtana on relationaalinen käytäntö eli suhteeseen asettuminen. Lapsen ja aikuisen suhde on enemmän kuin pelkkä auttamisen väline. (Moilanen 2015, 46; 12.) Ongelmallista on se, että ihmissuhde määrittyy kestoltaan väliaikaiseksi, minkä osoittaa pysyvä-sanana poistaminen ja sen perustelut.

KOORDINAATTORI: ...että se varmaan sen takia viivattiin yli, että tavallaan nythän lastensuojelussa varmasti on hyvä tavoite, että se asiakkuus alkaa ja päättyy johonkin, että se ei ole ikipäiväinen ...FRK1

Perustelu sille, että lastensuojelussa ei nähdä mahdolliseksi tavoitella pysyviä ihmissuhteita, on ensisijaisesti hallinnollinen. Ihmissuhde päättyy, kun asiakkuus

päättyy. Aineiston keräämisen jälkeen voimaan astunut sosiaalihuoltolaki 1301/2014 voinee kuitenkin nykytilanteessa tarjota mahdollisuuden tukisuhteen jatkamiseen lastensuojeluasiakkuuden päättymisen jälkeen, jos sen arvioidaan esimerkiksi lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen kannalta olevan perusteltua. Kolmas lapseen kohdistunut väittämä koski sitä, onko tukiperhetoiminnan tavoitteena virikkeiden ja uusien kokemusten tarjoaminen lapselle. Väittämää ei kommentoitu, mutta se mainittiin ensimmäisessä fokusryhmäkeskustelussa tavoitteita lueteltaessa ja kirjattiin yhdeksi tavoitteeksi. Tukiperheen todettiin myös muutamassa muussa haastattelukohdassa tarjoavan lapsille virikkeitä. Viimeisen fokusryhmäkeskustelun pohjalta päädyn tulkintaan, että virikkeet ovat intervention sisältö eivätkä toiminnan tavoite. Virikkeet kuvaavat tukiperheen resursseja ja toimintamahdollisuuksia, lapselle tarjottavia elämyksiä ja kokemuksia. Ne ovat asioita, joita lapsi saa ollessaan tukiperheessä ja jotka edistävät lapsen sopeutumista tukiperheeseen.

KOORDINAATTORI: ...Siinä vaiheessa on tärkeä ottaa ne lapsen kiinnostuksenkohteet ja justiin nämä virikkeet huomioon, että siellä tulisi jotakin. Jos vaikka lapsi tykkää eläimistä tai sitten on joku uiminen tai vastaava, että löytäisi tukiperhe, jolla olisi mahdollisesti eläimiä tai niillä olisi samantyyppisiä harrastuksia tai mielenkiinnon kohteita...FRK4

Virikkeellisen vapaa-ajan tarjoaminen ei siis ole tukiperhetoiminnan tavoite, vaan se määrittäytyy intervention sisällöksi. Tästä näkökulmasta on kiinnostavaa, että Norjassa tukihenkilö- ja tukiperhetoiminnan yhdeksi tavoitteeksi on nimetty mielekkään vapaa-ajan ja harrastusten löytäminen lapselle (kts. Larsen 2008). Sitätaatin perusteella voi myös tehdä tulkinnan, että vapaa-ajan harrastuksen tukemisen voisi nimetä yhdeksi tukiperhetoiminnan tavoitteeksi.

Lastensuojelun ammattilaiset nimesivät myös muita lapseen kohdistuvia tavoitteita, joita yhdistää niiden kohdistuminen konkreettisesti lapsen taitojen ja toimijuuden vahvistamiseen. Kyse on lapsen kehitystä tukevista taidoista. Näistä ensimmäinen on *lapsen sosiaalisten taitojen vahvistuminen*. Tavoite linkittyy luontevasti siihen, että lapsi muodostaa tukiperheessä ollessaan ihmissuhteen turvalliseen ja luotettavaan aikuiseen. Lapsi harjoittelee sosiaalisia taitoja ihmissuhteessa. Toisessa fokusryhmäkeskustelussa osallistujat nimesivät tavoitteeksi *lapsen vuorovaikutus- ja tunnetaitojen vahvistumisen*. Tunnetaitojen vahvistumisen todettiin olevan tavoitteena sellainen, jonka myös lasten vanhemmat nostavat usein esiin. Sekä sosiaaliset taidot että vuorovaikutus- ja tunnetaidot ovat lasten sosiaalista toimintakykyä vahvistavia.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...Ne liittyvät nuo tunnetaidot sisäiseen maailmaan ja vuorovaikutus voi olla kahdenkeskiseen. FRK4

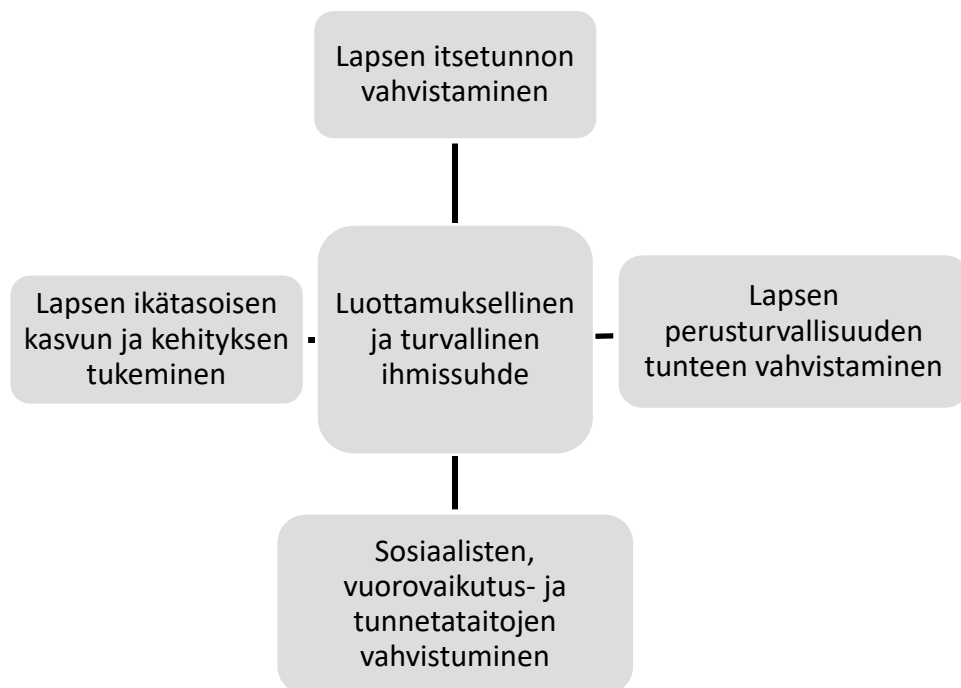
Kyse on taidoista, joita tarvitaan vuorovaikutuksen perustaksi ja ystävyysuhteiden luomiseen (Kannasoja 2013, 200). Myös tukihoidossa on asetettu vastaavanlaisia tavoitteita lapselle (Roberts 2015,7). Viimeisessä fokusryhmäkeskustelussa osallistujat pohtivat tukiperheen vanhemmalle ja lapselle antaman myönteisen

palautteen merkitystä. Samassa yhteydessä työntekijät nimeävät tavoitteeksi *lapsen itsetunnon vahvistamisen*,

KOORDINAATTORI: Mä ajattelen nyt vielä mistä äsken puhuttiin, että positiivisesta palautteesta lapselle ja lapsesta... sen voisi ehkä lisätä erillisenä tavoitteena semmoinen lapsen itsetunnon tukeminen. FRK4

Lapsen itsetunnon vahvistamisen voi tulkita ylätavoitteeksi, joka yhdistää edellä nimettyjä taitotavoitteita. Itsetunnon vahvistamisesta on keskusteltu myös lasten mentorointisuhteita koskevassa tutkimuksessa, jossa on esitetty arvioita, että mentorointisuhteen¹⁴ avulla voidaan tukea lasten ja nuorten itsetuntoa ja tarjota sellaista käytännöllistä ja emotionaalista tukea, joka toimii yhtenä lasta suojaavana tekijänä (Moilanen 2015, 13; Moilanen 2006, 152–153).

Yhteenvedonä voi todeta, että tukiperhetoiminnan tavoitteena on tukea lapsen kasvua ja kehitystä vahvistamalla lapsen sosiaalista toimintakykyä sekä perusturvallisuutta. Ensinnäkin tuen perusta on se, että lapsen ja aikuisen välille syntyy toiminnan aikana luottamuksellinen suhde. Toiseksi tukeminen perustuu siihen, että lapsella on tukiperheessä mahdollisuus harjoitella sellaisia taitoja, joita hän tarvitsee elämässään. Kuviossa 11 lapselle nimetyt tavoitteet on esitetty suhteessa toisiinsa.

KUVIO 11 Lapselle nimetyt tavoitteet

¹⁴ Moilasan (2015, 13) mukaan tietyin varauksin ja kulttuuriset ja yhteiskunnalliset erot huomioiden tukihenkilötoiminnan angloamerikkalaiseksi vertailukohdaksi voi ottaa mentoroinnin lukuisine eri versioineen.

Vanhemman tavoitteet

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Minusta tämä ((tukea vanhemman jaksamista)) on tämän alakäsite, saa omaa aikaa ja voimaantuu, sitä kautta jaksaa paremmin joo tai toisin päin. FRK1

Vanhemman osalta tukiperhetoiminnan tavoitteet tiivistyvät kahteen seikkaan. Ensinnäkin *vanhemman jaksamisen vahvistumiseen* ja toiseksi siihen, että vanhempi saa tukea lapsen kasvattamiseen. Kuten yleisiä tavoitteita käsitelleessä osiossa todetaan, esimiesten mukaan vanhemman jaksamisen tukeminen on tukiperhetoiminnan ensisijainen tavoite. Myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että vanhemman jaksamisen tukeminen ja hengähdystauon tarve ovat tukiperhetoiminnan tavoitteita (Berg Eklundh 2010, 200-202; Johnsson & Regnér 2003, 103; 123; Roberts 2015). Sosiaalityöntekijöiden ja koordinaattorin näkemyksen mukaan vanhemman jaksamisen vahvistuminen perustuu siihen, että vanhemmalle tarjotaan hengähdystauko, jolla on voimauttava ja elvyttävä vaikutus vanhempaan. Lapsen ollessa tukiperheessä vanhempi voi keskittyä itseensä ja voimavarojen palautumiseen. Säännöllinen hengähdystauko ja oma aika eivät kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että vanhemman jaksaminen vahvistuu. Tukisuhteen aikana tulisi päästä käsittelemään esimerkiksi uupumista aiheuttavia tekijöitä tai muita ongelmia. Tästä syystä vanhemman jaksamisessa tapahtuvia muutoksia on työntekijöiden mukaan seurattava tukisuhteen aikana. Esimerkkinä jaksamisen vahvistumisesta mainitaan harrastuksen aloittaminen ja se, että vanhempi jaksaa hetken lukea kirjaa.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...nämä perheessä olevat ongelmat, jotka aiheuttavat sitä uupumusta, niin ne eivät sillä nukkumisella mene ohi. FRK4

Toiseksi vanhempaan kohdistuvaksi tavoitteeksi määrittyy se, että vanhempi saa tukea lapsen kasvattamiseen. Esimiesten näkemyksen mukaan tavoite on toissijainen vanhemman jaksamisen vahvistumiseen verrattuna. Se voi toteutua tai olla toteutumatta. Sosiaalityöntekijät ja koordinaattori nimeävät *kasvatustuen tarjoamisen* tukiperhetoiminnan tavoitteeksi. Kasvatustuen tarjoaminen liitetään vanhemman ja tukiperheen väliseen vuorovaikutukseen. Tukiperheen kanssa vanhemmat voivat keskustella lapsesta ja saada neuvoja arjen tilanteisiin. Tavoitteen merkitystä perustellaan sillä, että vanhemmat jakavat tukisuhteen aikana lasta koskevia asioita tukiperheen kanssa.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: ...tietyllä lailla sen kasvattamisen, kasvatusvastuun jakaminen, ei nyt oikein jakamistakaan, mutta kuitenkin se positiivisessakin mielessä, se ilo siitä lapsesta, pystyy jakamaan. FRK1

Tavoite on mahdollinen, koska tukiperhe tuntee sekä lapsen että vanhemman ja tukiperhe antaa vanhemmalle palautetta lapsesta. Tulkintani on, että kasvatustuen tarjoaminen on perusteltua nimetä tukiperhetoiminnan tavoitteeksi esimiesten ja työntekijöiden välisestä näkemyserosta huolimatta. Tavoite ohjaa tarkastelemaan vanhemman ja tukiperheen välistä suhdetta ja sen funktiota tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa. Tukiperheen tehtävä ei ole "kasvattaa eikä opettaa vanhempaa", vaan tarjota vanhemmalle mahdollisuus jakaa haasteita, iloja ja huolia. Kasvatustuki rakentuu kokemusten jakamisesta ja mahdollisuudesta pyytää neuvoja sekä saada apua lapsen kanssa toimimiseen. Toisin sanoen vanhempi voi itse päättää, haluaako hän tukiperheeltä tukea lapsen kasvattamiseen vai ainoastaan oman jaksamisen vahvistumiseen (myös Andersson 2003, 299). Kasvatustuen tarjoaminen ei voi olla toiminnan piilotavoite (Johnsson & Regnér 2003, 117). Käyttöteorian jäsentäminen vanhemman tavoitteiden osalta osoittaa, että tukiperhe tarjoaa vanhemmalle hengähdystauon lisäksi verkostoa ja ihmissuhteen. Siksi tavoite kasvatustuen tarjoamisesta ei ole epärealistinen eikä pelkästään ammatilliseen toimintaan soveltuva tavoite (vrt. Johnsson & Regnér 2003, 117).

5.3.3 Tukiperhetoiminnan käyttöteoria

Olen edellä analysoinut lastensuojelun ammattilaisten käytännön työssä syntynyttä tietoa tukiperhetoiminnasta. Kuviossa 12 esitän yhteenvedon käyttöteoriasta, joka rakentuu tukitoimen määritelmästä (tukiperhe tukitoimena ja tukitoimen luonne), tukitoimen käyttöä ohjaavista ehdoista, tukiperhetoiminnan tavoitteista ja intervention sisällöstä.

KUVIO 12 Tukiperhetoiminnan käyttöteoria

Tukiperhetoiminnan käyttöteoriassa lähtökohtana on tukitoimen paikan ja funktion määrittely osana lastensuojelun kokonaisuutta. Tukiperheen tarjoaminen on suunnitelmallista ja tavoitteellista, mikä kiinnittää tukitoimen lastensuojelutyötä ohjaaviin periaatteisiin. Tukiperhe on palvelu, joka kuuluu sosiaalityöntekijöiden palveluvalikkoon. Se on nimetty palvelu, jonka kautta asiakasperheiden ongelmia sekä tarpeita tarkastellaan, ja jolle nimetään tavoitteita (kts. Poikela 2010, 208). Sosiaalityöntekijälle tukitoimi näyttäytyy resurssina ja asiakastyön välineenä. Käyttöteoria osoittaa, että tukiperhettä tukitoimena tarkastellaan lastensuojelun avohuollon prosessista käsin ja suhteessa muihin tukitoimiin. Tukiperhettä ei tarjota kevein perustein. Tämä ilmenee myös lasten ja vanhemman kontekstia tarkasteltaessa. Perheiden elämässä olevat kuormitustekijät ja ongelmat ovat sen kaltaisia, että tukiperhe on harvoin yksittäisenä tukitoimena riittävä.

Tukitoimen luonnetta kuvaavat adjektiivit avaavat tärkeitä näkökulmia tukiperhetoiminnan määrittelyyn. Tukiperhe on tukitoimena kannatteleva, ennaltaehkäisevä ja tietoa tuottava. *Kannatteleva* viittaa siihen, että tukiperheen tehtävä on ensisijaisesti vahvistaa perheen tilannetta ja perheen omia resursseja. Tukiperhe ikään kuin kuljettaa lasta ja vanhempaa eteenpäin, mikä muistuttaa tanskalaisen tukiperhetoiminnan kuvausta, jossa tuella nähdään olevan ensisijaisesti terapeutin vaikutus perheen tilanteeseen (kts. Egelund & Christensen 2010, 70). Kannatteleva kuvastaa myös tukitoimen funktiota lastensuojelun palveluvalikossa. Tukiperheen tehtävä on tukea sekä ylläpitää lasten ja perheiden toimintakykyä lastensuojelun työskentelyn aikana, mutta tukiperheen ei oleteta vaikuttavan lapsen ja vanhemman tilanteeseen radikaalilla tavalla. Tukiperheen luonnehdinta interventiona kannattelevaksi on perusteltua, koska yksittäisillä kevyehköillä interventioilla ei tutkimusten mukaan voida vaikuttaa pitkäaikaisiin ja syviin ongelmiin (kts. Westman ym. 2005). Tukiperheen tehtävä ei ole muutoksen tekeminen, vaan rinnalla kulkeminen ja tukena oleminen. Toinen tukiperhettä määrittelevä adjektiivi on *ennaltaehkäisevä*, joka tarkoittaa tukiperheen tehtävää palveluiden ketjussa ja kiinnittää sen ”ennaltaehkäisevien interventioiden perheeseen”. Tukiperhe on myös aiemmissa tutkimuksissa määritelty ennaltaehkäiseväksi tertiääritason tukimuodoksi (Berg Eklundh 2010, 36). Lastensuojelun asiakkaiden kohdalla tukitoimen ennaltaehkäisevä elementti kiinnittyy lapsen ja vanhemman elämäntilanteessa havaittuihin ongelmiin. Tällöin tavoitteena on vähentää lapsen kehitystä vaarantavia ja uhkaavia tekijöitä sekä välttää huostaanotto. Tämä havainnollistuu myös lastensuojelun huolen vähenemiseksi nimityksessä tavoitteessa. Tästä näkökulmasta tukiperheellä nähdään olevan kyky estää ongelmien paheneminen. Käyttöteoriaa tulkittaessa on korostettava, että tukitoimen ennaltaehkäisevä voima syntyy siitä, että tukiperhe toimii osana perheen ympärille rakennettua kuntouttavan ja korjaavan työn palvelukokonaisuutta, ei tukitoimesta itsessään. Selkeimmin ennaltaehkäisevä kuvaa tilannetta, jossa lapsi saa tukiperheen sosiaalihuoltolain § 34 mukaisena palveluna. Tukiperhe on tällöin ehkäisevän työn interventio, jonka tavoitteena on, että lapsi saa tarvitsemansa tuen eikä lastensuojelun asiakkuutta synny (Törrönen & Vornanen 2007, 175; Pölkki 2016).

Asiakastyön välineenä ja sosiaalityöntekijän resurssina tukiperhettä tukitoimena kuvastaa sen *tietoa tuottava luonne*. Se, että tukitoimea luonnehditaan tietoa tuottavaksi, voidaan tulkita kontrolliksi. Johnssonin ja Regnérin (2003, 103) mukaan tukiperheen käyttämistä tukitoimena ei tulisi ohjata kontrollin tarve, koska tukiperheet ovat maallikkotoimijoita, joilla ei ole koulutusta perheen tilanteen arvioimiseen. Käyttöteoriassa tukitoimen tietoa tuottava luonne ei viittaa tarpeeseen kontrolloida perhettä, vaan siihen, että tukisuhteen aikana sosiaalityöntekijän käsitys perheen ja erityisesti lapsen tilanteesta ja tuentarpeesta yleensä täsmentyy (myös Roberts 2016, 2035). On kuitenkin muistettava, että lastensuojelussa tarjottavaan tukeen sisältyy aina mahdollisuus perheen ja lapsen tilanteen seurantaan ja siten kontrolliin (Myllärniemi 2007, 37). Tukitoimen tietoa luottavaa elementtiä on siksi tarkasteltava kriittisesti. Lisäksi on varmistettava, että kaikki osapuolet ymmärtävät millaista tietoa toiminnassa syntyy ja mihin sitä käytetään.

Käyttöteoriassa tukitoimen käyttöä ohjaavat ehdot ja tavoitteet määrittelevät *intervention rajat* eli sen, milloin tukiperhettä tarjotaan ja mitä se edellyttää. Ehtojen lisäksi myös intervention sisällöt jäsentävät sitä, miten toiminnalle asetettavat tavoitteet saavutetaan, miten tuki rakentuu ja mikä tekee tuesta kannattelevaa. Tukiperhetoiminnan käyttöteoria sisältää siten sekä muutosteorian että toimintateorian elementtejä (Funnell & Rogers 2011, 150; 162–163, 200). Tukiperhe tukitoimena on mahdollinen silloin, kun asiakkuus kehittyy myönteiseen suuntaan, asiakkuus on tasaisessa vaiheessa, perheelle tarjotaan samanaikaisesti muita tukitoimia, asiakasperhe tunnetaan hyvin ja asiakasperhe kykenee sitoutumaan toimintaan. Jos ehtoja tarkastellaan suhteessa Pekkarisen (2016) nimeämiin avohuollon työskentelyorientaatioihin, kiinnittyy tukiperhe käyttöteorian perusteella tuen tahkoamisen vaiheeseen. Lastensuojelussa ollaan silloin vaiheessa, jossa kaikki osapuolet luottavat avohuollon tarkoituksenmukaisuuteen ja työskentelevät tilanteen ratkaisemiseksi siten, että lapsi voi jatkaa asumista kotonaan (mt. 113). Tähän viittaa erityisesti ehto, että tukiperheen rinnalla tarjotaan samanaikaisesti muita tukitoimia.

Asiakasperheen tunteminen on ehtona yhtä aikaa sekä oleellinen että haasteellinen. Se, että tukitoimi on kannatteleva, ennaltaehkäisevä ja tietoa tuottava edellyttää, että sosiaalityöntekijä tuntee perheen ja perheen tilanteen. Myös sen arvioiminen, kykeneekö perhe sitoutumaan edellyttää asiakasperheen tuntemista. Ehtona asiakasperheen tunteminen vahvistaa tulkintaa siitä, että tukiperhe tukitoimena asettuu ensisijaisesti avohuollon työskentelyvaiheeseen. Tukiperhe tukitoimena edellyttää työntekijältä harkintaa ja neuvottelua asiakkaan kanssa. Haasteelliseksi ehdon tekee se, että lastensuojelun avohuollon asiakkaiden ja erityisesti uusien asiakkaiden määrä on kasvanut koko 2000-luvun ajan (Heino ym. 2016, 21). Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijöillä on yhä vähemmän aikaa kutakin asiakasperhettä ja lasta kohden. Kiinnostavaa käyttöteoriassa on se, että *tasaisen asiakkuuden vaihe* ja *asiakkuuden kehittyminen myönteiseen suuntaan* ehtoina tuottavat positiivisen lähtökohdan tukitoimelle. Tästä seuraa, että tukiperhe viirittyy perustaltaan positiiviseksi tueksi, jota on helppo tarjota ja ottaa vastaan.

Tämä ilmenee myös siinä, että tukiperheeseen ei tukimuotona yhdistetä negatiivisia piiteitä. Toimintaa ohjaa oletus, että tukiperhe on positiivinen tukea tarjoava systeemi, joka kannattelee lasta ja vanhempaa.

Kuvion 12 alaosaan sijoitetut tavoitteet ja intervention sisällöt kuvaavat ohjelmateorian viitekehystä seuraten muutosteoriaa. Ne kuvaavat niitä prosesseja, jotka saavat muutoksen aikaan sekä havainnollistavat sen perusasetelman ja päästrategian, johon lapsen ja vanhemman tukeminen ammattilaisten käsityksen mukaan perustuu (Funnell & Rogers, 2011, 200–220). Tukiperhetoiminnan päästrategia perustuu siihen, että tukitoimi laajentaa lapsen ja vanhemman verkostoa väliaikaisesti tukiperheellä. Lisäksi tukiperhe tarjoaa asiakasperheelle malleja ja resursseja ajan, toiminnan ja ihmissuhteiden muodossa. Tukiperhetoiminnan tavoitteet osoittavat, että tukitoimella pyritään vaikuttamaan yhtä aikaa sekä vanhempaan että lapseen (vrt. Johnsson & Regnér 2003, 135–136). Kuviossa 12 vanhemman ja lapsen tavoitteet on siksi erotettu toisistaan ja esitetty rinnakkain (vrt. Roberts 2016, 2027). Lapsen tavoitteiden asettaminen kuvion keskelle korostaa tuen kohdistumista suoraan lapseen ja sitä, että lapsi on toimijoista se, joka liikkuu kontekstista toiseen. Tavoitteiden jäsentäminen osoitti, että tavoitteiden nimeäminen ja niiden perusteleminen on haastavaa. Lapsen ja vanhemman tavoitteet asettuvat helposti jännitteeseen suhteeseen, jolloin joko vanhemman tai lapsen tavoitteita ylikorostetaan. Osittain kyse on yksittäisten toimijoiden näkemyksistä. Tästä syystä on tarpeen painottaa, että käyttöteoria perustuu siihen, että tukiperhe kannattelee sekä vanhempaa että lasta. Seuraavissa tuloslukuissa 6–9 lastensuojelun ammattilaisten käytännön tiedon jäsentäminen jatkuu ja täydentyy tarkasteltaessa käsityksiä toimijoista, intervention sisällöstä, mekanismeista ja vaikutuksista.

6 TOIMIJAT

Luvussa 6 tarkastelen tukiperhetoiminnan toimijoita niiden käsitysten, ominaisuuksien, roolien ja motiivien kautta, joita he välittävät toiminnassa toisilleen ja joita heillä on toisistaan. Käsitelyssä heijastuvat myös toimijoiden näkemykset auttamisesta ja toiminnassa syntyvistä suhteista.

6.1 Lastensuojelun ammattilaisten käsitys toimijoista

Analysoin ensin lastensuojelun ammattilaisten käsityksiä tukiperheestä, lapsesta ja vanhemmasta toimijoina, koska ne määrittävät sitä toiminnallista tilaa, jonka ammattilaiset antavat muille toimijoille. Työntekijöiden käsitys tukiperheestä perustuu ensinnäkin siihen, että tukiperhe määritellään *vapaaehtoistoimijaksi*. Vapaaehtoistoimijuus tarkoittaa sitä, että tukiperheet tarjoavat tukea, Tommy Taubermannin (1987) Pieni laulu ihmisestä -runoa lainaten, ihminen ihmiselle -periaatteella.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Siinä on se sydän ja sielu mukana. FRK1

Se, että tukiperhe on vapaaehtoistoimija, on tuen tarjoamisen kannalta myönteinen lähtökohta ja vaikuttaa siihen, millaiseksi niin sosiaalityöntekijän ja tukiperheen kuin tukiperheen ja asiakasperheen välinen suhde muodostuu. Vapaaehtoistoimijuus tarkoittaa työntekijöiden mukaan sitä, että tukiperheiltä ei edellytetä samoja valmiuksia kuin ammattilaisilta. Tukiperheet toimivat tehtävässään maallikkoina, maallikon tiedoin ja taidoin (Pösö 2007, 68). Se on myös syy, miksi tukiperheet tarvitsevat ohjausta, opastusta ja koulutusta tehtäväänsä. Koulutuksessa luodaan rajat tukiperheiden toiminnalle.

ESIMIET 1: Ja tietyt pelisäännöt pitää tuntea ja hallita, esimerkiksi, että mitä puhutaan vanhemmista, mitä puhutaan muille ja kaikki nämä salassapitovelvollisuudet. YH1

Tukiperheiltä ei vaadita ammatillisuutta, mutta heiltä odotetaan omien rajojen tunnistamista ja heille annettussa tehtävässä pysymistä. Tukiperheiden ei myöskään odoteta ratkaisevan perheiden ongelmia tai toimivan vanhemman terapeutina. Se, että tuen tarjoaja on vapaaehtoinen maallikkoperhe, vaikuttaa myös siihen, millainen rooli sosiaalityöntekijällä on tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa. Sosiaalityöntekijän vastuulla on seurata tukisuhdetta tiiviisti, joka tarkoittaa sitä, että tukiperhe ei ole pelkästään oman toimintansa varassa. Tukiperheen odotetaan ongelmatilanteissa ottavan yhteyttä sosiaalityöntekijään. Se, että tukiperhe määrittellään vapaaehtoistoimijaksi, havainnollistuu myös siinä, miten ammattilaiset kuvaavat tukiperheiden valmiuksien ja motiivien arvioimista.

ESIMIES 1: ...Jos ei omia ongelmia saa pysymään tai hoitamaan, että ne itse asiassa terapoi itseään, sellaiset meidän pitää karsia sieltä pois. YH1

Ammattilaisten tehtävä on arvioida tukiperheen motiiveja ja sitä, että tukiperheellä on resursseja ja aikaa huolehtia lapsesta. Tukiperhetoiminnan käsikirjassa (Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö 2019, 7) todetaan, että ennen kuin perhe aloittaa tukiperheenä toimimisen selvitetään perheen valmiudet ja esteettömyydet toimia tukiperheenä. Käytännössä tukiperheen valmiuksien arviointi toteutetaan kunnissa perheselvityksenä. Perheselvitys rakentuu 1–2 kotikäynnistä sekä tukiperheen haastattelusta, minkä pohjalta laaditaan yhteenveto ja jonka perusteella perhe hyväksytään tukiperheeksi. Toiseksi työntekijät määrittelevät tukiperheen *vertaistoimijaksi*, jolla viitataan siihen, että tukiperhe ja lapsen perhe ovat tukisuhteessa samanvertaisia. Vertaistoimijuus kuvaa siten tukiperheen, tuettavan lapsen ja vanhemman välistä suhdetta, jossa ei ole kyse asiakassuhteesta vaan ihmissuhteesta (Nylund 2000, 34–38). Lähtökohtana on suhteen perustuminen asioiden jakamiseen, samaan suuntaan katsomiseen ja ”samalla viivalla” olemiseen.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Kun tukiperhe tosiaan on samanarvoinen sen lastensuojeluperheen kanssa, niin jotenkin siinä semmoinen jakamisajatus tulee, että okei, ne nyt ei välttämättä tiedä asioita paremmin, vaan et me jaetaan niitä, että ”Musta tuntuu tältä ja mulle nousi tästä huoli, oletko sä ollut samasta asiasta huolissa” ...FRK1

Susanna Hyvärin (2005, 214) mukaan vertaistukeen perustuvan auttamisen ydin on ihmisten arkinen kohtaaminen ilman asiakas- tai potilasroolia, mikä toteutuu myös tukiperhetoiminnassa. Tukiperhetoimintaa ei kuitenkaan voi suoraan määrittellä vertaistoiminnaksi, vaikka siinä on vertaistoiminnan piirteitä, koska tukiperhe, lapsi ja vanhempi hakeutuvat toimintaan eri syistä ja motiiveista. Tukiperheellä on myös lähtökohtaisesti enemmän resursseja sekä vakaampi elämäntilanne kuin lapsella ja vanhemmalla.

Lapsi toimijana

Millainen on työntekijöiden käsitys lapsesta tukiperhetoiminnan toimijana? Lapsi tulee toimijana näkyviin puheenvuoroissa, joissa työntekijät tarkastelevat

lapsen paikkaa tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa sekä tuen merkitystä lapselle. Ensinnäkin lasta toimijana määrittävä seikka on se, että tukitoimi kohdistuu suoraan lapseen ja tukiperhe on lasta varten. Toisin sanoen lapsi on toimijana *tuen vastaanottaja*.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Kyllähän se lapselle, että hän saa vaikuttaa siihen niin, kun ajattelee sitä yhtäkin mikä meillä on sitä tyttöä, joka osasi hyvin sanoa, että eläimiä, mutta ei siellä lapsia, että hän saa olla yksin, että osasi sen kuvata. FRK4

Lasta tuen vastaanottajana kuvastaa myös se, että lapsen kuvataan ainoana toimijana liikkuvan kahden paikan välillä. Kuten aineisto-ote havainnollistaa tuen vastaanottajan rooli tuottaa lapselle tilaa osallistua tukiperheprosessiin ja esittää toiveita. Työntekijät luottavat lapsen kykyyn esittää oma mielipide tukiperheessä käymisestä. Lapsen määrittäminen tuen vastaanottajaksi merkitsee myös sitä, että tuen sisältöä ja vaikutuksia tarkastellaan lapsen näkökulmasta sekä lapsen kanssa. Tukiperhetoiminnassa ei ole kyse tihkuvasta auttamisesta, jossa lapsi nähdään automaattisesti vanhempien saamasta avusta hyötyväksi, vaan lapsen nähdään suoraan saavan tukea tukiperheeltä ja hyötyvän siitä (kts. Hurtig 2003, 167–181). Toiseksi lasta toimijana kuvastaa se, että *lapsi on perheenjäsenen asemassa* tukiperheessä ollessaan, mikä linkittyy siihen, että tukea tarjotaan perheympäristössä. Lapsi ei ole tukiperheen vieras, vaan täysivaltainen ja tasavertainen toimija, joka osallistuu perheen toimintoihin perheenjäsenen tavoin.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Käytännössä se tukiperhe ottaa tukiviikonlopuksi sen lapsen omaksi perheenjäseneksi, jos käydään jossakin, käydään häissä tai juhlissa ja tämmöisissä, niin se tukilapsi on silloin mukana. FRK1

Perheenjäsenen rooli takaa sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan lapselle pääsyn perheen arkeen ja verkostoihin, mutta myös tasavertaisen kohtelun. Lapsi osallistuu tukiperheen elämään siellä ollessaan yhtenä muiden joukossa, mikä tarjoaa ainakin lähtökohtaisesti lapselle vahvan toimijan position.

Kysymys siitä, minkä ikäisille lapsille tukiperhe tukitoimena soveltuu, määrittää sekä lasta tuen vastaanottajana että sitä, kenelle tukiperhettä tukitoimena tarjotaan. Tukiperheessä käymiselle ei ole valtakunnallisissa ohjeistuksissa, eikä myöskään tutkimuskunnassa, asetettu ikärajoja. Osallistujilla oli tästä huolimatta näkemyksiä siitä, minkä ikäisille lapsille tukiperhe parhaiten soveltuu. Tukiperhettä ei pidetä sopivana tukitoimena esimerkiksi pienille vauvoille. Sen sijaan *pienten lasten ja alakoululaisten* ajatellaan hyötyvän tukitoimesta ja erityisesti siksi, että tukiperheessä on selkeä päivärytmi. Myös esimurrosiässä olevat lapset voivat työntekijöiden mukaan hyötyä tukiperheestä ja erityisesti siitä, että tukiperheessä on läsnäolevia aikuisia. Murrosiässä olevia nuoria pidetään sen sijaan usein liian haastavina tukiperheille. Ikäkategorioiden kiinnittyvässä jaottelussa lastensuojelun asiakkaana olevien nuorten tarpeita ei tarkastella enää perheen tarjoaman hoivan näkökulmasta. Sen sijaan nuorten ajatellaan kantavan mukanaan haastavia ongelmia, joihin maallikot eivät pysty vastaamaan. Kyse voi olla

myös siitä, että ikätoverisuhteiden nähdään olevan nuorille tärkeitä eikä uuden perheyhteisön tuomista nuoren elämään pidetä ensisijaisena vaihtoehtona. Ongelmallista on, jos tukiperhe tukitoimena suljetaan kategorisesti pois nuorille tarjottavista tukitoimista. Silloin ei voida avata keskustelua nuorten tai tukiperheiden kanssa siitä, mitä tukiperhe voisi tarjota nuorelle. Tuoreen tutkimuksen mukaan nuorten yksinäisyys yleistyy yläkoulun aikana, ja lähes joka kuudes 15-vuotias tunsi itsensä vähintään melko usein yksinäiseksi (Lyyra, Junntila, Tynjälä & Välimaa 2019). Tästä näkökulmasta voidaan pohtia, voisiko tukiperhe kuitenkin tarjota ihmissuhteen yksinäiselle nuorelle.

Vanhempi toimijana

Lastensuojelun näkökulmasta vanhemmalle määrittyy kaksi erilaista toimijan roolia, yhteistyötä tekevän ja aktiivisesti muutokseen pyrkivän vanhemman rooli. Vanhempien toimijuutta määritellään erilaisten ehtojen kautta. Vanhempaan toimijana kohdistuu odotuksia ja toiveita siitä, miten vanhemman tulisi toimia suhteessa tukiperheeseen ja yleensä tukisuhteen aikana. Suhteessa tukiperheeseen vanhempi on *yhteistyötä tekevä toimija*, joka sitoutuu tukiperhetoiminnan pelisääntöihin ja toimii yhteistyössä tukiperheen kanssa. Yhteistyötä tekevänä toimijana vanhemman oletetaan kertovan avoimesti lapsesta ja perheen tilanteesta. Vanhemman tulisi myös kyetä tarkastelemaan tukitoimen merkitystä lapsen näkökulmasta.

KOORDINAATTORI: ...sitten että se vanhempi miettii sen lapsenkin näkökulmasta, että mitä se tarkoittaa, et lapsi menee tukiperheeseen, minkälaisissa asioissa se tukiperhe voi sitä lasta auttaa. FRK4

Yhteistyötä tekevänä toimijana vanhemman tulisi sitoutua yhteisiin aikatauluihin, jotta tukiviikonloput toteutuvat. Vanhempi ei siten määriy toimijana tuen vastaanottajaksi tai tuesta hyötyjäksi, vaan pikemminkin tukiperheen yhteistyökumppaniksi. Vanhemman oletetaan pääasiallisesti reagoivan tukiperheen ja sosiaalityöntekijöiden toimintaan eikä esittävän omia toiveita toiminnan luonteesta tai intervention sisällöstä. Toinen vanhempaa toimijana määrittävä piirre on, että vanhemman tulisi pyrkiä aktiivisesti muuttamaan perheen tilannetta tukisuhteen aikana. Käsitys on todennettavissa niin sosiaalityöntekijöiden kuin esimiesten haastatteluista, mutta esimiesten haastatteluissa se tulee voimakkaammin esiin. Seuraava lainaus kiteyttää hyvin sen, millainen on *aktiivisesti muutokseen pyrkivä vanhempi*.

ESIMIES 1: Kyllä vanhempien on osattava ottaa se, kun se lapsi on siellä tukiperheessä, niin johonkin omaan voimaantumiseen tai jotenkin sitä hyödyntää muuten... Vaan että vanhemmille pitää tehdä selväksi, että teidän perheessä on nyt ongelmia, jonka takia tukiperhe annetaan, kun te ette jaksa tämän tämän ja tämän takia. Ja silloin kun se lapsi on siellä tukiperheessä, niin teidän tehtävänne on sitten pureutua siihen ongelmaan. YH1

Kyse on siitä, että vanhemman tulisi käyttää saamansa hengähdystauko ”oikealla tavalla”, jotta se voimauttaisi ja vahvistaisi vanhempaa itseään sekä perhettä.

Lisäksi vanhemman on oltava valmis ottamaan vastaan muuta tukea ja osoitettava pyrkivänsä muuttamaan omaa tilannettaan. Vanhemman myös toivotaan määrittelevän, mihin tukiperhetuen avulla pyritään. Tukitoimi on vanhemmalle mahdollisuus muuttaa perheen tilannetta ja vaikuttaa omaan hyvinvointiin.

Ammattilaiset toimijoina

Millaisiksi toimijoiksi ammattilaiset määrittelevät itsensä tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa? Tukiperhetoiminta vaatii ammattilaisilta erilaista orientoitumista kuin esimerkiksi perhetyö, koska tukiperheet määritellään vapaaehtoistoimijoiksi, kuten edellä on todettu. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on toimia *tukisuhteen seuraajana*, mikä ilmenee osallistujien tarkastellessa sosiaalityöntekijän ja koordinaattorin työnjakoa ja toimintaa. Sosiaalityöntekijä seuraa tukisuhdetta pitämällä yhteyttä lapseen ja vanhempaan. Hän myös arvioi tukisuhteen vaikutusta lapsen ja vanhemman tilanteeseen. Tukisuhteen seuraajana sosiaalityöntekijä muodostaa käsityksen myös siitä, miten tukiviikonloput toteutuvat, miten lapsi viihtyy tukiperheessä. Sosiaalityöntekijä arvioi tilanteen, jos tukiperheelle on syntynyt huoli lapsesta.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Siten tietysti tässä arkityössä perheitten kanssa niin käydään kotikäynneillä. Viime viikolla viimeksi kysyin lapselta, että miten hän on kokenut sen tukiperheen. Ja kuullut hänen kertomustansa siitä, kyllä se pyritään ihan suoraan lapsen kanssa käymään se keskustelu... Kun siinä kuitenkin välillä on sitä semmoista väritynyttä puhetta, jos se tulee vanhemman kautta, voi olla jonkun näköistä mustasukkasuutta ja kateutta ja tämmöistä, että sitten mitä se lapsi kertoo, niin se on aina sitten vähän eri näkökulmasta. FRK3

Toimijana sosiaalityöntekijä on *päätöksentekijä*, joka päättää tukisuhteen aloittamisesta ja päättymisestä. Sosiaalityöntekijä on myös *vanhemman tukija*, joka auttaa vanhempaa hahmottamaan tuen vaikutuksia lapsen ja vanhemman tilanteeseen. Vanhemman tukijana toimiessaan sosiaalityöntekijä keskustelee vanhemman kanssa tukisuhteen herättämistä tunteista ja yhteistyön tekemisestä tukiperheen kanssa.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: No ainakin ihan se, että mitä se perheen kannalta se tukiperhekuvio toimii vai aiheuttaako se esimerkiksi jotain lisätyötä tai vie lisää energiaa, lähteekö lapsi mielellään, millä mielellä se tulee sieltä pois, miten vanhempi on käyttänyt sitten sitä viikonloppua, kun hänellä on niin sanotusti sitä omaa aikaa...FRK2

Se, että sosiaalityöntekijä nimetään vanhemman tukijaksi, perustuu siihen, että työntekijä tuntee vanhemman. Työntekijät kuitenkin toteavat, että vanhemman kanssa keskustelu jää helposti muiden asioiden varjoon, jos perheen tilanne on vakaa. Mikäli perheen tilanne ei kriisiydy, tukiperhesuhteen seurantaan ei kiinnitetä erityistä huomiota. Tukisuhteen ajatellaan kannattelevan itseään ja tuottavan hyvää lapselle ja vanhemmalle.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 4: ...se on niin kun työntekijänä hyväkin puoli ja semmoinen helpottavakin asia. Tai siihen haluaa ehkä jäädä siihen ajatukseen, että se tukisuhde etenee omia polkujaan ja sitä jotenkin ajattelee sillä lailla, että sieltä tulee vaan semmoista hyvää ja on sitten aina, että kivaa, että mukavasti menee, et vaikka siinä varmaan pitäisi olla kuulolla enemmän, mutta että jotenkin siihen luottaa FRK2

Tukiperheen kannatteleva ominaisuus voi toisin sanoen johtaa siihen, että sosiaalityöntekijä jättäytyy seuraamaan tukisuhdetta etäältä. Tukiperhe on aineiston perusteella sosiaalityöntekijälle etäisempi kuin lapsi ja vanhempi. Yhteydenpito tukiperheeseen ja tukiperheen ohjaaminen määritellään enemmän koordinaattorin tehtäväksi. Koordinaattori seuraa tukisuhdetta ensisijaisesti tukiperheen kautta ja toimii aloitteentekijänä sosiaalityöntekijän suuntaan, jos tukisuhteessa ilmenee ongelmia. Tärkeänä pidetään sitä, että tukiperheellä on kontakti yhteen työntekijään.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: ...mutta siinä varmasti sitten perheohjaajan ((koordinaattori)) rooli on aika vahva, että kun hän pitää sinne tukiperheisiin yhteyttä ja sitten välittää sen tiedon sosiaalityöntekijälle, jos on jotakin huolta. FRK2

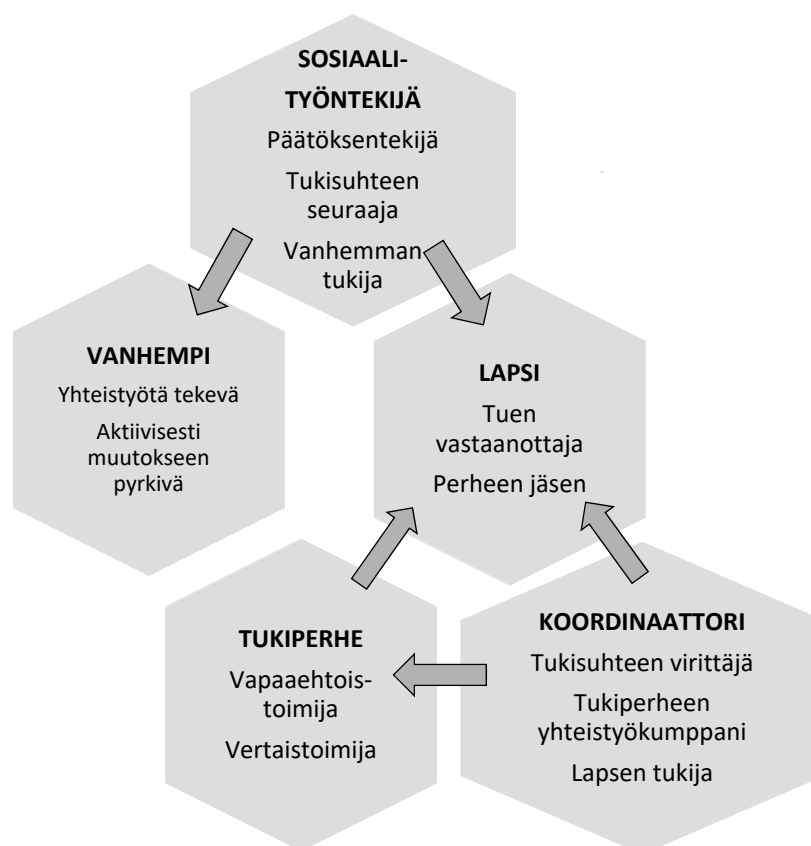
Koordinaattorin tehtävä on toimia *tukiperheen yhteistyökumppanina*, tarjota tukiperheille tukea ja olla heihin säännöllisesti yhteydessä. Tukiperheen yhteistyökumppanina koordinaattori kannustaa tukiperheitä kertomaan mahdollisista havainnoistaan ja huolestaan suoraan vanhemmalle sekä tarpeen vaatiessa sosiaalityöntekijälle. Viime kädessä koordinaattorin tehtävä on välittää tukiperheen esittämä huoli lapsesta sosiaalityöntekijälle. Jos tukiperheelle on syntynyt huoli lapsesta, on koordinaattorin tehtävä ylläpitää myönteistä suhdetta tukiperheen ja lapsen vanhemman välillä. Tutkimuskunnassa koordinaattori toimi *tukisuhteen virittäjänä* eli linkkinä tukiperheen ja lapsen perheen välillä. Koordinaattori vastasi sopivan tukiperheen etsimisestä lapselle ja tutustutti perheet toisiinsa. Alkuvaiheessa koordinaattori seurasi tiiviisti tukisuhteen käynnistymistä. Tukisuhteen virittäjänä koordinaattori oli yleensä se, joka konkretisoi ja sanoitti lapselle, mistä tukiperhetoiminnassa on kyse. Koordinaattori toimi näin *lapsen tukijan* roolissa.

KOORDINAATTORI: ...kun mä käyn siellä asiakasperheen luona, että mä kuvailen, että ketä siellä asuu ja minkälainen niitten talo on ja jos niillä on eläimiä, niin ne piirretään. ...että tavallaan yrittää jotenkin konkretisoida sen lapselle, että mihin me ollaan menossa ja ketä siellä on meitä vastassa...FRK2

Koordinaattorin toiminta oli lapsilähtöistä ja lapset huomioivaa, mikä viittaa siihen, että lapset nähdään tukisuhdetta viritettäessä aktiivisiksi toimijoiksi, tiedon kertojiksi, kuulijoiksi ja kokijoiksi (vrt. Tulensalo 2015, 25). Aloituskäytännön jälkeen koordinaattorin rooli suhteessa lapseen kuitenkin heikkeni. Tukiperheen yhteistyökumppanina toimiminen painottui, mikä herättää kysymyksen, kenen tehtävä on toimia lapsen tukijana ja varmistaa lapsen osallisuus tukiperheprosessissa.

Yhteenveto

Kuvio 13 tiivistää ammattilaisten käsityksen toimijoista ja toimijoiden asettumisesta suhteessa toisiinsa. Yhteenvetona voi todeta, että lastensuojelun ammattilaisilla on selkeä käsitys tukiperhetoiminnan toimijoista, heidän ominaisuuksistaan, tehtävistään ja rooleistaan. Sosiaalityöntekijän ja koordinaattorin toimijuus tukisuhteessa jakautuu. Sosiaalityöntekijän toimijuus rakentuu ensisijaisesti suhteessa vanhempaan ja lapseen. Koordinaattorin toimijuus virittyy suhteena tukiperheeseen ja painottuu tukisuhteen käynnistymisvaiheeseen. Molempien toiminnalle on selkeät perustelut.

KUVIO 13 Toimijat – lastensuojelun ammattilaisten käsitys

Kun lapsi määrittyy toimijana tuen vastaanottajaksi ja tukiperheen perheenjäseneksi, hahmottuu lapselle oma vanhemmasta erillinen toimijuus. Tuen vastaanottajana lapsi ei ole passiivisessa tuensajaan roolissa, vaan aktiivinen toimintaan osallistuja. Myös aiemmat tutkimukset tukevat sitä, että lapsi on tukiperhetoiminnassa nimenomaan tuen vastaanottaja. Tuki kohdistuu suoraan lapseen (Keränen 2004; Berg Eklundh 2010; Larsen 2011; Roberts 2015). Yllättävää on se, että vanhempaa ei nimetä tuen vastaanottajaksi, vaikka käyttöteoria perustuu siihen, että tukiperheen avulla tarjotaan tukea sekä lapselle että vanhemmalle. On mahdollista, että vanhempaa toimijana kuvaavat määreet kuvastavat siksi enemmän

niitä odotuksia, joita vanhempaan yleensä kohdistuu lastensuojelun asiakkuuden aikana.

6.2 Tukiperhe toimijana

Tarkastelen seuraavaksi tukiperheiden, vanhempien sekä lasten käsityksiä itsestään ja toisistaan toimijoina. Toimijoiden käsitykset ovat dynaamisempia kuin ammattilaisilla, koska ne perustuvat elettyihin ja koettuihin tukisuhteisiin. Toimijoiden kuvatessa itseään ja toisiaan piirtyy esiin myös se, millaisia suhteita osapuolten välille muodostuu. Tukiperhe edustaa Blomin ja Morénin (2007) jaottelun perusteella primääriä tuentarjoajaa. Tukiperheet määrittelevät itsensä toimijoina yhtäältä niiden motiivien kautta, jotka ovat vaikuttaneet tukiperheeksi hakeutumiseen kuin kuvaamalla sitä, miten he orientoituvat lapsen ja vanhemman tukemiseen. Tukiperheet nimeävät vakaan elämäntilanteen yhdeksi toimintaan hakeutumisen motiiviksi. Toimijoina tukiperheet ovat *voimavaroja omaavia*.

TUKIPERHE 3 MIES: Lähinnähän se varmaan lähti liikkeelle siitä, että kun me tänne muutettiin, niin meillä on täällä niin paljon tilaa ja sitten aikaresurssia on, voimavaroja tämmöiseen toimintaan.

Tukiperheillä on erilaisia resursseja, jotka vaikuttavat tukiperheeksi ryhtymiseen. Aineisto-otteessa yhdeksi resurssiksi nimetään aika. Voimavara on myös vakaa taloudellinen tilanne, jota kuvastaa se, että yksikään tukiperheistä ei mainitse toiminnasta maksettavan korvauksen olleen toimintaan motivoiva tekijä. Se, että tukiperheillä on voimavaroja ja resursseja kuvastaa sitä, että tukiperheillä on hyvinvointia. Resurssiteoreettisesta näkökulmasta tarkasteltuna resurssit luovat pohjan ihmisten välisille luottamussuhteille, sille miten ihmiset luottavat yhteiskunnan toimintaan sekä muihin ihmisiin ja heidän muodostamiinsa yhteisöihin (Törrönen 2016). Ensisijaiseksi toimintaan hakeutumisen motiiviksi tukiperheet nimeävät auttamisen halun. Auttaminen näyttäytyy luonnollisena osana tukiperheen elämää. Auttamismotiivin kautta tukiperheet määrittelevät itsensä toimijoina *avuntarjoajiksi*. Haluun auttaa yhdistyy toive edistää toisten hyvinvointia ja olla heille hyödyllinen (Yeung 2005, 110).

TUKIPERHE 3 MIES: Ja sitten ihan henkilökohtaisesti semmoinen auttamisen ilohan siinä on. Se perus. Kokemus siitä, että voi olla todella avuksi jollekin.

Kahdella tukiperheellä auttamismotiivi kiinnittyi haastavassa tilanteessa elävän ystävän tukemiseen. Muina motiiveina mainitaan oppimisen mahdollisuus, lapsettomuus, vaihtelunhalu ja kasvatuksellisen kokemuksen tarjoaminen omille lapsille, mikä kuvastaa sitä, että tukiperheenä toimiminen tarjoaa itsenä toteuttamisen mahdollisuuksia. Tukiperhetoiminnassa yhdistyy muun vapaaehtoistoiminnan tavoin motivaatioteemana sekä antaminen että saaminen (Yeung 2005, 109). Tukiperheillä on selkeä näkemys siitä, että he toimivat tehtävässään *maal-*

likkoina, mutta he eivät nimeä itseään vapaaehtoistoimijoiksi. Sen sijaan tukiperheet korostavat toimivansa omana itsenään eivätkä esimerkiksi omasta ammattiroolista käsin. Maallikkona toimimista kuvastaa myös käsitys siitä, että tukiperheen tehtävä ei ole ratkaista lapsen ja vanhemman ongelmia. Kyse on ensisijaisesti ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvista kohtaamisista.

TUKIPERHE 4 NAINEN: Siinä, tavallaan tavalliset ihmiset auttavat toisia tavallisia ihmisiä, että siinä ei ole mitään semmoista virallista, sillä tavalla, eikä mitään neuvovaa eikä, että nyt teidän kannattaisi näin tai näin. Siinä vain jaetaan sitä vastuuta.

Tukiperheet määrittelevät itsensä toimijoiksi, joiden tehtävä on olla käytettävissä perheen elämässä ja tarjota konkreettista tukea. Kuten aineisto-ote havainnollistaa, tukiperheet ajattelevat kohtaavansa lapsen ja vanhemman vertaistasolla. Vertaistasolla toimimisen voi tulkita myönteisen vastavuoroisuuden muodoksi. Vastavuoroisuus ilmenee ihmisten hyväksyvissä eleissä, myönteisissä viesteissä ja yhdenvertaisuuteen pyrkivässä toiminnassa (Törrönen 2016).

Tukiperheiden käsitystä itsestään toimijoina määrittää maallikkouden lisäksi se, miten he kuvaavat tukiperhetoimintaa ja tehtäväänsä tukiperheenä. Näkemys siitä, mihin tukiperhettä tarvitaan ja ketä toiminnassa ensisijaisesti tuetaan, vaihteli. Perheiden avuntarve liitettiin ensisijaisesti vanhemman tilanteeseen, mutta myös lapsen tuentarve tunnistettiin. Tukiperheet eivät kuitenkaan määritelleet itseään vanhemman tukijaksi, vaan *koko perheen tukijaksi*. Tukiperheen tehtävä on tukea niin lasta kuin vanhempaa.

TUKIPERHE 3 NAINEN: Jotenkin, mun on helpompi ajatella koko, että se on se perhe, me tuetaan sitä perhettä, että ei ole vaan lapset ja vanhemmat, vaan se on sen perheen tukemista.

Yksi tukiperhe määritteli itsensä ensisijaisesti *vanhemman tukijaksi*. Toinen tukiperhe taas määritteli itsensä selkeästi *lapsen tukijaksi* ja rajasi ulos suhteen luomisen vanhempaan. Tukiperhe orientoitui tehtäväänsä siten, että lapsi on viikonloppuisin hoidossa perheen luona, mikä viittaa siihen, että osalla tukiperheistä on tarve rajata tuen tarjoaminen lapseen. Tukiperheiden näkemystä siitä, millaista tukea tukiperheessä käyvät lapset tarvitsevat, ilmentää *arkisen hoivan* (realistic care) käsite (Roberts 2015, 108; 112). Tukiperheet eivät toimijoina halua tarjota lapselle liikaa aktiviteetteja, vaan tavallista arkista ja rauhallista olemista. Lapsilla saa olla tukiperheessä tylsää. Tukiperheen tarjoama tuki perustuu siihen, että lapsi osallistuu tukiperheen elämään. Tukiperheet kokevat, että tarkoituksena ei ole tarjota kuitenkaan pelkästään lastenhoitoa ja arkista hoivaa. Tämä havainnollistuu mallioppimista ja perhemallin tarjoamista kuvaavissa puheenvuoroissa (myös Regné 2003, 73). Tukiperheet ovat myös *perhe-elämän mallintajia*.

TUKIPERHE 2 NAINEN: No siis on heillä isä mutta on tosi vähän tekemisissä ja ei välttämättä aina niin hyvässä mielessä. Et vähä näkee sitä, että minkälainen se on se perhe missä on äiti ja isä.

Tukiperheet kuitenkin korostavat, että heidän tehtävänsä ei ole korvata lapsen vanhempaa. Ainoastaan yhden tukiperheen kohdalla mallina toimiminen ja mallien tarjoaminen toiminnan lähtökohtana ei noussut esiin (tarkastelen mallien tarjoamista tarkemmin alaluvussa 7.2.3). Sen sijaan tukiperheen näkemys lapselle tarjottavasta tuesta perustui siihen, että aikuinen on lapsen käytettävissä ja luo suhteen lapseen.

TUKIPERHE 1 NAINEN: Mutta sitä mä mietin, että se oli ainakin yksi asia mikä on tärkeä asia, että voi oikeasti olla, tavallaan yhtenä lisäaikuisena tai kahtena lisäaikuisena siinä...nuorten tai lasten elämässä, semmoisena turvallisenä aikuisena.

Tukiperhe orientoitui tehtäväänsä voimavarakeskeisesti nimeämällä itsensä apujoukoksi lapsen ja vanhemman elämään. Toimijana tukiperhe halusi tarjota lapselle mahdollisuuden luoda turvallinen ihmissuhde perheen ulkopuoliseen aikuiseen. Tukiperheen toimijuus rakentui siten enemmän mentoroinnin kuin perhe-elämän mallintamisen kautta. Tukisuhteen keskiössä oli lapsen ja aikuisen välinen suhde ja yhteiset kokemukset perhe-elämän havainnoimisen sijaan (Moi-
lanen 2009, 154).

Vanhempien käsitys tukiperheestä toimijana

Vanhempien käsitys siitä, millainen toimija tukiperhe on, vaihteli. Puheenvuoroissa heijastuivat sekä yleiset odotukset tukiperheestä avuntarjoajana että kokemukset siitä, millainen lapsen tukiperhe on. Tukiperhevanhempien ammattitaustojen vanhemmat kokivat tukevan tukiperheenä toimimista. Kaikki vanhemmat liittivät tukiperheisiin toimijoina myönteisiä ominaisuuksia, kuten helposti lähestyttävä, tavallinen, lämmin, välittävä ja rento. Tärkeänä vanhemmat pitivät sitä, että tukiperheen seurassa pystyi olemaan oma itsensä eikä tukiperhe tuominut vanhempaa. Haastateltavat arvostivat sitä, että tukiperhe oli jämäkkä, mutta ei liian tiukkapipoinen. Tukiperhettä kuvastavat adjektiivit ovat tulkintani mukaan yhteen sointuvia sosiaalityöntekijöiden tukiperheille määrittelemien roolien, vapaaehtoistoimija ja vertaistoimija, kanssa.

Tukiperheisiin toimijoina kohdistuvat odotukset liittyivät kaikilla vanhemmilla kahteen asiaan. Ensinnäkin tukiperhe tukee vanhemman jaksamista, toiseksi lapselle avautuu mahdollisuus kokea tavallista perhe-elämää tukiperheessä. Myös toiveita siitä, että tukiperhe tukisi koko perhettä esitettiin. Tukiperheiden nähtiin toimijoina tarjoavan hyvin *monipuolista tukea*, kuten lapsenhoitoapua, perhe-elämän mallin, ihmissuhteen ja lapselle ikätasoista seuraa. Selkein tukiperheeseen kohdistuva toive oli, että tukiperhe tarjoaisi lapselle kokemuksen *normaalista perhe-elämästä*, millä viitattiin kahden aikuisen muodostamaan perheeseen.

VANHEMPI 4: Että meillä se tuli siihen ja totta kai siis, mä halusin, että mä oon itse, olin niin väsyny aina, että on välillä lapsilla semmosta et, tiedätkö että on normaali, tai siis silleen aikuisia, ketkä ei oo väsyneitä ja ketkä voi kuunnella lasta. Mä ajattelin että, semmoisiin tarpeisiin.

Tukiperhettä toimijana määrittivät vanhemman mielessä tukiperheen mahdollisuudet paikata sekä tarjota jotain sellaista, mitä vanhempi ei sillä hetkellä itse kyennyt tarjoamaan. Vanhemman odotus oli, että tukiperhe tuo mukanaan ”normaaliutta”, minkä vanhempi koki horjuneen voimavarojen ollessa vähissä. Odotusten näkökulmasta tukiperhe on toimijana *mahdollistaja*, minkä myös tukiperhekontekstin tarkastelu osoitti. Erityisiä toiveita kohdistettiin tukiperheen isään, jonka toivottiin sekä kompensoivan lapsen elämästä mahdollisesti puuttuvaa isää että tarjoavan huolehtivan isän mallin lapselle (myös Regnér 2006, 58).

VANHEMPI 2: Ja sitten tosiaan se että, silloin oli tosiaan mun se toivomus, että se ois se isä siinä mukana.

Sekä vanhempien että tukiperheiden kerronnassa on tunnistetavissa ajatus, että lapsen tai nuoren elämään osallistuessaan (perheen tai suvun) ulkopuolinen aikuinen on korvaamassa jotakin toista ihmistä. Toive isän ja miehen mallista kuvastaa ajatusta, että tukiperheen vanhempi on lapselle vara-aikuinen, joka korvaa sellaista biologista sukulaisuussuhdetta, josta lapsi on tavalla tai toisella jäänyt paitsi. (Moilanen 2009, 156.)

Vanhempien näkemyksen mukaan tukiperhetoiminnan lähtökohta on vanhemman tukeminen. Tukiperhe toimijana tarjoaa vanhemmalle lastenhoitoapua sekä mahdollisuuden hengähdystaukoon ja lepoon. Koko perheen tukitoimeksi tukiperheen nimesi ainoastaan kaksi vanhempaa. Vanhempien ajattelussa tukiperheeltä saatu tuki hyödyttää vanhempaa ja sitä kautta myös koko perhettä.

VANHEMPI 6: Kyllä mä jotenkin olettaisin, että se on jotain sellaista, että sen vanhemman jaksamisen kautta autetaan sitä perheen jaksamista.

Toimijana tukiperhe edustaa vanhemmalle ennen kaikkea *keskustelukumppania*, jolta voi kysyä neuvoja esimerkiksi lapsen nukkumaanmenoajoista ja johon voi pitää yhteyttä myös tapaamisten välillä. Tukisuhteen toimivuuden kannalta tukiperheen kyky toimia vanhemman keskustelukumppanina näyttäytyy tärkeänä, jotta esimerkiksi ristiriidat voidaan selvittää. Keskustelukumppanina vanhemmat odottavat tukiperheeltä *avoimuutta*. Tukiperheisiin toimijoina kohdistuu myös toive, että toimintaan *sitoudutaan pitkäaikaisesti*. Se, että vanhemmat toivovat tukiperheiden sitoutuvan toimintaan pitkäaikaisesti, kertoo siitä, että ihmissuhteen tarve koetaan pysyväksi. Vanhempien käsitystä tukiperheestä toimijana kuvastaa myös se, millaista nimitystä tukiperheestä käytetään ja millaisia odotuksia toimijoiden väliselle suhteelle asetetaan. Ensinnäkin tukiperheeseen toimijana kohdistuu toive siitä, että tukiperhe olisi *ystävän tai sukulaisen kaltainen*. Toive ystävydestä heijastaa kontekstiluvussa kuvattua verkostojen haurautta perheiden elämässä, mutta myös odotusta vastavuoroisuudelle rakentuvasta suhteesta.

VANHEMPI 3: Ehkä silloin alussa. Mutta sitten mä kuitenkin huomasin, että meillä on kuitenkin niin ehkä erilainen...no elämäkatsomuskin ehkä. Ja sitten mä tein sen päätöksen, että pidetään asialliset, sellaiset hyvät välit, mutta ei ehkä sitten sen enempää kuitenkaan ystävyystä.

Vanhemmilla oli myös muita perusteluja sille, miksi tukiperhettä toimijana verrattiin ystävään. Tukiperheen tarpeen avaaminen ja perusteleminen lapselle koettiin vaikeaksi. Vanhemmat eivät halunneet lapsen kokevan, että lapsella on tukiperhe, koska hän on vanhemmalle taakka. Tästä syystä tukiperheestä käytettiin lasten kanssa nimitystä ystäväperhe, jolla normalisoitiin tukiperheen rooli ja tehtävä samankaltaiseksi kuin sukulaisten ja ystävien rooli lapsen elämässä. Ongelma on, että ystäväperhenimitys voi virittää lapsessa odotuksia suhteen laadusta ja vastavuoroisuudesta. Vanhempien toiveita siitä, että suhde tukiperheeseen olisi luonnollisen ihmissuhteen kaltainen, haastoi tietoisuus siitä, että tukiperhe ei lopulta ole ystävän tai sukulaisten kaltainen.

VANHEMPI 5: Siinä on erona, että ei voi, tiedätkö soittaa vain että, nyt on paha hetki ja nyt tarttis apua. Tai että, ei oo semmoista, että lapsi vaikka sairastuu ja mulla onki joku tärkeä meno, että mä voisin, nyt sillä lailla tukeutua ja turvautua. Että on siinä se ero.

Tukiperheen, lapsen ja vanhemman suhde perustuu sopimukseen, jossa tukiperhe on auttajan ja lapsi ja vanhempi tuen vastaanottajan roolissa. Käsitystä tukiperheestä ystävän kaltaisena toimijana vahvistavat ne tukisuhteet, joissa ystäväperhe faktisesti asettuu tukiperheen rooliin. Aineistossa kahden perheen kohdalla tukisuhde perustui olemassa olevaan ihmissuhteeseen ja ystävytyteen. Ystävytyteen perustuva suhde virallistettiin tukisuhteeksi, joka mahdollisti tukiperheelle taloudellisen korvauksen tukiviikonlopuista ja perheen tavoitteellisen tukemisen. Ehdotus tukiperhesuhteesta tuli toisen perheen kohdalla ystäviltä, ja toisen kohdalla sosiaalityöntekijältä.

VANHEMPI 2: Elikkä Kirsi ja Mika, ne on ollut siis ystäviä jo aikaisemmasta, ja ollaan oltu tekemisissä ja, sillai että ihan kuulunut kuvioon. Mutta joskus itsellä käynyt mielessä että, noi olisi aivan huippu tukiperhe, mutta enhän mä kehtaa sellaista mennä ehdottamaan kellekään, että se oli vaan semmoinen ajatus päässä.

Aineisto-ote kuvastaa sitä, että tiiviimmän avun pyytäminen omalta ystävältä koetaan vaikeaksi. Tuen ja avun tarpeessa oleva osapuoli ei kykene tilanteessa vastavuoroisuuteen. Ystäväperheen rekrytoiminen tukiperheeksi on siksi hyvä esimerkki siitä, että tukiperhe voi systeeminä tarjota ratkaisun tällaiseen tilanteeseen ja helpottaa avun pyytämistä.

Lasten käsitys tukiperheestä toimijana

Lasten käsitys tukiperheestä toimijana oli niukka. Tukiperhe edusti lapsille tuttavien kaltaista toimijaa. Lapset kuvasivat tukiperheitään nimeämällä perheenjäsenet ja luonnehtimalla tukiperhettä adjektiiveilla kuten mukava, kiva ja kärsivällinen. Nuorimmat tutkimukseen osallistuneet kaksi lasta eivät tieneet, miksi heillä oli tukiperhe. Yhden lapsen käsitys tukiperheestä perustui siihen, että tukiperhe paikkasi lapsen elämästä puuttuvaa sukulaisverkostoa. Toista ääripäätä edusti lapsi, joka tunsikin tukiperheen entuudestaan ja tiesi, että tukiperheelle voi-

tiin maksaa korvausta ja, että perhe halusi ryhtyä tukiperheeksi, koska he halusivat auttaa juuri häntä. Kolmannen lapsen käsitys puolestaan perustui siihen, että tukiperhettä tarvittiin, jotta vanhempi saisi lomaa lapsista.

LAPSI: Semmoista omaa rauhaa välillä, me oltiin pienenä hirveen vilkkaita, koko ajan huudettiin ja tapeltiin.

Lapsen käsitys siitä, miksi hänellä oli tukiperhe ja millainen toimija tukiperhe oli, heijastui siihen, miten lapsi myöhemmin kuvasi tukiperhekäyntejä, tuen sisältöä ja toiminnan kokonaisuutta. Lapsi, joka oli epätietoinen tukiperheen tarkoituksesta, ei esimerkiksi tiennyt, miten ja missä tukiperheviikonlopuista sovittiin. Vastaavasti lapsi, jonka tukiperhe oli tuttu, oli tietoinen siitä, milloin ja miksi hän viettää aikaa tukiperheessä. Kaikki lapset eivät halunneet käyttää tukiperhe- tai ystäväperhenimitystä (myös Keränen 2004, 48–49). Sen sijaan tukiperhevanhemmista puhuttaessa käytettiin etunimiä tai perheen sukunimeä. Kuten Keränen (mt., 49) toteaa, lasten tapa nimetä tukiperhe houkuttelee ajattelemaan, että lapsella on tarve henkilökohtaistaa suhde tukiperheeseen.

VANHEMPI 4: No me puhuttiin ystäväperheestä, mutta ne lapsen alkoi, että ”mikä tommoinen ystäväperhe että mä en kyllä tykkää”. Ne nauro sille, pisti ihan pilkalla sen nimen. Tommosta, kun niitä ärsytti sinne meno, niin että ”ihan mä en kyllä tykkää yhtään” pää keikkui vaan puhu ja ”tommoista ystäväperhettä”.

ANU-RIINA: Eli käytätteks te nyt puhutteko vaan Kirsistä ja Mikasta?

VANHEMPI 4: Kirsistä ja Mikasta joo, tai sitten Virtanen-viikonloppu.

Myös osa vanhemmista kutsui tukiperhettä ystäväperheeksi, joka voi liittyä siihen, että vanhempi ajattelee lapselle olevan helpompi hyväksyä ratkaisu tukiperheen hakemisesta, jos tukiperhe nimetään ystäväperheeksi (Keränen 2004, 50). Myös lapsilla oli toiveita suhteen vastavuoroisuudesta. Tätä kuvastaa seuraava aineisto-ote, jossa vanhempi kuvaa sitä, miten lapsi ymmärtää tukiperheen toimijana ystäväksi ja toivoo, että tukiperheen lapsi vierailisi lapsen kodissa.

VANHEMPI 1: Ja paljon mä olen esittänyt sitä, että hän ((tukiperheen lapsi)) vois tulla myös tänne. Mutta ne ei ole nyt ehkä toteutunut. Ja ne on ollut nimenomaan, että Niko on toivonut.

Lapsen näkökulmasta tukiperhe voi muistuttaa ystävän luona käymistä eikä lapsi välttämättä hahmota sitä, mistä tukiperhe lapsen elämään ilmestyy. Tästä seuraa, että tukisuhteen rajat eivät ole lapselle yhtä selkeät ja ymmärrettävät kuin aikuiselle. Tukisuhteen aikana tukiperheen roolin määrittely lapsen elämässä aktualisoitui usein tilanteissa, joissa lapsi reagoi tukiperheen asettamiin rajoihin ja koki tukiperheen astuvan esimerkiksi vanhemman reviirille. Lapsille oli tärkeää, että tukiperhevanhemmat eivät yrittäneet ottaa vanhemman paikkaa.

Yhteenveto

Taulukkoon 5 on koottu tukiperhettä toimijana kuvaavat määreet sekä tukiperhettä toimijana ohjaavat periaatteet kaikkien neljän toimijan näkökulmasta. Tukiperheestä toimijana muodostuva kuva on moniulotteinen.

TAULUKKO 5 Tukiperhe toimijana

Määrittelijä	Tukiperhe toimijana	Toimintaperiaate
LASTENSUOJELUN AMMATTILAISET	Vapaaehtoistoimija	Maallikkotoimijuus
	Vertaistoimija	Ihmissuhteeseen perustuva
TUKIPERHE	Voimavaroja omaava	Auttamismotiivi
	Avuntarjoaja	Ihmisenä kohtaaminen, tasavertaisuus, toisen kunnioittaminen, avoimuus
	Maallikko	Arkinen hoiva
	Perhe-elämän mallintaja	Rajaaminen
VANHEMPI	Vanhemman/lapsen/ perheen tukija	
	Mahdollistaja	Avoimuus
	Tuentarjoaja	Monipuolinen tuki
	Keskustelukumppani	Pitkäaikainen sitoutuminen
LAPSI	Ystävän tai sukulaisen kaltainen	Korvaa puuttuvia sukulaisuus- ja ystäväsuhteita perheen elämässä
	Tuttu	Tarjoaa hengähdystauon vanhemmalle
	Sukulaisverkostoa paikkaava	Välittäminen
	Hengähdystauon vanhemmalle tarjoava	
	Ystäväperhe	

Toimijoiden käsitykset täydentävät toisiaan. Tukiperhe itse määrittelee itsenä avuntarjoajaksi, vanhempi puolestaan määrittelee tukiperheen tuentarjoajaksi, joka pystyy tarjoamaan monipuolista tukea niin vanhemmalle kuin lapselle. Yllättävää on se, että ainoastaan lastensuojelun ammattilaiset määrittelevät tukiperheet vapaaehtoistoimijoiksi. Tukiperheet itse painottavat oman toiminnan perustuvan maallikkona toimimiseen ja auttamisen haluun. Tiivistetysti voi todeta, että vanhempien ja lasten käsitys tukiperheestä toimijana on myönteinen. Tukiperheen määrittely toimijana ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Tästä seuraa haaste, joka on määrittellä, millaisesta suhteesta on kyse. Tukiperheen, lapsen ja

vanhemman välinen suhde on ”harmaalla alueella”. Se ei ole täysin luonnollisen kaltainen suhde, vaikka se osin sellaista muistuttaa. Se ei myöskään ole ammatillinen eikä asiakkuuteen perustuva suhde. Toimintaperiaatteiden osalta tukiperheiden ja vanhempien käsitykset eroavat toisistaan paljon. Tukiperheet korostavat kohtaamista sekä arkisen hoivan ja tuen tarjoamista, vanhemmat ihmissuhteen luomista ja pitkäaikaista sitoutumista.

6.3 Vanhempi toimijana

Tavoittaakseni vanhempien näkemyksen itsestään toimijana tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa tarkastelen aluksi sitä, miten vanhemmat kuvaavat itseään ja suhdettaan lastensuojeluun. Vanhempien kokemukset lastensuojelun kanssa tehdystä yhteistyöstä jäsentävät sitä, millaisiksi toimijoiksi he kokevat itsensä ja miten he toivovat tulevaisuutta autetuiksi ja kohdatuiksi.

VANHEMPI 4: Mulla meni monta vuotta tiekkö, mä inhosin lastensuojelua ihan tosissaan, että musta tuntu, että ne on vienyt mun elämän ja näin, että ne on pilannut kaiken.

Suhteessa lastensuojeluun vanhemmat asettuvat toimijoina *puolustuskannalle*. Vanhempien kokemukset yhteistyöstä lastensuojelun kanssa olivat negatiivisesti värittyneitä ja he kuvasivat tilanteita, joissa he olivat kokeneet tullessaan väärin ymmärretyksi. Tilanteisiin yhdistyi pelkoa, hallinnan tunteen menettämistä ja kokemus siitä, että aiemmin tarjottu tuki ei ollut vastannut perheen tarpeisiin. Vanhempien kokemuksissa tukiperhe tukitoimena kuitenkin rikkoo puolustuskannalla olemisen, koska tukitoimi mielletään positiiviseksi asiaksi. Vanhemmat saavat lopulta sellaista tukea, mitä he tarvitsevat. Tukiperhe ei uhkaa vanhemman hallinnantunnetta eikä vanhemmuutta, vaan vahvistaa sitä.

VANHEMPI 2: Se on konkreettista apua, että monestihan tommoset, et sä saat mennä juttelemaan jonnekin niin ne voi vaan viedä voimia, siis ihan, mä ainaki koen sen sillä tavalla että, sun pitää joka viikko tehdä tilaa kalenterista niin että mä voin [naurahtaa], jutella pari tuntia joittenkin ihmisten kanssa.

Tukiperhe tarjoaa vanhemmalle toimintamahdollisuuksia ja konkreettista apua, mitä on helppo ottaa vastaan. Tukitoimi ei myöskään vaadi vanhemman näkökulmasta vastapalvelusta tai aktiivista osallistumista. Lapsen saadessa tukiperheen vanhempi voi asettua *tuen vastaanottajan* rooliin.

Tukiperhetoiminnassa vanhempia toimijoina määrittää se, että kasvatusvastuu on yhdellä vanhemmalla. Toisen vanhemman puuttuminen lasten elämästä on konkreettista ja jokapäiväistä. Johnsson ja Regnér (2003, 13) nimittävät tätä yksinäiseksi vanhemmuudeksi, koska vanhempi on yksin vastuussa perheen arjesta. *Yksinäisen vanhemmuuden* suurin haaste on, että toinen vanhempi ei tapaa lasta säännöllisesti. Tästä seuraa, että vanhempi ei saa hengähdystaukoa eikä pysty jakamaan lapsen asioita toisen aikuisen kanssa. Osa vanhemmista myös

koki, ettei pystynyt tarjoamaan lapsille tavallista perhe-elämän mallia, koska perheessä oli vain yksi vanhempi. Yksinäiseen vanhemmuuteen yhdistyi riittämättömyden tunne, joka määritteli vanhempaa toimijana.

VANHEMPI 6: Mä oon kuitenkin itse ollut aika ajoittain niin väsynyt ja masentunut, että ei musta oo ollut muuta kuin tekemään noi perusasiat, että ruoat ja pyykki ja silleen.

Riittämättömyys ilmenee vanhempien kertomana rajoista lipsumisena ja huolena omasta jaksamisesta ja sen vaikutuksista lapseen. Toinen yksinäiseen vanhemmuuteen kiinnittyvä ominaisuus on sinnittely, joka näyttäytyi vaikeutena sekä pyytää että ottaa apua vastaan niin omilta sukulaisilta, jos sellaisia oli, kuin lastensuojelulta (myös Johnsson & Regnér 2003, 99). Avun pyytämiseen yhdistyi vanhemmilla epäonnistumisen ja alemmuuden tunne, mutta myös ylpeys siitä, että on jaksanut sinnitellä haastavassa tilanteessa.

VANHEMPI 3: Ehkä sitä silloin alkuun vähän mielti, että onko sitä jotenkin huonompi kuin muut, kun ei ole jaksanut yksin ilman tukea, että mullehan, kun mulla on kauhean vaikea tiekkö ottaa apua vastaan. Mä oon semmoinen, että aina mieluummin pinnistelee viimeiseen asti itse.

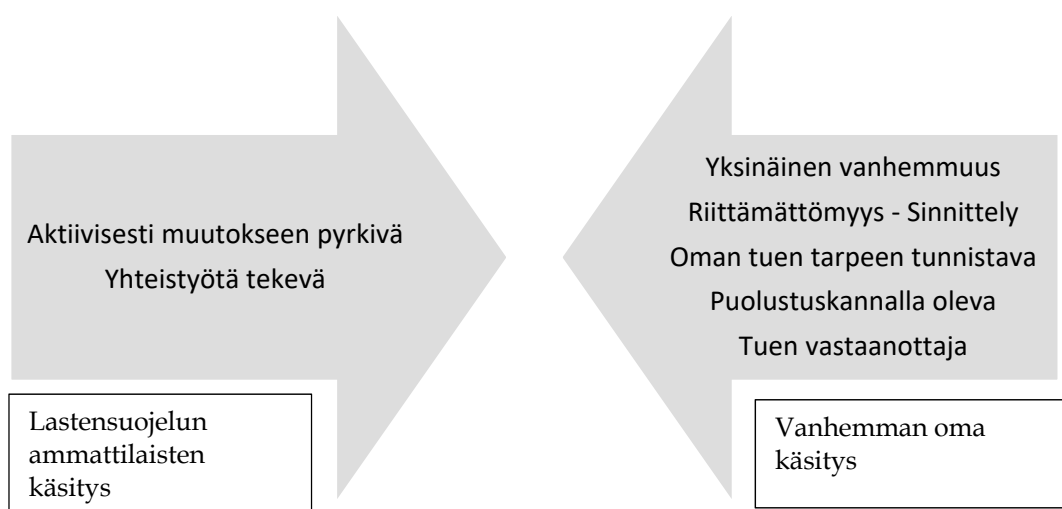
Vanhemmat tunnistivat sinnittelystä huolimatta perheen olevan tuen tarpeessa. *Tuen tarpeen tunnistamisesta* kertoo myös se, että osa vanhemmista laittoi itse tukiperheasian vireille. Sekä sinnittely että tuen tarpeen tunnistaminen viestivät siitä, että vanhemmille oli tärkeää säilyttää oman arvon tunne ja myönteinen käsitys omasta toimintakyvystä vanhempana. Vastuullista vanhemmuutta on ymmärtää, milloin omat voimavarat eivät riitä, kuten yksi vanhemmista totesi.

Yhteenveto

Yhteenvetona voi todeta, että vanhemman käsitys itsestään toimijana rakentuu voimavaroista käsin. Vanhempi on tilanteessa, jossa ei ole mahdollisuutta levätä, saada etäisyyttä omaan tilanteeseen tai ajatella rauhassa (Johnsson & Regnér 2003, 100). Tästä näkökulmasta vanhempien esittämät toiveet kasvatuskumppanuudesta sekä ystävyyskaltaisesta ihmissuhteesta ovat ymmärrettäviä ja perusteltuja.

Kuviossa 14 lastensuojelun ammattilaisten ja vanhempien käsitys vanhemmasta toimijana esitetään rinnakkain. Kun käsityksiä vertaasi toisiinsa, huomio kiinnittyy siihen, että ammattilaisten näkemys on kapeampi ja vanhempaa toimijana velvoittavampi. Vanhemman käsitys sen sijaan auttaa ymmärtämään, millaiseksi vanhempi kokee itsensä tukiperhesuhteesta harkitessaan ja millaisesta positioista käsin vanhempi asettuu tukisuhteeseen.

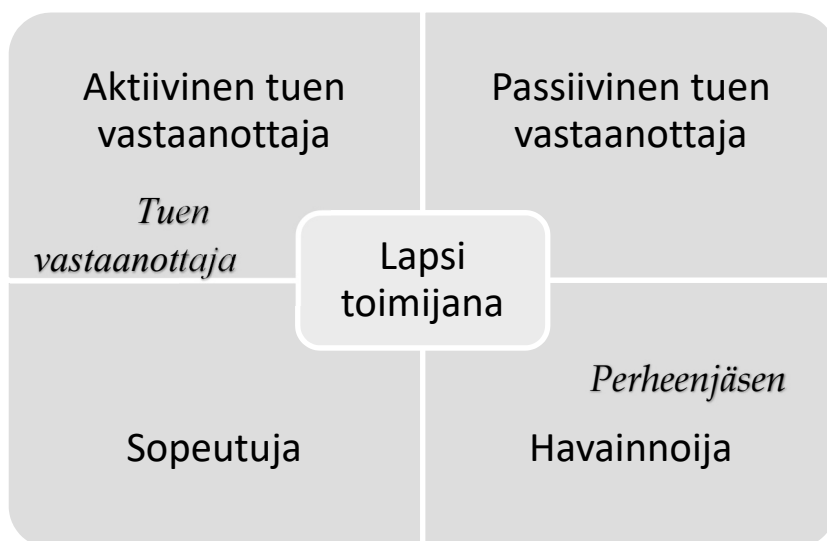

KUVIO 14 Vanhempi toimijana - lastensuojelun ammattilaisten ja vanhempien käsitys

6.4 Lapsi toimijana

Tukiperhetoiminnassa lapsi liikkuu kahden perheen välillä ja viettää konkreettisesti aikaa tukiperheessä. Tästä näkökulmasta oleellisia kysymyksiä ovat, millainen toimija lapsi on, miten lapsi toimii tukiperheen suuntaan ja vastaa tukiperheen tarjoamaan tukeen. Lapset eivät haastatteluissa suoraan kuvanneet itseään toimijoina, mutta olen eritellyt aineistosta kohtia, joissa lapsi, tukiperhe tai vanhempi kuvasi lapsen tukiperheessä olemista ja aloitteellisuutta tukiperheen suuntaan. Toimijoina lapset määrittyivät kuvion 15 osoittamalla tavalla aktiiviksi ja passiiviksi tuen vastaanottajiksi, sopeutujiksi ja havainnoijiksi. Kuviossa näkyy myös lastensuojelun ammattilaisten käsitys lapsesta toimijana, jota kuvaavat sanat "Tuen vastaanottaja" ja "Perheenjäsen"

KUVIO 15 Lapsi toimijana

Lapsi on *aktiivinen tuen vastaanottaja* silloin, kun hän voi orientoitua tukiperheeseen lähtöön. Kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset kertoivat valmistautuvansa jollain tavalla tukiperheviikonloppuun. Lapset pakkasivat mukaan omia tavaroita vanhemman kanssa. Tukiviikonloppuun orientoitumisesta kertoi myös se, että lapsilla oli käsitys siitä, millaisia asioita tukiperheessä voi tehdä ja mitä he haluaisivat tehdä. Lapset voivat, yhden lapsen sanoja lainaten, tehdä tukiperheessä kaikenlaista, mitä mieleen tulee. Aktiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapset voivat aktiivisesti vaikuttaa siihen, mitä he tekevät tukiperheessä ollessaan.

LAPSI: Ja illalla valvotaan myöhään, pidetään getlanit ja sitten jutellaan ja semmoista ja sitten sanotaan, no tehdään kaikkee kivaa. Voi mennä ulos jonnekin metsään samoileen tai jotain semmoista

Aktiivisessa toimijan roolissa oleva lapsi myös tiesi, miksi hänellä oli tukiperhe ja hän oli osallistunut esimerkiksi tukiperhepalaveriin sekä kokenut tulevaisuutta kuulluksi. Lapsella oli mielessään kartta siitä, mistä tukiperhetoiminnassa oli kyse.

LAPSI: Paitsi yks oli tosi kiusallinen juttu, ne oli sillee, et mitä sä luulet et sä saat tosta, mä oli et mä en tiedä. Mä en tienny mitä mä sanoisin, mä vaan heitin sillee niinku pelleä et rakkautta niin sit se oli kirjoitettu siihen lappuun, mä olin sillee...oli se aika söpöä.

Passiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapsi on toimijana silloin, kun tukiperheeseen lähtemiseen liittyy epä tietoisuutta ja epärointiä. Tällöin lapsi kokee menevänsä tukiperheeseen silloin, kun aikuiset ovat niin sopineet eikä lapsella ole käytännössä mahdollisuuksia vaikuttaa vierailujen ajankohtiin (myös Berg Ek-lundh 2010, 143). Passiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapsi on myös silloin, kun hän on epä tietoinen tukiperheen tarkoituksesta tai siitä, milloin tukiperheeseen mennään. Lapselle kerrotaan, koska lapsi menee tukiperheeseen, mutta hän

ei välttämättä tiedä, miksi hänelle on tukiperhe ja miksi hän menee tukiperheeseen (myös mt. 138).

LAPSI: Ja joskus mä oon vähä hämmästynyt kun, niin kun esimerkiksi mulle on sanottu, että sä et mene sinne tänä viikonloppuna vaan ensi viikonloppuna ja sitten onkin tänä viikonloppuna

Passiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapsi kokee joutuvansa jättämään jonkin muun aktiviteetin väliin tukiperheviikonlopun takia. Tukiperheeseen menään silloin, kun aikuiset ovat sopineet. Passiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapsi ei tule kuulluksi, vaan lapsen toimintaa ohjataan ulkoapäin huomioimatta lapsen ajatuksia ja tunteita. Kolmas lasta toimijana kuvastava rooli on *sopeutuja*, joka muistuttaa passiivisessa tuen vastaanottajan roolissa olemista. Tukiperheessä käynnit ovat asia, joihin lapsi sopeutuu, vaikka ne jäykistävät lapsen muuta elämää eikä sinne tee aina mieli mennä. Lapset sopeutuvat tukiperheen sääntöihin ja haluavat käyttäytyä tukiperheessä ollessaan hyvin.

LAPSI: No en mä, jotain ne sano, että lopettakaa tai jotain, niin ei me sieltä edes uskallettu, tai ei me haluttu tai jotain niin kun olla uskomatta niitä.

Tukiperheet kertoivat lasten toiminnasta ja olemisesta tukiperheessä kuvaamalla arkisia tilanteita. Myös tukiperheiden puheenvuoroissa lapset määrittivät toimijoina sekä aktiivisiksi että passiivisiksi. Lapset toimivat aktiivisesti tukiperheen suhteen ja osallistuvat tukiperheen elämään. Passiivisessa roolissa lapset asettuvat havainnoimaan tukiperheen toimintaa ja sanoittivat havaitsemiaan eroja. Aktiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapset *haastoivat tukiperheen aikuisia*. Alkuvaiheessa oli tyypillistä, että lapset hakivat perusteluja tukiperheen asettaessa rajoja ja protestoivat tukiperheeseen lähtemistä esimerkiksi juoksemalla karkuun. Tukiperheen näkökulmasta lapset pyrkivät hallitsemaan erossa oloa vanhemmasta.

TUKIPERHE 4 NAINEN: Tässähän oli sitä, että jossain vaiheessa lapset protestoivat sitä, että äiti ei saa lähteä silloin Kunnasta mihinkään.

Lapsille oli myös tärkeää tietää, missä vanhempi oli lapsen ollessa tukiperheessä, kuten aineisto-otteesta käy ilmi. Keräsen (2004, 56) mukaan se, mitä ero vanhemmasta lapselle itse asiassa tarkoittaa ja miten lapsi reagoi siihen, ilmenee vasta tukiperheen ja lapsen kohdatessa. Lasten aktiivinen toiminta osoittaa, että siirtymät ovat lapselle haasteellisia. Jatkuva ja säännöllinen liikkuminen kahden paikan välillä ei välttämättä ole lähtökohtaisesti tai ainakaan alkuvaiheessa lapsen oma valinta (Forsberg & Ritala-Koskinen 2016, 115). Lasta aktiivisena tuen vastaanottajana kuvaavat myös tilanteet, joissa lapsi itse *hakeutui tukiperheen aikuisen seuraan* ja osoitti haluavansa keskustella aikuisen kanssa, olla avuksi tai tehdä asioita yhdessä aikuisen kanssa. Lapsen hakeutumisen aikuisen seuraan voi tulkita luottamuksenosoitukseksi tukiperhettä kohtaan. Lapsi oli havainnut aikuisen olevan läsnä.

TUKIPERHE 2 MIES: Se oli jo monta vuotta jatkunut tämä, että lapset kävi täällä ja, sitten vihdoinkin viimein yksi pääsi esittämään kysymyksen, ettekö te juo ollenkaan viinaa...

Lapsen aktiivisuus toimijana ilmeni myös lasten ehdotuksina nukkumisjärjestelyistä. Oma nukkumispaikka oli lapsen ”pesä” tukiperheessä, minkä kautta lapsi liitti itsensä tukiperheeseen (Keränen 2004, 62; Ritala-Koskinen 2018). Passiivisempaan *havainnoijan* rooliin asettuessaan lapsi tarkkaili tukiperheen toimintaa ja esitti kysymyksiä siitä, mitä aikuinen oli tekemässä.

TUKIPERHE 2 NAINEN: Kyllä ne kuuntelevat kaiken. Vaikka näyttää että tekee jotain omiansa niin, kyllä ne rekisteröivät ihan kaiken...että, mitä meidän välillä tapahtuu ja sillä lailla. Kyllä mä oon huomannut sen, että ne on kokon ajan kauhean tarkkana.

Tarkastelin lasten toimijuutta myös vanhempien kokemusten kautta. Vanhemmat muistelivat tukisuhteen alkuvaiheeseen liittyneen usein lapsen protestointia, aikuisten haastamista sekä epäröintiä tukiperheeseen lähdeäessä. Vanhemmat tulkitivat lasten vastustuksen liittyvän koti-ikävänsä pelkoon ja huoleen, että vanhemmalle tapahtuu jotakin. Myös Johnssonin ja Regnérin (2003, 114) tutkimuksessa vanhemmat kuvasivat lasten haluttomuutta lähteä tukiperheeseen ja eroahdistusta. Vanhemmat joutuivat joskus ylipuhumaan lapsen lähtemään tukiperheeseen, koska perheiden välistä sopimusta ei haluttu rikkoa.

VANHEMPI 5: ...nyt itse asiassa se ei olisi halunnut lähteä viikonloppuna ollenkaan, ja sitten mä sanoin. Kato kun mä kysyin siltä jo aikaisemmin pariin otteeseen, että haluaks sä mennä ja se sanoi, että joo. Ja haluaa tehdä sen tehtävän ja kaikki tällaiset näin. Ja sitten yhtäkkiä vaan, ei hänestä tunnukaan silleen...

Vanhemmalle tilanne on ambivalentti, koska vanhemmalla on tarve saada omaa aikaa ja lepoa, mutta lapsi protestoi tukiperheen luo lähtemistä. Tilanteet vaativat vanhemmalta tasapainoilua omien ja lapsen tarpeiden välillä, mutta myös lapsen rohkaisemista ja lapsen kuulemista (vrt. Johnsson & Regnér 2003, 111). Vanhempien toimintaa ohjasi lapsen hyvinvoinnin asettaminen etusijalle. Vanhemmat kertoivat keskustelewansa lapsen kanssa tukiperheessä olemisesta, rohkaisevan ja valmistelewan lasta lähtemään tukiperheeseen. Lasten tunnetilat ja reaktiot tukiperheeseen lähdeäessä ja kotiin palattaessa herättivät myös vanhemmissa huomiota. Vanhemmille oli tärkeää, että lapset kokivat tukiperheessä käynnit mielekkäiksi eikä lasta haluttu pakottaa käymään tukiperheessä. Muutokset lapsen halukkuudessa lähteä tukiperheeseen olivat vanhemmalle viestejä, joihin reagoitiin.

VANHEMPI 1: Ja itse asiassa kesällä käytiinkin Kirsin ja Mikan kanssa aikamoinen keskustelu lasten kanssa siitä, että halutaanko me että tämä jatkuu, että kenenkään ei ole pakko tulla, ei voida pakolla. Ja ne saivat jokainen sanoo ei tai joo.

Vanhempien kokemusten perusteella lasten suhtautuminen tukiperheessä käymiseen yleensä muuttui ajan kuluessa. Tukiperheestä tuli lapsen mielessä ymmärrettävä ja konkreettinen osa elämää. Tällöin tukiperheeseen lähtemiseen yhdistyi positiivinen jännitys ja odotus. Lapset pakkasivat omia tavaroita ja odottivat pääsevänsä tekemään erilaisia asioita tukiperheessä. Osa vanhemmista kuitenkin pohti, uskalsiko lapsi olla oma itsensä tukiperheessä, koska kotiin tultaessa lapsi saattoi olla huonotuulinen ja päästää ”höyryjä ulos”. Toisaalta osa lapsista tuli kotiin rauhallisella mielellä ja arki jatkui normaalisti.

6.5 Ammatillaiset toimijoina

Sosiaalityöntekijät ovat sekä vanhempien että tukiperheiden näkökulmasta toimijoina etäisiä *päätöksentekijöitä*. He allekirjoittavat päätökset ja osallistuvat palaveriin. Sosiaalityöntekijöiden etäisyyteen viittaa se, että tukiperheet eivät aina tiedeneet, kuka on lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä eikä sosiaalityöntekijää ollut aina edes tavattu. Vanhempien kokemus oli, että sosiaalityöntekijällä ei ollut kokonaisvaltaista ymmärrystä perheen tilanteesta.

VANHEMPI 4: En mä tiedä, että onko tällä jälkimmäisellä sosiaalityöntekijällä ollut mitään muuta roolia, kun viranhaltijan päätöksen allekirjoitus. Mä en ole saanut häneltä mitään muuta konkreettista apua, muuta kun että hän on päättänyt, et jatketaanko vai eikö jatketa. Mutta sitten taas tämä ensimmäinen sosiaalityöntekijä, joka meillä oli, hänen kanssansa muutenkin pysty... käytiin läpi asioita ja jotenkin hän oli siinä enemmän läsnä. Tämä nykyinen ei ole ollut millään tavalla...

Päätöksentekijänä sosiaalityöntekijä oli usein myös se toimija, jonka ehdotuksesta tukitoimi laitettiin vireille. Esimerkiksi yhden perheen kohdalla epävirallisen tukisuhteen virallistaminen tapahtui sosiaalityöntekijän aloitteesta. Se, että sosiaalityöntekijä on päätöksentekijänä päätyntä laatimaan tilanteessa tukiperhesopimuksen, kuvastaa tukitoimen joustavuutta ja siitä, että sosiaalityöntekijällä on toiminnallista vapautta määrittellä tukisuhteen sisältö (Berg Eklundh 2010, 212). Tukiperheille koordinaattori näyttäytyi tärkeimmäksi ammattilaistoimijaksi. Tukiperhesuhdetta koskeva asiointi tapahtui yleensä koordinaattorin kautta, joka toimi *välittäjän* roolissa niin suhteessa sosiaalityöntekijään kuin lapsen vanhempaan. Tukiperhe sai tarvittavat tiedot koordinaattorilta, joka myös hoiti aloitus- ja seurantapalaverien järjestelyt ja ohjasi keskustelua palaverissa.

TUKIPERHE 3 NAINEN: ...Mietittiin sitä -, et sitten sinne lastensuojelun suuntaan koordinaattori on hyvä linkki siinä sitten. Ja että Koordinaattori voi tehdä lastensuojeluilmoituksen, jos tuntuu siltä, että sen avulla mennee ne asiat nopeammin eteenpäin.

Myös vanhempien näkökulmasta koordinaattori oli toimijana merkityksellinen, koska koordinaattori tunsi sekä tukiperheen, vanhemman että lapsen. Joskus koordinaattori oli vanhemman ainoa kontakti lastensuojeluun. Tapaamisista sopimisiin ja käytännön pulmiin vanhemmat saivat ohjeistusta koordinaattorilta.

Tukiperheiden ja vanhempien käsitys sosiaalityöntekijästä sekä koordinaattorista toimijana noudattelee ammattilaisten näkemystä. Yhtä selkeää jakoa koordinaattorista tukiperheen yhteistyökumppanina, ja sosiaalityöntekijästä vanhemman tukijana, ei tukiperheiden ja vanhempien kokemusten perusteella voi tehdä. Sen sijaan tukiperheiden ja vanhempien kohdalla korostuu koordinaattorin rooli välittäjänä sosiaalityöntekijän jäädessä taka-alalle tarkkailijan ja päätöksentekijän rooliin.

6.6 Kohti toimijoiden välisiä suhteita

Tässä luvussa olen käsitellyt kysymystä tukiperhetoiminnan toimijoista, heidän ominaisuuksiaan, roolejaan ja tehtäviään. Eri toimijoihin kohdistuneen tarkastelun pohjalta jäsenyy myös se, millaisia suhteita toimijoiden välille syntyy tai toivotaan syntyvän. Tukiperheeseen toimijana kohdistuu moninaisia toiveita ja odotuksia, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi tukitoimeksi tukiperhe ymmärretään. Tukiperheen toimijuus kiteytyy siihen, että tukiperhe on maallikkotoimija, joka tuo uusia sosiaalisia suhteita sekä virittää myönteisen kehän lapsen ja vanhemman elämään.

Lastensuojelun ammattilaisten käsitys tukiperheestä vapaaehtois- ja vertaistoimijana kuvastaa sitä, että tukiperheet rakentavat siltaa kansalaisyhteiskunnan ja ammatillisen sosiaalityön välille. Tukiperheet toimivat ”*pehmentävänä välittäjänä*” luontaisesti vastakkaisten kenttien, perheen ja lastensuojelun välillä. (vrt. Franséhn 2015, 102; Moilanen 2015, 117.) Toimijoina tukiperheet asettuvat lapsen perheen ja lastensuojelun väliseen, usein jännitteiseen tilaan, edustaessaan toimijoina ammattilaisten vastakohtaa. Tätä kuvastaa tukiperheen määrittyminen sosiaalityöntekijän yhteistyökumppaniksi ja vanhemman näkökulmasta mahdollistajaksi. Tukiperhe murtaa vanhemman puolustusasemassa olemista, jonka seurauksena sekä lapsi että vanhempi voivat vastaanottaa tukea. Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, että ihmiset ovat halukkaampia hyväksymään avun tai palvelun, jonka lähteenä ovat vapaaehtoistyöntekijät julkisen palvelun sijaan (Musick & Wilson 2008).

Tukiperheen määrittymisen tuttavien, ystävien ja sukulaisen kaltaiseksi toimijaksi osoittaa, että perhesuhteet ja ystävyys toimivat tukiperheen tarjoaman sosiaalisen suhteen laadun määrittelyn lähtökohtana (Regnér 2006, 45). Ihmissuhteiden halutaan olevan luonnollisia ja vastavuoroisia, ei keinotekoisia. Vanhempien odotuksia vanhemman ja tukiperheen välisestä suhteesta voidaan tulkita siitä näkökulmasta, että myös aikuiset etsivät yhteenkuulumista toisten kanssa (Törrönen 2016, 12). Tukiperheet eivät kuitenkaan määrittele omaa toimijuutta ensisijaisesti suhteen laadun kautta, vaan omien resurssiensa ja motiiviansa kautta, mikä muodostaa jännitteen toimijoiden välille. Lasten käsitys tukiperheestä toimijana osoittaa, että sen sanoittaminen, mitä tukiperhe tarkoittaa, on lapselle haastavaa. Tukiperheen rooliin lapsen elämässä ja sen avaamiseen lapselle on siksi tarpeen kiinnittää enemmän huomiota, vaikka myös vastakkaisia näkemyksiä on esitetty. Esimerkiksi Larsen (2011, 55–56) pohtii, onko pienten

lasten kohdalla edes tarpeellista mainita, että tukiperhe on lastensuojelun kautta järjestetty tukimuoto.

Lapsille on analyysin perusteella tarjolla monenlaisia rooleja ja toimijuuksia. Toimijoina lapset ovat tuen vastaanottajia, joiden toimijuus vaihtelee aktiivisesta passiiviseen. Aktiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapsi määrittelee tuen sisältöä ja on tietoinen tuen tarkoituksesta. Passiivisessa vastaanottajan roolissa lapsen toimintaa ohjataan aikuisten toimesta eikä lapsi aina tiedä, miksi tai milloin hän menee tukiperheeseen. Näiden lisäksi lasta toimijana kuvastavat sopeutujan ja havainnoijan roolit. Aikuiset tukevat analyysin perusteella lasten toimijuutta yllättävän vähän. Sen sijaan lapset luovat itse oman tapansa toimia suhteessa tukiperheeseen. He joko ottavat tai ovat ottamatta sen tilan, joka heille on tukiperheessä tarjolla. Tästä seuraa, että lapset ovat ajoittain ”yksintoimijoita”, joita liikutellaan oman kodin ja tukiperheen välille. Aktiivisessa tuen vastaanottajan roolissa lapsi voi kuitenkin toimijana saavuttaa sen perheenjäsenen roolin, joka lapsella tulisi työntekijöiden mukaan tukiperheessä olla.

Sosiaalityöntekijät määrittävät toimijoina tukisuhteen seuraajiksi niin tukiperheelle kuin lapsen perheelle. Vanhempien kokemuksen perusteella suhde sosiaalityöntekijään on löyhä ja etäinen, vaikka sosiaalityöntekijät määrittävät itsensä vanhemman tukijoiksi. Sosiaalityöntekijän etäinen rooli on siten ristiriidassa sen kanssa, että ammattilaiset korostavat tukisuhteen seurannan tärkeyttä. Koordinaattorin rooli on sekä vanhemman, tukiperheen että ammattilaisten käsityksen mukaan sen sijaan merkittävä. Koordinaattori toimii välittäjänä ja tiedon siirtäjänä osapuolten välillä.

7 INTERVENTION SISÄLTÖ

Intervention sisällöllä viitataan KAIMEr-teoriassa siihen, mitä eri toimijat tekevät ja miten he reagoivat toistensa toimintaan intervention aikana. Se kuvaa tuen syntymisen ydintä. Käsitteen avulla kuvataan myös toimijoiden välistä vuorovaikutusta ja suhteiden rakentumista. Toimijoiden käsitykset intervention sisällöstä ja sen rakentumisesta täsmentävät osaltaan käyttöteoriaa, koska ne kuvaavat konkreettisesti sitä, miten tukiperhetoiminnan tavoitteet saavutetaan.

7.1 Intervention sisältö vanhemmalle

Tuen sisältö vanhemmalle rakentuu aikaresurssin ja tukiperheeseen muodostuvan suhteen laadusta. Sekä vanhemmalle tarjottavalla hengähdystauolla että kumppanuudella on analyysin perusteella myönteinen vaikutus niin vanhemman kuin koko perheen hyvinvointiin.

7.1.1 Hengähdystaukoja ja kumppanuutta vanhemmalle

Sosiaalityöntekijöiden, esimiesten ja koordinaattorin puheenvuoroista identifioitiin kaksi tuen sisältöä, joiden kautta vanhemman jaksamisen ajatellaan vahvistuvan. Ensinnäkin tukiperhe tarjoaa vanhemmalle säännöllisen viikonlopun pituisen *hengähdystauon*. Hengähdystauko on vanhemman omaa aikaa, joka mahdollistuu, koska lapsi ja vanhempi viettävät aikaa erillään. Vanhemman saama hengähdystauko on konkreettinen ajan muodossa todennettavissa oleva intervention sisältö, jota vanhempi käyttää eri tarkoituksiin. Se on vanhemmalle mahdollisuus kiinnittää huomiota omiin perustarpeisiin.

KOORDINAATTORI: ...vanhemman näkökulmasta tuo unikuva niin joillekin vanhemmille sekin voi olla tärkeä, että saa levähtää, nukkua sen viikonlopun aikana riittävästi...FRK2

Hengähdystauolla on myös vanhemman jaksamista ylläpitävä merkitys tukiperheviikonloppujen välillä. Regnér (2006, 67) nimittää tätä hengähdystauon mentaaliseksi ulottuvuudeksi. Säännöllisesti toteutuvat tukiviikonloput kannattelevat vanhempaa ja luovat vanhemmalle tietoisuuden siitä, että hengähdystauko on tulossa. Hengähdystauko on tuen sisältönä kuitenkin jännitteinen, koska työntekijät pohtivat, miten ja mihin vanhempi käyttää aikaa, ja mikä on lopulta hengähdystauon vaikutus vanhemman jaksamiseen. Riskitekijänä pidetään sitä, että vanhemman jaksamista ja perheen arkea kuormittavat tekijät eivät poistu, jos vanhempi ei käytä saamaansa aikaa oikein. Aikaa tulisi vaalia järkevällä tavalla ja se tulisi kohdistaa ”oikeanlaiseen tekemiseen” (Miettinen & Rotkirch 2012, 90).

Kuten käyttöteoria osoitti, kuormittaviin tekijöihin ja ongelmiin ei voida vaikuttaa pelkästään sen avulla, että vanhempi saa hengähdystauon ja omaa aikaa. Tästä syystä toiseksi intervention sisällöksi määrittyvä *tukiperheen ja vanhemman välinen kumppanuus* on tärkeä. Sen avulla voidaan vahvistaa vanhemmuutta sekä vaikuttaa vanhemman ja lapsen väliseen toimintaan. Intervention sisältönä kumppanuus perustuu työntekijöiden mukaan siihen, että vanhempi jakaa kasvatusvastuuta tukiperheen kanssa.

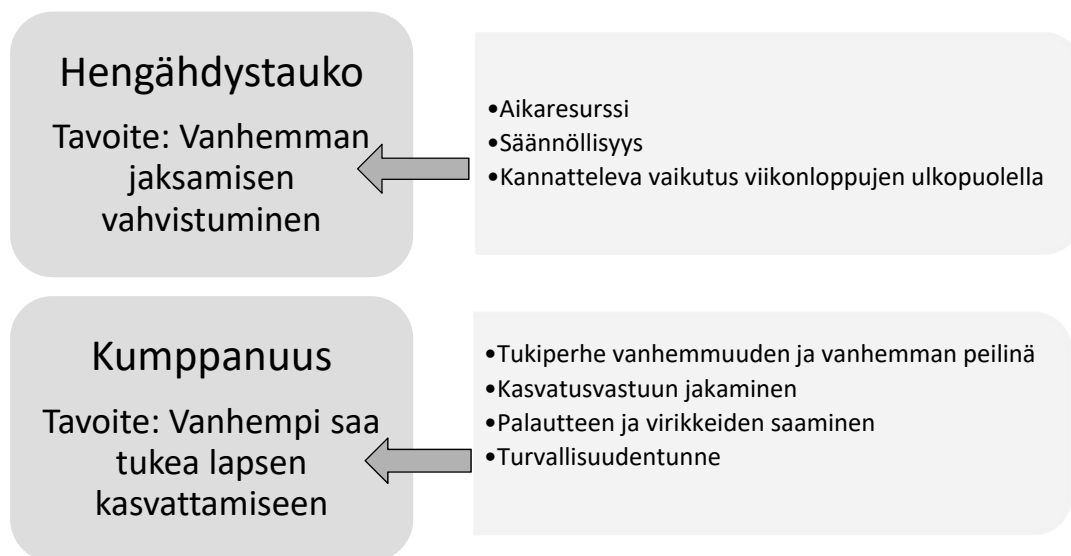
SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...Mä jotenkin ajattelen, että se on enemmän sen kumppanuuden kautta, jotenkin sen, että pystyy tavallaan jakamaan sitä vanhemmuutta jonkun perheen kanssa, niitä huolia ja murheita. FRK1

Kumppanuuden metaforaksi lastensuojelun ammattilaiset nimeävät peilin. Tukiperhe tarjoaa vanhemmalle vanhemmuuden peilin. Vanhempi voi havainnoida tukiperheen toimintaa ja peilata omaa toimintaansa siihen tai keskustella tukiperheen kanssa siitä, miten toimia lapsen kanssa. Kumppanuuden edellytys on työntekijöiden mukaan se, että tukiperhe ja vanhempi ovat säännöllisessä vuorovaikutuksessa. Konkreettiseksi kumppanuutta tuottavaksi vuorovaikutuksen muodoksi työntekijät nimeävät sen, että tukiperhe antaa vanhemmalle palautetta, kuten vinkkejä erilaisiin aktiviteetteihin ja vuorovaikutustilanteisiin lapsen kanssa.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: No saahan semmoinen konkreettinen asiakin niin kuin virikkeet ja, että mitä voi lapsen kanssa tehdä yhdessä. Kun niitä vinkkejä voi tulla sieltä tukiperheestä, nyt on tosiaan käyty hiihtämässä tai marjametsällä tai on leivottu muffinsseja tai sämpylöitä. FRK2

Kumppanuudessa on kyse, ei vain henkisestä, vaan myös käytännön asioihin saadusta tuesta. Vanhempi saa tukiperheeltä esimerkkejä, ideoita, kannustusta ja vinkkejä. Kumppanuus tuottaa myös turvallisuudentunteen, koska vanhempi tietää, että perhe ei ole yksin. Kriisitilanteessa tukiperhe on paikka, jonne lapset voivat mennä. Vanhemman saama tuki vaikuttaa suoraan vanhemman toimintaan ja sitä kautta tiukken myös lapsiin. Molemmat intervention sisällöt kiinnittyvät loogisesti tukiperhetoiminnan tavoitteisiin vanhemman jaksamisen vahvis-

tumisesta ja tuen saamisesta lapsen kasvattamiseen kuvion 16 osoittamalla tavalla. Kumppanuuden määrittäminen tuen sisällöksi vahvistaa tulkintaa siitä, että yksi tukiperhetoiminnan tavoite on kasvatustuen tarjoaminen vanhemmalle.

KUVIO 16 Ammattilaisten käsitys intervention sisällöstä vanhemmalle

7.1.2 Omaa aikaa ja kokemuksia kumppanuudesta

Intervention sisältöjen toteutuminen ei vanhempien kokemusten perusteella ole suoraviivainen prosessi. Ensinnäkin vanhemman on kyettävä käsittelemään tukisuhteen herättämiä tunteita ja säilytettävä omanarvon tunteensa. Hengähdystauon kokeminen voimaannuttavaksi edellyttää luottamuksen tuntemisesta tukiperhettä kohtaan sekä vastuusta vapautumisen tunnetta. Toiseksi tukiperheen läsnäolo ja kumppanuus ovat intervention sisältönä selkeästi yhteydessä paitsi tukiperheen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen laatuun, myös siihen miten tukiperhe orientoituu vanhemman tukemiseen. Tähän vaikuttaa myös se, millä ehdoin vanhempi voi puuttua tai antaa palautetta tukiperheen toiminnasta. Kolmanneksi kyse on aina vanhemman päätöksestä joko hakea tai olla hakematta tukiperheeltä tukea kasvatustilanteisiin.

Vanhemman näkökulmasta intervention sisältö kiinnittyy paitsi vuorovaikutukseen tukiperheen kanssa myös siihen, mitä hengähdystauko ja ilman lasta oleminen tarkoittaa ja millaiseksi se koetaan. Myös tukiperheet nimeävät vanhemman saaman tuen sisällöksi hengähdystauon. Sekä tukiperheen että vanhemman käsitys on, että hengähdystauko tarjoaa vanhemmalle vapautta ja mahdollisuuksia tehdä toisenlaisia asioita kuin lapsen ollessa kotona. Hengähdystauko on *aikaa*, jota vanhempi käyttää omista tarpeista huolehtimiseen, kuten myös työntekijät totesivat.

TUKIPERHE 3 NAINEN: ...Ja sitten tietysti ehkä jonkun verran on käyttänyt sitä siihen, että saa nyt varsinkin viime aikoina, tai no jossain vaiheessa ainakin niin tavallaan sitten voinut itse mennä kavereittensa kanssa johonkin. Ja kun se on kuitenkin aika nuori Veera.

Vanhemmalle hengähdystauko tarkoittaa hetkellistä ja konkreettista *irtautumista* vanhemman velvollisuuksista ja lapsesta huolehtimisesta. Se on omaa aikaa, jota vanhemmat käyttävät sosiaalisten suhteiden hoitamiseen, ihmisten tapaamiseen ja usein myös yksin olemiseen. Yksi vanhemmista kertoi, että ilman tukiperheen tarjoamaa hengähdystaukoa hänellä ei olisi ollut mahdollisuutta aloittaa uutta parisuhdetta. Usein hengähdystauko rakentui kotona olemisesta, nukkumisesta sekä asioiden tekemistä omassa tahdissa (myös Johnsson & Regnér 2003, 111).

VANHEMPI 5: ...olemista että, en mä monesti tee yhtään mitään ihmeellistä. Tietty riippuu tilanteesta, että voihan se olla, että mulla on joku, isompi kouluhomma tai konsertti tai joku tämmöinen ja, sitten pitää käyttää sitä aikaa siihen. Mutta että, ihan jotain pieniä kotihommia. Syön, ulkoilen, en mitään, just yritän vain rentoutua.

Merkittävällä tavalla hengähdystaukoa määrittä vanhempien näkökulmasta sen toteutuminen *säännöllisesti*. Tukiviikonloppujen säännöllisyys auttoi vanhempaa orientoitumaan eteenpäin arjessa, kuten myös lastensuojelun ammattilaiset kuvasivat. Vanhempi pystyi luottamaan siihen, että hengähdystauko on tulossa eikä sen toteutuminen ole riippuvainen esimerkiksi etävanhemman toiminnasta (Regnér 2006, 67). Hengähdystaukoon yhdistyi säännöllisyyden lisäksi toinen ulottuvuus, joka oli *vastuusta vapautuminen*. Kyse on siitä, että vanhempi antoi itselleen luvan irtautua ja hellittää vanhemman roolista. Vastuusta vapautuminen tarkoitti sitä, että vanhempi käänsi äitiyttä poispäin, kuten yksi haastateltavista asiaa kuvasi. Viikonlopun päättyessä vanhempi kykeni kääntämään katseen uudelleen lapsiin, koska hengähdystauko oli voimaannuttanut vanhempaa ja tuonut uusia voimavaroja. Hengähdystauon toteutumiseen intervention sisältönä ja vanhemman asennoitumiseen omaan aikaan vaikutti vanhempien kokemusten perusteella kaksi asiaa. Ensinnäkin se, millainen mieliala lapselle oli tukiperheeseen lähtiessä ja mitä lapsi kertoi tukiviikonlopuista vanhemmalle. Toiseksi hengähdystauon kokeminen voimaannuttavana edellytti luottamuksen tuntemista tukiperhettä kohtaan.

VANHEMPI 4: ...kun eka kertoja ne oli niin...koko ajan mä soittelin, koko ajan et miten menee ja, enkä oikein osannut kotona tehdä mitään, että kulki vaan ikkunasta toiseen. Mutta pikkuhiljaa se, siitä on niin kauhean kauan etten mä kunnolla enää muistakaan. Mut sittenhän se kääntyi siihen, että tosiaan oppi tuntemaan ja sitten, mitä pojat jutteli aina kun ne tuli kotia. Niin kyllähän mä aina kyselin alkuun ja kauhean epäluuloisena kaikesta.... Mutta sitten kun rupesi huomaamaan, että tosiaan että siellä ne tykkää olla ja viihtyy ja, että kaikki on ok. Niin niitä rupesi oikein odottamaan niitä viikonloppuja. Ja se oli semmoinen helpotus, että vaikka oli kuinka raskasta niin tiesi että, jonkun päivämäärän, että sitten mulla on vapaata.

Vanhempien kokemukset osoittavat, että intervention sisältönä hengähdystauko on moninainen. Se ei ole pelkästään aikaa ja hoivavastuusta vapautumista, vaan myös omista perustarpeista huolehtimista. Merkityksellistä on, että hengähdystauot ovat säännöllisiä, jolloin niillä on myös viikonloppujen välillä vanhemman jaksamista tukeva funktio. Hengähdystaukoa voi perustellusti pitää lähtökohdiana vanhemman kokemukselle siitä, että perhe saa tukea. Hengähdystauot luovat *perheen arkea tukevan systeemin*.

Työntekijät määrittivät toiseksi intervention sisällöksi kumppanuuden. Vanhempien ja tukiperheiden puheenvuoroissa kumppanuus konkretisoituu kokemuksina *tukiperheen läsnäolosta* perheen elämässä. Vanhemmalle tukiperheen läsnäolo tarkoitti sitä, että perheen ympärillä oli ihmisiä, jotka välittivät myös vanhemmasta. Kyse on tunnetasolla koettavasta välittämisestä, joka määrittyi kussakin tukisuhteessa eri tavoin. Se tarkoitti myös sitä, että vanhempi tiesi, että lapsella on paikka, jossa hän voi käydä. Vanhemmalle tukiperheen läsnäolo perheen elämässä näyttäytyi jaksamista vahvistavana ja sitä ylläpitävänä tekijä. Se oli myös *turvallisuudentunnetta* lisäävä tekijä. Tukiperheen näkökulmasta kumppanuus oli rinnakkain kasvattamista ja asioiden jakamista.

TUKIPERHE 2 NAINEN: Että saa, huilata välillä ja tietysti justiin tuo, että on toisetkin tai kaksi muuta aikuista kasvattamassa rinnan. Jakamassa sitä.

Tiivistetysti kumppanuus ja läsnäolo edellyttävät sitä, että perheen sosiaalista verkostoa faktisesti vahvistetaan. Tällöin vanhemmalle syntyy tunne, että hän ei ole yksin lapsen kanssa. Jäsenän seuravaksi tarkemmin sitä, millaista tukiperheen ja vanhemman välinen vuorovaikutus oli, peilaamalla toimijoiden toimintaa suhteessa toisiinsa.

7.1.3 Tukiperheen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen rakentuminen

Tukiperheet kokivat vanhemman toiminnan tukiperheen suuntaan myönteisenä, koska vanhemmat suhtautuivat tukiperheeseen positiivisesti ja arvostavasti. Esimerkkinä tästä yksi tukiperhe kertoi, että vanhempi oli halunnut esitellä tukiperheen ystävälleen. Myös vanhemman sanoittama kiitos hengähdystauon merkityksestä tulkittiin arvostuksenosoitukseksi tukiperhettä kohtaan. Tukiperheiden näkemyksen mukaan vanhemmat asettivat yhteydenpidon rajat, mikä koettiin positiiviseksi asiaksi. Se tarkoitti tukiperheen näkökulmasta sitä, että vanhempi piti tukiperheen ajan tasalla perheen tilanteesta. Myös vanhemmat kertoivat pyrkineensä puhumaan tukiperheelle avoimesti perheen tilanteesta, lapsiin liittyvistä huolista ja osoittaneensa arvostavansa saamaansa tukea. Konkreettiseksi vanhemman teoksi tukiperheet määrittivät sen, että vanhempi *antaa lapsen tukiperheen hoidettavaksi*. Kyse on luottamuksen osoituksesta tukiperhettä kohtaan, joka on edellytys sille, kuten jo edellä kävi ilmi, että lapsi ja vanhempi saavat sen tuen, mitä tukiperhetoiminta voi tarjota.

TUKIPERHE 1 NAINEN: Niin ja varmaan se, että Hanna meihin luottaa. Niin hän voi hyvällä sydämellä jättää, että eihän omia lapsia nyt kelle tahansa ois hyvä jättää.

Luottamuksen syntymisen perustana ovat edellisessä luvussa kuvatut toimijoihin toisiinsa liittämät ominaisuudet ja myönteiset odotukset. Jaana Hallamaan (2017, 125) mukaan luottamus mahdollistaa yhteistoimintaan sisältyvän riskinoton ja toimii sidoksena, jonka varassa ihmiset toimivat erilaisissa sosiaalisissa järjestelmissä. Lapsen antaminen tukiperheen hoidettavaksi voidaan tulkita tällaiseksi luottamukseen perustuvaksi riskinotoksi. Tukiperheen ja vanhemman

välistä luottamusta kuvaavat myös esimerkit tilanteista, joissa vanhempi *haki tukiperheeltä tukea lapsen kasvatukseen*. Tukiperhe oli toimija, joka tunsu lapsen ja perheen, ja jonka puoleen vanhempi pystyi kääntymään ja jolta vanhempi haki vahvistusta omaan vanhemmuuteen.

TUKIPERHE 1 NAINEN: Kait se halusi semmoista, että "Kyllä se selviää siitä tilanne". Semmoista tukea.

Vanhemman päätökseen siitä, kääntyäkö tukiperheen puoleen vaikutti se, miten tukiperhe asennoitui vuorovaikutukseen vanhemman kanssa ja vanhemman tukemiseen. Vanhemmalle tukiperheen asenne konkretisoitui tukiperheen antaman palautteen kautta. Mitä enemmän vanhempi koki saavansa palautetta tukiperheeltä, sitä enemmän vanhempi kuvasi aloitteellisuutta ja tukeutumista tukiperheen suuntaan ja päinvastoin.

VANHEMPI 3: Siis ei me olla oikeastaan kommunikoitu, mitenkään muuta kuin, että milloin sopii tulla ja, sitten mä oon kysynyt, että menikö hyvin ja ne sanoo, että kaikki meni hyvin ja, ehkä joku yks juttu minkä ne kertoivat, että mitä ne on tehnyt.

Siihen, millaiseksi vanhemman ja tukiperheen välinen suhde muodostui, vaikutti myös se, millaisia tunteita tukisuhte herätti vanhemmassa. Vanhemmat kuvasivat *oman vanhemmuuden asettuvan katseen alle* tukisuhteessa, koska lapsen vierailu paljasti tukiperheelle jotain myös vanhemmasta ja vanhemman toiminnasta.

VANHEMPI 5: Niin jotain ehkä semmoista, että siinä saattaa vähän hävettääkin tai. Sitten loppujen lopuksi, että kuinka paljo ne saa lasten kautta musta, et mikä mä oon ihminen, minkälainen mä oon kasvattaja.

Vanhemman kokemus katseen alle joutumisesta heijastaa *häpeää*, joka liittyy lastensuojelun asiakkaana olemiseen ja siihen, että vanhemmuus on lastensuojelussa arvioinnin kohteena (Gibson 2015, 336). Häpeä liittyi yhden vanhemman kohdalla myös siihen, miten tukiperheestä kerrottiin ulkopuolisille. Se tarkoitti samanaikaisesti sitä, että vanhempi kertoi perheen olevan lastensuojelun asiakkaana. Tukiperheen toiminta vaikutti suoraan siihen, millaiseksi vanhempi koki oman vanhemmuutensa tukisuhteen aikana. Yhtäältä vanhempi saattoi kokea tukiperheeltä saadun tuen vanhemmuutta vahvistavana, mutta joskus tukiperheen toiminta herätti vanhemmassa tunteen *oman vanhemmuuden haurastumisesta*. Se, millaiseksi vanhempi koki tukiperheeltä saamansa tuen, vaikutti ratkaisevasti siihen, miten vanhempi toimi tukiperheen suuntaan. Vanhemman toiminnan kannalta ratkaisevaa oli *omanarvoontunteen* säilyminen.

VANHEMPI 6: Mulla oli yhdessä välissä se, mä jotenkin pienenin äitinä, että mulle tuli se tunne, että mä, koska Päivi vahvana, että miten tehdä ja miten on. Niin mulla alkoi se oma äitiys... Se oli varmaan, kun mä olin muutenkin tosi heikoilla. Mutta nyt se on ihan tiessään kääntynyt toiseen suuntaan. Mutta, joo, mä en tiedä, liittyykö se siihen enempi, että mä olin niin heikoilla siinä.

Tukiperheen tapa toimia vanhemman tai lapsen kanssa herätti vanhemmissa myös muita tunteita. Erityisesti silloin, kun tukiperheen ja lapsen perheen väliset

erot toimintavoissa sekä elämäntilanteessa olivat huomattavia, heräsi vanhemmassa tunteita, joita hän joutui käsittelemään uudelleen ja uudelleen. Havainnollistava esimerkki tästä oli tilanne, jossa vanhempi koki tukiperheen epäsuorasti arvostelevan vanhemman toimintaa. Tilannetta voi kuvata myös siten, että tukiperhe astui epäsuorasti vanhemman ja lapsen reviirille.

VANHEMPI 1: Ja sitten ne tulee takasin ne vaatteet pestynä jollakin haisevalla. Ja se ei ymmärrä, että ne vieläkin haisee... Se ei niin paha oo, mutta kyllä aina ulos tuulettumaan kaikki, mitä hän on pessyt. Ja kun hän niin tykkää, että kaikki pitää olla puhdasta. Hän pesee puhtaatkin vaatteet. Sitten ne tulee haisevana takasin.

Vanhemman näkökulmasta kielteisen palautteen antaminen tukiperheelle oli vaikeaa eikä vanhempi tiennyt, miten tilanteessa olisi pitänyt toimia. Toinen esimerkki koski tilannetta, jossa lapsi koki ahdistavaksi sen, että tukiperheen äiti huusi lapsen ollessa tukiperheessä. Tilanteeseen puuttuminen olisi edellyttänyt vanhemmalta tukiperheen reviirille astumista, minkä vanhempi koki vaikeaksi. Helpommaksi vanhemmat kokivat palautteen antamisen silloin, kun se koski esimerkiksi pelien ja elokuvien ikärajojen noudattamista tukiperheessä.

Tukiperheiden näkökulmasta vanhemman suuntaan toimimisessa ei tullut esiin jännitteitä. Tukiperheet suhtautuivat arvostavasti ja ymmärtävästi lapsen vanhempaan. *Vanhemman arvostaminen* ilmeni muun muassa vanhempien esittämien toiveiden huomioimisena. Tukiperheet kunnioittivat myös vanhemman toimintaa suhteessa lapseen.

TUKIPERHE 4 NAINEN: Kyllä mun mielestä se on ollut koko ajan aika mutkaton ja hyvä. Ja että kyllä mä ainakin arvostan Minnaa. Niin kuin sanoin aiemmin, niin sillä ei ole kyllä ollut helppoa. Ja siltikin se on kuitenkin, vaikka näillä lapsilla nyt on milloin mitäkin. Niin kyllä minun mielestäni se on onnistunut niille kuitenkin oikean ja väärän opettamaan, sillä lailla ja yksinään kaiken.

Tukiperheiden vuorovaikutuksessa vanhemman suuntaan korostui *yhteistyöhön pyrkiminen ja yhteistyön tekeminen* vanhemman kanssa. Esimerkiksi tapaamisten sopimisessa ja lasten kuljetuksissa tukiperheet olivat valmiita kokeilemaan erilaisia tapoja, jotta löydettiin molemmille osapuolille sopiva ratkaisu. Osa tukiperheistä *tuki suoraan myös vanhempaa*, jolloin yhteistyö ulottui tukiviikonloppujen ulkopuolelle. Suoran tuen tarjoaminen vanhemmalle heijastaa hyvin konkreettisesti sitä, millaista tukiperheen läsnäolo ja kasvatuskumppanuus intervention sisältönä tarkoittaa. Näin tapahtui kolmessa tukisuhteessa. Yksi tukiperhe osallistui vanhemman tukijan roolissa lastensuojelun tapaamisiin. Toinen tukiperhe otti puheeksi lapsesta heränneen huolen ja oli vanhemman tukena tilanteen selvittämisessä. Suoraa tukea vanhemmalle tarjosi myös tukiperhe, joka soitti vanhemmalle tapaamisten välillä ja kyseli kuulumisia. Tukiperhe viestitti toiminnallaan olevansa käytettävissä ja kiinnostunut vanhemman ajatuksista ja voinnista. Tukiperheet kuitenkin varoivat ottamasta kantaa vanhemman elämään ja suunnitelmiin, vaikka asiasta saattoi olla selkeä mielipide.

7.1.4 Tapaamisista sopiminen ja tukisuhteen kesto

Lapsen viikonloppuvierailuista sopiminen edellytti molemmilta osapuolilta toimia. Tapaamisista sopiminen konkretisoi perheiden välisen sopimuksen sisällön eli lapsen vierailujen toteutumisen tukiperheessä. Vastuu tapaamisajankohtien ehdottamisesta ohjautui sekä tukiperheiden että vanhempien haastattelujen perusteella useimmiten lapsen vanhemmalle. Lasten ei kuvattu osallistuvan tapaamisista sopimiseen.

VANHEMPI 1: Me aina sovitaan erikseen. Soitetaan ja katsotaan, miten sopii. Ja nyt tuntuu, että nämä viimeiset kaks vuotta tosiaan on ollut semmoisia, että mulla ei ole ollut samalla lailla tarvetta. Ja sitten vähän siihen rupesi nousemaan kanssa esille tämä sama. Niistä tuli niin tuttuja ja niin läheisiä, että nyt ne on perhettä. Nyt rupes olemaan se, että en mä voi pyytää muuten vaan.

Tukiperheen näkökulmasta tapaamisten sopiminen koettiin yleensä sujuvaksi. Osa tukiperheistä sääteli tukiviikonloppujen ajankohtia niin, että tukilapset eivät vierailleet tukiperheessä loma-aikoina. Yleensä tapaamisten sopiminen tapahtui puhelimitse tai tekstiviestien välityksellä. Se, kuinka pitkälle tapaamisia sovittiin, vaihteli. Osa vanhemmista sopi lasten viikonloput tukiperheessä kuukausiksi eteenpäin. Tapaamisista sopimisen lisäksi oli tavallista, että vanhempi ja tukiperhe olivat yhteydessä toisiinsa juuri ennen lasten lähtöä tukiperheeseen. Myös viikonloppun jälkeen saatettiin olla puhelinyhteydessä. Jos viikonloppujen tiheys harveni liikaa, vanhemman oli vaikeampi olla aloitteellinen seuraavan tapaamisajankohdan sopimiseksi. Sopivien viikonloppujen löytäminen oli joskus hankalaa ja vaikutti lopulta yhden tukisuhteen kohdalla sen päättymiseen.

Tukiperhetoiminnan ohjeistuksissa tukisuhteen kestoa ja tukisuhteen päättämistä ei tekemieni hakujen perusteella tarkastella. Ne ovat toiminnan kokonaisuudessa avoimeksi jääviä kysymyksiä. Tukisuhteen kesto ja päättymisen ovat kuitenkin teemoja, jotka osoittavat intervention sisällön merkityksellisyyden niin lapsille kuin vanhemmille. Kaikki vanhemmat nostivat esiin huolen ja epätietoisuuden tukisuhteen päättymisestä. Vanhemmat pohtivat, mitä tukisuhteen aikana syntyneelle ihmissuhteelle tapahtuu sen päättyessä ja miten tukisuhteen päättymisen käytännössä tapahtuu (myös Johnsson & Regnér 2003, 125). Tukisuhteen keston ja päättämisen käsittelyyn kaivattiin avoimuutta ja selkeyttä, koska asian esille ottaminen tukiperheen kanssa koettiin vaikeaksi. Vanhemmat olivat tietoisia siitä, että tukisuhteen keston määrittelevät tukiperhe ja sosiaalityöntekijä. Se milloin ja miten se tapahtuu, oli vanhemman näkökulmasta epäselvää. Vanhemmat kokivat epätietoisuutta siitä, miten asiasta kerrotaan lapselle ja miten tukisuhteen päättäminen käytännössä tapahtuu. Aineisto-ote havainnollistaa tukisuhteen päättymiseen liittyvää odottelua ja epäselvyyttä siitä, kuka huolehtii tukisuhteen loppuun saattamisesta ja miten lapsen irtautuminen tukiperheestä tapahtuu.

VANHEMPI 4: Tietenkin tämä lopettaminen, että mikä on sellainen oikea... ja siksihän mä otinkin sitten koordinaattorin kanssa puheeksi, että mikä on oikea tapa... Ja molemmat tiedettiin, siis molemmat äidit tiedettiin, että okei, se on nyt loppu. Mutta kyllä oisin ehkä toivonut, että ne ois voineet järjestää Lennille jonkun sellaisen, jonkun spesiaalin, vaan Lennille. Mä mietin sitäkin, että koko perheenä, mutta sitten siitä olisi jotenkin ehkä tullut semmoista pateettista ja sellaista, että tässä nyt luovutaan puolesta elämästä tyyliin. Mutta toisaalta sitten Lenni ei ole esittänyt mitään sellaista.

Tukisuhteen päättäminen virittää kysymyksen, voiko yhteys tukiperheeseen säilyä, vaikka virallinen tukisuhde päättyy. Johnssonin ja Regnérin (2003, 118–119) tutkimuksen mukaan tukiperheen ja lapsen suhteen hiipuminen on todennäköisempää kuin suhteen jatkuminen. Tutkimukseen osallistuneet tukiperheet ja vanhemmat eivät uskoneet tukiperheen jäävän osaksi perheen verkostoa, mutta sosiaalityöntekijöillä oli odotuksia siitä, että tukiperheen ja lapsen välinen yhteys jatkuu virallisen tukisuhteen päätyttyä. Haastateltavat käsittelivät kysymystä tukisuhteen jatkumisesta virallisen tukisuhteen jälkeen eri tavoin. Yksi lapsista toivoi viikonloppuvierailujen päättyvän, mutta olisi halunnut jatkaa päiväkäyntejä tukiperheessä, jonka voi tulkita lapsen toiveeksi ylläpitää suhdetta tukiperheeseen. Muutamalla vanhemmalla oli selkeä käsitys siitä, että yhteys tukiperheeseen säilyy, vaikka virallinen tukisuhde päättyy.

VANHEMPI 5: ... että senhän mä tiedän, että jos lapset haluaa mennä, tai jos mä tarvin apua, että siellä kyllä on sitä vieläkin tarjolla, että se ei lopu näin siihen. Ja todennäköisesti lapset varmaan käy aikuisiälläkin vielä kylässä, ja varmaan vie omat lapsensakin joku päivä näytille, että voi aina tulla tupsahtaa.

Tukiperheiden näkemys yhteyden säilymisestä virallisen tukisuhteen jälkeen vaihteli. Kukaan tukiperheistä ei täysin sulkenut pois mahdollisuutta, että lapsi voisi vierailla tukiperheen luona tukisuhteen päätyttyä. Ystävyys-suhteelle perustuvissa tukisuhteissa suhteen nähtiin jatkuvan samalla tavalla kuin ennen suhteen virallistamista.

Tukisuhteiden päättämiskäytännöt olivat vanhempien kokemusten perusteella joustavia. Usein tapaamistiheys harveni joko itsestään tai tapaamisten harvenemisesta sovittiin yhdessä. Joskus tukisuhde jatkui, vaikka sen päättymisestä oli sovittu. Tukisuhteen päättymiseen ja siihen, kuinka pitkään tukea on mahdollista saada, yhdistyi muutamalla vanhemmalla huoli tukiperheen jaksamisesta. Vanhemmat eivät halunneet kuormittaa tukiperhettä liikaa. Huoli toisen osapuolen väsymisestä kuvastaa tukisuhteessa vallitsevaa epätasapainoa, joka syntyy siitä, että toinen osapuoli saa toiselta voimavaroja. Tuen vastaanottajan roolissa oleva ei pysty korvaamaan saamaansa tukea (vrt. Johnsson & Regnér 2003, 119).

VANHEMPI 4: ...Olen mä joskus kysynyt, että hei miten te jaksatte, jaksatteko te, mutta sit mä en oo saanut ihan selkeätä vastausta... Toi on aika semmoinen kysymys, että se vetää jotenkin liian lähelle ja joku, että mä en uskalla ehkä kuulla vastausta.

Tukiperheille tukisuhteen päättymiseen liittyvät kysymykset näyttäytyivät selkeämpinä. Tukiperheet tarkastelivat tukisuhdetta sopimuksena, jota jatketaan

tarpeen mukaan ja joka päättyy sopimuksen mukaan. Tukiperheillä oli vanhempaa enemmän vapautta pohtia sitä, kuinka pitkään toimintaan sitoudutaan ja milloin tukisuhde päättyy. Osa tukiperheistä oli päättänyt kannatella lasta ja vanhempaa tietyn elämänvaiheen. Tukiperheelle kysymys tukisuhteen jatkumisesta tai loppumisesta kiinnittyi myös toiminnan ajalliseen kontekstiin.

TUKIPERHE 2 MIES: Että on mukava, kun lapset tulee ja on itsellä semmoinen olo, että me selvittää hyvin ja itse saa siitä myös. Jos se menee siihen, että, no en mä tiedä onko meillä mennyt, mutta jos se menisi siihen, että sitä vähän tuskaisena odottaa, että se lähestyy se, että mitenhän me selvittää...

Tukiviikonloppujen sopiva tiheys ja niiden asettuminen luontevasti tukiperheen elämänrytmiin olivat tukiperheen näkökulmasta tukisuhdetta ylläpitäviä tekijöitä.

7.2 Intervention sisältö lapselle

Tarkastelen seuraavaksi tuen sisältöä lapselle ammattilaisten, vanhempien, lasten sekä tukiperheiden näkökulmasta. Lastensuojelun ammattilaisten ja vanhempien käsitys tuen sisällöstä lapselle on pääosin samankaltainen.

7.2.1 Perustarpeista huolehtiminen, vuorovaikutus, mallit ja virikkeet

Esimiesten ja sosiaalityöntekijöiden käsitys intervention sisällöstä lapselle on pääosin yhteneväinen. Se rakentuu turvallisuuden, huolenpidon sekä lasten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen ympärille. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä korostuvat lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus. Esimiesten puheenvuoroissa painottuvat lapsen saamat virikkeet ja päivärytmi. Ensimmäiseksi intervention sisällöksi määrittyy *lapsen perustarpeista huolehtiminen*. Ammattilaisten esimerkeissä lapsen perustarpeina korostuvat ruoka, ruokailutilanteet, lepo ja säännöllinen päivärytmi. Perustarpeista huolehtiminen toteutuu arkisena huolenpitoa lapsen ja tukiperheen kohdatessa (vrt. Laakso 2009, 117; 254–255). Arkinen huolenpito on lapsen tukiperheessä saaman tuen lähtökohta.

KOORDINAATTORI2: No mä ajattelen ainakin heti tuo ruokalautanen, mulla se täältä pisti ensimmäisenä silmään, että tavallaan semmoiset perustarpeet niin kun ruoka, uni, lepo tai siis tämmöinen ulkoilu. Ihan tämmöiset siihen päivärytmiin liittyvät perustarpeet, niin mun mielestä ne on aika ensisijaiset.
FRK2

Se tarkoittaa myös sitä, että tukiperheessä aikuinen ohjaa ja rajaa lapsen toimintaa, ja asiat tapahtuvat ennakoidusti. Intervention sisältönä lapsen perustarpeista huolehtiminen on selkeästi yhteydessä niihin tekijöihin, joilla kontekstiluvussa perustellaan tukiperheen tarvetta lapsen elämässä. Myös tästä näkökulmasta lapsen perustarpeista huolehtiminen on työntekijöiden mukaan tärkeää. Se luo lap-

selle turvallisuuden tunteen, jonka ympärille muiden tuen sisältöjen kuten virikkeiden tarjoaminen rakentuu. Lasten tunteiden vastaanottaminen ja niiden nimeäminen sekä läheisyyden tarjoaminen nimettiin toisessa fokusryhmäkeskustelussa omaksi tuen sisällöksi, mutta myös lapsen emotionaaliset tarpeet voidaan lukea lapsen perustarpeeksi (myös Berg Ekundh 2010, 114). Lapsen emotionaaliisiin tarpeiden vastaamisen kohdalla korostuu kuitenkin lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen merkitys. Aikuisen tehtävä on ottaa vastaan ja sanoittaa lapsen tunteita.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Sitten tietysti tässä on näitä tämmöisiä peilintyyppisiä, tulee näitä tunteita. Tiedättekö näitä, missä on, tässä se on se surullinen ja tuossa se oli kiukkuinen ja, että voi peilata sitä, toimia niin kuin aikuinen sitten sen lapsen tunteiden peilinä. FRK2

Toinen intervention sisältö rakentuu *lapsen ja aikuisen välisestä vuorovaikutuksesta*, jonka ajatellaan vastaavan tavoitteeseen, että lapsella on luotettavia ja turvallisia ihmissuhteita. Vuorovaikutuksen perusta on, että lapsi tulee nähdyksi. Vastuu vuorovaikutuksen syntymisestä on tukiperheen aikuisella. Aikuisen tulisi kiinnittää huomiota lapseen, osoittaa olevansa läsnä ja lasta varten sekä havainnoida lapsen tarpeita ja vastata niihin. Tällöin lapsi oppii luottamaan aikuiseen ja voi luoda luottamuksellisen suhteen aikuiseen.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 3: Mulla liippaa aika lähelle tuota, mitä Jonna sanoi. Niin mä ajattelen, että sitä lasta varten on olemassa aikuinen tai aikuisia, jotka huomaa hänet ja kuulee häntä ja hänen tarpeitaan, että tulee semmoinen turvallinen tunnesuhde ja vuorovaikutussuhde jonkun ihmisen kanssa ja lapsi oppii luottamaan, että voi olla myös jotakin tämmöistä pysyvämpääkin. Tuota, että kaikki ei hajoo siihen tosiaan, että jos ensimmäisen kerran tulee paha mieli tai kiukkukohtaus. FRK2

Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus on, kuten aineisto-ote hyvin havainnollistaa, laadultaan lasta hoivaavaa ja turvallista. Intervention sisältönä lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus antaa osviittaa myös siitä, millaiseksi lapsen ja aikuisen välinen suhde tukiperhetoiminnassa ajatellaan. Suhde on vahvasti aikuislähtöinen. Aikuisella on selkeästi enemmän vastuuta ja valtaa, joka kuitenkin tulkitaan ennen kaikkea lasta suojelevaksi. Sitä voi verrata valtaan, joka vanhemman käyttämänä tarkoittaa välittävää, huolen läpäisemää ja suojelevasti valvovaa katsetta. (Laakso 2009, 258.) Kolmas tuen sisältö syntyy *malleista*, joita lapsi saa tukiperheessä ollessaan. Mallien tarjoaminen nimettiin intervention sisällöksi jo edellä tukiperhetoiminnan tavoitteita tarkastelevassa luvussa. Tukiperheellä on lastensuojelun ammattilaisten käsityksen perusteella suora mallintava vaikutus lapseen. Lapsi havainnoi tukiperheessä ollessaan tukiperheen toimintaa, jonka kautta lapselle välittyy esimerkiksi päivärytmin ja aikuisten keskinäisen vuorovaikutuksen malli. Tukiperhe voi mallintaa lapselle myös muunlaisia asioita, joita lapsi ei muuten pääsisi kokemaan, kuten esimerkiksi isovanhemmuus tai maalla eläminen. Tuen sisältönä mallit kehittävät ja vahvistavat lasta, koska tukiperhe on tapa osoittaa, että on olemassa muunkinlaista arkea ja elämää, ku-

ten yksi työntekijöistä toteaa. Tukiperhe mallintaa lapselle turvallista arkea. Lapsen perustarpeista huolehtiminen ja lapsen saamat mallit limittyvät siten toisiinsa.

ESIMIES 1: Lapselle varmaan on etu se, että lapsi pääsee ns. normaaliin perheeseen. Sanotaanko tavallaan näkemään, minkälaista on elämä normaalissa perheessä, mitä on turvallisuus, säännöllisyys, raja. YH1

Aineisto-ote havainnollistaa myös sitä, miten mallit intervention sisältönä perustuvat normaaliperheen rajojen piirtämiselle, missä normaalista poikkeavaa pyritään palauttamaan normaaliksi (Yesilova 2009, 31–32)¹⁵. Sosiaalityöntekijät pyrkivät hälventämään normalisointia nimeämällä tavallisen perheen mallin turvallisen perheen ja arjen malliksi, mikä korostaa sitä, että lapsen halutaan tukiperheessä ollessaan näkevän ja kokevan arkista huolenpitoa. Mutta myös sosiaalityöntekijöiden käsityksessä on kyse asiantilan muuttamisesta toisenlaiseksi, normaalimmaksi ja turvallisemmaksi.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...Vaikka me ajatellaan sillä tavalla, että tuo perhe on sinänsä se malli on muuttunut, me ei voida sitä normaalia tämmöistä, mutta että jotain lapsen kannalta jotain tärkeitä asioita pitäisi olla siellä tukiperheessä. Ja joku semmoinen, että aikuinen huolehtii lapsesta ja aikuinen aikuisen johdolla mennään sillä tavalla se päivä ja aikuinen on se, joka asettaa ne rajat, minkä puitteissa voidaan olla. FRK4

Tuen sisältönä mallit aktivoivat ja kehittävät lasta, koska lapsi kokee tukiperheessä ollessaan erilaisia asioita kuin kotona. Kyse on siitä, että lapsen kohdattaessa tukiperheessä uusia tapoja toimia ja tehdä asioita, lapsen mielessä syntyy ristiriitaa. Tästä seuraa, että lapsi voi testata ja verrata käsityksiä omasta ja tukiperheen arjesta, siksi malleilla nähdään olevan lasta rikastuttava vaikutus.

Neljännän intervention sisällön muodostaa *myönteinen kanssakäyminen*, joka rakentuu työntekijöiden esimerkeissä yhteisöllisyyden ympärille. Se tarkoittaa, että lapsi saa tehdä ja kokea tukiperheessä ollessaan mukavia asioita ja tukiperheessä on positiivinen ilmapiiri. Myönteinen kanssakäymisen eri muodot sitovat lapsen osaksi tukiperhettä ja mahdollistavat perheenjäsenen aseman lapselle.

KOORDINAATTORI: Se on semmoista ilosta niin kun ja voidaan nauraa ja hassutella ja hullutella...FRK2

Tyypillisiä myönteisen kanssakäymisen muotoja ovat yhdessä oleminen ja yhdessä tekeminen. Myös lasten keskinäinen toiminta, leikkiminen ja pelaaminen ikätoverien kanssa edustavat työntekijöiden näkemyksen mukaan myönteistä kanssakäymistä. Intervention sisältönä myönteinen kanssakäyminen yhdistyy viidenteen tuen sisältöön, jonka muodostavat lapsen saamat *virikkeet ja elämykset*. Myös aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että virikkeet ovat keskeinen osa lap-

¹⁵ Käsitteenä normalisointi kantaa sisässään sekä käsityksen normaalista eli siitä, mikä jokin asia luonnollisimmillaan on että tekemisen ulottuvuuden ja vaatimuksen tehdä jotain asiantilan muuttamiseksi sellaiseksi kuin sen pitäisi olla (Yesilova 2009, 31–33).

sen tukiperheessä olemista (kts. Berg Eklundh 2010, 114; tukihoidon osalta Roberts 2016). Virikkeet, uudet kokemukset ja elämykset virittävät työntekijöiden käsityksen mukaan lasta havainnoimaan sekä kokemaan uusia ja erilaisia asioita samaan tapaan kuin toimintamallit. Virikkeet ovat myös osa tukiperhekontekstia lapsisystävällisen ympäristön muodossa. Monet työntekijöiden valitsema intervention sisältöjä symboloivat kuvat sisälsivät virikkeitä ja elämyksiä, vaikka kuvalle annettiin toista tuen sisältöä kuvaava merkitys. Esimerkiksi ongella oleminen ja leipominen havainnollistivat myönteistä kanssakäymistä sekä lapsen ja aikuisen välistä ihmissuhdetta. Työntekijöiden esimerkeissä virikkeet tukevat erityisesti uusien taitojen oppimista. Virikkeiksi ja elämyksiksi nimetään muun muassa eläinten hoitaminen, retket ja erilaiset askareet. Työntekijät kuitenkin suhtautuvat varauksella liialliseen virikkeiden tarjoamiseen. Virikkeiden tarjoaminen ei ole viikonlopun itsetarkoitus.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Ei kuitenkaan niin, että se tarvitsee olla mikään huvipuisto ((useampi sanoo ei, ei)) vaikka se virikkeitä, se voi olla niin pieniä asioita niin kun semmoisia kokemuksia erilaisista, vaikka vuorovaikutustilanteista tai paikoista tai...FRK4

Tukiperheen ei toisin sanoen tarvitse tarjota lapselle erityisiä aktiviteetteja tai virikkeitä, vaan niiden tarjoaminen toteutuu osana viikonlopun kulkua.

7.2.2 Yhteiset elämykset ja lasten keskinäinen toiminta

Vanhemman näkökulmasta intervention sisällöksi lapselle jäsenyivät virikkeet, lasten keskinäinen toiminta, lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus ja perheen malli (myös Johnsson & Regnér 2003, 112). Vanhempien näkemys intervention sisällöstä on myönteinen. Lapset saavat tehdä tukiperheessä erilaisia asioita kuin kotona ja tukiperheet huomioivat lasten toiveita.

VANHEMPI 6: Ja lauantaina yleensä ne on käynyt aina jossain syömässä, tai melkein, mun mielestä tuntuu, että joka kerta, aina jossain pitsalla tai, et tytöt on ite saanu päättää, että mitä tehdään. Kesäaikaan silloin ne kävi uimassa monesti siellä järvellä justiin.

Kuvatessaan lapsen ja tukiperheen välistä vuorovaikutusta vanhemmat korostavat tukiperheen läsnäoloa ja lapsen huomioimista kaikessa toiminnassa. Tukiperheessä ollessaan lapsi on toiminnan keskiössä ja saa kokea olevansa tärkeä. Vanhempien käsityksissä tukiperheen vuorovaikutus ja tapa olla lapsen kanssa näytetään lapsilähtöisempänä ja lapsikeskeisempänä kuin työntekijöiden käsityksissä. Vanhemmat arvostavat tukiperheiden lapsille tarjoamia virikkeitä ja mainitsevat muuan muassa tukiperheen kanssa tehdyt retket, eläimet, majan rakentamisen ja mökkeilyn. *Virikkeet* ovat mahdollistaneet lapsille uusia kokemuksia, ja lapset ovat oppineet uusia taitoja. Myös tukiperheen ja lasten puheenvuoroissa virikkeet määrittävät intervention sisällöksi. Lapsille tukiperheessä saadut virikkeet ovat tuoneet vaihtelua tavalliseen arkeen. Toiminta ja kanssakäyminen rakentuvat tukiperheen ja ympäristön tarjoamien virikkeiden ympärille.

LAPSI: Lounaan jälkeen on käyty retkellä tai ollut joku -, no käytännössä se on ollut, aina on käyty jossakin. Melkein. ...Jos ei autolla ole lähetty, niin tästä on käyty jossakin, hiihtämässä tai...

Lasten ja tukiperheiden esimerkeissä tukiperheet tarjosivat virikkeitä niin omassa kodissaan kuin kodin ulkopuolella. Joskus viikonloppuun saattoi kuulua huvipuistossa, uimahallissa tai ravintolassa käyminen. Tukiperheillä virikkeiden tarjoamisen lähtökohtana oli usein tukiperheen omat kiinnostuksen kohteet, joita haluttiin jakaa lapsille. Tukiperheet saattoivat myös opastaa lasta uusien harrastusten pariin. Joskus virikkeet tarkoittivat rauhallisempaa yhdessä olemista, kuten elokuvien katsomista yhdessä. Vastakohtaisesti virikkeisiin saattoi yhdistyä sosiaalinen kanssakäyminen, kun lapset tapasivat viikonloppujen aikana tukiperheiden sukulaisia, ystäviä ja naapureita. Virikkeet eivät merkitse kuitenkaan vain tukea, vaan ne tuottavat myös *yhteisiä kokemuksia ja muistoja*, joihin voitiin myöhemmin yhdessä palata. Tämä havainnollistui haastatteluprosessin aikana, kun lapset ja tukiperheet kertoivat toisistaan tietämättä saman muiston yhteisestä tekemisestä tai retkestä.

Kaikki vanhemmat kertoivat tukiperheen tarjoavan lapselle *perheen mallin*, joka vanhemman näkökulmasta tarkoitti normaalin perheen mallia. Normaalius rakentui vanhempien kertomana tukiperhevanhempien parisuhteen, pysyvyyden ja turvallisuuden ympärille. Myös vanhempien näkökulmasta lapsen saama tuki tukiperheessä toteutuu perheessä olemisen ja oppimisen kautta.

VANHEMPI 2: ...Ehkä semmoista, että vaikka itsellä on noita parisuhteita nyt ollut ja mennyt. Niin ehkä se on tuonut pojille tiekkö, normaalipariskunnan semmoista normaaliperhe-elämää, vaikka missä nyt ei oo lapsia kuitenkaan, mutta semmoista jotain tuttuutta ja turvallisuutta. Ja tiekkö, että Maire ja Ari nyt ainakin pysyy yhdessä ja jotain.

Perheen mallin jäsentyminen intervention sisällöksi heijastaa osaltaan sitä, miten yhteiskunnassa yksinhuoltajavanhemman ongelmaksi määrittyy perheen ja parisuhteen puuttuminen eikä esimerkiksi köyhyys tai lastenhoito-ongelmat (Yesilova 2009, 186). Sitä, onnistuuko tukiperhe tarjoamaan lapselle kaivattua perhemallia, on siksi kiinnostava kysymys. Se, että tukiperheessä oli kaksi vanhempaa, ei automaattisesti tarkoittanut sitä, että lapsi oli vuorovaikutuksessa kahden aikuisen kanssa tai havainnoi aikuisten välistä vuorovaikutusta.

LAPSI: No se on töissä koko ajan, en mä ehdi nähdäkään sitä ihan hirveesti, kun se tulee viideltä vai neljältä töistä ja sitten ei se tee mitään muuta, kun katsoo tv:tä tai sitten on siellä tietokonehuoneessa tekemässä jotain tai. Ei se paljon muuta teekkään... Ja joskus tietenkin hoitaa Liisaa ja ei se yleensä tee ruokaa, että Sari tekee siellä sellaiset niin kun kotityöt.

Lapsen tukiperheessä saama perhemalli ei siten aina rakennu kahden vanhemman läsnäololle ja vuorovaikutukselle, vaan saattaa toistaa toisen vanhemman poissaoloa. Tällöin lapsi jää vaille sekä mahdollista ihmissuhdetta että "normaalialia perhemallia" jaetusta vanhemmuudesta.

Keskeisin ero työntekijöiden ja muiden toimijoiden käsityksessä intervention sisällöstä on lasten keskinäisen toiminnan jäsentyminen omaksi kokonaisuudeksi ja merkittäväksi osaksi lapsen viikonloppua ja tukiperheessä olemista (myös Keränen 2004, 63; Ritala-Koskinen 2018, 92). *Lasten keskinäinen toiminta* on lapsista itsestään lähtöisin olevaa, lasten keskinäisiin suhteisiin perustuvaa leikkimistä ja pelaamista, jolloin lapset sopivat keskenään yhdessä toimimisen säännöistä. Lasten keskinäisen toiminnan identifioituminen intervention sisällöksi vahvistaa sitä, että lapsi on aktiivisessa tuen vastaanottajan roolissa ja osallistuu itse tuen sisällön tuottamiseen.

LAPSI: Sanna myös yleensä, sit me katotaan leffaa, me tehään niin kun sillee et me valitaan siitä, että nostetaan kättä jos kaks haluaa, että vuorotellen sanotaan mä Ollilta, minkä luvun se ottaa, otetaan pois se käsi, sitten se viimeinen katoetaan

Kaikki lapset kertoivat pelanneensa tukiperheessä joko pelikonsolilla tai tabletilla, mutta myös perinteiset lautapelit mainittiin useamman kerran. Lasten keskinäistä toimintaa havainnollistavissa puheenvuoroissa lapset myös ottivat haltuun tukiperheen asuinympäristön. Ulkona lapset rakensivat majoja, pelasivat pallopelejä ja hyppivät trampoliinilla. Myös tukiperheet tunnistivat lasten keskinäisen toiminnan ja pitivät sitä tärkeänä. Tukiperheet itse kuvasivat antavansa lasten keskinäiselle toiminnalle tilaa pysyttelemällä itse taka-alalla. Aikuisten taustalla ja ulommalla oleminen ilmeni myös lasten esimerkeissä (myös Keränen 2004, 65). Yhdessä tukisuhteessa lasten keskinäinen toiminta oli lapsen näkökulmasta ainoa intervention sisältö lapsen perustarpeista huolehtimisen ohella.

7.2.3 Tukiperheen ja lapsen välinen vuorovaikutus

Tukiperheiden toimintana lapsen perustarpeista huolehtiminen tarkoitti *rutiinien luomista ja päivärytmin ylläpitämistä*. Lapsen perustarpeista huolehtiminen ohjasi tukiperheen ja lapsen välistä vuorovaikutusta, kuten lastensuojelun ammattilaiset kuvasivat. Tukiperheiden toiminnassa korostui erilaisten siirtymien, kuten iltarutiinit ja nukkumaan rauhoittuminen, merkitys.

TUKIPERHE 2 NAINEN: Ja sitten toinen mikä oli meillä se, että kun me alettiin pitää niitä ulkona, lähetettiin illalla ennen nukkumaanmenoa vielä ennen iltapalaa pihalle, puistoon vähän rymyämään...

Rutiinien ja päivärytmin ylläpitämistä tukiperheet perustelivat sillä, että ne tukevat lapsen asettumista tukiperheeseen ja opettavat lapselle rutiineja. Osa tukiperheistä oli luonut esimerkiksi lasten tulo- ja lähtöhetkiin omia rituaaleja (myös Johnsson & Regnér 2003, 113). Tällaisia olivat esimerkiksi riisipuuron syöminen ennen kotiin lähtöä tai kaupassa käyminen lasten hakumatkalla sekä lasten lempiruokien ostaminen. Myös lapset tunnistivat rutiinien merkityksen ja sen, että aikuiset ohjasivat ja opastivat lasten toimintaa. Sekä lasten että aikuisten puheenvuoroissa *ruokailu ja ruuanlaitto* määrittyivät tärkeäksi toiminnaksi. Seuraavat aiheisto-otteet kuvaavat ruokailuun liittyviä asioita samasta tukisuhteesta lapsen ja aikuisen näkemänä. Lapsen näkökulmasta oli hyvä asia, että tukiperheessä sai

maukasta ruokaa. Tukiperheen näkökulmasta oli oleellista, että ruokaa oli säännöllisesti tarjolla.

LAPSI: ...se ((tukiperheen isä)) tekee melkein kaiken ruuan siellä, hyvää ruokaa.

TUKIPERHE 3 NAINEN: Ruoka. Sekin oli tärkeätä, että niillä oli ruoka-aika ja että syödään. Kun niillä saattoi olla sitä, että unohtaa: "Me ei olla tänään muistettu syödä."

Tukiperheet kuvasivat lasten ilmaisevan tunteitaan tukiperheessä ollessaan. Se, miten tukiperhe kohtasi lasten tunteet, muutoin kuin niitä havainnoimalla, ei käynyt haastatteluissa ilmi. Lapset eivät itse ilmaisseet, että olisivat jakaneet tai näyttäneet tunteitaan tukiperheelle. Tukiperheen näkökulmasta koti-ikävä ja lasten keskinäiset ristiriidat olivat tekijöitä, jotka herättivät lapsissa tunteita.

TUKIPERHE 3 NAINEN: ... mutta jotenki viime kerralla se jotenki sillai, että ku se tuli muilta lapsilta se viesti, sisaruksilta, että "Mä en kestä tuota Villeä", "Mä en jaksa ku se on tollanen", ja sitten että oikein itkivät ja kädet nyrkissä, että "Mä en kestä!"

Tukiperheen toimintaa viikonlopun aikana kuvastaa *kasvatuksellinen ohjaaminen*, joka tarkoittaa rajojen asettamista, mallina olemista ja tukiperheen sääntöjen opettamista lapselle. Lapsen ohjaamista tapahtuu esimerkiksi tukiperheen puuttuessa lasten keskinäiseen toimintaan ja tarjotessa tilalle toisenlaista toimintamallia. Usein lasten ohjaaminen tarkoitti konkreettista lasten turvallisuudesta huolehtimista, siirtymätilanteiden ennakoimista ja uusien taitojen opettamista.

TUKIPERHE 3 NAINEN: ...kun lähdettiin tuonne ulos, niin se oli semmosta sohimista. Juostaan sinne tänne näin. Mä sanoin, että "pysähtykää, tuolta tulee pyöriä, meillä on paikka missä me saadaan kävellä"

Lapsen kasvatuksellisessa ohjaamisessa oli tukiperheiden mukaan kyse myös vuorovaikutuksesta. Tärkeänä pidettiin sitä, että lasten kanssa keskusteltiin siitä, miten olisi hyvä toimia. Tässä mielessä tukiperhe otti vanhemman kaltaisen kasvattajan roolin suhteessa lapseen. Kasvatuksellisen ohjaamisen rinnalla tukiperheiden toiminnassa korostui *läsnäolo ja lapsen käytettävissä oleminen*. Se tarkoitti esimerkiksi sitä, että tukiperhe orientoitui tukiviikonloppuun henkisesti ajanjaksona, jolloin muut asiat suljettiin ulos. Lasten kanssa vietetty viikonloppu oli tukiperheille erityinen ja erilainen, koska se merkitsi yleensä tiivistä yhdessä olemista. Tukiviikonloppuun valmistautuminen ilmentää tukiperheiden sitoutumista toimintaan ja tilan luomista tukilapselle niin mielessä kuin konkreettisina tekoina. Osa tukiperheistä esimerkiksi suunnitteli ja valmisti viikonlopun ruuat etukäteen. Myös lasten toiveiden huomioonottaminen oli usein osa viikonloppuun valmistautumista. Tukiperheille oli tärkeää, että lapset kokivat olevansa odotettuja ja tervetulleita tukiperheeseen. Myös tästä näkökulmasta tulo- ja lähtötilanteisiin kehitellyt rutiinit koettiin merkityksellisiksi. Tukiperheiden pyrkimys läsnä olemiseen havainnollistuu seuraavassa aineisto-otteesta tukiperheen kuvatussa pysähtymistä lapsen toiminnan äärelle.

TUKIPERHE 4 NAINEN: ...Ja se, että siinä milloin vain voi tavallaan, kun heille on varattu se kaikki aika, niin milloin vaan, kun tuntuu, niin voidaan sitten aina hetki jostain jutella ja sitten taas jokainen jatkaa omiansa ja sitten taas kohta jutellaan.

Tukiperheet orientoituivat olemaan lasta varten ja toimimaan lapsilähtöisesti. Tukiperheet vastasivat lasten tekemiin aloitteisiin ja reagoivat lapsen hakeutuessa aikuisen luo. Lapsen käytettävissä oleminen oli tukiperheen näkökulmasta lähtökohtana sille, että lapsen ja tukiperheen välille voi syntyä luottamuksellinen suhde.

Lapset kuvasivat niukasti tukiperheen toimintaa ja vuorovaikutusta tukiperheen kanssa, vaikka lähestyin lasten kokemuksia vuorovaikutuksesta useamman kysymyksen kautta. Syynä tähän saattaa olla se, että lasten oli vaikea eritellä aikuisen toimintaa, koska aikuiset olivat toimijoina paikalla koko ajan. Tähän viittaa esimerkiksi se, että lapsi, joka oli käynyt tukiperheessä kymmenen vuotta, nimesi ainoaksi vuorovaikutuksen muodoksi sen, että tukiperheen äiti oli tavannut lukea hänelle iltasatua. Monissa lasten esimerkeissä oleellista oli *aikuisen osoittama kiinnostus* lasta ja lapsen elämää kohtaan.

LAPSI: Mä oon sielläkin, silloin kun mä menin vitosluokalle koulussa. Mulla tuli historia, niin sitten siellä, niin Matti kysyi, onko koulussa ollut mitään historiaa. Ja sit mä kerroin, mitä sielä on ollut ja me alettiin puhumaan siitä hirveenä... Kyllä se on ollut monesti, mä tiesin historiantunnilla jotain juttuja, kun se oli kertonut mulle.

Aikuisen osoittamasta kiinnostuksesta kertoivat myös ne esimerkit, joissa lapset tekivät asioita yhdessä lapsen kanssa, kuten askartelivat tai lakkasivat kynsiä. Vuorovaikutusta tukiperheen aikuisten kanssa liittyi myös ruokailuhetkiin, iltarutiineihin, yhdessäoloon ja yhteisiin retkiin. Taulukossa 6 tukiperheen toiminta on esitetty rinnakkain tukiperheen ja lapsen kuvaamana. Tukiperheen toiminnassa suhteessa lapseen korostuvat kasvatuksellinen orientaatio ja lapsilähtöisyys. Lapsen näkökulmasta tukiperheen toiminta virittyy läsnäolemisen, lapsen huomioimisen ja arjen toimintojen ympärille. Lasten ja tukiperheiden käsitys siitä, miten tukiperhe toimii suhteessa lapseen tukee intervention sisältöjen toteutumista. Ne sekä syntyvät että välittyvät lapsen ja tukiperheen välisessä vuorovaikutuksessa ja toiminnassa.

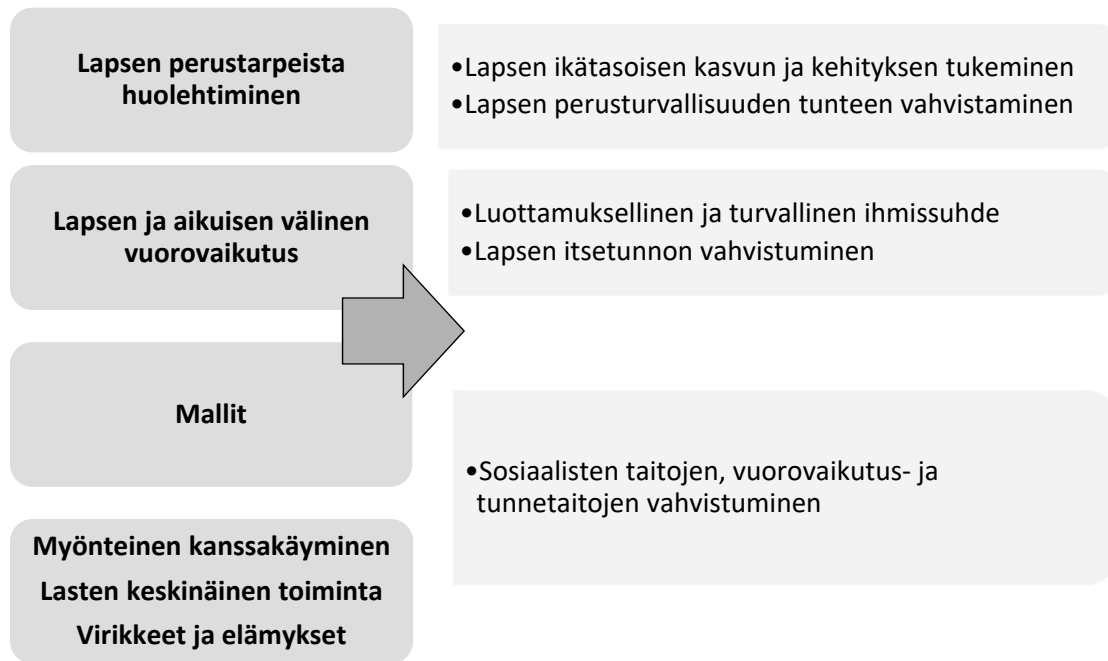

TAULUKKO 6 Tukiperheen toiminta lapsen suuntaan

TUKIPERHE	LAPSI
Rutiinien ja päivärytmin ylläpitäminen Kasvatuksellinen ohjaaminen Rajojen asettaminen ja sääntöjen opettaminen Keskustelu Läsnäoleminen ja lapsen käytettävissä oleminen	Aikuinen osoittaa kiinnostusta Yhdessä tekeminen Ruuanlaitto ja syöminen Keskustelu

7.2.4 Tulkinta intervention sisällöstä lapselle

Kuvio 17 kokoaa yhteen kaikkien toimijoiden käsitykset intervention sisällöstä lapselle. Tuen sisällöt on kuviossa yhdistetty tukiperhetoiminnan tavoitteisiin. Ensinnäkin voidaan todeta, että tukiperheen tarjoama tuki lapselle on monipuolisempaa kuin vanhemman saama tuki. Tukiperheviikonloput tarjoavat lapselle monipuolista tukea: virikkeitä, aktiviteetteja, erilaisen perheen ja perhe-elämän mallin, päivärytmiä sekä sosiaalisia kontakteja aikuisiin ja lapsiin (myös Johnsson & Regnér 2003, 112). Kuvio havainnollistaa intervention sisällön perustuvan lapsen tarpeista huolehtimiseen, lapsen toimijuuden aktivoimiseen, uusien taitojen oppimiseen ja vuorovaikutukseen. Lapsen, vanhemman ja tukiperheen näkökulmasta korostuu tuen toiminnallinen ulottuvuus virikkeineen ja elämyksineen sekä lasten keskinäinen toiminta. Virikkeet tuovat lasten elämään erilaisuutta ja vaihtelua (myös Roberts 2015, 107–108; 111). Lasten keskinäisen toiminnan jäsentyminen omaksi intervention sisällöksi on tärkeää, koska se tekee näkyväksi sen, mikä on tukiperhetoiminnan hyöty lapsen näkökulmasta (Keränen 2004, 72). Intervention sisältönä se osoittaa, että lapsille on tärkeää saada toimia toisten lasten kanssa ympäristössä, joka mahdollistaa monipuolisen ja kotiympäristöstä poikkeavan tekemisen ja tarjoaa syveneviä sosiaalisia suhteita (mt., 65).

KUVIO 17 Intervention sisältö lapselle

Mallit tuen sisältönä ja mallien tarjoaminen läpäisevät tulkintani mukaan impliittisesti myös muita tuen sisältöjä. Ne ilmenevät lasten perustarpeista huolehtimisen ja virikkeiden tarjoamisen yhteydessä. Mitä mallien tarjoamisessa tulisi sitten huomioida tai miten niihin tulisi suhtautua? Miten mallioppimisen teorian avulla voidaan selittää mallien määrittymistä intervention sisällöksi? Seuraavan tarkastelun lähtökohtana on Albert Banduran (1997) sosiaaliskognitiivinen teoria, joka tarjoaa johtolankoja myös siihen, miten mallioppimismekanismiin ajatellaan toimivan (vrt. Fletcher 2017, 184). Lisäksi Banduran (1997) teoria avaa käsitystä mallien tärkeydestä lapsen kasvatuksessa, mikä osaltaan selittää mallien korostumista tukiperhetoiminnan sisältönä (Crain 2016, 219).

Sosiaalis-kognitiivisessa teoriassa kannatetaan syy-suhdemallia, johon sisältyy näkemys kolmitahoisesta determinismistä. Tässä vastavuoroisen kausalisuuden mallissa käyttäytyminen, kognitio ja muut yksilöön liittyvät tekijät sekä ympäristövaikutteet toimivat keskinäisessä vuorovaikutuksessa olevina tekijöinä, jotka vaikuttavat toisiinsa kaksisuuntaisesti. (Bandura 1997, 14.) Ihmiset ovat sekä ympäristönsä tuotteita että ympäristön tuottajia (mt., 15). Tukiperhetoiminnan näkökulmasta Banduran (1997, 28) sosiaaliskognitiivisessä teoriassa on keskeistä käsitys ihmisen kyvystä sijaoppimiseen eli mallioppimiseen. Mallioppiminen perustuu siihen, että ihmisellä on kyky oppia havainnoimalla. Sen ansiosta hän voi laajentaa tietojaan ja taitojaan mallina olevien vaikutteiden pohjalta oppien. Havainnoista oppiminen on Banduran (mt. 36; 29) teoriassa osa yleisempää kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen prosessia, jossa mallina olevilla vaikutteilla on monenlaisia psykologisia vaikutuksia. Mallit edistävät uusien taitojen, kognitiivisten kykyjen ja käyttäytymismuotojen omaksumista, sekä vaikuttavat motivaatioon ja aikaisemmin opittuihin käyttäytymistä koskeviin rajoituksiin. Vaikutteet toimivat myös sosiaalisina kannustimina, jotka käynnistävät ja

kanavoivat käyttäytymistä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Toisin sanoen mallista oppiminen vaikuttaa lapsen kehitykseen monella tavalla.

Havaintojen välittämää oppimista säätelee Banduran (1997) mukaan neljä osaprosessia, joihin vaikuttavat havainnoijan ominaisuudet, kognitiiviset ja fyysiset kyvyt sekä sisäiset normit. Osaprosessit kuvaavat mekanismeja, joiden kautta mallien vaikutteet välittyvät ihmiseen. Ensinnäkin *tarkkaavaisuuteen liittyvät prosessit* säätelevät, mitä ihmiset havaitsevat mallina olevien vaikutteiden tulvassa. Toiseksi havaintojen välittämää oppimista säätelevät *muistissa säilyttämisen prosessit*, jossa muunnetaan ja jäsennetään mallin kautta tapahtuvien sisältämä tieto säännöiksi ja käsitteiksi. Kolmanneksi *käyttäytymisen tuottamisprosessissa* symboliset käsitteet muunnetaan asianmukaiseksi, tilanteeseen soveltuvaiksi toiminnaksi. Neljänneksi on kyse *motivaatioprosessista*, jossa havainnot muiden yksilöiden kokemista negatiivista tai positiivisista kokemuksista vaikuttavat havaittujen käyttäytymismallien toteuttamiseen. (Mt., 30–31.) Osaprosessit osoittavat, että malleista ja havainnoista oppiminen ei ole yksisuuntainen tai yksinkertainen prosessi. Oppiminen vaatii havainnoijalta monen tasoista prosessointia ja valikointia ennen kuin oppimista tapahtuu. Käytännössä on siksi haastavaa osoittaa, miten mallioppiminen tukiperhetoiminnassa tai millaista mallioppimista tapahtuu, tai, että mallioppiminen on se mekanismi, joka tuottaa niitä vaikutuksia, joita luvussa 9 kuvataan. Mallien välittymiseen tai vähintäänkin vaikutteiden saamiseen viittaa kuitenkin se, että vanhemmat toteavat lasten kertovan kotona viikonlopun tapahtumista. Lapset esittivät joskus toiveita tehdä kotona samoja asioita, kuten pelata samaa peliä tai laittaa samaa ruokaa, kuin tukiperheessä.

Malleihin tuen sisältönä liittyy myös toinen kysymys eli se, millaisia malleja lapselle ja vanhemmalle toiminnassa välitetään. Sekä kontekstia, toimijoita että tuen sisältöä koskevat havainnot viittaavat siihen, että 2010-luvun tukiperhetoiminta perustuu, samalla tavoin kuin tukihenkilötoiminta, perheen mallin tarjoamiseen eli *perheeseen kasvattamiseen ja perheistämiseen* (Moilanen 2015, 95). Perheen mallin asettuminen tukiperhetoiminnan ytimeen kertoo siitä, että tavallisilla ihmissuhteilla nähdään olevan kyky kompensoida lapsen elämässä ilmenevää puutteellista vanhemmuutta sekä kodin puutteita. Tavallinen perhe kykenee tarjoamaan lapselle tarvittavaa huolenpitoa (Moilanen 2006, 156; Regnér & Johnsson 2003, 5; Regnér 2006, 46). Tavallisesti sekä sosiaalityöntekijä että vanhemmat toivovat tukiperheen olevan kahden vanhemman muodostama tavallinen perhe, joka viittaa siihen, että lapsille halutaan välittää toiminnassa ydinperhemalli (Regnér & Johnsson 2007, 11–12). Kyse on siitä, että ydinperheajattelua pidetään normaaliuden edellytyksenä, jota ilman lapsen kasvu kieroutuu ja lapsesta tulee poikkeava ja ei-sosiaalistunut henkilö (Yesilova 2009, 205). Taustalla vaikuttaa myös ajatus äiti- tai isähahmon kaltaisen ihmissuhteen tarjoamisesta lapselle (kts. Moilanen 2006). Lisäksi malleihin yhdistyy sukupuoleen kiinnittyviä toiveita. Se, että vanhemmat nostavat esiin *miehen mallin* puuttumisen lapsen elämästä, heijastaa laajempaa yleistä yhteiskunnallista keskustelua, jota käydään isän ja miehen mallin puuttumisesta lapsen elämästä ja erilaisista perhemalleista (kts. Regnér & Johnsson 2003, 132–133; Moilanen 2015, 117–118; Yesilova 2009;

Aalto 2018). Miehen malli on käsite, jota on käytetty etenkin isättömyydestä tai isän merkityksestä keskusteltaessa, josta se on omaksuttu myös arkiajatteluun. Sen esittäminen lapsen tarpeena on voimakas argumentti. Tarpeen kohteen, miehen mallin, voi ymmärtää välttämättömänä edellytyksenä sille, että lapsi voi ja kehittyy hyvin. Kyse on siitä, että miehen malli kantaa mukanaan ajatuksia sukupuolten toisiaan täydentävyydestä. (Aalto 2018, 29; 35; 47–48.) Vanhempien toiveet kuvastavat selkeästi tällaisia miehen malliin yhdistettäviä argumentteja, jotka selittyvät osittain sillä, että tutkimukseen osallistuneet vanhemmat olivat kaikki äitejä. Kiinnostava kysymys on siksi se, toivoisiko yksinhuoltajaisä tukiperheen vastaavasti tarjoavan lapselle naisen tai äidin mallin?

Yhteenvetona voi todeta, että tukiperheen mallintava vaikutus näyttää perustuvan psykologisiin teorioihin, joissa on perinteisesti oletettu, että arvot, normit ja käyttäytymismallit välittyvät vanhempien ja lasten välisissä suhteissa (Bandura 1997, 70). Perheen kautta välittyvää vaikutusta (*familial transmission models*) korostavia teorioita on verrattu teorioihin, jotka korostavat mallien välittymistä laajemmissa järjestelmissä. Perheen kautta välittyvä vaikutus ei kriitikoiden mukaan riittävästi selitä sosialisatioprosessia ja sen tuloksia. Sen sijaan käyttäytymisnormeja välittävät ensisijaisesti institutionaaliset järjestelmät, jolloin psykososiaaliset muutokset saavat alkunsa pääasiassa sosiaalisten ja järjestelmien tasolla. (Bandura 1997, 70.) Tästä näkökulmasta tukiperheen perhettä mallintavaan vaikutukseen tulisi suhtautua varovaisemmin, mutta myös siksi, että kaikissa tukisuhteissa lapset eivät kokeneet tukiperheen isän osallistuneen toimintaan.

7.3 Sosiaalityöntekijän ja koordinaattorin vaikutus intervention sisältöön

Sosiaalityöntekijöiden toiminta tukisuhteen aikana on analyysin perusteella vähäistä, mikä oli odotettavissa toimijoiden rooleja ja ominaisuuksia tarkastelevan luvun perusteella (myös Johnsson & Regnér 2003, 119; Larsen 2008). Vanhempien ja lasten puheenvuoroissa sosiaalityöntekijän toiminta tukisuhteen aikana oli enemmän näkymätöntä kuin näkyvää. Sosiaalityöntekijän todettiin osallistuneen arviointipalavareihin, mutta palaverien välillä hänen kuvattiin harvoin pitäneen yhteyttä perheeseen. Sen sijaan yhteyttä perheeseen piti esimerkiksi perhetyöntekijä tai perheneuvolan työntekijä.

VANHEMPI 2: No mun mielestä sosiaalityöntekijä on ollut aika kaukainen kuitenkin tässä, että perhetyöhän lähinnä meillä kävi...

Sosiaalityöntekijän etäistä toimintaa heijastaa myös se, että yhdelle vanhemmalle oli haastatteluhetkellä epäselvää, oliko perhe edelleen lastensuojelun asiakas.

Ainoastaan kahdella lapsella oli muistikuvia palaveriin osallistuneesta työntekijästä.

ANU-RIINA: Muistatko sä, että teillä on ollut semmoisia tapaamisia, missä te olette jutellut kaikki? Että sä olisit ollu mukana?

LAPSI: Ei mutta se on, ai oliko sillä punaset hiukset?

Muut lapset eivät tunnistanee, että tukiperheeseen liittyi viranomaistoimijoita eivätkä he silloin voineet kertoa, mikä oli työntekijöiden toimintaa (myös Johnson & Regnér 2003; Keränen 2004). Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että lapsi ei ollut tietoinen siitä, että hänellä oli sosiaalityöntekijä, jonka toimesta tukiperhe oli lapsen elämään tullut. Sosiaalityöntekijän toiminnaksi rajautui vanhempien kokemusten perusteella päätöksen tekeminen tukisuhteen jatkumisesta tai päättymisestä, mutta ei esimerkiksi sen seuraaminen, miten lapsi asettui tukiperheeseen. Tämä on ristiriidassa sen kanssa, että työntekijät nimesivät itsensä tuen seuraajiksi ja vanhemman tukijoiksi luvussa 6. Tukiperheen näkökulmasta työntekijän ei ole hyvä toimia myöskään liian lähellä tukisuhdetta.

TUKIPERHE 3 MIES: Enkä halua sitä kuitenkaan viedä siihen suuntaan, että sitten istuttaisi vähän väliä yhdessä pohtimassa, mikähän näillä pojilla nyt on tai, että mä koen, että tämä saa olla tällainen aika vapaamuotoinen.

Voidaankin kysyä, miten etäällä ja millä intensiteetillä lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulisi tukisuhteessa toimia? Koordinaattorin toimintaa, joka ei ollut lapsen sosiaalityöntekijä, sekä vanhemmat että tukiperheet kuvasivat enemmän. Vanhemmat kokivat koordinaattorin tekevän yhteistyötä perheen kanssa, koska koordinaattori osallistui palavereihin ja tunsivat kokonaistilanteen. Palaverissa koordinaattori johdatteli keskustelua ja esitti osapuolille kysymyksiä. Tukisuhteen alku- ja loppuvaiheessa korostettiin koordinaattorin toimineen linkkinä perheiden välillä. Tukisuhteen virittämisessä koordinaattorin toiminta oli ratkaisevaa, koska hän tunsivat molemmat osapuolet. Koordinaattorilta saatiin tarvittava tieto tukiperheenä toimiseen.

Yhteenveto

Yhteenvetona voi todeta, että ammattilaisten vaikutus intervention sisältöön oli vähäinen. Tuki rakentui ensisijaisesti vanhemman ja tukiperheen oman toiminnan varaan. Sosiaalityöntekijät vierailivat seurantalaverissa ja koordinaattori tuki lapsia, vanhempia ja tukiperheitä tukisuhteen alku- ja loppuvaiheessa. Vanhemmat eivät kuvanneet saaneensa tukea tilanteisiin, jossa tukiperheen toiminta tai esimerkiksi kysymys tukisuhteen kestosta oli mietityttänyt vanhempaa. Työntekijät eivät vanhempien ja tukiperheiden kokemusten perusteella keskustelleet aktiivisesti toiminnan merkityksestä tai tuen vaikutuksista lapselle ja vanhemmalle. Tästä näkökulmasta on kiinnostavaa se, miten ammattilaiset kuvaavat

luvussa 9 tukiperhetoiminnan vaikutuksia ja niiden havaitsemisesta. Tukiperheen ja vanhemman näkökulmasta oleellista näyttää kuitenkin olevan se, että tukisuhteen aikana perheiden käytävissä on joku ammattilainen.

8 TUKIPERHETOIMINTAA SELITTÄVÄT MEKANISMIT

Luvussa kahdeksan analyttisen päättelyn kohteena ovat tukiperhetoiminnassa vaikutuksia aikaansaavat ja tukisuhteiden muodostumista selittävät sosiaaliset mikrotason mekanismit. Mekanismeista käsin tarkastelen seuraavaksi sitä, kuinka tukiperhetoiminta tapahtuu, kuinka tukisuhteet syntyvät ja saavat aikaan vaikutuksia (Blom & Morén 2015). Mekanismit ovat kuvauksia siitä, kuinka asiat tapahtuvat, mikä puolestaan on lähellä sitä, miksi ne tapahtuvat (Ruonavaara 2018, 194).

8.1 Vastakaikumekanismi

Hallamaa (2017, 21) kirjoittaa, että toiminnan ymmärtämisen lähtökohta on ajatus intentionaalisuudesta. Toiminta on tarkoituksellista, kun toimija voi halutessaan muotoilla tavoitteen, johon hänen toimintansa tähtää. Intentionaalisuus on myös yksi niistä voimista, jotka aktivoivat mekanismin. Intentionaalisuus on osa mekanismia, koska intentiot välitetään vuorovaikutuksessa toisille ihmisille (Blom & Morén 2015, 36–37). Olen tarkastellut tukiperhetoimijoiden intentionaalisuutta ja sitä ilmentäviä motiiveja, ominaisuuksia, valintoja ja vuorovaikutusta konteksti (5) - ja toimijaluvussa (6) sekä intervention sisältöjä käsittelevässä luvussa (7). Toimijoiden intentiot välittyvät vuorovaikutuksessa niin tukiperhetoiminnan palaverissa, lapsen vieraillessa tukiperheessä kuin vanhemman haussa tukea tukiperheeltä. Tukisuhteiden virittämisessä intentioiden välittyminen osoittautui keskeiseksi sosiaaliseksi elementiksi.

Työntekijöiden motiivina tukiperhetuen tarjoamiseen ja vanhempien motiivina sen vastaanottamiseen korostuu se, että tukiperhe erottuu muista tukitoimista. Siinä tuen tarjoamisen ja vastaanottamisen lähtökohta on myönteisesti virittynyt (vrt. Blom & Morén 2015, 67). Ammattilaisille tukiperhetoiminta on mahdollisuus tarjota toisenlaista tukea perheille, koska tuentarjoaja on maallikkotoimija ja toiminnan arvopohja perustuu vapaaehtoisuuteen sekä tasavertaisuuteen.

Tukiperheet ja vanhemmat kohtaavat toisensa ensisijaisesti vanhemman roolissa omien henkilökohtaisten ominaisuuksiensa varassa. Ammattilaisia ohjaava intentio on myös se, että tukiperheen avulla tuetaan yhtä aikaa lasta ja vanhempaa.

Vanhempien intentionaalisuutta tukiperhetuen vastaanottamiseen määrittävät monenlaiset tekijät. Motiiveja ovat kokemus yksinäisestä vanhemmuudesta, huoli omasta jaksamisesta ja sen vaikutuksesta lapseen sekä se, että vanhemmalla ei ole mahdollisuutta hengähdystaukoon eikä irtautumiseen vanhemman roolista. Taustalla voi olla myös epäluottamus lastensuojelua kohtaan tai kokemus siitä, että aiemmin tarjottu tuki ei ole vastannut perheen tarpeisiin. Tukiperheeseen sen sijaan liitetään käsitys, että tuki vastaa siihen, mitä perhe tarvitsee. Toisin sanoen vanhemmat tunnistavat työntekijöiden intention tarjota toisenlaista tukea. Tästä seuraa, että vanhemmat suhtautuvat myönteisesti ehdotukseen tukiperheestä tai ehdottavat sitä itse. Myös vanhemman näkökulmasta tukiperhe voi tukea samanaikaisesti lasta ja vanhempaa. Tukitoimi vastaa vanhemman pyrkimykseen saada kasvatuskumppani ja tarjota lapselle erilainen perheen malli. Tukiperheessä lapsi saa vanhemman käsityksen mukaan sellaisia perustavanlaatuisia kokemuksia perhe-elämästä, joiden ajatellaan olevan tärkeitä lapsen kehitykselle. *Tukiperheiden intentionaalisuutta* kuvastavat sekä käsitys itsestä toimijana että käsitys siitä, millaista tukea tukiperhe tarjoaa ja ketä tuetaan. Auttamismotiivi on tukiperheiden toimintaa ohjaava voima, jota vahvistaa käsitys itsestä voimavaroja omaavana maallikkona. Tukiperheet toimivat omana itsenään ja tarjoavat lapsille tukea osana perheen elämää. Se orientoituuko tukiperhe tukemaan ensisijaisesti lasta, vanhempaa vai koko perhettä vaikuttaa siihen, millaiseksi tukisuhde muodostuu. *Lasten* osalta intentioiden kuvaaminen on haasteellista. Haasteellisuus liittyy osittain siihen, että tukitoimen tarkoitus ja käytännöt eivät ole lapsille täysin selviä. Tästä seuraa, että lapset sopeutuvat aikuisten intentioihin. Tukiperheen funktio lapsen elämässä kuitenkin selkiytyy ajan kuluessa. Esimerkiksi kahden lapsen kohdalla intentiota kuvaavaksi päämääräksi muodostui myöhemmin se, että lapsi sai viettää tukiperheessä aikaa ystävän kanssa.

Sekä tukitoimen määrittäminen myönteiseksi että toimijoiden intentiot osoittavat, että tukiperhetoiminnan lähtötilanteessa tapahtumat eivät ole sattumanvaraisia eivätkä ne tapahdu ilman syytä (Danermark ym. 2003, 337). Tukiperhe tukimuotona herättää positiivista vastakaikua kaikissa aikuistoimijoissa, joka viittaa siihen, että tukisuhteen viriämiseen vaikuttaa *vastakaikumekanismi* (Blom & Morén 2015, 64). Sosiaalityöntekijä ja tukiperhe tekevät vanhemmalle tarjouksen, johon tämä tarttuu, koska tarjous vastaa niihin intentioihin ja tarpeisiin, joita vanhemmalla sillä hetkellä on. Tukiperhetoiminnassa vastakaikumekanismiin aktivoitumisen kannalta ratkaisevaa on, että tukiperhe erottuu muusta lastensuojelun viranomaistoiminnasta sekä rakenteeltaan että toimijoiden osalta. Tukea tarjoaa maallikko, ympäristö on lapsiystävällinen, tukea tarjotaan viikonloppuisin ja se on säännöllistä. Se, että toimijoiden odotukset ja intentiot kohtaavat toisensa luo pohjaa sille, että tukiperheen ja lapsen perheen välinen suhde on kestävä. Jotta sosiaalinen suhde kestäisi, siihen täytyy sisältyä jonkinlaisia yhteisesti koettavia merkityksiä kuten jaettuja odotuksia (Törrönen 2016, 51).

Tiivistetysti tukiperhetuen vastaanottamisen aktivoiva vastakaikumekanismi rakentuu seuraavista elementeistä:

1. Toimijoiden tekemät tulkinnat tukiperheestä tukitoimena ovat myönteisiä, koska tukitoimi eroaa myönteisellä tavalla muusta lastensuojelun toiminnasta.
2. Vanhemman tuntema epäluottamus lastensuojelua kohtaan murenee.
3. Tukiperhetoiminnan rakenteessa erityisesti seuraavat tekijät vaikuttavat mekanismin aktivoitumiseen:
  - a. Sosiaalityöntekijä voi tarjota yhtäaikaista tukea lapselle ja vanhemmalle.
  - b. Tuki on sellaista, mitä perhe tarvitsee. Vanhempi saa säännöllisen hengähdystauon, kasvatuskumppanin. Lapselle tukiperhe tarjoaa mahdollisuuden saada perheen mallin ja virikkeitä.
  - c. Tukiperheet ovat maallikkoja ja toiminta perustuu tasavertaisuuteen.
4. Tukitoimi vastaa vanhemman intentioihin.

Intentionaalisuuden korostuminen vastakaikumekanismin osana osoittaa, että ihmisen toiminnassa on kyse tavoitteellisesta pyrkimyksestä kohti hyvinvointia. Ihmisen käytössä olevat resurssit muodostavat pohjan tälle (Törrönen 2016, 44). Jos resursseja ei ole, ihminen suuntautuu vahvistamaan niitä lisätäkseen hyvinvointiaan. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna tukiperhetoiminta vastaa ihmisen tarpeeseen vahvistaa sosiaalisia resursseja.

8.2 Peilimekanismi

Tukiperhetoiminnassa perheiden välinen vuorovaikutus muodostaa lapsen ja vanhemman tukemisen perustan. Tarkastelen seuraavaksi niitä perustavanlaatuisia tekijöitä ja sosiaalisia elementtejä, joista tukiperheen ja vanhemman välinen vuorovaikutus rakentuu, ja jotka selittävät vanhemman voimaantumista tukisuhteessa. Kontrafaktisesti kyse on siitä, että jos jokin sosiaalinen elementti puuttuu, tukisuhde ei välttämättä toimi eikä vanhempi voimaannu (Blom & Morén 2007, 172).

Sen lisäksi, että tukitoimi tarjoaa vanhemmalle hengähdystauon ja muodostaa perheen arkea rytmittävän systeemin, jäsenyyty tukiperheen läsnäolo keskeiseksi vanhemman jaksamista ja vanhemmuutta tukevaksi intervention sisällöksi. Kun tukiperhe astuu lapsen elämään, merkitsee se vanhemmalle sitä, että lähipiirissä on muita aikuisia, jotka tuntevat lapsen ja joiden puoleen vanhempi voi kääntyä. Tämä kokemus tukiperheen läsnäolosta määrittää sitä, millaiseksi vanhemman ja tukiperheen välinen suhde muodostuu ja missä määrin vanhempi voimaantuu vanhempana. Tukiperheen läsnäolo rakentuu sosiaalisista elementeistä, jotka kiteytyvät toisen toiminnan peilaamiseen. Ensinnäkin vanhempi peilaa omaa vanhemmuuttaan suhteessa tukiperheen tapaan toimia vanhempana.

Se, millaisia tunteita tukiperheen toiminta vanhemmassa herättää ja miten hän kykenee käsittelemään tunteet, vaikuttaa vanhemman kokemukseen omasta vanhemmuudesta. Tämä tapahtuu vanhemman sisäisenä vuoropuheluna. Jos vanhempi pystyy käsittelemään oman vanhemmuuden asettumisen katseen alle ja sen herättämän mahdollisen häpeän tunteen, hän voi säilyttää oman arvontuntonsa. Tästä seuraa, että vanhempi voi jakaa huolenaiheita ja kääntyä tukiperheen puoleen. Toiseksi vanhemman päätökseen jakaa asioita ja hakea tukea tukiperheeltä, vaikuttaa se, miten tukiperhe osoittaa välittämistä vanhempaa kohtaan. Vanhempi peilaa tukiperheen välittämiä viestejä omiin lähtökohtiinsa ja tarpeisiinsa. Jännitekenttä muodostuu vanhemman tuentarpeen ja tukiperheen orientaation välille.

Toinen vanhemman voimaantumiseen vaikuttava sosiaalinen elementti on, että tukiperhe ja vanhempi irtautuvat auttajan ja tuen vastaanottajan rooleista. Tällöin toimijat kohtaavat toisensa tasavertaisina aikuisina ja vanhempina. Silloin he alkavat toimia yhdessä, josta seuraa suhteen vahvistuminen ja vanhemman voimaantuminen. Vanhemman voimaantumista selittävä *peilimekanismi* rakentuu havainnoinnin, tukiperheen orientaation ja vanhemman tunteiden käsittelykyvyn elementeistä:

1. Vanhempi tekee tukiperheestä havaintoja, joita hän peilaa omiin tunteisiin ja tarpeisiin. Näiden perusteella hän tekee tulkinnan siitä, millaiseksi suhde tukiperheeseen voi muodostua.
2. Jos tukiperhe osoittaa kiinnostusta, välittämistä, arvostavaa ja ymmärtävää suhtautumista vanhempaa kohtaan, aktivoituu vanhemman mielessä kokemus tukiperheen läsnäolosta. Tämä vaikuttaa vanhemman päätökseen tukeutua tukiperheeseen, minkä seurauksena vanhempi voi saada tukea tukiperheeltä.
3. Tukiperhe irtautuu auttajan roolista ja vastaa vanhemman aloitteeseen. Tukiperhe keskustelee ja on vuorovaikutuksessa vanhemman kanssa.

Edellä kuvattu peilimekanismi muistuttaa Blomin ja Morénin (2015, 64) tunnistamaa roolinylittämismekanismia (kts. 2.3.4) siltä osin, että muutos tapahtuu tai sitä edistää se, että toimijat irtautuvat muodollisesti asetetuista tuettavan ja tukijan rooleista. Roolinylittämismekanismissa korostuu sosiaalityöntekijän kyky ja taito liikkua eri roolien välillä. Peilimekanismissa korostuu enemmän havainnoinnin merkitys ja vanhemman tulkinta siitä, millaiseksi hän kokee tukiperheen orientaation suhteessa itseensä. Jos tukiperhe orientoituu luomaan suhteen ja olemaan läsnä myös vanhemmalle, hänen ja tukiperheen alkuperäiset roolit murenevät. Tästä seuraa, että tukiperhe ja vanhempi voivat olla tasavertaisia vertais-toimijoita.

Peilimekanismin merkitystä tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa voidaan tarkentaa ja ymmärtää vastavuoroisuuden käsitteen avulla. Vastavuoroisuus on käsite, joka tulee näkyviin yksilöiden toiminnassa ja suhteissa, jotka pohjautuvat luottamukseen. Käsitteenä vastavuoroisuus on luonteeltaan yhteisöllinen ja laajempi kuin ”ihmisten välinen vuorovaikutus.” Määritelmällisesti vastavuoroisuus yhdistyy läheisesti sosiaalipsykologian käsitteisiin seurallisuus, sosiaalinen

verkosto, sosiaalinen tuki, luottamus ja yhteisö- ja kansalaistoiminta sekä sosiaalisen pääoman tutkimusperinteeseen. (Törrönen 2016, 39; 41; 43.) Sosiaalisen tuen käsitteeseen liittyessään vastavuoroisuus kuvaa vuorovaikutusta eräänlaisina interventioina ja toimintoina (mt. 41), joka muistuttaa Blomin ja Morènin (2007) käsitystä intervention sisällöstä. Molemmissa vastavuoroiset teot ja toiminta tulevat näkyviksi ja huomioiduiksi.

Sosiaalisella tuella on myös emotionaalinen, evaluatiivinen ja informatiivinen merkitys. Ihmiset arvioivat toisiltaan saamaansa tukea ja sen merkitystä elämälleen. Sosiaalisen tuen välityksellä myös vaihdetaan tietoa, mikä auttaa ihmisiä asemoimaan itseään ja omaa elämäntilannettaan suhteessa muihin. Tästä syystä vastavuoroisen toiminnan emotionaalinen merkitys on usein yksilölle suuri. (Törrönen 2016, 42.) Peilimekanismissa kaikki kolme sosiaalisen tuen ulottuvuutta on tunnistettavissa. Vanhemman voimaantumisessa on kyse emotionaalisesta ulottuvuudesta eli siitä, että suhteessa tukiperheeseen vanhempi kokee olevansa hyväksytty ja voi säilyttää omanarvon tunteensa. Informatiivista ulottuvuutta edustaa se, että tukiperhe ja vanhempi keskustelevat paitsi lapsesta myös vanhempana olemisesta ja elämästä yleensä. Evaluatiivinen ulottuvuus ilmenee siinä, miten vanhempi arvioi etukäteen tukiperheen mahdollisuuksia tarjota tukea eri tilanteissa.

8.3 Tukea tuottava kontekstimekanismi

Kolmas mekanismi on laadultaan kontekstimekanismi. Tukiperhekontekstissa vaikuttaa toisin sanoen *tukea tuottava kontekstimekanismi*, joka aktivoi muita mekanismeja ja intervention sisältöjä (Blom & Morèn 2007, 43-44). Mekanismina se eroaa kahdesta edellisestä, koska se ei kuvaa sosiaalista mekanismeja, vaan tukiperhekontekstissa vaikuttavia tekijöitä. Tukea tuottavan kontekstimekanismin perusta on ensinnäkin siinä, että tukiperhekontekstin ja lapsen kontekstin välillä on jännite, joka syntyy kontekstien välisistä eroista. Erot konkretisoituvat lapsen liikkua kahden paikan välillä, mutta myös esimerkiksi tukiperheen rutiinien siirtymisenä lapsen mukana tämän kotiin. Toiseksi tukea tuottava kontekstimekanismi perustuu siihen, että tukiperhetoiminnan rakenne liikuttaa lasta paikasta toiseen. Ilman lapsen siirtymistä ei saada aikaan vaikutuksia lapsen ja vanhemman tilanteeseen. Lapsen sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vaihtuminen on osa interventiota (Probst 2013, 700; Forsberg & Ritala-Koskinen 2016). Ajatus ympäristön ja sen vaihtamisen merkityksestä on vanha ja paikantuu sosiaalityön historiallisiin juuriin ja erityisesti Mary Richmondin (1861-1928) teksteihin (kts. Närhi & Matthies 2016, 23-25). Richmondin (1917, 99; 145) mukaan ympäristöllä, sekä sosiaalisella että fyysisellä, on sosiaalisia vaikutuksia. Hän myös näki ympäristön vaihtamisen pysyvästi tai lyhytaikaisesti yhdeksi sosiaalityön interventioksi nimenomaan lasten kohdalla (Richmond 1917, 433; Richmond 1922, 13-14;

198)¹⁶. Kolmanneksi ympäristön vaihtaminen sisältää ehdotuksen siitä, että konteksti tuottaa myös tukea. Esittäessäni kontrafaktuaalisia kysymyksiä tukiperhe-toiminnasta ja siitä, millaisia perustavanlaatuisia tekijöitä on oltava, jotta tukiperhe toimii parhaalla mahdollisella tavalla, vastaus kiteytyy siihen, että tukiperhekontekstilla on oltava tukea tuottavia ominaisuuksia. Yksinkertaistettuna tukiperhekontekstissa on kausaalista voimaa sekä tuottaa itsessään tukea että aktiivoida tietynlaisia tuen sisältöjä (vrt. Ruonavaara 2018, 181). Kuten kontekstiluovussa kävi ilmi, tukiperhekonteksti rakentuu kolmesta ulottuvuudesta, kuvion 18 osoittamalla tavalla. Kaikilla kolmella ulottuvuudella on omat tukea tuottavat ominaisuutensa, jotka aktivoivat lapsen toimintaa tukiperheessä ja tukiperheen toimintaa suhteessa lapseen.

KUVIO 18 Tukiperhekontekstin 3 ulottuvuutta

Sosiaalisena ympäristönä tukiperhekonteksti muodostuu perheympäristöstä, joka itsessään tuottaa tukea. Lapsi havainnoi tukiperheessä ollessaan perhe-elämää, lasten ja aikuisten sekä aikuisten välistä vuorovaikutusta, muuta sosiaalista kanssakäymistä sekä oppii uusia asioita. Intervention sisältöjen tarjoamiselle perheympäristö tuottaa turvalliset ja vakaat olosuhteet, jotka rakentuvat päivärytmin ja aikuisen toiminnan ympärille. Selkeimmin tukea tuottava mekanismi näyttäytyy fyysisen ympäristön kautta. Tukiperheen elinympäristö on lapsiystävällinen, lasta aktivoiva ja houkutteleva. Se, että lapsi viettää aikaa tukiperheen kodissa ja elinympäristössä, on lasta tukevaa, koska fyysinen ympäristö saa lapsen toimimaan, oppimaan, tutkimaan ja kokeilemaan uusia asioita. Tukiperhe

¹⁶ Monet Richmondin (1922) casework-teoksen esimerkit kuvaavat lasten siirtymistä toiseen ympäristöön ja sen vaikutuksia.

puolestaan hyödyntää ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia erilaisten elämysten ja virikkeiden muodossa. Lisäksi yhdessä toimiminen tapahtuu usein fyysisen ympäristön ehdoilla. Ajallisena kontekstina viikonloppu on osa tukea tuottavaa kontekstimekanismia, koska se määrittää sekä tukiperhetoiminnan rakennetta että tuen sisältöä eli sitä, millaisista toiminnoista lapsen vierailu rakentuu. Viikonloppu määrittää vierailun keston ja sen, että lapsi yleensä yöpyy tukiperheessä. Tuen kiinnittyminen tukiperheen ja lapsen vapaa-aikaan tuottaa itsessään tukea samalla tavalla kuin fyysinen ympäristö.

8.4 Tukisuhteiden dynamiikka

Tarkastelen seuraavaksi tapauskohtaisesti kutakin tukisuhdetta, joista haastattelut kertoivat. Tapauskohtaisuus viittaa tässä yhteydessä siihen, että lähestyn tukisuhteita yhtä aikaa kaikkien siihen liittyvien toimijoiden kokemuksista käsin. Lähtökohtana on kontekstualisoida edellä nimettyjen mekanismien näyttäytymistä ja havainnollistaa sitä, millaisia tukisuhteet voivat olla. Tukisuhteet havainnollistavat myös KAIMEr-teorian käsitteiden asettumista suhteessa toisiinsa (Blom & Morén 2015, 165). Kontekstualisointi demonstroi myös sitä, millaisia muotoja lain tasolla löyhästi määritelty tukitoimi saa (Berg Eklundh 2010, 212–213). Lisäksi tukisuhteet mahdollistavat vertailukohdan lastensuojelun ammattilaisten käyttöteorialle tukiperhetoiminnasta. Olen laatinut jokaisesta tukisuhteesta KAIMEr-yhteenvedon (Blom & Morén 2015, 160–164), joka tiivistää tukisuhteesta tehdyt empiiriset ja teoreettiset havainnot. KAIMEr-yhteenvedon avulla olen rakentanut selitystä siitä, kuinka kustakin tukisuhteesta tuli sellainen kuin siitä tuli ja miten mekanismit näyttäytyvät tai eivät näyttäydy siinä. Tukisuhteet on nimetty suhteen laatua kuvaavalla otsikolla.

8.4.1 Lasten välinen kaverisuhde

LAPSI: No mulla on reppu, sit mä laitan ne vaan johonkin koloon, mihin se mahtuu.

Tämän tukisuhteen tarkastelu rakentuu lapsen ja vanhemman haastattelujen pohjalta. Lasten välinen kaverisuhde on lasten välille muodostunut tukisuhde, jossa aikuisten sekä lapsen ja aikuisen keskinäinen suhde on taka-alalla. Aineistote havainnollistaa sitä, miten lapsi kiinnittää itsensä tukiperheeseen ensisijaisesti lapsen kaverina ja lapsen vieraana. Lapsi tulee tukiperheeseen ja heittää repun kuin kaverille tullessaan. Aikuinen ei ole ottamassa lasta vastaan eikä osoittamassa lapselle repun paikkaa. Tukisuhteen määrittymisestä lasten väliseksi kaverisuhteeksi kertoo myös se, että lapsen mukavin muisto oli tukiperheen lapsen syntymäpäiville osallistuminen. Lapselle tukiperheessä käyminen merkitsi kaverin tapaamista, mihin yhdistyi toiveita vastavuoroisuudesta ja vuorottelusta: kun minä käyn sinun luonasi, sinä voit käydä minun luonani. Tukiperheen lapsi myös kävi tuettavan lapsen luona muutaman kerran.

Jos tarkastellaan tukisuhteen kontekstuaalisia olosuhteita, on keskeinen ero se, että tukiperheessä oli kaksi vanhempaa. Lapsen vanhempi oli tukisuhteen alkaessa kahden lapsen yksinhuoltaja ja tarvitsi tukea omaan jaksamiseensa. Perheille yhteistä oli se, että molemmilla oli kokemusta siitä, että lapsella on erityistarve. Vanhemmalla oli selkeä tukiperhekontekstiin kohdistuva myönteinen odotus. Vanhempi toivoi, että lapsi näkisi erilaisen perheen mallin, kokisi tukiperheessä tavallista perhe-elämää, saisi kavereita ja voisi saada pitkäaikaisen luottamuksellisen ihmissuhteen. Erilainen perhe tarkoitti vanhemmalle eheää ydinperheen mallia, jossa tukiperheen isä voisi korvata lapsen elämästä puuttuvaa isää. Tukisuhteella oli vanhemman mukaan hyvät lähtökohdat onnistua.

Tarkasteltaessa lapsen, vanhemman ja tukiperheen toimintaa tukisuhteen aikana, huomio kiinnittyy lasten keskinäiseen toiminnan korostumiseen ja vanhemman ja tukiperheen välisen vuorovaikutuksen laatuun. Vanhemmalle tukiperhe tarjosi hengähdystauon ja omaa aikaa, mutta vanhempi ei saanut suoraa tukea tukiperheeltä. Vanhempi kertoi avoimesti perheen tilanteesta tukiperheen äidille, ja koki tukiperheen äidin kuunnelleen häntä. Vuorovaikutus oli kuitenkin enemmän vanhemmasta lähtöisin olevaa informaation jakamista, minkä lisäksi tapaamisista sopiminen oli ensisijaisesti vanhemman varassa. Aikuisten välinen vuorovaikutus rajoittui tukisuhteessa viikonlopuista sopimisiin ja kuulumisten vaihtamiseen. Perheiden välillä ei ollut suuria ristiriitoja tai yhteistyövaikeuksia ja asioiden sopiminen oli pääosin sujuvaa. Vanhempi totesi jo varhaisessa vaiheessa päättäneensä, että ei halua ystäväystyä syvemmin tukiperheen kanssa, mikä vaikutti siihen, että kasvatuskumppanuus tuen sisältönä ei toteutunut tukisuhteessa.

Vanhemman kokemus tukiperheestä oli kuitenkin myönteinen. Tukisuhdetta kannatteli luottamuksen tunne tukiperhettä kohtaan. Tukiperheen ja lapsen kertomat asiat tukiperheviikonlopuista tarjosivat vanhemmalle epäsuoran peilin, johon hän vertasi toimintaansa vanhempana, ja joka vaikutti hänen kokemukseensa omasta vanhemmuudesta. Ensinnäkin vanhempi koki, että tukiperhe toimi samansuuntaisesti ja asetti rajoja samalla tavoin kuin vanhempi itse. Toiseksi vanhemmuus vahvistui, koska tukiperhe ei osoittautunut ”superperheeksi” eikä vanhempi kokenut riittämättömyyttä suhteessa tukiperheeseen. Tukisuhde osoittaa, että tukiperhe voi vaikuttaa vanhemmuuteen vahvistavasti, vaikka vanhemman ja tukiperheen välinen suhde on löyhä.

Intervention sisältö rakentui lasten keskinäisestä toiminnasta ja lapsen perustarpeista huolehtimisen ympärille, josta vastasi tukiperheen äiti. Lapsen ja aikuisten välistä vuovaikutusta lapsi ei juurikaan kuvannut. Ajoittain tukisuhdetta haastoivat lapsen ja tukiperheen toisen lapsen väliset ristiriidat. Vanhemman mukaan tukiperhe oli lapselle turvallinen paikka, jossa lapsi sai viettää viikonloppua ja jossa lapsesta huolehdittiin. Tukiperhe tarjosi lapselle saman ikäisen lapsen seuraa, yhdessäoloa ja yhdessä tekemistä. Tuen vaikutukset eivät olleet vanhemman kokemuksen mukaan merkittäviä. Vanhempi nimesi vaikutuksiksi oman jaksamisen vahvistumisen ja lapsen omatoimisuuden lisääntymisen.

Lapsen haastattelussa fyysinen ympäristö osoittautui merkitykselliseksi. Se tarjosi olosuhteet lasten väliselle vuorovaikutukselle ja yhteiselle toiminnalle.

Tukisuhde on siksi hyvä esimerkki siitä, miten tukea tuottava mekanismi edistää lasten keskinäisen suhteen muodostumista ja lasten välistä toimintaa. Aikuiset eivät olleet tukisuhteessa keskeisiä toimijoita, mutta vaikuttivat toimijoina kontekstissa.

8.4.2 Sopimuksellinen suhde

TUKIPERHE 2 NAINEN: Tullaanko sitten liian kaveriksi vanhempien kanssa? Ei sekään ole tarkoitus, että me ollaan äidin sillä lailla kaveri-kaveri. Onhan se hyvä pitää se tietty etäisyys.

Sopimuksellisessa¹⁷ suhteessa tukiperhe määrittelee ensisijaiseksi tehtäväkseen lasten tukemisen. Tukisuhteessa sopimuksellisuus havainnollistaa ensisijaisesti aikuisten välistä suhdetta. Sopimuksellinen tukisuhde on toimiva, mutta vanhempi on tukisuhteessa ulkoreunalla. Perheiden välille on rakentunut systeemi, jossa lapset käyvät sovitusti tukiperheessä kerran kuukaudessa, ja lasten ja tukiperheen välinen suhde on tuttavallinen. Aikuisten välinen vuorovaikutus ja yhteydenpito rajoittuu lasten vienti- ja hakutilanteisiin sekä tapaamisista sopimiseen. Tukisuhteessa lapsi vahvistuu sosiaalisesti, mutta vanhempi jää kuvaanollisesti yksin.

Kontekstuaaliset erot perheiden välillä ovat samankaltaiset kuin edellisessä tukisuhteessa. Lasten vanhempi on yksinhuoltaja, kun taas tukiperheessä oli kaksi vanhempaa. Tukiperhetarve kiinnittyi ensisijaisesti vanhemman tilanteeseen ja vanhemman jaksamisen tukemiseen. Vanhemman toiveena oli, että lapset saisivat tukiperheessä aikuisen huomiota ja läsnäoloa, jota hän ei kokenut haluamallaan tavalla pystyvänsä lapsille sillä hetkellä tarjoamaan. Toisen lapsen osalta, pojan, vanhempi piti tärkeänä, että hän saisi miehen tai isän mallin. Tukiperheellä oli samankaltainen käsitys siitä, että tukisuhteen yhtenä tavoitteena on tarjota toiselle lapsista miehen malli ja vanhemmalle omaa aikaa. Tukiperhe orientoitui tehtävänsä siitä näkökulmasta, että lapset saavat tukiperheessä perheympäristön, mikä tarkoitti sitä, että tukiperhe tarjosi lapsille ensisijaisesti hoitopaikan eikä ihmissuhdetta. Tukiperhe huolehti lapsista ja lasten perustarpeiden täyttymisestä yhden viikonlopun kerrallaan. Vanhemman näkökulmasta perheiden väliltä puuttui luonteva kohtaamisen foorumi, joka olisi hälventänyt tunnetta sopimuksellisuudesta. Tukiperhe tarjosi lapsille turvallisen perheympäristön ja paikan, jossa lapset kävivät ja oleilivat silloin tällöin. Lapsille tukiperheen jäsenet olivat tuttujen kaltaisia ihmisiä. Toisen lapsen kertoman perusteella voi tehdä tulkinnan, että suhde aikuisiin tai aikuisen läsnäolo ei ole ollut lapsen näkökulmasta tukisuhteen ydintä. Molempien lasten kohdalla tukiperheessä

¹⁷ Johnsson ja Regnèr (2003, 115–116) kuvasivat vanhemman ja tukiperheen välisen suhteen olevan useimmiten kauppamainen (*affärsmässig*). Osapuolten yhteydenpito rajoittui tapaamisista ja haku- ja ventionaajoista sopimiseen. Osa vanhemmista koki etäisen kauppamaisen suhteen myönteisenä asiana, koska tukiperheelle maksetaan siitä, että lapsi on siellä.

käynnit edustivat kuitenkin myönteistä asiaa lasten elämässä. Tukiperheen käsitys oli, että ensimmäisillä kerroilla lapset olivat rauhattomia ja ikävöivät äitiä, mutta tästä edettiin nopeasti vaiheeseen, jossa lasten tukiperheessä olemiseen ei liittynyt erityisiä haasteita. Vanhemman näkemystä intervention sisällöstä kuvasti epävarmuus siitä, olivatko lapset saaneet tukiperheessä aikuisen aikaa ja läsnäoloa. Vanhemman ymmärryksen mukaan lasten ja aikuisen välistä toimintaa ei ollut erityisen paljon, mikä viittaa siihen, että vanhemman toive aikuisen läsnäolosta ei toteutunut. Tukiperheen mukaan lasten keskinäinen toiminta oli lapsille tärkeä osa tukiperheessä olemista. Lasten ja aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta tukiperhe, lapset ja vanhemmat kertoivat kuitenkin joitakin esimerkkejä. Tukiperheen näkökulmasta viikonloppujen ydintä oli lasten perustarpeista huolehtiminen, mikä tarkoitti rajojen asettamista ja sääntöjen opettelua sekä päivän rytmittämistä. Vanhempi koki hengähdystauon saamisen ensisijaiseksi tuen sisällöksi. Kumpikaan osapuoli ei kuvannut kasvatuskumppanuuden toteutusta intervention sisältönä. Tukiperhe kertoi vanhemman hakeneen yhden keran tukea lapsen tilanteeseen tukiviikonloppujen välillä.

Tukisuhteen vaikutuksiksi vanhempi nimesi sekä oman jaksamisen vahvistumisen että lasten itsenäistymisen. Haastatteluhetkellä vanhempi koki perheen tilanteen kehittyneen sellaiseksi, että tukisuhteelle ei ollut enää tarvetta. Sopimuksellisessa suhteessa peilimekanismi ei aktivoitunut, mutta lasten vierailut tukiperheessä toteutuivat, lasten perustarpeista huolehdittiin ja vanhempi sai hengähdystauon. Tukisuhteesta tuli sopimuksellinen, koska perheiden odotukset intervention sisällöstä erosivat toisistaan. Sopimuksellinen tukisuhde edustaa siksi monessa mielessä kannattelevan tukisuhteen vastakohtaa. Kannattelevassa tukisuhteessa rajat ovat joustavammat eivätkä yhtä selkeästi sopimukseen perustuvia.

8.4.3 Kannatteleva tukisuhde

VANHEMPI 3: ...sitten kun mullakin on ollut elämäntilanteita, niin kun nytkin, että on ollut väsynyt ja näin, että Leenan kanssa on sitten soiteltu ja juteltu. Ja se on aina kuunnellut ja, että se on ollut mullekin tukena sitten.

Kaksi tukisuhteista, jotka olivat myös kestoiltaan pisimmät, olivat laadultaan kannattelevia. Kannattelevissa tukisuhteissa vastakaikumekanismi ja peilimekanismi selittivät suhteen muodostumista kannattelevaksi. Tukisuhdetta ei tarkasteltu ensisijaisesti lastensuojelun virittämänä ja ylläpitämänä, vaan ihmisten välisenä suhtena. Tukisuhteen päätyttyä tukiperheistä oli tullut osa perheiden verkostoa. Virallisen järjestelmän alulle saattamasta suhteesta oli tullut luonnollisen kaltainen suhde. Kannattelevassa tukisuhteessa oli tyypillistä, että vanhempi vertasi suhdetta tukiperheeseen sukulais- tai perhesuhteeseen. Suhde koettiin yhtä pysyväksi kuin sukulaisuus. Tukiperhe oli perheelle läheinen ja tärkeä sekä lapsen ja vanhemman verkostoon myös tulevaisuudessa kuuluva.

Kontekstuaalisten olosuhteiden osalta molemmissa kannattelevissa tukisuhteissa oli samankaltaisuutta. Lasten ja vanhempien välinen suhde oli lähtöti-

lanteessa tiivis ja molemmissa tukisuhteissa lasten vanhemmat olivat yksinhuoltajia. Huomioitavaa tukisuhteiden lähtöasetelmassa oli, että molempien vanhempien kokemus lastensuojelun kanssa tehdystä yhteistyöstä tukisuhdetta edeltävältä ajalta oli enemmän negatiivinen kuin positiivinen. Tukiperheiden elämäntilanne oli myös samantapainen molemmissa tukisuhteissa. Kummassakaan tukiperheessä ei ollut lapsia, vaan tukiperhe muodostui kahdesta aikuisesta, jotka edustivat eri sukupolvea kuin lasten vanhemmat. Lisäksi molemmat tukiperheet orientoituivat alusta alkaen tukemaan lapsia ja vanhempia pidempiaikaisesti.

Kannattelevissa tukisuhteissa merkittävää oli, että tukiperhe tuki sekä lasta että vanhempaa. Toisin sanoen tukiperhe tarjosi tukea ja kumppanuutta myös vanhemmalle. Toinen vanhemmista kuvasi tukiperheen äidin olleen keskustelukumppani ja tietopankki, jolta pystyi kysymään neuvoja. Vanhemman tarpeiden pohjalta virinneissä keskusteluissa sekä vanhempi että tukiperhe toivat esiin oman näkökulmansa lasta koskevaan asiaan. Samaisessa tukisuhteessa vanhempi koki tukiperhesuhteen vaikuttaneen ajoittain negatiivisesti hänen omanarvontunteeseensa, koska tukiperheen äiti kyseenalaisti vanhemman toimintaa ja haastoi muuttamaan toimintatapojaan. Vanhemman kokemus kumppanuudesta oli tästä huolimatta myönteinen.

Toisessa tukisuhteessa kumppanuus tuen sisältönä toteutui siten, että tukiperheen äiti ja vanhempi pitivät tapaamisten välillä yhteyttä toisiinsa puhelimitse ja tapasivat joskus myös kahden kesken. Vanhempi pystyi soittamaan tukiperheelle, kun jokin asia huolestutti, koska koki, että tukiperhe osoitti halua vansa tukea myös vanhempaa. Tukisuhteen määrittymistä positiiviseksi ja kannattelevaksi edisti myös se, että perheiden välillä ei ollut ristiriitoja. Suhde perustui molemminpuoliseen arvostukseen ja luottamukseen niin lasten kuin aikuisten kesken. Vanhempi antoi tilaa tukiperheelle ja tukiperhe arvosti äidin toimintaa kasvattajana. Kannattelevissa tukisuhteissa vanhempien käsitys intervention sisällöstä lapselle oli myönteinen. Tukiperhe määrittyi lapsesta välittäväksi, läsnä olevaksi ja lasta arvostavaksi toimijaksi. Tukiperheet sanoittivat lapsessa näkemäänsä hyvää ääneen myös vanhemmalle. He tekivät asioita yhdessä lasten kanssa ja tarjosivat monenlaisia kokemuksia sekä virikkeitä. Lapsille tukiperheessä olemisen oli vanhempien mukaan merkityksellistä. Tukiperheessä lapset saivat tehdä erilaisia asioita kuin kotona ja tutustua uusiin paikkoihin.

Kannattelevia tukisuhteita kuvasti myös joustavuus, joka ilmeni esimerkiksi siinä, että tukisuhteet jatkuivat, vaikka tapaamiset harvenivat välillä. Toisessa tukisuhteessa lapset kävivät ensimmäiset kaksi vuotta tukiperheessä säännöllisesti kerran kuukaudessa, mutta sen jälkeen tapaamistiheys harveni ja tukiperhekäynnit järjestyivät tarpeen mukaan. Toisessa tukisuhteessa yhden lapsen tukiperhekäynnit olivat päättyneet, mutta ne aloitettiin myöhemmin uudelleen. Huomionarvoista on, että lastensuojelu ei tapaamisten harvenemisesta huolimatta päättänyt kummankaan perheen kohdalla tukisuhdetta, vaan jatkoi sitä. Tukisuhteen joustavuus ja lastensuojelun myönteinen orientoituminen suhteen ylläpitämiseen tukivat siten suhteen määrittymistä kannattelevaksi. Molempien vanhempien näkökulmasta tukisuhteen päättymiseen liittyi kuitenkin huoli. Vanhemmat kokivat, että kynnyksesi esimerkiksi siihen, että lapsi yöpyisi perheessä

jatkossa, on korkeampi. Samanaikaisesti vanhemmat olivat tietoisia siitä, että ihmissuhde jatkuu ja on olemassa. Sopimukseen kuuluneen korvauksen poistuminen ei vaikuttaisi suhteen olemassaoloon. Lapsen näkökulmasta suhteen jatkuminen tukiperheen kanssa tarkoitti sitä, että tukiperheessä voi käydä jatkossa kylässä ja olla joskus viikonlopun.

8.4.4 Projektimainen tukisuhde

TUKIPERHE 4 MIES: niin puolitoista vuottako niin oon niin kun ajatellut, että jos me se jaksettaisi. Se olisi Niinalle aika iso juttu...että siinä on toisaalta semmoinen luonteva sauma meille, että me tehdään tästä projekti siihen asti.

Projektimaisessa tukisuhteessa lähtökohtana oli olemassa oleva ystävyysuhde. Ystäväperhe ehdotti vanhemmalle, että he voivat ryhtyä lasten tukiperheeksi. Lähtötilanteessa lapset eivät tunteneet tukiperhettä yhtä hyvin kuin vanhempi. Haastatteluhetkellä tukisuhde oli kestänyt noin 1,5 vuotta. Molempien osapuolten motiivi suhteen virallistamiselle oli toive perheen tilanteen parantumisesta. Vanhempi koki, että tukeminen olisi silloin tavoitteellisempaa. Ystäväperhe koki, että tukiperheen roolissa he voivat sitoutua avun tarjoamiseen säännöllisesti eikä vain satunnaisesti. Sekä vanhemman että tukiperheen motiivit kuvastavat vahvaa intentionaalisuutta ja sitä, että tukisuhteella oli yhteisesti määritelty tavoite. Vanhemman toive oli, että tukiperhe toisi vakautta ja hengähdystauon yksinhuoltajaperheen arkeen, tukisi vanhemman voimien palautumista ja koko perheen hyvinvointia. Tukiperheen käsitys tukisuhteeseen kohdistuvista odotuksista oli samankaltainen. Tukiperhe orientoitui tukemaan koko perhettä tarjoamalla hengähdystauon niin vanhemmalle kuin lapsille ja olemaan myös vanhemman kasvatuskumppani. Lisäksi sekä tukiperhe että vanhempi nimesivät tukisuhteen lähtökohdaksi erilaisen perhe-elämän ja parisuhteen mallin tarjoamisen lapsille. Tukiperheen elinympäristöä molemmat osapuolet pitivät lasten kannalta hyvänä ja virikkeellisenä. Sekä fyysinen että sosiaalinen ympäristö tarjosivat paljon virikkeitä, ja tukiperheellä oli sekä aikaa että mahdollisuuksia olla lasten kanssa.

Tukisuhdetta edistäviä tekijöitä olivat samankaltaisuuden tunnistaminen toisen toiminnassa ja yhteiset kristilliset arvot, jotka korostuivat myös toisessa ystävyysuhteeseen perustuvassa tukisuhteessa. Yhteiset arvot lisäsivät toimijoiden keskinäistä luottamusta, mikä vähensi tarvetta käsitellä eroja ja erilaisuutta lasten kanssa. Projektimaisessa tukisuhteessa vuorovaikutus aikuisten välillä oli suoraviivaista ja avointa. Vanhempi pystyi olemaan alusta alkaen oma itsensä suhteessa tukiperheeseen. Myös tukiperhe kuvasi samankaltaista helppoutta vanhemman suuntaan toimisessa. Asioista puhuttiin avoimesti ja tukiperhe teki suoria ehdotuksia vanhemmalle. Projektimaisessa ystävyysuhteelle perustuvassa tukisuhteessa rajat aikuisten väliselle vuorovaikutukselle olivat joustavampia kuin sopimuksellisessa ja kannattelevassa tukisuhteessa.

Projektimaisessa tukisuhteessa tukiperheellä oli selkeä käsitys vanhemman ja lasten yksilöllisestä tuentarpeesta. Esimerkiksi yhden lapsen kohdalla tukisuh-

teen sisällöksi määriteltiin vanhemmasta irtautuminen. Tukiperheen ja vanhemman välinen kasvatuskumppanuus merkitsi ennen kaikkea peilimekanismin aktivoitumisesta seurannutta yhdessä toimista ja konkreettista vaihtoehtojen punnitsemista erilaisissa kasvatustilanteissa. Tukiperhe oli kasvatuskumppanina vanhemmalle vertainen, jonka kanssa ja johon vanhempi peilasi vanhemmuutta. Tukiperheen äiti oli myös vanhemman tukena lastensuojelun kanssa käydyissä keskusteluissa. Peilimekanismi vaikutti siihen, että vanhempi tiesi, että lapsilla oli tukiperheessä hyvä olla ja hän pystyi luottamaan siihen, että kerran kuukaudessa tukiperhe huolehti lapsista. Tukiperhetoiminnan myötä perheet olivat säännöllisemmin ja intensiivisemmin tekemisissä kuin aikaisemmin, mistä kuitenkin seurasi muun kanssakäymisen väheneminen. Tästä huolimatta sekä tukiperheen äiti että lasten äiti kokivat keskinäisen suhteen syventyneen tukiperhetoiminnan myötä. Myös projektimaisessa tukisuhteessa kysymykset tuen jatkuvuudesta ja kestosta olivat asioita, joita vanhempi pohti. Vanhempi ei haastatteluhetkellä nähnyt perheen tilanteesta tapahtuneen sellaisia muutoksia, joiden myötä tukiperhetarve poistuisi. Asian puheeksi ottaminen tuntui vanhemmasta hankalalta, vaikka taustalla oli pitkäaikainen ystävyysuhde. Tukiperheellä oli sen sijaan näkemys, että tukisuhteella on päätepiste ja ystäväperhe kannattelee tukiperheenä perhettä tietyn vaiheen yli.

8.4.5 Tiivis tukisuhde

LAPSI: No en mä tiedä, se on vähän niin kun toinen perhe, tai ei se ole toinen perhe, se on vähä niin kun samaa, niin kun mun perhettä.

Tiivis tukisuhde eroaa monella tavoin edellä kuvatuista tukisuhteista, vaikka se perustui projektisuhteen tavoin olemassa olevaan ihmissuhteeseen. Perheet olivat tunteneet toisensa noin viisi vuotta, jonka aikana tukiperhe oli osoittanut, että he ovat perheen tukena. Lapsi oli muun muassa ollut ystäväperheen luona vanhemman ollessa päihdekuntoutuksessa. Tukiperhesopimus laadittiin lopulta lastensuojelun ehdotuksesta. Perheiden välisen suhteen virallistamisen tukiperhesuhteeksi voi tulkita sekä keinoksi tukea ystäväperheen sitoutumista perheen auttamiseen että vahvistaa lastensuojelun työskentelyä perheen kanssa. Tukisuhteen virallistamisen myötä ystäväperheestä tuli sosiaalityöntekijän yhteistyökumppani ja tukisuhteen tavoitteeksi nimettiin vanhemman kuntoutumisen tukeminen. Se, että sosiaalityöntekijä päätyi laatimaan tukiperhesopimuksen, osoittaa, että tukitoimen käyttö on joustavaa ja sosiaalityöntekijöillä on toiminnallista vapautta määritellä tuen sisältö (vrt. Berg Eklundh 2010, 212; Franséhn 2012, 109).

Tukiperhetoiminnan rakenne ja tukiperhesopimus ohjasi perheiden asettumista uudelleenlaiseen suhteeseen. Vanhemmalle ja lapselle ystäväperheen statuksen muuttuminen tukiperheeksi oli helpottavaa, koska ystäväperhe sai jatkossa korvauksen lapsen perheessä viettämisestä ajasta. Tiiviissä suhteessa vaikuttava mekanismi oli peilimekanismi, joka vahvistui, kun perheiden välinen suhde ”virallistettiin”. Tukiperheen orientaatioissa oli myös havaittavissa perhehoitoon viittäviä piirteitä. Tukiperhe tarjosi tukea vanhemmalle ja edusti lapselle toista

kotia, koska lapsi vietti tukiperheessä aikaa myös viikonloppujen ulkopuolella. Lisäksi vanhempi yöpyi silloin tällöin tukiperheessä. Sekä tukiperhe että vanhempi pitivät tärkeänä sitä, että lapset saivat tukiperheessä kahden vanhemman perhemallin ja mahdollisuuden elää tavallista perhe-elämää. Vanhemman näkökulmasta toinen intervention sisältö oli se, että tukiperhe oli vanhemman keskustelu- ja kasvatuskumppani ja tukihenkilö kuntouksen aikana. Tukiperheen tarjoama tuki perheelle oli kokonaisvaltaista ja yhteydenpito oli lähes päivittäistä. Vanhemman kynnys pyytää apua tukiperheeltä oli matala. Tiiviissä tukisuhteessa haasteena olivat tukemisen rajat. Tukiperhe ja vanhempi kertoivat molemmat pohtineensa sitä, kapeutuuko vanhemman rooli, koska tukiperheen ja lapsen perheen välinen suhde on niin tiivis. Tästä syystä olikin tärkeää, että tukiperhe tarpeen vaatiessa ja vanhemman jaksamisen vahvistuessa otti askeleen taaksepäin ja antoi tilaa vanhemmalle.

Tiiviissä tukisuhteessa lapsi määritteli itsensä tukiperheen jäseneksi, ja toisin päin tukiperhe koki lapsen kuuluvaan perheeseen. Tukiperhe edusti lapselle laajennettua perhettä, ja tukiperheen aikuisten merkitys oli samankaltainen kuin oman vanhemman merkitys. Tukiperheen äidin sanoin he olivat ”varavanhempia”, jotka olivat läsnä ja huolehtivat lapsista, kun vanhempi sitä tarvitsi. Tukiperheen isä paikkasi lapsen oman isän etäistä roolia, sillä kuten lapsi totesi: hän toimi isän tavoin. Myös lapsen suhde yhteen tukiperheen lapsista oli merkityksellinen ja biologiseen sisaruuteen verrattava. Lapsen näkökulmasta tukiperheeltä saatu tuki vaikutti siihen, että lapsi pystyi asumaan kotona eikä häntä sijoitettu kodin ulkopuolelle. Tukiperheessä ollessaan lapsi koki olevansa aktiivisempi omien asioiden hoidossa kuin kotona. Tukiperheen ja vanhemman näkökulmasta tukiperhe toi lapsen elämään turvallisuutta, rutiineja ja pysyvyyttä.

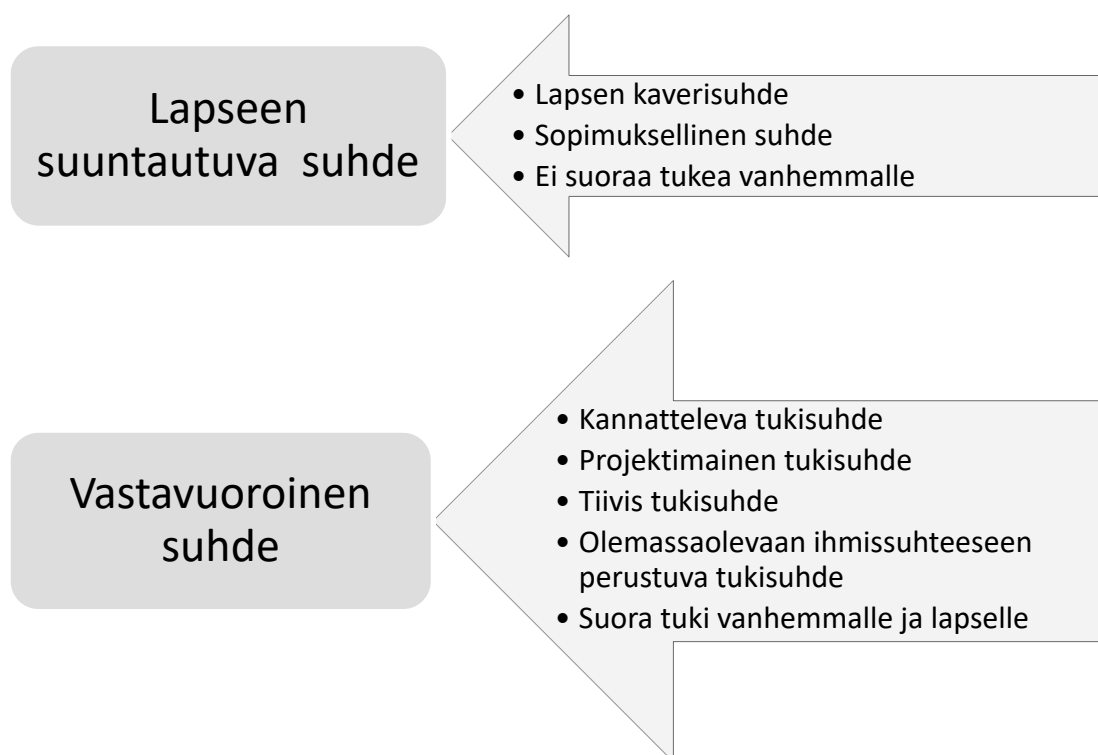
Virallinen tukisuhde oli haastatteluhetkellä kestänyt noin puoli vuotta. Kysymys tukisuhteen päättymisestä ei siten ollut ajankohtainen, mutta koska tukisuhde oli monella tapaa erityinen, esitin kysymyksen tukisuhteen päättymisestä. Kaikkien kolmen toimijan näkemys oli, että yhteys perheiden välillä jatkuu myös tukiperhesopimuksen jälkeen.

8.5 Yhteenveto

Olen luvussa 8 kuvannut kolme tukiperhetoiminnassa vaikuttavaa mekanismia ja niiden aikaansaamia vaikutuksia. Vastakaikumekanismien tunnistaminen oli merkittävää, koska se avaa sitä kausaalista prosessia, joka selittää tukitoimen viiriämistä ja vastaanottamista. Peilimekanismi puolestaan selittää, miten tukiperheen ja vanhemman välinen kumppanuus intervention sisältönä sekä kannatteleva tukisuhde syntyvät. Tukisuhteiden kautta olen pyrkinyt osoittamaan, miten vastakaiku- ja peilimekanismi näyttäytyvät erilaisissa tukisuhteissa. Tukisuhteiden tarkastelu ja mekanismien kontekstualisointi vahvistavat käsitystä siitä, että peilimekanismissa perustavanlaatuaista on tukiperheen orientoituminen vanhemman tukemiseen. Tukisuhde voi kuitenkin olla toimiva lapsen kaverisuhteena tai sopimuksellisena suhteena, vaikka peilimekanismi ei aktivoitu. Tällöin

oleellisia tekijöitä ovat tukiperhetoiminnan rakenne arkea rytmittävänä systeeminä ja tukea tuottavan kontekstimekanismin aktivoituminen.

Tässä tutkimuksessa analysoitujen tukisuhteiden keskinäinen erilaisuus osoittaa tukiperhetoiminnan joustavuuden tukitoimena. Tukiperhetoiminnasta muodostuu erilaisia variaatioita ja tukisuhteet ovat hyvin erilaisia, mikä on hyvä tunnistaa (myös Franséhn 2015, 111; Larsen 2011). Tukiperheen orientaation pohjalta tukisuhde voi olla laadultaan lapsen suuntautuva tai vastavuoroinen suhde. Siihen, onko tukisuhde vastavuoroinen vai lapsen suuntautuva, vaikuttaa osaltaan perheiden välisen vuorovaikutuksen laatu ja määrä. Kuten kuviosta 19 voi havaita, sopimuksellinen tukisuhde ja lapsen kaverisuhde ovat lapsen suuntautuvia suhteita.

KUVIO 19 Lapsen suuntautuva ja vastavuoroinen tukisuhde

Molemmissa aikuisten välinen suhde on löyhä. Lapsen suuntautuvat suhteet viittaavat siihen, että aikuisten välinen suhde on tukiperhetoiminnassa vaikeampi määritellä kuin lapsen ja tukiperheen välinen suhde. Tässä yhteydessä mieleeni palaa tukiperhekoulutuksissa 2000-luvun alussa kuulemani lause, että tukiperheen tehtävä ei ole olla vanhemman ystävä eikä vanhemman terapeutti. Viesti tukiperheelle on, että on pysyteltävä etäällä vanhemmasta. Samalla kuitenkin jätetään sanoittamatta se, millainen tukiperheen ja vanhemman välisen suhteen tulisi olla. Käytännössä kysymys jää vanhemman ja tukiperheen ratkottavaksi.

Kannatteleva, projektimainen ja tiivis tukisuhde ovat vastavuoroisia suhteita. Viittaan vastavuoroisuudella tässä siihen, että tukiperheen ja vanhemman

välinen vuorovaikutus on tiiviimpää ja suhde on molemmille osapuolille merkityksellinen. Vastavuoroisessa suhteessa on enemmän kaksisuuntaisuutta niin lapsen ja tukiperheen kuin tukiperheen ja vanhemman välillä kuin lapsen suuntautuvissa suhteissa. Lapsen suuntautuvassa suhteessa tukiperheen ja vanhemman välistä yhteydenpitoa on vähemmän ja se on yksisuuntaisempaa verrattuna vastavuoroiseen suhteeseen. Vanhemman ja tukiperheen välille ei myöskään muodostu tiivistä suhdetta, koska vuorovaikutuksen keskiössä ovat lasten käynneistä sopiminen ja lyhyt kuulumisten vaihto. Tukiperheen orientoituessa lapsen tukemiseen tai suhteen muodostuessa lasten väliseksi, vanhemmalle tarjottava tuki rajataan hengähdystaukoon. Kaverisuhde on lapsen suuntautuvana suhteena tukiperhetoiminnan rakenteen valossa haasteellinen, koska luonnollisesta kaverisuhteesta poiketen suhde perustuu siihen, että toinen osapuoli on vierailija. Tämän lisäksi lapsen vierailujen kestoa ja tapaamistiheyttä säädellään aikuisten välisellä tukiperhesopimuksella. Tukiperheen lapsi ja tukiperhe eivät lähtökohtaisesti liiku tuettavan lapsen perheeseen. Tukisuhteen määrittäminen kaverisuhteeksi haastaa sekä sosiaalityöntekijöiden että vanhempien toiveet perhe-elämän mallintamisesta ja aikuisen ja lapsen välisestä luottamuksellisesta suhteesta. Se, että tukisuhde voi määrittäytyä kaverisuhteeksi, on kuitenkin tärkeä huomioida, jotta tukisuhteita ei tarkastella vain lapsen ja aikuisen välisen suhteen kautta. Lapselle kaverisuhde voi olla tärkeä tuki, jos lasten välinen suhde on toimiva ja keskinäinen toiminta tukee hänen hyvinvointiaan. Kaverisuhde on vertaissuhde, joka tarjoaa lapselle mahdollisuuksia harjoitella yhteistoiminnan, jakamisen ja keskinäisen auttamisen taitoja (Mäkelä & Sajaniemi 2013,39).

Vastavuoroiset tukisuhteet osoittavat, että tukisuhteen toimivuus ja vaikuttavuus paranevat, kun tukiperhe tukee ja muodostaa suhteen myös vanhempaan. Se, että tukiperhe tarjoaa tukea sekä lapselle että vanhemmalle tarkoittaa käytännössä sitä, että perheiden välisessä vuorovaikutuksessa on enemmän variaatiota kuin lapsen suuntautuvissa suhteissa. Esimerkit vastavuoroisista suhteista rohkaisevat siihen suuntaan, että lastensuojelussa kannattaa harkita järjestelyä, jossa ystäväperheestä tulee tukiperhe. Tukiperhesopimuksen avulla voidaan tiivistää perheiden välistä yhteyttä ja tehdä tukemisesta tavoitteellisempaa. Olemassa olevaan ihmissuhteeseen perustuvan tukisuhteen vahvuus on, että toimijoiden välinen suhde jatkuu mitä todennäköisimmin myös tukisuhteen päätyttyä. Vastavuoroiset tukisuhteet rohkaisevat myös kartoittamaan tarkemmin sitä, onko perheen verkostossa tai arkiympäristössä, kuten lapsen koulu- tai päiväkotikavereiden joukossa, toimijoita, jotka voisivat tukea lasta ja vanhempaa projektimaisesti tietyn vaiheen yli.

9 TUKIPERHETOIMINNAN TUOTOKSET JA VAIKUTUKSET

Millaisia vaikutuksia tukiperhetoiminnalla on lasten ja vanhemman elämään? Viimeinen KAIMEr-teorian käsite kattaa intervention tulokset ja vaikutukset. Käsitteen avulla kuvataan intervention aikaansaamia vaikutusketjuja ja asiakasvaikutuksia. Aiemmat tukiperhetoiminnan tavoitteita sekä tuen sisältöä kuvaavat tulosluvut ovat antaneet osviittaa siitä, millaisia vaikutuksia toiminnalla pyritään saamaan aikaan tai sillä oletetaan olevan. Tukiperhetoiminnan tulokset ja vaikutukset linkittyvät siten yhteen toiminnan tavoitteiden kanssa. Vaikutuksia tarkasteltaessa esitetään samalla myös kysymys, saavutetaanko tukitoimella niitä asioita, joita halutaan. Lähestymistapa muistuttaa tavoitelähtöistä vaikuttavuuden arviointia, jossa vaikutuksia tarkastellaan tavoitteiden saavuttamisen kautta (Kivipelto 2016, 294; Sipilä & Österbacka 2013, 61). Tukiperhetoiminnan vaikutuksia ei ole aiemmin suomalaisissa tutkimuksissa tarkasteltu. Lähestyn siksi asiakasvaikutuksia tunnistamisen näkökulmasta, koska tavoittelun toimijoiden käsityksiä siitä, millaisia oletettuja ja koettuja vaikutuksia tukiperhetoiminnalla on lapsen ja vanhemman tilanteeseen (kts. Rousu 2007, 170).

9.1 Tukiperhetoiminnan tuotokset

Tuotokset-käsitteen (outputs) avulla konkretisoituu lapsen ja vanhemman saaman tuen määrä. Tukiperhetoiminnassa tuotokseksi määrittyvät lapsen tukiperheessä viettämien viikonloppujen tai päivien määrä, joka kuvaa samalla myös vanhemman saamien hengähdystaukojen määrää. Viikonloppujen määrä on laskettavissa oleva tuotos, joka kuvaa sitä missä määrin ne ovat toteutuneet sovittusti ja säännöllisesti. Viikonloppujen tiheys vaihteli sekä tukisuhteiden sisällä että niiden kesken yllättävän paljon. Viikonloppu kerran kuukaudessa ei ollut ainoa eikä tavallisin tapa, vaan tiheys saattoi olla yhtä lailla joka kuudes tai joka kolmas viikko. Myös lasten tukiperheessä viettämä aika vaihteli yhdestä vuorokaudesta koko viikonloppuun. Muutama lapsi teki silloin tällöin päiväkäyntejä

tukiperheeseen. Tästä näkökulmasta tukiperhetoiminta näyttäytyy hyvinkin joustavana tukena, jossa viikonloppujen kesto ja tiheys on mahdollista määrittellä lapsen ja vanhemman tarpeiden mukaan.

Tukisuhteen aikana toteutuneet aloitus-, seuranta- ja loppupalaverit voidaan myös luokitella toiminnan tuotoksiksi. Ne ovat tilanteita, joissa toimijoilla on ollut mahdollista keskustella tukitoimen sisällöstä ja tukisuhteesta. Ne edistävät ja kuljettavat tukisuhdetta eteenpäin. (Blom & Morén 2015, 86: Funnell & Rogers 2011, 299–234.) Tukitoimien lisääminen ja muut perheelle samanaikaisesti tarjotut tukitoimet voidaan myös nimetä tuotoksiksi, koska ne vaikuttavat samaan aikaan tukiperheen kanssa. Tällainen oli esimerkiksi yhdessä tarkastelussa tukisuhteessa perheen saama siivousapu.

9.2 Tukiperhetoiminnan moninaiset vaikutukset

Työntekijät pitivät tukitoimen vaikuttavuuden arvioimista tärkeänä osana kokonaisuutta, koska tarkoituksena on, että perhe hyötyy tuesta. Kuten luvussa seitsemän todettiin, sosiaalityöntekijä seuraa tukisuhdetta yleensä etäältä, joka on ristiriidassa aineisto-otteessa esitetyn ajatuksen kanssa siitä, että tukisuhteen vaikutuksia arvioidaan tiiviisti.

ESIMIES 1: ...jotta sillä olisi jotain sellaista vaikutusta, mitä me ajatellaan, niin jonkun pitää sitä sanotaan valvoa, tutkia, tarkkailla, olla siinä sillä lailla mukana, ja että niitä tuotoksia tulee meidän tietoon, mitä siellä on tapahtunut, jotta siitä olisi jotain hyötyä. YH2

Tutkimuskunnassa ei ollut käytännössä lomaketta tai mittaria tuen vaikutusten arvioimiseksi. Tästä syystä tukiperhetoiminnan vaikutusten nimeäminen oli lastensuojelun ammattilaisille haasteellista. Tukitoimen todettiin vaikuttavan lasten ja vanhempien elämään, mutta vaikutuksia oli vaikea suoraan nimetä (myös Rousu 2007, 244). Vaikutukset ovat kunkin perheen ja lapsen kohdalla yksilöllisiä, mikä vaikeuttaa niiden nimeämistä yleisellä tasolla. Työntekijät kertovat lähes tyväänsä vaikutuksia auttamisprosessista ja siitä kokonaisuudesta käsin, joka ympäröi perhettä, ja suhteessa niihin tavoitteisiin, joita tukitoimelle on asetettu (Blom & Morén 2015, 85).

KOORDINAATTORI: että tavallaanhan kaikilla tukitoimilla, mitä perheille on sitten annettu, niin niillähän on kaikilla tietty merkitys tämän asiakasperheen elämässä...Siinä on tietynlainen palvelukokonaisuus, mikä perheen ympärille on rakennettu...Niin tavallaan mä näen, että sillä on aika moninainenkin vaikutus. FRK2

Fokusryhmäkeskusteluissa pyysin työntekijöitä kuvaamaan vaikutuksia tarkemmin kolmesta – lapsen, vanhemman ja lastensuojelun prosessin – näkökulmasta, mikä edesauttoi vaikutusten tunnistamista. Lapseen kohdistuvia vaikutuksia nimettiin eniten ja vanhempaan kohdistuvia vaikutuksia vähiten. Olen ryhmitellyt

vaikutukset neljään luokkaan: prosessivaikutukset, tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset, syvätason vaikutukset ja toiminnalliset vaikutukset. Kukin vaikutusluokka tarjoaa erilaisen näkökulman siihen, millaisia tukiperhetoiminnan vaikutukset ovat, millaisia niiden ajatellaan olevan ja miten niiden ajatellaan syntyvän (Blom & Morén 2015, 85). Tukiperhetoiminnan vaikutukset ovat työntekijöiden käsityksen mukaan moninaisia. Vaikutukset, joita seuraavaksi tarkastellaan, voivat olla todennettuja/toteutuneita/oletettuja ja mahdollisia.

9.2.1 Prosessivaikutukset

Prosessivaikutukset ovat tukisuhteen aikana viriäviä, suoraan havaittavissa olevia muutoksia perheen tilanteessa ja toiminnassa. Ne ovat pinnallisia vaikutuksia ja muutoksia, jotka voidaan havaita tukiperhetoiminnan aikana tässä ja nyt, eivät prosessin lopputuloksena saavutettuja vaikutuksia (Blom & Morén 2015, 87). Prosessivaikutuksille on tyypillistä, että ne kuvaavat asioiden kehittymistä ja edistymistä myönteiseen suuntaan (myös Roberts 2015, 111). Ne ulottuvat niin lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen kuin vanhemman ja lapsen toimintaan.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...ja siitä näkee myöskin sen, että ne asiat, jotka ovat vielä siinä tukisuhteen alkaessa, on ollut huolenaiheita ja epävarmuuksia niin, jotenkin on nähnyt, että siinä on tullut semmoinen pitkä yhtäjaksoinen hyvä vaihe sen tukisuhteen aikana siinä perheen kokonaistilanteessa, joka on kantanut. Silloin niin kun ajattelee, että sen täytyy olla, että se niin kun sitä hyvin alkanutta kehitystä jotenkin vahvistanut se tukiperhetoiminta... FRK3

Prosessivaikutukset kuvaavat tukiperhesuhteen aikana otettuja askelia, joita havainnollistavat monissa esimerkeissä sanat oppiminen ja toiminnan muuttuminen. Tukiperhe herättää vanhemmassa uusia ajatuksia, jotka vaikuttavat siihen, miten vanhempi suhtautuu lapseen. Vanhempi alkaa tarkastella lasta uudella tavalla tukiperheeltä saamansa palautteen myötä. Myös lapsen tilanteessa havaitaan erilaisia prosessivaikutuksia. Tukiperhetoiminta saa aikaan positiivisen käänteen lapsen tilanteessa, joka voi näkyä monella tavalla. Lapsen fyysinen olemus muuttuu ja lapsen keskittymiskyky koulussa paranee. Prosessivaikutuksia ovat myös lapsen tukiperheessä oppimat uudet asiat ja taidot, jotka syntyvät onnistumisen kokemuksista.

KOORDINAATTORI: No mä ajattelen kaikki tämmöiset uudet taidot, mitä on esimerkiksi oppinut tekemään ihan käytännössä tukiperheessä, niin kun joku tämmöinen, että nukkumaanmeno onnistuu, rauhoittuminen nukku- maan...FRK3

Prosessivaikutuksia on havaittavissa myös lastensuojelun prosessin näkökulmasta, koska tukiperhetoiminnalla on vaikutusta siihen, miten lastensuojelun työskentely perheen kanssa etenee. Ne vaikuttavat toinen toisiinsa. Perheen kanssa työskentely etenee, koska perheen tilanne tasaantuu ja selkiytyy tukitoimen myötä. Työntekijöiden näkökulmasta suunnitelmallisuuden lisääntyminen on yksi tukiperhetoimintaan yhdistettävä prosessivaikutus. Prosessin lopputuloksena lapsen asiakkuus voidaan parhaassa tapauksessa päättää.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: Että käytännössä se tuntuu semmoisena vähentyneenä yhteydenpitona, vähentyneenä tuentarpeena niin kun muuna tuentarpeena käytännössä, että se on enemmän suunnitelmallisempaa... FRK4

Se, miten prosessivaikutukset voidaan käytännössä tunnistaa tukiperheprosessin aikana, on kiinnostava kysymys. Prosessivaikutukset voivat olla olemukseltaan hyvin pieniä, siksi niiden tavoittaminen edellyttää jatkuvaa keskustelua lapsen ja vanhemman kanssa. Lastensuojelun prosessivaikutusten tunnistaminen voisi tapahtua seuraamalla asiakastietojärjestelmästä esimerkiksi asiakastapaamisten, lastensuojeluilmoitusten ja muiden tukitoimien määrää tukiperhetoiminnan aikana. Kuvioon 20 on koottu kaikki työntekijöiden nimeämät prosessivaikutukset.

Lapsi	Vanhempi	Lastensuojelun prosessi
<ul style="list-style-type: none"> • Lapsen tilanteessa havaitaan positiivinen käänne • Perushoito paranee • Fyysisessä olemuksessa havaittavia muutoksia • Levottomuus koulussa vähenee • Oppii uusia asioita • Rauhoittuminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Havainnoi lapsen toimintaa uudella tavalla • Suhtautuu lapseen myönteisemmin • Ottaa vastaan muuta tukea 	<ul style="list-style-type: none"> • Yhteydenpito perheeseen vähenee • Suunnitelmallinen työskentely etenee • Perheen tuen tarve selkiintyy • Muita tukitoimia voidaan vähentää • Asiakkuus voidaan päättää

KUVIO 20 Prosessivaikutukset

9.2.2 Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset

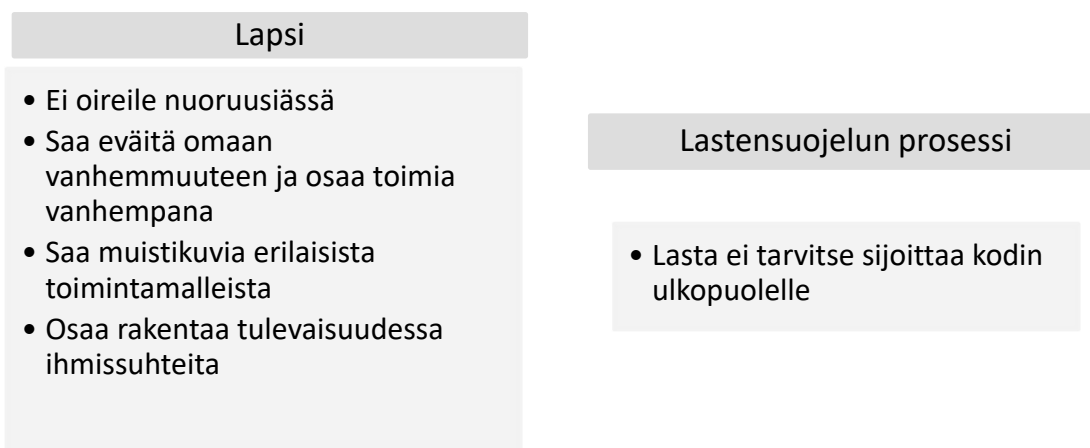
Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset eivät ole nähtävissä tässä hetkessä, koska ne tulevat näkyviksi vasta lapsen myöhemmissä elämänvaiheissa. Kyse on asiakasvaikutuksista, joiden odotetaan todentuvan vasta päättyneen tukisuhteen jälkeen ja ulottuvan ajallisesti tukisuhteen jälkeiseen aikaan (Blom & Morén 2007, 254). Lastensuojelun prosessin näkökulmasta tulevaisuuteen ulottuva vaikutus on se, että myöhemmässä vaiheessa voidaan välttää lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle. Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset ovat olemukseltaan siten *pitkääaikaisia* ja ongelmia *ennaltaehkäiseviä*. Ne voivat muuttaa lapsen elämän suuntaa myöhemmin.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 2: Kyllä mä ainakin jotenkin haluaa tai uskon ainakin, että sillä on nimenomaan näihinkin vaikutuksia sitten, että jos ajatellaan, että pieni lapsi elää haastavissa olosuhteissa lapsuuden ja nuoruuden, että nuoruudessa missä se sitten rupeaa oireilemaan siellä, että olisi tämmöisellä jollakin tukitoimella sitten pystytty muuttamaan sitä suuntaa sieltä. FRK3

Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset kiinnittyvät vahvasti lapseen ja lapsen tukiperheessä saamiin malleihin ja kokemuksiin, joiden ajatellaan olevan lasta pitkällä aikavälillä hyödyttäviä (myös Berg Eklundh 2010, 116). Lapsen tukiperheessä saaman vanhemmuuden mallin vaikutus ulotetaan aina sinne asti, kun lapsesta itsestä tulee vanhempi. Lapsen mieleen tallentuneet sisäiset kuvat kannattelevat lasta läpi elämän (mt., 117). Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset sisältävät, kuten aineisto-ote havainnollistaa, toiveikkuutta.

ESIMIES 1: ...että sille jää sellaisia, se voi olla, että se on ainut semmoinen paikka, jossa on jotain järjellistä, että se kantaa sitten myöhemmin, että sille jäi sieltä mieleen, että joo siellä tukiperheessä...YH2

Lasta ei auteta vain tässä hetkessä, vaan varustetaan tulevaisuuteen tukiperheen avulla, mikä varmistaa ”normaalin” sosialisatioprosessiin (vrt. Franséhn 2015, 110). Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset kuvastavat sitä, miten tukiperhetoiminta voi parhaimmillaan vaikuttaa lapsen elämään pitkällä aikavälillä. Ne sointuvat hyvin yhteen tukitoimen kannattelevien piirteiden kanssa, kannattelu ei tapahdu vain tässä hetkessä, vaan tukitoimen ajatellaan kannattelevan lasta huomattavasti pidempään. Ajatus tukiperhetoiminnan pitkälle kantavasta vaikutuksesta on kiehtova, mutta ei välttämättä realistinen. Pitkän tukisuhteen kohdalla tulevaisuuteen ulottuvien vaikutusten syntyminen voinee kuitenkin pitää mahdollisena. Haasteena on, että tulevaisuuteen ulottuvien vaikutusten osoittaminen vaatii käytännössä pitkäkestoista seurantaa (Rousu 2007, 291). Kuvioon 21 on koottu työntekijöiden nimeämät tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset.

KUVIO 21 Tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset

9.2.3 Syvätason vaikutukset

Kolmas vaikutuksia kuvaava luokka on syvätason vaikutukset, jollaisia nimitään kolme. Tällaisia ovat työntekijöiden esimerkeissä lapsen itsetunnon vahvistuminen, lapsen kokema arvokkuuden tunne ja vanhemman lisääntynyt luottamus omaan vanhemmuuteen (myös Berg Eklundh 2010, 116). Syvätason vaikutukset ovat lapsen sisäisessä maailmassa tapahtuvia muutoksia, jotka voivat olla joko tässä hetkessä tai myöhemmin todennettavissa. Ne vaikuttavat siihen, millaiseksi lapsi kokee itsensä.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 4: ...semmoinen vaikutus, mistä mä niin kun olen vakuuttunut tässä, että se täytyy jotenkin syntyä, on semmoinen arvokkuuden kokemus, semmoinen että on arvokas... FRK3

Syvätason vaikutukset ilmentävät sitä, että tukiperheen ajatellaan tukitoimena vahvistavan suoraan lasta. Ne kuvastavat myös lapsen kasvun ja kehityksen tukemisen tavoitteen toteutumista. Perheen voimaantumisen tavoitteen saavuttaminen edellyttää myös syvätasolla tapahtuvia muutoksia. Se, millaiset mahdollisuudet tukiperhetoiminnassa on tunnistaa edellä mainittuja ja mahdollisia muita syvätason vaikutuksia lapsen ja vanhemman osalta, on relevantti kysymys. Syvätason vaikutusten huomioiminen esimerkiksi tukiperhetoiminnan vaikutuksia mittaavassa lomakkeessa voisi olla yksi mahdollisuus. Lomakkeessa voitaisiin esimerkiksi esittää kysymyksiä lapsen itsetunnosta tukiperhetoiminnan alkaessa, sen keskivaiheilla ja toiminnan päättyessä.

9.2.4 Toiminnalliset vaikutukset

Neljäs vaikutusluokka muodostuu lapsen ja vanhemmuuden toiminnassa havaittavista muutoksista. Toiminnalliset vaikutukset eroavat prosessivaikutuksista, koska ne kuvaavat suoraan lapsen ja vanhemman *aktiivisuudessa tapahtuvia muutoksia* sekä sosiaalisissa että arkisissa tilanteissa ja suhteissa muihin ihmisiin. Esimerkki toiminnallisesta vaikutuksesta on, että lapsi rohkaistuu kertomaan aikuiselle omista asioista tai että vanhempi alkaa hoitamaan sosiaalisia suhteitaan.

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 1: ...sitten siellä tukiperheessä on kokeiltu jotain uutta konstia, jota vanhempi ei ole testannutkaan ja saadaankin hyviä kokemuksia, jolloin sitten se voi ottaa kotonakin käyttöön, että tämä nyt rauhoitti sitä iltaa, että me tehtiinkin näin... Semmoinen joku asia mitä ei ole aikaisemmin huomattu, että kannattaakin iltarutiinit tehdä tässä järjestyksessä, niin sitten se rauhoittuminen tapahtuu tai jotakin muuta, tällomaisia pieniä asioita...FRK3

Vanhemman osalta toiminnalliset vaikutukset ilmentävät ennen kaikkea vanhemman jaksamisessa tapahtuneita muutoksia. Vanhemman jaksamisen vahvistumisen todentaminen vaatii kuitenkin työntekijöiden mukaan auki purkamista. Työntekijöiden mukaan on oleellista tarkentaa sitä, millaiset asiat ovat tukeneet vanhemman jaksamisen vahvistumista ja miten jaksaminen näkyy arjessa. Jaksamisessa tapahtuneet muutokset on silloin helpompi osoittaa niin vanhemmalle itselleen kuin muille prosessin osapuolille. Myös toiminnallisten

vaikutusten tunnistamista voi pitää lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta merkittävänä, siksi niiden havainnollistamiseen olisi hyvä kiinnittää huomiota tukiperhetoiminnan prosessissa. Koordinaattorin ehdotus on, että vanhemman jaksamisessa tapahtuneita muutoksia voitaisiin mitata lomakkeen avulla. Yksinkertainen asiakaskohtainen lomake voisi osoittaa, miten vanhemman ja lapsen toiminta muuttuu tukisuhteen aikana.

Lapsi	Vanhempi
<ul style="list-style-type: none"> • Aktiivisuus lisääntyy • Puhuu enemmän omista asioistaan 	<ul style="list-style-type: none"> • Kasvatuskeinot lisääntyvät • Aloittaa uuden harrastuksen • Hoitaa sosiaalisia suhteita → Verkosto vahvistuu • Jaksaminen paranee

KUVIO 22 Toiminnalliset vaikutukset

9.3 Vaikutukset vanhemman näkökulmasta

Tarkastelen seuraavaksi vaikutuksia asiakkaan eli vanhemman näkökulmasta. Kuten Sanna Väyrynen (2009, 274) toteaa, ihmisen kokemus muutoksesta elämäntilanteessaan on se mittari, jossa vaikuttavuus realisoituu. Vanhempien kokemat vaikutukset voidaan sijoittaa edellä kuvattuihin neljään vaikutusluokkaan, mutta ne painottuvat pääosin prosessivaikutuksiksi ja toiminnallisiksi vaikutuksiksi. Vanhemmille vaikutusten sanoittaminen oli aluksi haastavaa, koska he kokivat vaikeaksi erottaa, mikä oli tukiperheen ja mikä muiden tekijöiden aikaansaama vaikutus. Vaikutuksia pohtiessaan vanhemmat palasivat muistelemaan sitä, millaisia vaiheita perhe oli käynyt tukisuhteen aikana läpi. Oma tilanne näyttäytyi vaativana ja voimia vievänä, mistä oli ajan kuluessa kuitenkin edetty parempaan suuntaan.

VANHEMPI 4: Silloinhan se oli semmoista niin pyöritystä se elämä, kun kaikki lapset oli pieniä, että se oli se arkikin jo niin. Pelkästään, että ne sai aamulla kuskattua tiekkö hoitoihin ja kouluun ja itse jaksoi mennä töihin. Ja sitten kun ne olivat tosiaan, ne koko ajan tarvi mua, kun ne oli pieniä. Olinhan mä silloin varmaan tosi väsynyt, että näin jälkepäin miettii, niin ei tosiaan ymmärrä että, miten sitä on jaksanutkin.

Tyypillistä oli, että vanhemmat kokivat perheen *elämäntilanteen ja arjen vakautuneen* tukisuhteen myötä, minkä voi määritellä prosessivaikutukseksi. Perheiden asiat olivat järjestyneet haasteista huolimatta. Tukiperhesuhteen vaikutusta perheen tilanteeseen vanhemmat eivät kuitenkaan sanoittaneet suoraan. Tilanteen parantumiseen oli vaikuttanut vanhempien käsityksen mukaan myös muut tekijät kuten lastenpsykiatrinen hoito, lasten kasvaminen tai lapsen koulun vaihtuminen. Tukiperheen koettiin kuitenkin täydentäneen muiden tekijöiden vaikutusta.

VANHEMPI 5: Kyllä se on varmaan ikä enemmänkin, joka on tehnyt tehtävänsä. Kuitenkin Milla on ollut ekaluokkalainen tai eskarilainen silloin, kun tämä tukisuhde on alkanut ja nyt eletään neljättä luokkaa. Kyllä mä luulen, että se on aika, joka on tehnyt tehtävänsä.

Kysyessäni vanhemmilta, mitä he arvelivat tapahtuneen, jos tukiperhe ei olisi ollut perheen tukena, käsitys tukitoimen vaikutuksesta perheen tilanteeseen tarkentui. Ilman tukiperhettä perheiden tilanne olisi todennäköisesti ollut haasteellisempi. Vanhemmat kokivat tuen *ennaltaehkäisseen perheen tilanteen kriisiytymistä*, mikä viittaa siihen, että tukea oli tarjottu oikeaan aikaan. Tukea oli saatu silloin, kun vanhemmalla oli suuri huoli sekä omasta jaksamisestaan että lasten hyvinvoinnista. Tukiperheen tarjoama tuki oli ollut konkreettista ja se oli vaikuttanut perheen tilanteeseen positiivisesti.

Vanhempien mukaan tukiperhetoiminnalla oli vaikutuksia myös lapsiin. Vaikutukset olivat selkeämmin havaittavia ja moninaisempia kuin perheen kokonaistilanteeseen kohdistuneet vaikutukset. Vanhemmat olivat havainneet muutoksia niin *lapsen mielialassa, toiminnassa kuin taidoissa*. Tukiperhekäynnit olivat vaikuttaneet positiivisella tavalla lapsen toimintaan, vaikka myös muiden tekijöiden ja tukitoimien vaikutus mainittiin. Lapsen elämässä vaikutukset kuvasivat sellaista positiivista käännettä, jota myös työntekijät kuvasivat.

VANHEMPI 5: Mä en tiedä, mikä vaikuttaa nyt mihinkin, mutta kyllä mä luulen, että se on saanut positiivista oloa ja hyvää mieltä ja ilosuutta. Tai ja nyt varsinkin kevään aikana, että kun sen jälkeen, kun Oona oli osastolla ja. Niin mä en tiedä mikä se, mutta Oona on ollut paljon paremmalla mielellä, ja siinä on ollut näitä Päivillä ja Heikillä oloa myös. Että varmasti sillä on osuutensa, että on saanut olla hyvässä paikassa.

Vanhempien kuvatessa tukitoimen vaikutuksia lapselle tuen sisällöt ja vaikutukset kietoutuivat toisiinsa. Lapset olivat *oppineet* tukiperheessä uusia asioita, taitoja ja omatoimisuutta, koska lapset olivat saaneet tukiperheessä virikkeitä, onnistumisen kokemuksia ja joutuneet ottamaan toisenlaista vastuuta kuin kotona ollessaan. Yksi lapsi oli oppinut tukiperhekäyntien myötä huolehtimaan wc-

käynneistä ja pukemaan itse, mikä oli vanhemman mukaan tukitoimen aikaansaama vaikutus. Lapset olivat myös saaneet tukiperheessä uusia kiinnostuksenkohteita kuten elokuvat, jääkiekko ja lautapelit. Kaikki vanhemmat korostivat lasten *itsenäistyneen ja omatoimisuuden lisääntyneen* tukiperhekäyntien myötä, joka oli vanhemman näkökulmasta positiivinen asia. Lapsen itsenäistyminen vaikutti myönteisellä tavalla myös vanhemman kokemukseen lapsesta, jonka seurauksena vanhemman kokemus lapsesta muuttui.

VANHEMPI 3: No mun mielestä se on itsenäistynyt. Se ei oo niin roikkuva ja tarvitseva ja semmoinen hengästyttävä.

Lasten sosiaalisissa ja vuorovaikutustaidoissa vanhemmat eivät havainneet suuria muutoksia, mutta muutaman lapsen kohdalla sosiaalisten taitojen vahvistuminen tukisuhteen aikana oli vanhemman mukaan merkittävää. Myös lasten tunnetaitojen muutama vanhempi koki vahvistuneen tukisuhteen aikana. Vanhemmat kuvasivat myös tulevaisuuteen ulottuvia vaikutuksia. Erityisesti lapsen saaman miehen mallin vaikutuksen vanhemmat kokivat ulottuvan pitkälle tulevaisuuteen ja hyödyttävän lasta aikuisena.

Vanhemman omassa itsessään havaitsemat vaikutukset jakautuvat jaksamisessa ja vanhempana toimisessa tapahtuneisiin muutoksiin, jotka kietoutuivat osittain toisiinsa. Kaikki tutkimukseen osallistuneet vanhemmat nimesivät *oman jaksamisen vahvistumisen* tukiperhetoiminnan vaikutukseksi. Jaksamisen vahvistuminen ilmeni siinä, että vanhempi jaksoi paremmin toimia lasten kanssa arkisissa tilanteissa. Omassa jaksamisessa tapahtuneet muutokset vanhemman oli helppo tunnistaa ja sanoittaa. Jaksamisen vahvistumista kuvattiin sanoilla mielenrauha ja hyvä olotila. Yksi vanhemmista totesi, että tukiperhettä ei tarvita, koska hän ei ole enää väsynyt. Tukitoimen vaikutus vanhemman jaksamiseen oli muutaman vanhemman kohdalla huomattava.

VANHEMPI 1: ... Mä oon ollut ihan, ehkä kakkonen...Just tänään, no jos nyt otetaan tämä uusi kriisi tässä nyt pois luvusta, niin kyllä mä olin jo ihan mun mielestä tommonen kasi.

Se, että tukiperhetuella oli vaikutusta vanhemmuuteen ja vanhempana toimimiseen, todentaa vanhemman jaksamisen vahvistumisen. Vanhemmat kuvasivat myös luottavansa enemmän omaan vanhemmuuteensa, jonka voi luokitella syvätason vaikutukseksi. Luottavaisuus ilmeni siten, että vanhemmat kykenivät paremmin käsittelemään lasten kanssa eteen tulevia tilanteita ja haasteita. Yhden perheen kohdalla vanhemman luottamuksen lisääntyminen ja jaksamisen vahvistuminen konkretisoitui perheen iltarutiinien muuttumisen kautta.

VANHEMPI 6: Ehkä se että tietyllä tavalla on ehkä itse tarkempi monessa asiassa, miettii erillä tavalla. Koska mä ajattelen, että jotkut muutkin aikuiset näkee tavallaan. Jos mä lepsuilen jossakin niin se näkyy jossakin. Ja tavallaan sit se on ehkä, se on vähän noloakin. Että kyllähän lapset kertoo tai lapset näkee tai lapset olemuksellaan, siis vaikka joku hampaitten pesu. Että kun se on monesti ihan ylivoimainen saada vielä illalla kaikki pesemään hampaat, niin sit jotenkin siitä on tullut semmoinen, että vaikka kaikki ei kävis, mut käy muistuttaa aina, että joka ilta muistuttaa aina joka ilta, että käykääpä, menepä peseen

hampaat... Niin siis se, että niille on se tullut tutummaksi, että joo hei joka ilta se totta kai pitää tehdä. Nii se on sitte hyvä nyt, että kun me otettiin vielä se itselle rastiksi, niin sitten se on mun mielestä vielä paremmin mennyt se.

Aineisto-ote havainnollistaa ensinnäkin sen, miten vanhemman toimintaan vaikuttaa epäsuorasti se, että tukiperhe ”näkee” miten vanhempi toimii lasten kanssa. Toiseksi se havainnollistaa sen, miten tukiperheen malli iltarutiineista ja hampaidenpesusta, vaikutti siihen, että vanhempi aktivoitui huolehtimaan asiasta kotona. Kolmanneksi esimerkki osoittaa kiinnostavalla tavalla myös sen, millainen merkitys lapsen perustarpeista huolehtimisella voi tuen sisältönä olla. Vanhemman luottavaisuus omaan toimintaan vahvistui joissain tilanteissa myös epäsuorasti vanhemman tukiperheestä tekemien havaintojen pohjalta. Vanhemmat vertaavat ja peilaavat väistämättä omaa vanhemmuuttaan tukiperhevanhempien toimintaan.

VANHEMPI 2: ...Että ei ne ollutkaan mikään semmoinen superperhe, että mä olen kyennyt ihan samoihin asioihin, antamaan kuitenkin Ellalle niitä...Mutta nehän mä oon oikeastaan pystynyt vaan tekemään niitten päätelmien perusteella, mitä Ella on itse kertonut.

Kuten aineisto-otteesta käy ilmi, ratkaisevaa oli, että vanhempi tulkitse tukiperheen vertaiseksi, jolloin vanhempi pystyi arvostamaan omaa tapaansa olla vanhempi eikä kokenut huonommuutta vanhempana.

Lasten haastatteluissa tuen vaikutuksia ei käsitelty omana teemana. Yhdelle lapselle esitin haastattelun lopussa kysymyksen, mitä olisi tapahtunut, jos tukiperhettä ei olisi ollut. Lapsen vastauksen voi tulkita kuvaava toiminnan vaikutuksia lapsen näkökulmasta.

LAPSI: No olisi se kyllä aika ankeata. Tai siis en mä tiedä missä suossa me oltaisiin ilman niitä. Äiti olisi varmaan, ehkä mä jätän yksityiskohdat sitten. Aika huonosti menisi.

ANU-RIINA: Sä luulet, että teillä menisi huonommin, olisi paljon huonomminkin asiat?

LAPSI: Tai sitten mä olisin jossain ihme perhekodissa

Haastatteluote osoittaa, että kyseisen perheen kohdalla tuen vaikutukset ovat olleet merkittäviä sekä vanhemmalle että lapselle. Lasta ei ollut tarvinnut sijoittaa kodin ulkopuolelle eikä vanhemman tilanne ollut heikentynyt. Tukiperhetoiminnalla oli toisin sanoen *ennaltaehkäisevä vaikutus* perheen tilanteeseen.

9.4 Vaikutukset tukiperheen näkökulmasta

Tukiperheiden käsitys toiminnan aikaansaamista vaikutuksista lapsen ja vanhemman tilanteeseen oli vaihteleva. Tukiperheet tarkastelivat lapsessa ja lapsen tilanteessa tapahtuneita muutoksia tukiperheessä olemisesta käsin

peilaamalla lapsen toimintaa lähtötilanteeseen ja tukisuhteen alussa nimettyihin tavoitteisiin. Yleisesti tukiperheet kokivat, että lapsessa ja lapsen elämässä tapahtui tukisuhteen aikana positiivisia muutoksia. Tämä ilmeni siinä, että lapsen oleminen tukiperheessä tasoittui, lapset oppivat uusia asioita ja rohkaistuivat toimimaan. Tyypillistä oli myös se, että sisarusten välinen vuorovaikutus muuttui.

TUKIPERHE 4 MIES: Niin kun mä sanoin viime viikolla, mun mielestä se on tasaantunut kauheasti se käytös. Ja varsinkin Elsalla, se vastaa itse kysymykseen nykyään. Nelli ei vastaa kaikkiin sen, niin kuin aluksi Nelli vastasi...Ei ole älämölöä enää. Nyt jos sanoo, että "Menkää pesee hampaat", ne jopa menevät "Menkää pesulle", ne jopa menee "Menkää nukkumaan", niin se ei ole aina heti, että "Miksi nyt?"

Tukiperheet havaitsivat muutoksia myös vanhemman jaksamisessa. Vaikutukset näkyivät tukiperheiden mukaan *arjen rutiinien vahvistumisena*. Kun lapset oppivat tukiperheessä syömään aamupalaa, myös vanhempi alkoi tarjota aamupalaa säännöllisesti. Tukisuhteissa, joissa tukiperhe ja vanhempi tunsivat toisensa entuudestaan, tukiperheiden käsitys tuen vaikutuksista oli moniulotteisempi. Tukiperheet peilasivat perheen tilannetta pidemmällä aikavälillä ja olivat tietoisia siitä, mitkä muut asiat vaikuttivat perheen tilanteeseen, mitä muuta tukea perhe oli saanut ja miten se oli vaikuttanut. Yksi tukiperhe kertoi vanhemman tehneen tukisuhteen aikana muutostyöskentelyä, jonka seurauksena vanhemman suhtautuminen elämään ja omaan tilanteeseen oli muuttunut huomattavalla tavalla.

TUKIPERHE 1 MIES: No kyllä se tämän viimeisen jakson jälkeen niin on tavaltaan saanut itseään niskasta kiinni ja luottamusta siihen itseensä, että kyllä hän kykenee. Mutta, että tuleehan heikkoja hetkiä varmaan, mutta se varmuus kuitenkin siitä ja tulevaisuudennäkymä on kirkas.

Silloin, kun tukiperheen suhde vanhempaan oli etäisempi, käsitys perheen kokonaistilanteesta välittyi tukiperheelle seurantapalaverissa. Vaikutusten nimeäminen perustui tällöin sosiaalityöntekijän välittämään informaatioon perheen tilanteesta. Tukiperheiden näkemykset tuen vaikutuksista viittaavat siihen, että tukitoimella on suoria vaikutuksia lapsen ja vanhemman tilanteeseen. Tästä näkökulmasta tukiperheiden mukanaolo vaikutuksia arvioitaessa ja tunnistettaessa on hyvä huomioida. Tukiperheet voivat merkittäväällä tavalla auttaa vanhempia ja lapsia sanoittamaan tukisuhteen aikana havaittuja muutoksia ja vaikutuksia.

9.5 Tukiperhetoiminnan vaikutukset ja tavoitteiden saavuttaminen

Pohdin seuraavaksi kysymystä, onko tukiperhe vaikuttava lastensuojelun tukitoimi ja missä määrin toiminnan tavoitteet täyttyvät? Sekä työntekijöiden käsityksen että vanhempien ja tukiperheiden kokeman perusteella näyttää siltä, että tukiperhetoiminnalla on positiivisia vaikutuksia sekä lapseen että vanhempaan.

Haitallisia vaikutuksia tutkittavat eivät suoraan nimenneet. Se, että haitallisia vaikutuksia ei nimetty, voi liittyä siihen, että tukiperhe määrittyy jo käyttöteoriassa lähtökohdiltaan myönteiseksi ja kannattelevaksi tukitoimeksi. Tästä seuraa, että vaikutusten tunnistamista ja jäsentämistä ohjaa odotus positiivisista vaikutuksista. Mutta kuten Sipilä ja Österbacka (2003, 61) toteavat, hyvää tarkoittavat toimenpiteet voivat johtaa myös huonoon tulokseen.

Se, että kaikki toimijat havaitsevat eniten vaikutuksia suhteessa lapseen (myös Roberts 2016) viittaa siihen, että tukiperhe on vaikuttava tukitoimi. Lapsiin kiinnittyvät vaikutukset ovat monipuolisempia ja helpommin tunnistettavissa kuin vanhemman tilanteessa ja toiminnassa havaitut vaikutukset. Vanhemmat ja tukiperheet pystyivät havaitsemaan muutoksia niin lapsen toiminnassa kuin mielialassa. Osaan vaikutuksista yhdistyy kuitenkin vaikutelma, että vaikutukset ovat pikemminkin oletettuja kuin faktisesti osoitettuja tai koettuja. Erityisesti työntekijöiden käsitys tulevaisuuteen ulottuvista vaikutuksista tai siitä, miten tukiperheessä käyminen vaikuttaa lapsen toimintaan koulussa ovat tulkin-tani mukaan tällaisia.

Analyysin perusteella tukiperhetoiminnan vaikutukset tulevat pääosin näkyviksi prosessin kuluessa prosessivaikutuksina ja toiminnallisina vaikutuksina. Ne ilmenevät lapsen ja vanhemman toiminnassa sekä perheen rutiinien muuttumisena. Johnssonin ja Regnérin (2003, 122) tutkimuksessa vanhemmat eivät kokeneet tukiperhetuen vaikuttaneen esimerkiksi siihen, miten he toimivat vanhempina. Vanhempien edellä kuvailemat vaikutukset osoittavat kuitenkin toiseen suuntaan. Tukiperhe tukitoimena voi vaikuttaa sekä vanhemman jaksamiseen että toimintaan vanhempina. Vanhemman toiminnassa havaittavat vaikutukset voi kiteyttää vanhemman *lapsitietoisuuden lisääntymiseksi*¹⁸. Tukiperhetoiminnassa vanhemman lapsitietoisuuden lisääntyminen tulee esiin muuttuneina käsityksinä omasta vanhemmuudesta, suhtautumisesta lapseen ja arjen huolenpidosta. Vanhempi alkaa tiedostaa uudella tavalla esimerkiksi perheen ruoka- ja iltarutiinien merkityksen. Myös se, että vanhempi tunnistaa tukitoimen vaikuttavan lapseen myönteisellä tavalla, voidaan tulkita lapsitietoisuuden lisääntymiseksi. Tästä näkökulmasta Hietamäen (2015) tutkimuksessaan kehittämät lapsitietoisuutta mittaavat väittämät ovat kiinnostavia, jos halutaan kehittää tukiperhetoiminnan vaikutusten arviointia.

Lapsi- ja vanhempivaikutusten rinnalla lastensuojelun prosessivaikutukset vahvistavat tulkintaani siitä, että tukiperhe on vaikuttava tukitoimi. Tukiperhe vaikuttaa ensinnäkin kokonaisvaltaisella tavalla perheen kanssa tapahtuvaan työskentelyyn tukien sitä. Toiseksi se kannattelee lasta ja vanhempaa käyttöteoriassa kuvatulla tavalla. Yhteenvetona voi todeta, että oletettujen ja koettujen vaikutusten tunnistaminen kytkeytyy osaksi laajempaa perheen ympärillä olevaa kokonaisuutta (kts. tukihenkilötoiminnan osalta Fransén 2012, 110). Tästä syystä on vaikeaa osoittaa suoraan, mikä on tukitoimen aikaansaama vaikutus

¹⁸ Lastensuojelun alkuarviointiin vaikutuksia mitanneessa tutkimuksessa lapsitietoisuudella tarkoitetaan vanhemman kokemusta siitä, auttoiko sosiaalityöntekijä häntä lisäämään lasta koskevaa tietoa lapsen tärkeänä pitämistä ihmisistä, vapaa-ajanvietosta, lapsen kohdistuvan huolenpidon merkityksestä ja väkivallan vaikutuksista lapseen (Hietamäki 2015, 126; 136–137).

vanhemman ja lapsen tilanteeseen, mikä taas muiden tukitoimien vaikutusta. Perheillä on samanaikaisesti monia muita palveluja, ja elämään vaikuttavat myös muut tekijät kuin tukiperheen tarjoama tuki. On myös huomioitava, että tukiperhettä käytetään tukitoimena usein haastavissa ja kompleksisissa tilanteissa. Siksi tukiperhetoiminnan vaikutuksia ja tavoitteita tarkasteltaessa on pohdittava aina myös sitä, millaisia vaikutuksia tukitoimella voidaan realistisesti saada aikaan (Franséhn 2012, 111).

10 KÄYTTÖTEORIAN KRIITTINEN TARKASTELU

Tarkastelen seuraavaksi kokoavasti tutkimustuloksia vertaamalla tukiperhetoiminnan käyttöteoriaa tukiperheiden, vanhempien ja lasten näkökulmiin sekä aiempaan tutkimukseen. Nostan esiin käyttöteorian kriittiset pisteet, joiden pohjalta sitä on mahdollista täsmentää. Tätä voi verrata yhteen arviointitutkimuksen pääkysymykseen vastaamiseen eli siihen, voimmeko vahvistaa, hylätä tai kehittää ohjelmateoriaa (Dahler-Larsen 2005, 23).

10.1 Käyttöteorian kriittiset pisteet

Käyttöteorian lähtökohtana on, että tukitoimen avulla tuetaan yhtä aikaa lasta ja vanhempaa. Se on myös käyttöteorian *ensimmäinen* kriittinen piste. Lasten on tutkimuksen tulosten perusteella vaikea tunnistaa tukiperhetoiminnan rakenne: se mistä tukiperhe tulee lapsen elämään ja mikä on tukiperheen yhteys lastensuojeluun (myös Larsen 2011, 57). Sekä lasten protestointi tukiperheeseen lähdeettä että tukiperhenimikkeen ”vastustaminen” viittaavat siihen, että tukiperhetoiminta herättää lapsissa epä tietoisuutta. Tästä seuraa, että käyttöteoriassa esitetty lapsen tukeminen kyseenalaistuu. Jos tukiperhettä ei tukitoimena pystytä avaamaan lapselle riittävällä tavalla, lapsi ei pysty näkemään tukiperhekäyntien hyötyä itsensä tai vanhemman kannalta (myös Roberts 2015, 106; Berg Eklundh 2010, 198). Lapsen ja vanhemman yhtäaikaisen tukemisen edellytys on, että lasta informoidaan hänen kehitystasolleen sopivalla tavalla siitä, mitä tukiperhe tukitoimena tarkoittaa ja mihin sillä pyritään. Tällöin voidaan varmistaa, että lapsi viihtyy tukiperheessä, kokee olonsa turvalliseksi ja hyötyy saamastaan tuesta.

Toinen kriittinen piste liittyy siihen, mikä on intervention sisältöjen suhde toisiinsa. Tukihoidon kohdalla on keskusteltu siitä, onko toiminnan ensisijainen tarkoitus tarjota lapselle arkista hoivaa vai virikkeitä. Tästä on seurannut, että tukihoidotajia on varoiteltu tarjoamasta liikaa virikkeitä ja esitetty, että lapselle tulisi tukihoidossa tarjota ensisijaisesti arkista hoivaa. Lapsen kanssa tulisi tehdä tukiperheessä sellaisia asioita, joita vanhempi ja lapsi voi tehdä kotona. (Roberts

2015, 112.) Käyttöteorian yhteydessä virikkeet ja lapsen perustarpeista huolehtiminen eivät asetu yhtä jännitteeseen suhteeseen kuin tukihoidossa, mutta tukiperheiden toiminnan perusteella lapsen perustarpeista huolehtiminen eli arkinen hoiva määrittyy ensisijaiseksi intervention sisällöksi. Viikonloppu rakentuu rutiinien, siirtymien ja lapsen toiminnan ohjaamisen ympärille. Tätä voi nimittää myös ”tavallinen riittää” -ajatteluksi, jossa tavallisuus, tavallinen arkielämä ja arkinen huolenpito rakentavat toiminnan keskeisen rationaliteetin (Moilanen 2011, 295). Tavallinen riittää -ajattelun seuraus voi olla, että virikkeiden tarjoaminen tukiperheessä vähenee tai se tapahtuu pelkästään tukea tarjoavan kontekstimekanismin varassa. Samanlainen riski liittyy tukiperhekontekstiin. Se, että tukiperhekonteksti itsessään nähdään lasta rikastuttavaksi ja virikkeelliseksi, voi johtaa siihen, että virikkeiden tarjoamista ei pidetä tukiperheessä välttämättömänä.

Aikuisen läsnäolon ja sosiaalisten suhteiden puute ovat lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta keskeisiä tukiperhetoiminnan tarvetta aiheuttavia tekijöitä. Tästä syystä käyttöteoriassa yhdeksi tuen sisällöksi määritellään lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus. Tukisuhteiden ja tukiperheen toiminnan tarkastelu osoitti, että vuorovaikutus aikuisen kanssa ja suhde aikuiseen eivät kuitenkaan aina ole intervention ydin. Pelkkä aikuissuhteen mahdollistaminen ei automaattisesti tarkoita sitä, että lapsen ja aikuisen välille muodostuu luottamuksellinen suhde. Sen sijaan keskeinen intervention sisältö voi olla lasten keskinäinen toiminta ja lasten välinen suhde. Käyttöteorian täsmentäminen siten, että se huomioi myös lasten keskinäisen toiminnan ja vertaissuhteet, on siksi paikallaan. Lasten vertaissuhteissa esiintyvän sosiaalisen pääoman huomioiminen lisää tukiperhetoiminnan arvoa, koska se auttaa havaitsemaan lasten keskinäisistä sosiaalisista suhteista asioita, joiden tuntemisesta on hyötyä esimerkiksi perheen sosiaalisia ongelmatilanteita ratkottaessa (vrt. Korkiamäki 2013, 195). Viimeinen intervention sisältöä lapselle koskeva näkökulma liittyy lapsen tukiperheessä saamiin malleihin. Tukiperheen nähdään tarjoavan lapsille monenlaisia malleja ja mallintavan niin vuorovaikutusta kuin päivärytmiä. Malleihin intervention sisältönä liittyy kuitenkin riski, että tukiperhe ja ammattilaiset korostavat mallina olemisen ulottuvuutta liikaa lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen ja ihmisuhteen sijaan. Tukiperhetoiminnan käyttöteoriaa tarkasteltaessa on siksi tarpeen pohtia, tulisiko ajatusta tukiperheestä mallien tarjoajana häivyttää? Tai olisiko mallien repertuaarin laajentaminen ydinperhemallin ja sukupuoleen kiinnittyvien mallien ulkopuolelle mahdollista? Hyvä esimerkki mallien repertuaarin laajentamisesta on tukihenkilötoimintaa muistuttava Sporttikummi-toiminta, jossa Sporttikummin lapselle välittämä malli on liikunnallinen ja kannustava asenne (kts. Pelastakaa lapset 2019).

Käyttöteorian kolmas kriittinen piste koskee intervention sisältöä vanhemmalle. Vanhemman osalta intervention sisällöksi jäsenyyttä käyttöteoriassa hengähdystauko ja kasvatuskumppanuus. Kumppanuuden avulla saavutetaan tavoite siitä, että vanhempi saa tukea lapsen kasvattamiseen. Se, missä määrin tukiperhe tarjoaa kasvatuksellista tukea ja kumppanuutta vanhemmalle, vaihteli tukisuhteissa yllättävän paljon. Tästä näkökulmasta tavoitteen avaamiseen tukiperheelle ja vanhemmalle on hyvä kiinnittää enemmän huomiota. Muutoin voi

käydä niin, että vanhempi kasvattaa lasta edelleen ”yksin” ja vanhempi kokee tukiperheen olevan vain lasta varten. Parhaimmillaan tukiperheen ja vanhemman välille muodostuva kumppanuus voi kuitenkin muistuttaa varhaiskasvatuksen ja vanhemman välistä kasvatuskumppanuutta. Tukiperhe tarjoaa vanhemmalle mahdollisuuden keskustella lasta koskevista asioista samaan tapaan kuin varhaiskasvatuksen työntekijät. Vanhemman tukemisen osalta käyttöteoriaa voisi siten vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen kasvatuskumppanuuden käsitteen avulla, joka perustuu tasavertaiseen suhteeseen, rinnakkain toimimiseen ja yhteiseen sitoutumiseen lapsen kasvun tukemiseksi. Kasvatuskumppanuudessa osapuolten asiantuntijuus vanhemmuudesta ja lapsen kanssa toimimisesta ovat lähtökohtaisesti samanveroisia. (Kekkonen 2012, 43–45.)

Käyttöteorian *neljäs* kriittinen piste on perheen verkoston väliaikainen vahvistaminen. Intervention tavoitteena on, että tukiperheen, lapsen ja vanhemman välille syntyy ihmissuhde (vrt. Franséhn 2015, 108; Moilanen 2015). Lapsen ja vanhemman ihmissuhteiden tarve näyttäytyy käyttöteoriassa kuitenkin ohimenevänä ja lyhytaikaisena. Tämä on ongelmallista kahdesta syystä. Ensinnäkin siksi, että vanhemmat kokevat lapsen ihmissuhteen ja perheen verkoston tarpeen olevan pikemminkin pitkäaikainen kuin lyhytaikainen, joskus jopa pysyvä. Toiseksi läheisverkoston hauraus on lapsen ja vanhemman kontekstia määrittävä tekijä. Toisin sanoen verkoston väliaikainen vahvistaminen ei vastaa keskeiseen ongelmaan, johon tukiperheen avulla haetaan ratkaisua. Tukisuhteet kuitenkin osoittavat, että tukisuhde voi olla hyvinkin pitkäaikainen ja se voi kestää vuosia. Tällöin ei ole enää kyse väliaikaisesta verkoston vahvistamisesta, vaan siitä että tukiperhe on osa perheen verkostoa ja tukisuhteen kesto on avoin. Tästä näkökulmasta verkoston väliaikainen vahvistaminen tukiperhetoiminnan päästrategiana kyseenalaistuu ja voidaan kysyä, onko väliaikaisuuden korostaminen käyttöteoriassa välttämätöntä. Osittain kyse on virallisen auttamisjärjestelmän ja epävirallisen maallikkoavun välisestä jännitteestä (kts. Matthies 1996, 18; Matthies 1993, 111–112). Epävirallinen maallikkoapu mielletään kestoiltaan avoimeksi ja ihmissuhteeseen perustuvaksi. Lastensuojelussa taas on kyse prosessista, jolla on alku ja loppu (kts. Roberts 2011, 20). Siksi tavoitteeksi ei haluta asettaa perheen verkoston vahvistamista, vaan perheen verkoston väliaikainen vahvistaminen.

Viides kriittinen piste liittyy tukitoimen tietoa tuottavaan luonteeseen ja siihen, millaiseen suhteeseen tuki ja kontrolli asettuvat tukiperhetoiminnassa. Tukiperhetoiminnassa kontrolli tarkoittaa sitä, että lastensuojelun sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus saada uutta tietoa lapsen ja vanhemman tilanteesta, koska tukitoimi asettuu osaksi lastensuojeluprosessia. Muille toimijoille kontrolli ja tukitoimen tietoa tuottava luonne eivät havaintoni mukaan kuitenkaan välittyneet. Toisin sanoen tukiperheet ja vanhemmat eivät välttämättä ole tietoisia siitä, että tukitoimeen yhdistyy mahdollisuus perheen tuentarpeen selkiyttämiseen. Asian kirjaaminen käyttöteoriaan on siksi merkittävää. Tukiperhetoiminnan kontrollielementti eli se, että se tuottaa usein uutta tietoa lapsen ja perheen tilanteesta, tulee olla kaikkien toimijoiden tiedossa. Tämä on tärkeää siksi, että lastensuojelu ei instituutiona, eivätkä myöskään sen tukitoimet, palaudu yksistään palveluksi (tueksi) tai tiedon tuottamiseksi (kontrolliksi). Kyse on siitä, että lastensuojelun

ja sen tukitoimien ominaisluonteeseen kuuluu tuen ja kontrollin samanaikaisuus. (Pösö 2007, 65.)

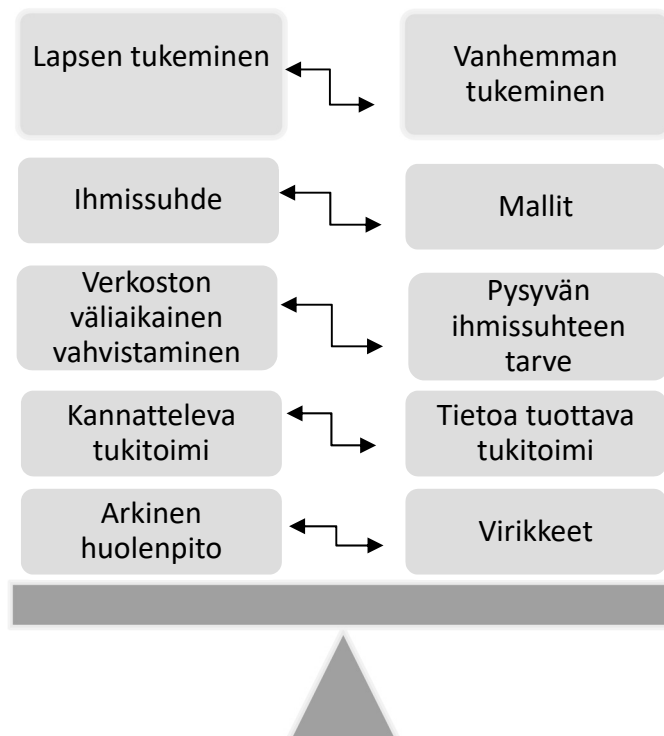
Kuudes kriittinen piste on ammattilaisten rooli tukiperhetoiminnassa. Sosiaalityöntekijät määrittivät toimivansa tukiperheprosessissa vanhemman tukijana. Havainnot sosiaalityöntekijöiden näkymättömyydestä tukisuhteen aikana ovat siksi huolestuttavia. Tukisuhteiden tarkastelun perusteella väitän, että vanhempi tarvitsee sosiaalityöntekijän tai muun toimintaa tuntevan työntekijän tukea, koska vanhempi vertaa ja peilaa omaa vanhemmuuttaan tukiperheen vanhempien toimintaan. Tukiperhe edustaa vanhemman mielessä lähtökohtaisesti vahvaa ja toimivaa perhe-elämää ja vanhemmuutta. Siksi on tärkeää, että vanhemmalla on mahdollisuus keskustella työntekijän kanssa tukitoimen herättämisestä ajatuksista ja niiden vaikutuksista vanhemmuuteen. Tukiperhetuen tarkoitus ei ole murtaa vanhempaa, vaan auttaa vanhempaa vahvistumaan. Myös vanhemman jaksamisessa tapahtuvien muutosten tunnistamisessa sosiaalityöntekijän rooli vanhemman tukijana on keskeinen.

Seitsemäs kriittinen piste on se, miten tukitoimen vaikutukset tunnistetaan. Tukiperhetoiminnan vaikutusten kirjo on suuri eivätkä vaikutukset ole ”näkyvämpiä”. Ne vaihtelevat aina tässä hetkessä myöhemmin lapsen elämässä havaittaviin antaen osviittaa siitä, millaisiin asioihin työntekijöiden katse tukiperheprosessin aikana kiinnittyy. Keskeinen kysymys on siksi se, miten tukisuhteen vaikutukset tunnistetaan ja miten tukisuhdetta seurataan. Käyttöteoriaa on tarpeen vahvistaa siten, että perheiden tilanteessa tapahtuvia muutoksia ja edistymistä voidaan seurata systemaattisella ja tarkoituksenmukaisella tavalla. Tämä edellyttää ammattilaisten toimijan roolin tarkentamista. Esimerkiksi vanhemman jaksamisessa tapahtuva muutos on prosessivaikutus, jonka tunnistaminen on mahdollista vain seuraamalla prosessia aktiivisesti ja tarpeeksi läheltä. Vanhemman syvätasolla kokemat vaikutukset voidaan todennäköisesti tavoittaa vain haastatteleamalla vanhempaa, koska syvätason vaikutukset merkityksellistyvät vanhempana toimimisessa ja vanhemman identiteetissä (vrt. Väyrynen 2009, 195). Vaikutusten laaja kirjo ja niiden jakautuminen neljään luokkaan (prosessivaikutukset, toiminnalliset vaikutukset, syvävaikutukset ja tulevaisuuteen ulottuvat vaikutukset) heijastavat tukiperhetoiminnan tavoitteiden laajuutta. Lastensuojelussa ja tukiperhetoiminnassa ei ole pyrkimyksenä auttaa lasta ja perhettä vain tässä hetkessä, vaan myös tulevaisuudessa. Se, voiko tukiperhetoiminnalla faktisesti olla tulevaisuuteen ulottuvia vaikutuksia, on lastensuojelun työskentelyn kannalta tärkeä kysymys. Jos tulevaisuuteen ulottuvia vaikutuksia peilataan ruotsalaisten rekisteritutkimusten (Vinnerljung 2015; Brännström 2013) tuloksiin, voi väittää, että toiminnalla ei ole pitkäaikaisia tulevaisuuteen ulottuvia vaikutuksia. Vinnerljangin ja kumppaneiden (2015, 9) mukaan pitkällä aikavälillä tukiperhetoiminnalla ei ole haastavissa oloissa elävien lasten kasvua ja kehitystä vahingoittavia riskejä vähentävää tai ennaltaehkäisevää vaikutusta. Tukitoimi ei ole tutkijoiden mukaan tarpeeksi vahva, jotta sen avulla saataisiin aikaan pidemmän aikavälin muutoksia lapsen tilanteessa. Sipilän ja Österbackan (2013, 48) mukaan edellä kuvatut tulokset johtuvat jälkikäteen luodusta keinoteokoisesta koeasetelmasta. Rekisteriaineistosta intervention jälkeen konstruoitu

kontrolliryhmä ei ole kuin osin koeryhmän kaltainen. He pitävät myös lastensuojelutapauksia liian moniulotteisina tällaisen menettelyn onnistumiseen. Oletusta tukiperhetoiminnan tulevaisuuteen ulottuvista vaikutuksista ei siten ole tarpeen hylätä, vaan niiden tutkimista on jatkettava. Ne ovat kenties hypoteettisia, mutta esimerkiksi resilienssin (Rutter 2012) käsite tarjoaa näkökulmia siihen, että tukiperhe voi ”varustaa” lasta pitkäaikaisesti.

Viimeinen *kahdeksas* kriittinen piste liittyy tukiperhetoiminnassa syntyvien ihmissuhteiden merkityksellisyyden tunnistamiseen. Tukisuhteet osoittavat, että perheiden välille syntyy toiminnan aikana enemmän tai vähemmän merkityksellisiä suhteita (myös Roberts 2015). Käyttöteoria ei tällä hetkellä huomioi tarpeeksi sitä, että toiminnassa syntyy aitoja ihmissuhteita, joiden jatkumisen tukeminen tai yhteydenpidon jatkamiseen kannustaminen on joissain tilanteissa perusteltua, kuten silloin, kun tukiperheestä on tullut osa perheen verkostoa. Ihmissuhteiden merkityksellisyyden tunnistaminen on tärkeää myös silloin, kun tukisuhde päätetään. Tukisuhteiden ja toimijoiden odotusten perusteella tukiperhetoiminnassa syntyviä ihmissuhteita ja niihin kohdistuvia odotuksia on tarkasteltava nykyistä avoimemmin. Silloin voidaan helpommin tunnistaa suhteiden merkitys niin lapsille kuin aikuisille. Toiminnalla on tällöin myös paremmat mahdollisuudet vahvistaa haastavissa oloissa elävien lasten ja perheiden hyvinvointia ja lisätä selviytymistä edistäviä tekijöitä (vrt. Gilligan 1997, 14). Tämä edellyttää kuitenkin käyttöteorian kehittämistä suhdesensitiivisempään suuntaan.

Kriittisten pisteiden tarkastelu osoittaa, että tukiperhetoiminnan käyttöteoria on jännitteinen, mitä kuvio 23 ilmentää.

KUVIO 23 Käyttöteorian jännitteet

Kuten olen edellä tuonut esiin intervention sisällöt eivät ole tukiperhetoiminnassa yksiselitteisiä. Sen sijaan ne tarjoavat ristiriitaisuuksia erilaisten näkökulmien ja toimintamahdollisuuksien välillä (vrt. Alatalo 2018, 92). Verkoston väliaikaisen vahvistamisen ja perheiden ihmissuhteiden tarpeen välillä on jännite, joka on läsnä jokaisessa tukisuhteessa. Kyse on lastensuojelutyön kontekstissa vaikuttavasta haasteesta eli siitä, miten toteutetaan asiakkaan tarpeet huomioivaa sosiaalityötä olemassa olevien institutionaalisten ehtojen vallitessa (Laitinen & Väyrynen 2011, 185). Kuvioon nimettyjen jännitteiden tunnistaminen on käytännön työssä tärkeää, koska silloin tukiperhetoiminnan eettinen pohja vahvistuu ja tuen tarjoaminen perustuu eroja kunnioittavaan sensitiiviseen etiikkaan. Eroja kunnioittava sensitiivinen etiikka on tietotaitoa, työtä ohjaavien arvojen, vaateiden moninaisuuden, toiminnallisten normien ja jännitteiden tunnistamista sekä niiden uudelleen tulkintaa (mt. 183).

10.2 Tukiperhe interventiona

Fraser ja kumppanit (2009, 5–7) määrittelevät intervention tavoitteelliseksi muutostrategiaksi, joka vaikuttaa joko yksilö-, perhe-, organisaatio- tai muulla tasolla. Tutkimuksessa kuvatun käyttöteorian pohjalta voi todeta, että tukiperhe tukitoimena täyttää intervention määritelmän. Tukiperhettä käytetään tukitoimena tavoitteellisesti, sen sisältö on määritelty ja sen toteuttamisprosessi on kuvattu (mt.7). Millainen interventio tukiperhe siis on? Tukiperhe on tavoitteellinen *yksilö- ja perhetason interventio*, jolla pyritään vaikuttamaan myönteisesti lapsen kehitykseen ja tukemaan sekä vahvistamaan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia. Interventiona tukiperhe eroaa yhdessä tukihenkilötoiminnan kanssa muista avohuollon tukitoimista suhdeperustaisuudellaan ja sillä, että se perustuu maallikko- ja vapaaehtoistoimintaan. Tukihenkilötoiminnasta tukiperhe tukitoimena eroaa, koska tukea tarjotaan perheessä. Tukiperhetoiminta on sekä perhehoidon että tukihenkilötoiminnan muunnos.

Tukiperhetoiminnan tavoitteet ovat laajat ja monitasoiset, ja ne kohdistuvat sekä suojaavien tekijöiden vahvistamiseen että lisäämiseen lapsen ja vanhemman elämässä (Fraser ym. 2009, 7; 9; Pölkki 2016, 266–267). Tukiperhetoimintaa kuvastaa siksi hyvin Franséhnin (2015, 109) tukihenkilötoiminnasta esittämä luonnehdinta *”an all-inclusive intervention and concept”*. Kyse on kaikenkattavasta interventiosta, jonka avulla pyritään saamaan aikaan melkein mitä tahansa. Interventiona tukiperhe on joustava ja helposti erilaisiin tilanteisiin muovautuva. Tämä merkitsee sitä, että tukiperhe ei ole tarkasti määritelty interventio. Sen sijaan se on prosessorientoitunut ja vähän säädelty, koska esimerkiksi tuen kesto ei ole rajattu. Sosiaalityöntekijät voivat myös käyttää harkintaa sen suhteen, kuka voi toimia lapsen tukiperheenä (myös Franséhn 2015, 111; Berg Eklundh 2010). Intervention tavoitteet ja tarkempi sisältö rakentuvat dialogisesti sosiaalityöntekijän ja ennen kaikkea tukiperheen, lapsen ja lapsen vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa (Fraser ym. 2009, 18). Se, millainen interventio tukiperhe lopulta

on, riippuu siitä, millaiseksi osapuolten keskinäinen vuorovaikutus ja suhde muodostuu.

Tukiperhe voidaan interventiona kiinnittää *voimaannuttavan sosiaalityön kehukseen* (Törrönen 2012; Moilanen 2015, 116). Perustelen tätä sillä, että tukiperhettä lähestytään käyttöteoriassa myönteisestä ja rakentavasta näkökulmasta (vrt. Törrönen 2012,13). Tähän viittaavat myös perheen voimaantumisen tavoite ja sitä havainnollistavat prosessivaikutukset. Tukiperhetoiminnan tavoitteena on liikkeen aikaansaaminen perheen tilanteessa (Hokkanen 2009, 321–322). Interventiona tukiperhe *kannattelee* lasta ja vanhempaa tarjoamalla säännöllistä tukea. Tästä seuraa voimaantumista, jota kuvastavat erityisesti prosessivaikutukset, tilanteen tasaantuminen ja selkiytyminen. Interventiona tukiperhetoiminnalla on myös *resilienssin* (Rutter 2012; Gilligan 2008) syntymistä ja lasten selviytymistä edistäviä elementtejä. Nämä ilmenevät intervention sisällöissä, joiden keskiössä ovat erilaiset virikkeet, myönteinen kanssakäyminen, sosiaaliset suhteet sekä aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus. Ympäristön vaihtaminen ja sosiaalisen verkoston laajeneminen vahvistavat lapsen kykyä toimia erilaisissa tilanteissa. Lisäksi lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen tukiperhetoimintaa kehystävänä tavoitteena, kuten myös lapsen taitotavoitteet, ovat resilienssin syntymistä tukevia. Myös lapsen perusturvallisuuden vahvistaminen tavoitteena viittaa siihen, että tukiperhe voi interventiona tukea resilienssin syntymistä. Tämä koskee erityisesti niitä lastensuojelussa asiakkaana olevia lapsia, joille tukiperhe on kuormittavassa tilanteessa turvapaikka. Tästä tiivis tukisuhde on konkreettinen esimerkki.

11 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Esitän lopuksi tutkimuksen keskeiset johtopäätökset ja pohdin, millaista tietoa tutkimus on tuottanut yhdestä keskeistä lastensuojelun avohuollon tukitoimesta ja millainen prosessi tutkimuksen tekeminen on ollut. Tutkimukseni on tuottanut kriittiseen realismiin perustuvan kontribuution suomalaisen lastensuojelun avohuollon tutkimukseen. Sen lähtökohtana oli tukiperhetoimintaa ohjaavan käytöteorian avaaminen sekä toimijoiden kokemusten ja tukisuhteiden tarkastelu. Olen tutkimuksessani pyrkinyt selittävään lähestymistapaan ja rakentamaan kokonaisvaltaista ymmärrystä siitä, millainen interventio tukiperhe on, miten tukiperhetoiminta tapahtuu ja millaiset mekanismit selittävät tukisuhteiden syntymistä ja niiden aikaansaamia vaikutuksia. Keskeistä tutkimuksessa on ollut eri toimijoiden näkökulmien tuominen yhteen ja linkkien rakentaminen niiden välille (vrt. Frensch & Cameron 2013,196).

11.1 Tutkimusprosessin tarkastelu

Tutkiminen tarkoittaa monien valintojen tekemistä. Nämä vaikuttavat siihen, millainen tutkimusprosessista lopulta tulee. Olen metodiluvussa pyrkinyt avoimesti kuvaamaan tekemiäni valintoja ja tutkimusprosessin etenemistä. Tutkimukseni kannalta merkittävin valinta oli kriittiseen realismiin tarttuminen ja sen rakentuminen tutkimuksen teoreettiseksi viitekehikseksi. Ilman kriittistä realismia tutkimus olisi todennäköisesti painottunut enemmän tutkimuskohteen kuvaamiseen ”tällaista tukiperhetoiminta on”. Sen sijaan nyt sitä ovat kuljettaneet eteenpäin sellaiset kysymykset kuin miksi, kuinka ja millä tavoin (Ylikoski 2018, 21). Mekanismin käsitteeseen tutustuminen sai minut tarkastelemaan tukiperhetoimintaa kolmesta eri alasta - empiirisestä aktuaalisesta ja reaalisesesta - muodostuvana (Bhaskar 1978). Erityisen tärkeäksi osoittautui se, että empiirisessä alassa tekemiäni havainnot rakentuivat KAIMEr-teorian käsitteiden kautta. Näin muodostui käsitys siitä, millaisista tapahtumista tukiperhetoiminta koostuu ja millaiset reaalisessa alassa sijaitsevat mekanismit saavat ne aikaan.

Kriittisen realismin soveltaminen empiirisessä tutkimuksessa ei ole ollut yksinkertaista, vaan monimutkaista ja välillä epävarmalta tuntuvaa kokeilemistä. KAIMEr-teoria ja kriittinen realismi ovat toimineet tutkimuksen karttana, mutta sen tutkiminen ja ymmärtäminen on ollut ajoittain haasteellista. Teorioiden näkökulma tutkimuskohteeseen ja todellisuuteen on kerrostunut, ja esimerkit kriittistä realismia soveltavista empiirisistä tutkimuksista olivat harvassa. Tutkimuksessa tunnistamieni mekanismien, peili-, vastakaiku sekä tukea tuottavan kontekstimekanismi, tunnistamisessa abduktion ja retroduktion vuorottelu oli lopulta ratkaisevaa, sillä se avasi kaksi erilaista tulokulmaa aineiston analysoimiseen. Abduktion avulla nimesin ja uudelleenkirjoitin tekijöitä, joista tukiperhe-toiminta koostui. Retroduktiovaiheessa kysyin, mikä oli abduktiovaiheessa nimetyille tekijöille ja rakenteille perustavanlaatuista ja etsin yhteyksiä eri tekijöiden välille.

KAIMEr-teorian merkitystä tutkimusprosessille voi kuvata neljästä suunnasta. *Ensinnäkin* se tarjosi esimerkin siitä, miten kriittistä realismia voi soveltaa sosiaalityöhön ja millaisia kysymyksiä on mahdollista esittää. *Toiseksi* teoria tarjosi konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka monipolvisesta prosessista mekanismien tunnistamisessa on kyse. *Kolmanneksi* KAIMEr-teorian anti tutkimukselleni oli se, että teorian käsitteiden johdonmukainen hyödyntäminen toi lopulta esiin myös käyttöteoriassa olevat jännitteet. KAIMEr-teoria mahdollisti kokonaiskuvan luomisen siitä, miten tukitoimi rakentuu ja mihin se perustuu. Teorian ja myös oman tutkimukseni heikkoutena voi pitää sitä, että yhteiskunnalliset rakenteet mainitaan kontekstitekijöinä, mutta muutoin ne jäivät tutkimuksessa taustalla vaikuttaviksi. Tämä selittyy osittain sillä, että tutkimuksessa huomio kohdistuu ensisijaisesti sosiaalisten mekanismien ja vuorovaikutuksen tarkasteluun. *Neljänneksi* lastensuojelun ammattilaisten käytännön kokemukseen perustuneen tiedon tavoittaminen ja jäsentäminen KAIMEr-teorian käsitteiden avulla muodosti tutkimukselle tärkeän punaisen langan. Työntekijäaineisto syntyi yhteisen prosessin tuloksena, johon osallistuivat niin tutkittavat kuin minä tutkijana. Aineisto ja faktat eivät lojuneet maassa odottamassa, että tutkijana poimin ne ja annan niille merkityksen (Högbacka & Aaltonen 2015, 19). Kyse oli yhteisestä prosessista, jonka aikana sanoitimme tukiperhetoimintaa ja jossa KAIMEr-teorian käsitteet auttoivat avaamaan tukiperhetoimintaa eri näkökulmista. KAIMEr-teorian vahvuutena voi siten pitää sitä, että se haastaa ammattilaisia selittämään sitä, mihin toiminta perustuu ja mikä sitä ohjaa.

Tutkimusprosessin aikana koin ajoittain haasteelliseksi kokonaisvaltaisen ja monitoimijaisen lähestymistavan hallinnan. Pyrin tutkimuksessa intensiiviseen tutkimusasetelmaan, jossa tutkin vähäistä määrää tutkimuskohteita mutta tarkastellen kattavasti suurta määrää ominaisuuksia (Ruonavaraa 2018, 174). Lisäksi yhdistin sellaisen tietämisen tavan, jossa julkinen ja yksityinen kohtaavat, haastatellessani sekä työntekijöitä että lapsia, vanhempia ja tukiperheitä (Pösö 2007, 82). Kaikkien neljän toimijan näkökulmien mukana kuljettamista ja tulosten auki kirjoittamista voi verrata suuren palapelin tekemiseen. Analysoin aineistoa yhtä aikaa viidestä käsitteellisestä ja neljän eri toimijan näkökulmasta. Olen kui-

tenkin pyrkinyt selkeästi osoittamaan, kenen toimijan näkökulmasta tukiperhe-toimintaa kulloinkin lähestyn. Tämä mahdollistaa sen, että lukija voi lukea tutkimuksesta esimerkiksi vain tukiperheiden kokemuksia. Kokonaisvaltaisen lähestymistavan heikkous on, että tarkastelu on pinnallisempaa, kuin jos olisin valinnut vain yhden toimijan näkökulman. Tukiperhetoiminnan musta laatikko ei kuitenkaan olisi auennut ilman kaikkien toimijoiden näkökulmien huomioimista.

Tutkimukseni on tapaustutkimus tukiperhetoiminnasta lastensuojelun avoahuollon tukitoimena, jossa tapausta edusti yhden suomalaisen kaupungin tukiperhetoiminta. Tämä herättää väistämättä kysymyksen tutkimustulosten yleistettävyydestä. Helena Leinon (2007, 214) mukaan onnistunut tapaustutkimus tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden yleistämiselle. Toimiva tilanteen analyysi on enemmän kuin yksittäinen tapaus, koska siitä muodostuu kokonaisnäkemys, josta nousee esiin yleisesti tärkeitä teemoja ja uusia tarkastelukulmia. Aineistosta tehdyt tulkinnat ovat siksi erityisen tärkeitä tapaustutkimuksessa, koska silloin inhimillistä toimintaa on mahdollista ymmärtää yhtä tapausta yleisemmällä tasolla. Tutkimuksessani KAIMEr-teoria auttoi muodostamaan kokonaisnäemyksen tukiperhetoiminnasta tapauksena ja tekemään siitä tulkintoja. Tulkintojen tekemistä ja selityksen etsimistä - empiirisen pinnan alle kurottamista - tukivat myös aiemmat tutkimukset sekä perhetutkimukseen, resilienssin ja vastavuoroisuuden käsitteeseen sekä sosiaalisen oppimisen teoriaan tutustuminen. Ne auttoivat jäsentämään ja tarkastelemaan kriittisesti kysymystä siitä, mistä lastensuojelun ammattilaisten käyttöteoriassa on kyse, kuinka tukiperheen ajatellaan tukevan lasta ja miten sen ajatellaan tapahtuvan. Tutkimustani ohjasi myös alusta alkaen pyrkimys tulkita ja käsitteellistää aineistoa siten, että se tarjoaa yleisemmän käsityksen aiheesta. Ensisijaista on ollut ymmärtää, millaisesta tukitoimesta on kyse, ja miten se toimii (vrt. Leino 2007, 216). On kuitenkin muistettava, että tapaustutkimuksen lähtökohta on, että se tuottaa kontekstiin sidottua tietoa (Flyjberg 2006, 221). Tutkimus kuvaa yhden kunnan tukiperhetoimintaa, paikallista palvelujärjestelmää, ja siellä virinneitä tukisuhteita. Se tarjoaa esimerkin yhden kaupungin lastensuojelun yhteisöllisestä tavasta reagoida lapsuuden ja perhe-elämän ongelmatilanteisiin. (Pösö 2010, 334.) Tästä syystä tutkimusaineiston pohjalta ei voi esittää kattavaa analyysia tukiperhetoiminnasta ja sen toteuttamisesta valtakunnallisesti. Käyttöteoriaa on kuitenkin mahdollista hyödyntää kunnissa esimerkiksi oman paikallisen käyttöteorian jäsentämiseen. Tapaustutkijat korostavat yleistämisestä puhuttaessa, tutkijan vastuun ohella, myös lukijan vastuuta. Jos puhutaan vain tulosten siirrettävyydestä, unohdetaan vuorovaikutus lukijan ja tutkittavan ilmiön välillä. Tutkimus tarjoaa lukijalle aina pääsyn sellaisien asioiden lähelle, joiden luo hän ei välttämättä muuten pääsisi. Lukija suhteuttaa tuloksia ja tehtyjä tulkintoja aina myös omiin kokemuksiinsa. Kyse on yleistämisestä, joka tapahtuu kokemuksellisen ymmärtämisen kautta. (Leino 2007, 216.) Olen siksi pyrkinyt kirjoittamaan tutkimusraporttia niin, että sen eri osat herättävät lukijan peilaamaan tutkimuksen sisältöä ja sen tuottamaa tietoa omiin kokemuksiinsa tukiperhetoiminnasta.

11.2 Johtopäätökset

Vastaan seuraavaksi kohdennetusti kuhunkin tutkimuskysymykseen ja esitän tutkimukseni johtopäätökset. Olen tulosluvuissa jäsentänyt seikkaperäisesti sitä, millaiseen käyttöteoriaan tukiperhetoiminnan toteuttaminen perustuu. Tiivistän käyttöteorian tarkastelun tässä siihen, mitä käyttöteoria ohjaa toimijoita - niin ammattilaisia kuin maallikkotoimijoita - ajattelemaan tukitoimesta, mutta myös laajemmin lastensuojelun perheille tarjoamasta tuesta.

Ensinnäkin käyttöteoria kiinnittää huomion vanhemman ja lapsen perustarpeisiin, mikä ilmenee sekä lapsen ja vanhemman kontekstin että intervention sisältöjen kohdalla. Huomioimalla ja vastaamalla yhtä aikaa vanhemman ja lapsen perustarpeisiin tukiperhe voi kannatella erilaisissa elämäntilanteissa olevia perheitä. Toiseksi käyttöteoria osoittaa, että tukiperheillä on oma paikkansa lastensuojelun kokonaisuudessa. Tukiperhe tukee lastensuojelun työskentelyä perheen kanssa, koska se voidaan yhdistää muihin tukitoimin. Käyttöteoria vahvistaa siten aiemmissä tutkimuksissa tehdyt havainnot siitä, että tukiperhe tukitoimena yhdistyy muihin tukitoimiin ja perheen kanssa tapahtuvaan avohuollon työskentelyyn (Franséhn 2015, 110; Berg Eklundh 2010). Tukitoimen oma muutos tuottava voima on käyttöteorian ja tukisuhteiden tarkastelun perusteella hento. Käyttöteoriassa tukitoimea luonnehditaan *kannattelevaksi*, mikä kuvastaa hyvin tukiperheen funktiota ja voimakkuutta lastensuojelun työskentelyn kokonaisuudessa. Kolmanneksi käyttöteoria ohjaa tarkastelemaan tarjolla olevaa tukea ja lastensuojelua positiivisesta näkökulmasta. Tukiperhe virittyy myönteiseksi, perheiden arkeen sulautuvaksi systeemiksi, mitä voi pitää käyttöteorian vahvuutena. Se ohjaa sosiaalityöntekijöitä tarjoamaan tukea silloin, kun perheen tilanteessa on havaittavissa myönteistä kehitystä.

Käyttöteorian heikkoutena pidän sen perustumista verkoston väliaikaiseen vahvistamiseen, koska se on ristiriidassa toiminnan tavoitteen - tuoda turvallisia ja luotettavia ihmissuhteita lapsen elämään - kanssa. Verkoston väliaikainen vahvistaminen kuvastaa lastensuojelun haastetta tukea ja ennaltaehkäistä yhtä aikaa. Asiakkaiden ei haluta olevan riippuvaisia auttamisjärjestelmästä. Samalla jätetään kuitenkin kysymättä, miten voitaisiin luoda jotain pysyvämpää (Törrönen & Vornanen 2007, 178; Roberts 2015, 12-13). Ongelmallista on, että käyttöteorian perustuminen verkoston väliaikaiseen vahvistamiseen ohjaa tarkastelemaan tukiperheen tarjoamaa ihmissuhdetta enemmän välineellisestä kuin suhdeperustaisesta näkökulmasta. Ihmissuhteiden tuomista lapsen elämään tarkastellaan ensisijaisesti keinona, joka tuottaa lapsen, vanhemman ja tukiperheen välille *vierailusuhteen*. Tarkoitin vierailusuhteella sitä, että vanhempi ja lapsi vierailevat hetkellisesti tukiperheen verkostossa ja tukiperhe lapsen ja vanhemman elämässä. Vierailusuhde on ajallisesti rajattu sopimuksellinen suhde, jonka aikana lapsi ja vanhempi saavat säännöllistä tukea tukiperheeltä. Tukiperhe ei siten ratkaise sitä perusongelmaa, että perheen läheisverkosto on hauras. Välineellisen näkökulman riski on, että tukisuhteita saatetaan aloittaa ja lopettaa pysähtymättä refleктоimaan toiminnassa syntyneiden ihmissuhteiden arvoa. Tukiperheen ja

lapsen perheen välille voi toiminnan aikana kuitenkin muodostua merkityksellinen ihmissuhde, kuten aikaisemmat tutkimukset ja tässä tutkimuksessa tarkastellut tukisuhteet osoittavat.

Käyttöteoriaa on kuitenkin mahdollista kehittää siihen suuntaan, että se huomioi vaihtoehdon pysyvämmästä perheen verkoston vahvistamisesta ja laajentamisesta. Tämä voi tapahtua suuntaamalla ammattilaisten työtä ja tukiperheiden toimintaa enemmän asiakkaiden oma-aloitteisen toiminnan tukemiseen (kts. Matthies 1996, 27). Tästä kansainväliset tukiperhetoimintaa sivuavat tutkimukset tarjoavat muutamia esimerkkejä. Yksinkertaisimmillaan vanhemman toiminnan vahvistaminen tarkoittaa sitä, että perheet tapaavat ja viettävät aikaa yhdessä paikassa, joka ei ole kummankaan koti. Tukiperhe tukee ja ohjaa vanhempaa lähiyhteisön palveluihin, perheiden tapaamispaikkoihin ja harrastuksiin, joissa vanhempi ja lapsi tutustuvat muihin ihmisiin (kts. Roberts 2016; Larsen 2008, 67–68). Tukiperhe liikkuu tällöin omasta kontekstistaan kohti tuettavan perheen kontekstia ja tuki on selkeämmin perheen mahdollisuuksiin sekä resursien suuntaamiseen perustuvaa. Toinen vaihtoehto on, silloin kun siihen on mahdollisuus, että tukiperhe pyritään rekrytoimaan perheen läheisverkostosta. Tukiperhe voi löytyä lapsen päiväkotitai luokkakaverin kautta. Tuttavaperheen tai ystävän toimiessa tukiperheenä ajallisesti rajatun ajan, on todennäköistä, että ihmissuhde ei katoa tukisuhteen päättyessä. Perustelen tätä vaihtoehtoa sillä, että etäisessäkin suhdeverkostossa voi piillä mahdollisuus läheiseen suhdeverkostoon, jossa läheisiltä voi pyytää apua ja jotka myös haluavat tarjota apua (Törrönen 2012, 160). Haasteellista on se, että etäinen suhdeverkosto on usein yhteydessä muihin hyvinvointivajeisiin, kuten huonoon talouteen, terveys- ja jaksamisongelmiin sekä työllistymisvaikeuksiin. Etäisen suhdeverkoston omaavien vanhempien kohdalla voi siksi korostua pyrkimys pärjätä omilla avuilla ja vaikeus pyytää apua. (Mt., 158–159.) Tämä ilmeni tutkimuksessa vanhempien kertoessa omasta tilanteestaan. Sosiaalityöntekijä voi kuitenkin olla se toimija, jonka kanssa etäisen suhdeverkoston solmuja on mahdollista avata. Kolmas vaihtoehto on keskustella avoimesti tukiperheiden kanssa siitä, miten he orientoituvat suhteen ylläpitämiseen pidemmällä aikavälillä. Kaikkien edellä mainittujen vaihtoehtojen pohtiminen on tärkeää, ei vain toiminnan kehittämisen kannalta, vaan myös siksi että lastensuojelussa on asiakkaana lapsia, joilla on pysyvä, pitkäaikainen ihmissuhteen tarve. On oleellista, että myös tällaiset tarpeet tunnustetaan ja lapsen ihmissuhdetta tukiperheeseen tuetaan pidempikestoisesti jopa aikuisuuteen saakka. (Törrönen & Vornanen 2007, 178.)

Käyttöteorian pohjalta voi tehdä johtopäätöksen, että lasten asema tukiperheprosessissa on 2000-luvulla vahvistunut verrattuna esimerkiksi Keräsen (2004) tutkimukseen, jossa lapsi oli tyypillisesti ulko- tai sisäreunalla osallistuja. Tähän viittaavat sekä lapselle määritellyt tavoitteet että lapsen määrittelemisen tuen vastaanottajaksi. Lapsen asema tuen vastaanottajana vahvistaa hänen asemaansa tukiperhetoiminnan kokonaisuudessa, koska tukiperhe mielletään helposti vanhemman jaksamisen tukemiseksi eikä suoraan lasta ja lapsen hyvinvointia tukevaksi. Käyttöteoria osoittaa, että tukiperhettä tarkastellaan aina myös lapsen kohdistuvana ja lapsen vaikuttavana tukitoimena.

Toinen tutkimuskysymys oli, millaiset tekijät määrittävät tukiperhetoiminnan kontekstuaalisia olosuhteita ja sen toimijoita. Lapsen ja vanhemman kontekstin jäsentäminen osoitti selkeästi, että tukiperheen avulla pyritään vastaamaan hyvin erilaisiin ja joskus erittäin kuormittaviin elämäntilanteisiin. Yksinhuoltajuus erottui kontekstuaaliseksi tekijäksi, joka aktivoi usein tukitoimen tarpeen arvioinnin joko sosiaalityöntekijän tai vanhemman toimesta. Läheisverkon hauraus ja sosiaalisten suhteiden vähyys osoittavat, että perheet ovat yksinäisiä ja tarvitsevat ihmisiä ympärilleen. Kiinnostava havainto palvelujärjestelmän näkökulmasta on se, että monilla tukiperhetoiminnan perheillä on kontakti lastenpsykiatriaan. Jatkotutkimuksessa olisi tarpeellista kysyä, miten usein tukiperhe ja lastenpsykiatrinen hoito yhdistyvät sekä millaisissa tilanteissa ja miten ne tukevat toisiaan. Pidän tärkeänä myös sitä, että jatkotutkimuksessa kartoitetaan tarkemmin, kuinka monen tukiperheessä käyvän lapsen vanhemmalla on päihde- tai mielenterveysongelma, miten se vaikuttaa tukisuhteeseen ja millaisia vaikutuksia tukitoimella on lapsen ja vanhemman tilanteeseen.

Tukiperhekontekstin osalta johtopäätökseni kiinnittyy kahteen asiaan. Ensimmäkin tukiperhetoiminnan perusrakenteen kirkastumiseen, toiseksi tukiperhekontekstin tukea tuottaviin ominaisuuksiin. Tukiperhetoiminnan perusrakenteen selkiytymisellä tarkoitan sitä, miten lapsen fyysisen ja sosiaalisen ympäristön vaihtuminen määrittää interventiota. Ympäristön vaihtamista ja sen merkitystä ei tarkasteltu 1970- ja 1980-luvun keskusteluissa, jolloin tukiperhetoiminta jalkautui suomalaiseen lastensuojeluun. Tukiperhetoiminta kuitenkin perustuu siihen, että lapsi liikkuu säännöllisesti oman kodin ja tukiperheen välillä, mikä merkitsee sitä, että lapsen ympäristö vaihtuu. Tästä seuraa se, että lasten oleminen ja toiminta tukiperheessä rakentuu, ei vain vuorovaikutuksessa ja suhteissa, vaan myös paikkasuhteena tukiperheen kotiin ja asuinympäristöön. Ympäristön vaihtuminen tuottaa lapselle ainakin jossain määrin kuormitusta erityisesti alkuvaiheessa, minkä lasten ja aikuisten kokemukset tutkimuksessani osoittavat. Tukiperheessäkäynti on aina siirtymä, joka herättää lapsissa kysymyksiä siitä, miksi tukiperheeseen mennään ja mitä vanhempi tekee lapsen ollessa poissa kotoa. Pidän siksi tärkeänä, että lasten tunteille ja toiminnalle annetaan siirtymätilanteissa tilaa, jotta lapsi voi käsitellä kahden erilaisen fyysisen ja sosiaalisen ympäristön välillä liikkumista. Tällöin on todennäköisempää, että lapset voivat muodostaa paikkasuhteen tukiperheeseen ja kokea tukiperheen kuuluvan elämään (Ritala-Koskinen 2018, 94).

Tukiperhekontekstin tukea tuottavat ominaisuudet pohjautuvat lähtökohdaisesti siihen, että tukiperhekonteksti määrittyy lähes aina lapsen ja vanhemman sosiaalisen ja fyysisen elinympäristön vastakohtaksi. Tästä seuraa, että tukiperhekontekstilla nähdään olevan kausaalista voimaa tuottaa itsessään tukea. Tukiperhekonteksti tuottaa lapselle tukea toimintamahdollisuuksien, sosiaalisten suhteiden ja fyysisen ympäristön tarjoamien virikkeiden muodossa. Mekanismeja käsitelleessä luvussa 8 tukiperhekontekstin kausaalinen voima tarkentui tukea tuottavaksi kontekstimekanismiksi. Tukea tuottava kontekstimekanismi aktivoi lapsen ja tukiperheen välistä vuorovaikutusta sekä lapsen toimintaa. Kon-

tekstimekanismi ikään kuin työntää lasta havainnoimaan, toimimaan ja ottamaan vastaan uusia asioita ja virikkeitä. Kontekstin tukea tuottavien ominaisuuksien tunnistaminen avaa mahdollisuuden ymmärtää, mikä merkitys tukiperhekontekstilla on intervention osana, jolloin sitä voidaan myös paremmin hyödyntää. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kannustetaan lasta ja tukiperhettä tutkimaan yhdessä sitä, millainen paikka tuntuu turvalliselta, millainen paikka tuottaa iloa tai mikä on lapsen lempipaikka tukiperheessä (vrt. Jack 2010, 765).

Tukiperhetoiminnan toimijoiden ominaisuuksien ja toiminnan tarkastelu toi näkyväksi paitsi toimijoiden väliset suhteet, myös toimijoiden orientaation vaikutuksen siihen, millaiseksi tukisuhde muodostuu. Tutkimuksen johtopäätöksenä voi todeta, että tukiperheen toimijuus rakentuu maallikkouden ja vapaaehtoistoimijuuden ympärille. Ymmärrys tukiperhetoiminnasta vapaaehtoistointana ei kuitenkaan kuvaa tukiperheiden ja lasten vanhempien käsitystä toiminnasta. Vapaaehtoistoiminnan näkökulman selkeämpi esiintuominen toiminnan yhteydessä on siksi tarpeen. Se voi vahvistaa lapsen, vanhemman ja tukiperheen välistä kumppanuutta sekä toiminnan suhdeperustaisuutta. Sosiaaliset suhteet ovat vapaaehtoistoiminnan motivaattori ja sitouttaja. Vapaaehtoistointa on ennen kaikkea kanssaihminenä, lähimmäisenä olemista, 'toisen' kohtaamista ymmärtääksemme omaa elämäämme. (Habermann 2001, 378.) Vapaaehtoistoiminnan sosiaalisella systeemillä on myös kyky tuottaa jotain hyvin merkittävää eli vahvistunutta lähimmäisyyden tuntua (Pessi 2011, 183). Lisäksi vapaaehtoistoiminnan kehys voi tarjota uusia näkökulmia tukiperhetoiminnan rekrytointiin. Vapaaehtoistoiminnassa ollaan yksilöllisesti yhdessä: ihmiset haluavat tulla yhteen, toimia yhdessä ja tehdä jotain toisten hyväksi. Se on sosiaalinen systeemi, joka tarjoaa enemmän yksilöllisiä valinnanmahdollisuuksia ja joustavuutta kuin esimerkiksi työelämä. Samaan aikaan vapaaehtoistointa tarjoaa myös enemmän ja syvempiä merkityksiä kuin esimerkiksi television katselu kotona tai harrastukset. (Mt. 183.) Tämän osoittavat hyvin myös tutkimuksessa tarkastellut tukisuhteet.

Kokonaisuutena tutkimustulokset selkiyttävät sitä, millaista hyötyä tukitoimella haetaan ja saadaan niin lapselle kuin vanhemmalle toimijana. Tukiperhetoiminnan tavoitteena on monipuolinen lapsen ikätasaisen kasvun ja kehityksen tukeminen. Tukiperhetoiminnassa se tapahtuu lasten erilaisia taitoja vahvistamalla ja tuomalla lapsen elämään turvallisia ihmissuhteita. Lapsen kannalta oleelliseksi piirtyy se, että tukiperheessä lapselle tarjotaan uusi rooli tukiperheen perheenjäsenenä ja roolimalleja. Molemmat ovat resilienssin kehittymisen näkökulmasta tärkeitä tekijöitä (kts. Gilligan 2007). Lapselle uusi rooli voi tarkoittaa myös sitä, että hän saa olla tukiperheen lapsen ystävä. Huolestuttavana pidän sitä, että vanhempi kokee lähes aina lapsen oman perheen tarjoaman mallin vailinaiseksi. Tukiperhe toimijana määrittyy siksi vahvasti toisen, useimmiten isän, vanhemman roolin paikkaajaksi ja mallin tarjoajaksi (myös Franséhn 2004, 239.) Tästä seuraa, että vanhemmat tarjoavat erityisesti tukiperheen isälle merkittävää roolia ja tehtävää lapsen elämässä. Olen tutkimuksen aikana pohtinut paljon sitä, miten vanhempien toiveisiin malleista tulisi lastensuojelussa suhtautua? Voiko

miehen tai naisen mallin tarjoaminen olla lastensuojelun tukitoimen tehtävä tai peruste tukiperheen tarjoamiselle? Näkisin tärkeäksi, että tukiperhetoiminnan yhteydessä reflektoitaisiin molempia kysymyksiä, koska mallien kautta määritellään niin tukiperhettä toimijana kuin intervention sisältöä. Oma vastaukseni kysymyksiin on, että molempiin on suhtauduttava varoen. Sen sijaan pitäisin tärkeänä, että vanhempien ja tukiperheiden kanssa keskustellaan siitä, että lapsen kannalta oleellista on tukiperheen tarjoama turvallinen ihmissuhde. Kaikki ihmissuhteet ovat itsessään arvokkaita eikä niiden arvo synny siitä, että ne korvaavat puuttuvia biologisia ihmissuhteita lapsen elämässä (Moilanen 2009, 157).

Kolmas tutkimuskysymys kohdistui siihen, mikä on intervention sisältö tukiperhetoiminnassa. Vanhemmalle intervention sisältö muodostuu kahdesta asiasta, hengähdystauosta ja kumppanuudesta, jotka molemmat kuvastavat tukiperheen läsnäoloa perheen elämässä. Tutkimukseni perusteella voi tehdä johtopäätöksen, että suomalaisessa tukiperhetoiminnassa kasvatustuen tarjoaminen ja kumppanuus jäsenyivät selkeämmin toiminnassa näkyviksi kuin esimerkiksi Ruotsissa. Toimijoiden ei tarvitse pohtia sitä, onko kasvatuksellinen tuki toiminnan piilotavoite vai ei. Kumppanuuden toteutuminen ei kuitenkaan ole itsestään selvää, vaan edellyttää tukiperheeltä ja vanhemmalta vastavuoroisuutta ja vuorovaikutusta. Ratkaisevaa on, että tukiperhe orientoituu tukemaan myös vanhempaa. Lasten osalta intervention sisältö määrittyi monipuolisemmin. Tukiperheessä ollessaan lapsen perustarpeista huolehditaan, lapsi saa virikkeitä ja malleja. Myös aikuisen läsnäolo ja vuorovaikutus lapsen kanssa määrittyy keskeiseksi tuen sisällöksi. Tärkeänä tuloksena pidän lasten keskinäisen toiminnan jäsentymistä omaksi tuen sisällöksi. Se osoittaa, että tukiperhetoiminta voi tukea myös lasten välisten vertaissuhteiden syntymistä.

Intervention sisällön kohdalla tarkastelin myös tukisuhteiden kestoa ja päättymistä. Tutkimus osoittaa, että tukiperheprosessissa tulisi selkeämmin sanoittaa toimijoiden odotuksia ja näkemyksiä tukisuhteen kestosta. Suhteen päättymisen osalta sanoittamista kaipaa esimerkiksi se, jatkuuko yhteydenpito tukisuhteen jälkeen vai ei. Avoin keskustelu tukiperheen sitoutumisesta ja tukisuhteen kestosta on hyvä olla osa käytäntöä riippumatta siitä, onko kyse aiempaan ihmissuhteeseen perustuvasta tukisuhteesta vai ei. Lastensuojelun auttamisjärjestelmän sisällä tulee puolestaan keskustella siitä, ovatko toiveet ihmissuhteen jatkumisesta tukiperheen ja lapsen perheen välillä ilman lastensuojelun tukea realistisia. Keskustelua kaipaa myös se, milloin ja millä perusteella tukisuhde päätetään lopettaa. Kuten tukihoidossa myös tukiperhetoiminnassa, syntyy toimijoiden välille läheisiä suhteita, joiden sisältö ei avaudu sosiaalityöntekijöille itsestään. Tukisuhteita on seurattava tarpeeksi läheltä ja tarpeeksi usein, muutoin on riskinä, että byrokraattinen järjestelmä ei tunnista suhteen laatua ja suhteen päättäminen tehdään ennakoimatta ja liian nopeasti (Roberts 2011, 27). Mentoringitutkimuksessa on havaittu viitteitä siitä, että tukisuhteiden ennakoimattomalla tai ennenaikaisella päättymisellä voi olla nuorille negatiivisia seurauksia (kts. Moilanen 2015, 19).

Viimeinen tutkimuskysymys kohdistui mekanismikäsitteeseen sekä siihen, kuinka tukiperhetoiminta tapahtuu, millaiset sosiaaliset mekanismit selittävät

tukisuhteiden syntymistä ja niiden aikaansaamia vaikutuksia. Tutkimuksessani tunnistanani sosiaaliset mekanismit, vastakaiku- ja peilimekanismi, selittävät kahta asiaa. Ensinnäkin sitä, miten tukiperheen ja vanhemman välinen suhde viiriää. Toiseksi sitä, miten kumppanuus intervention sisältönä syntyy ja vaikuttaa vanhemman toimintaan. Vastakaiku- ja peilimekanismi sisältävät näiden prosessien olennaiset piirteet. Molemmat ovat kausaalisen prosessin tuottamia (vrt. Ylikoski 2018, 31). Mekanismeina ne raottavat tukiperhetoiminnan mustaa laatikkoa siltä osin, miten tukiperhetoiminta vanhemman kohdalla tapahtuu. Ne auttavat paremmin ymmärtämään sekä sitä, miten vanhempi kokee saamansa tuen, että mikä merkitys toimijoiden intentioilla, odotuksilla ja vuorovaikutuksella on siihen, millaiseksi tukisuhde muodostuu. Mutta kuten Ylikoski (mt., 31) toteaa, kaikkien selitysten tapaan, myös mekanismi on selityksenä valikoiva. Selitykset eivät pyri kausaalisen prosessin tyhjentävään kuvaukseen, vaan pikemminkin kuvaamaan sen tärkeimmät rakenteelliset piirteet. Se, mitkä rakenteelliset ja vuorovaikutukseen liittyvät piirteet ovat kulloinkin tärkeitä, on riippuvainen selitetävästä asiasta. Kun ymmärrämme kausaalisen mekanismin, ymmärrämme miksi kulloinkin syy tuottaa havaitsemamme vaikutuksen, ja että vaikutus olisi erilainen, jos taustaehtot olisivat erilaiset. (Ylikoski 2018, 31.) Tämän mekanismien kontekstualisointi tukisuhteiden avulla osoitti hyvin. Lasten osalta vastaukseni siihen, miten tukiperhetoiminta tapahtuu, jää monelta osin avoimeksi. KAIMeR-teorian muiden käsitteiden avulla jäsentyy osittainen vastaus siitä, mistä tukiperhetoiminnassa on lapsen kohdalla kyse. Lasten, tukiperheiden ja vanhempien haastatteluaineiston pohjalta en kuitenkaan pystynyt analyttisesti päättämään, millainen mekanismi selittäisi sitä, miten lapsen ja tukiperheen välille syntyy kannatteleva ja luottamuksellinen suhde. Tutkimuksen muut tulokset kuitenkin rohkaisevat siihen, että myös tällaisen mekanismin tunnistaminen on mahdollista, mutta se vaatii tutkimusasetelman, jossa syvennyttään lapsen ja tukiperheen välisen suhteen tarkasteluun.

Tukiperhetoiminnan tulevaisuuden haaste on sen tarkempi määrittely, mitä tukiperhe tarkoittaa sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisena palveluna ja mitä lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Lapsi- ja perhepalveluissa on paikallaan herättää keskustelua siitä, ovatko tukiperhetoiminnan tavoitteet ja tuen sisältö samanlaiset, kun tukitoimeja tarjotaan kahden eri lain alla. Olen tutkimuksessani rajannut tarkasteluni tukiperhetoiminnan käyttämiseen lastensuojelun tukitoimena. Johtopäätökseni on, että lastensuojelun kontekstissa tukitoimen tavoitteet ja niiden perustelut painottuvat eri tavalla. Ne ovat painavammat kuin tarjottaessa tukiperhe sosiaalipalveluna. Lastensuojelussa tukitoimen myöntäminen edellyttää huolellisempaa harkintaa ja seurantaa, koska tuki kytkeytyy osaksi muuta lastensuojelun työskentelyä. Käyttöteoriaan kirjatut tavoitteet eivät siksi ole suoraan siirrettävissä sosiaalihuoltolain alla toteutettavaan tukiperhetoimintaan. On myös hyvä huomioida, että tutkimuksen aineistonkeruu ajoittui ajankohtaan, jolloin lakimuutosta ei ollut vielä tehty ja tukiperhe tarkoitti pelkästään lastensuojelun tukitoimena tarjottua tukea. Tukiperhetoimintaa on jatkossa järkevää kehittää kahdesta suunnasta, jotta se vastaa sekä sosiaalihuoltolain mu-

kaisena palveluna että lastensuojelun tukitoimena niihin tarpeisiin, joita perheillä on. Näin varmistetaan myös se, että tukiperheiden rekrytointi lastensuojelun asiakkaille ei vaikeudu.

2000- ja 2010-luvulla tehtyjen lakimuutosten ja tukiperheiden suuren kysynnän valossa näyttää siltä, että tukiperheet ovat myös 2020-luvulla tärkeitä lastensuojelun toimijoita. Siksi tukiperheiden saatavuuden varmistamiseen ja toiminnan kehittämiseen on tarpeen kiinnittää huomiota. Digitalisaation aikakaudella voidaan pohtia, voisiko tulevaisuuden tukiperhe toimia verkossa tai pitää yhteyttä lapseen ja vanhempaan esimerkiksi Skypen kautta tukiviikonloppujen välillä. Yhtä hyvin voi leikkiä ajatuksella, että tukiperhe vierailisi silloin tällöin lapsen kodissa ja viettäisi siellä aikaa lapsen ja vanhemman kanssa. Tällainen vuorottelu voisi vahvistaa vanhemman kokemusta kasvatuskumppanuudesta ja lapsen kokemusta vastavuoroisuudesta. Lapselle se tarjoaisi mahdollisuuden jakaa tukiperheen kanssa jotain omasta elämästä.

Lopuksi pohdin kysymystä tukiperhetoiminnan vaikuttavuudesta ja sen tutkimisesta, mikä on kulkenut mukana tutkimusta tehdessäni. Tutkimukseni perusteella ei voi väittää, että tukiperhe saa tietynlaisia vaikutuksia aikaan, mutta ei myöskään voi väittää, että tukiperhetoiminta ei olisi vaikuttava tukitoimi. Se, että tutkimus on kirkastanut sitä, mihin tukitoimi perustuu, mihin sillä pyritään, miten tukisuhteet syntyvät ja millaisia vaikutuksia tuella voi olla perheiden elämään, tarjoaa jatkossa paremmat lähtökohdat tukiperhetoiminnan vaikuttavuuden tutkimiselle, mutta myös uusien mekanismien tunnistamiselle. Myös se, että intervention sisältö ja luonne on tutkimuksessa jäsenetty, avaa paremmat mahdollisuudet tukiperhetoiminnan vaikutusten seurantaan ja mittaamiseen. Tukiperhetoiminnan vaikutusten tunnistamiseksi on tutkimustulosten pohjalta mahdollista kehittää esimerkiksi lomake, joka voidaan täyttää ennen arvointipalaveria. Lomakkeella vanhempi ja lapsi voivat esimerkiksi ottaa kantaa erilaisiin perheen tilannetta, lasten ja vanhemman hyvinvointia koskeviin väittämiin. Gilligan (2003, 76) on esittänyt resilienssiä perheille tarjottavien tukimuotojen vaikutusten arvioinnin lähtökohdaksi. Resilienssi-johtoisessa vaikutusten arvioinnissa huomioidaan perheen vahvuudet, kompetenssit, riskit ja heikkoudet. Tällainen vaikutusten arvioimisen lähestymistapa voisi olla vanhempaa ja lasta vahvistava. Mallin tukiperhetoiminnan vaikutuksia mittavaan lomakkeen laatimiseen voisi tarjota myös aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin kehitetty AVAIN-mittari (kts. Kivipelto, Blomgren, Karjalainen & Saikkonen 2013, 27). Lomakkeen kehittämistä puoltaa se, että sen avulla tuen vaikutukset ja tukisuhteen dynamiikka konkretisoituisivat paremmin myös lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Vähimmillään tukiperhetoiminnan vaikuttavuuden tavoittaminen edellyttää näkemykseni mukaan sitä, että sosiaalityöntekijät keskustelevat lapsen ja vanhemman kanssa tarpeeksi usein siitä, miten tukiperheen tarjoama tuki koetaan, miten lapsi kokee säännölliset siirtymät kahden perhesysteemin välillä ja millaiseksi lapsi kokee olemisen tukiperheessä. Pidän tärkeänä, että sekä tukiperhe- että tukihenkilötoiminnan vaikuttavuuden tutkimista jatketaan. Koko väestön lasten elinolojen tutkiminen ei korvaa erityisen suojelun tarpeeseen joutuneiden lasten elämänolojen tutkimusta (Heino 2017, 194). Jatkotutkimuksissa on

huomioitava myös se, että toiminnalla voi olla negatiivisia seurauksia lasten elämään (myös Moilanen 2015, 118–119). Vaikutusten tutkimisen ohella on perusteltua selvittää, mikä on tukiperhetoiminnan laajuus Suomessa sekä kartoittaa tarkemmin tukiperheessä käyvien lasten ikä ja tukisuhteiden kesto. Vasta silloin voidaan vastata kysymykseen, onnistuuko lastensuojelu tehtävässään - suojella ja turvata lapsen hyvinvointia - vai ei (Pösö 2007, 80). On muistettava, että avoimuuden tukitoimet on nimetty lainsäätäjän toimesta, siksi niiden tutkimiseen ja arviointiin on ohjattava tarvittavat resurssit.

Lopuksi

Lastensuojelun ammattilaisten tehtävä on virittää tukiperheen kaltaisia verkostoja lasten ja vanhempien ympärille. Tukiperheet avaavat sekä lapsille että vanhemmille uusia näköaloja elämään tarjoamalla virikkeitä, hengähdystaukoja ja malleja. Ennen kaikkea tukiperhe tuo lapsen ja vanhemman elämään ihmissuhteen, joka voi kantatella perhettä haastavan elämänvaiheen yli. Interventiona tukiperhe on siksi perheelle arvokas. Lastensuojelulle tukiperhe on taipuisa interventio, joka tukee lapsen ja vanhemman hyvinvointia sekä edistää perheiden kanssa työskentelyä.

SUMMARY

Introduction

This study explores the Support Family as a child and family welfare intervention. Support Families are trained volunteers who provide support to children and parents confronting a range of psycho-social challenges. In the Nordic context this intervention is called contact family and in U.K short-term fostering and support care. The Support Family intervention also represents one approach to provide respite care. In Australia, this form of intervention is, in fact, usually described as respite foster care or simply as respite care. In practice, the intervention in Finland and internationally, usually means that child spends one weekend a month with a Support Family; this offers the parent regular respite. In Finland the intervention is mostly used as an 'open care' method, supporting both child and parent. The intervention has been used in Finland since 1983.

The research focuses on informal practice theory, sometimes described in social work as 'practice wisdom', that guides the intervention, on the different actors, on the content and effects of the intervention, and on social mechanisms that explain how a relationship develops over time between the two families. The overarching aim of this qualitative research has been to explore both contextual and operational dimensions of the Support Family as an intervention in Finnish child and family welfare. The rationale for undertaking such a study is that, to date, there has not been a substantive examination of the core elements and processes associated with the Support Family intervention in Finland.

Theoretical framework

The theoretical framework underpinning the study consists of critical realism (CR) and CAIMeR-theory, based on CR. Critical realism is a meta-theoretical perspective primarily developed by the British philosopher Roy Bhaskar. A fundamental concept in critical realism is *generative mechanisms* and the idea of *causal analysis*, which deals with explaining why what happens, does happen. The ontology of critical realism stipulates that, beneath the level of events and the level where we make our empirical observations, there is a level of reality, a deep dimension, where the mechanisms that instigate events exist. Bhaskar (1978) distinguishes between three overlapping ontological domains: *the empirical, the actual and the real*. The empirical domain consists of what we experience, directly or indirectly. This domain is distinct from the actual domain where events happen whether we experience them or not, because what happens in the world is not the same as that which is observed. This domain is, in its turn, different from the real domain, where we also find mechanisms which can evoke events in the world. Critical realism also emphasizes that the working of these mechanisms is contextually contingent.

CAIMeR theory (Blom & Morén 2010; 2019), consisting of a conceptual framework, aims to explain how results in social work practice arise from interventions and their contextual contingencies. The theory has been developed over several years as a result of empirical studies, in collaboration with social workers. The theory consists of five concepts: Context, Actors, Intervention, Mechanisms, Results and effects. The concept of the *Context* refers to three different types of contexts: two relatively narrow contexts that are 'close' to clients (lifeworld) and social workers (intervention context), and one wider context in which the two others are embedded, societal and cultural contexts. The Intervention context and the client's lifeworld refer to conditioning 'local' circumstances for social work as well as the client's 'private sphere'. Within the framework of direct as well as indirect intervention conditions, there is also the *practice theory* or *official programme* theories concerning what an organization, or as in this case, the Support Family, is supposed to receive and how the objectives should be achieved. Concerning the Support Family intervention, the context of the Support Family itself is crucial. The concept of *Actor* refers to the actors involved in the intervention process, and their formal qualities (e.g. education, position, intentions, motives and sex). Moreover, this concept involves the individual person's assumptions about humans, society and social work. In the Support Family intervention, it is important to understand the motives and assumptions different actors have about the support provided and about each other to be able to understand the relationship between the families. The concept of *Intervention* covers the social workers' interventions, clients' interventions and others including also the Support Family's interventions. In this study, the concept of intervention has been pivotal because it has helped to differentiate the content of the intervention to the child from that directed to the parent and how the interactions between families operate. In CAIMeR-theory, the concept of *Mechanism* refers to social mechanisms that explain how and why results emerge from the content of interventions and their contextual contingencies. It is about opening up the 'black box of social work' and its' interventions. Social mechanisms are compounds of powers in terms of *causes, motives, considerations and choices*, but also *social interactions*. The mechanisms exist as a potentiality in the combination of these components, but for their mediation they are simultaneously dependent on interaction between interpreting and choosing subjects (externalization of intentions) and auspicious contextual conditions (social or/and material structures). Consequently, social interaction is at the same time both a constituting part of, and a mediating condition for, social intervention mechanisms. Sometimes these mechanisms are activated by interventions, and sometimes the mechanisms activate interventions (through the actors). The *Results* concept is divided into several, but interconnected, parts. The concept primarily refers to client effects/outcomes, in other words, changes in the client's life-situation arising from the intervention. Another type of result is outputs, for example, performance in terms of different types of support. An output can, for instance, be that a client has received monetary benefit, or has been given counselling. Client effects/outcomes are then divided into surface, process and depth aspects, and moreover into general and

specific aspects. Regarding client effects/outcomes there are two aspects concerning time to consider as well. One is that client effects can occur early during a social worker's involvement with the specific case, but such a result can also appear long after that involvement is completed. For this reason, one must acknowledge that the result can appear in the short, intermediate or long term. Separating different aspects of the results concept presents possibilities to discuss what successful versus unsuccessful results are, and how they emerged. (Blom & Morén 2010; 2019.)

Research questions

The research questions specified in the CAIMeR-theory frame of reference set the focus of the study to understand and explain how the Support Family intervention works. The research questions are:

1. What kind of practice theory guides Support Family intervention?
2. What are the factors that define the contextual conditions of the Support Family intervention and its actors?
3. What is the content of intervention?
4. How does the Support Family intervention happen and what kind of social mechanisms explain the emergence of support relationships and their effects?

Method

This qualitative research has applied a case study strategy (Yin 2003); the case study was carried out in one child welfare unit, in a medium-sized city in Finland. The study approaches the Support Family intervention from four different Actor perspectives. Human research ethics approval to conduct the research was obtained from University of Jyväskylä in January 2014. Data was collected from focus group discussions with social workers in child and family welfare, conducted in 2011 (N=6), and from interviews with children, parents and support families (N=15), conducted in 2014. The study explored six different support relationships. Theory-based content analysis has been applied. Abduction and reduction are utilized as analytical tools in the identification of mechanisms. The use of these analytical tools is based on Bhaskar's RREI- and DREI-models and the applications based on that (Blom & Morén 2010, Danermark et. 2003). In the process of identifying mechanism posing contrafactual questions were also crucial.

Findings

The practice theory guiding the Support Family intervention focuses on basic needs identified in parent and child. This is evident both in the child and parent's context and in the content of the intervention. By addressing and responding to the basic needs of a parent and child at the same time, the intervention supports families in different life situations. Practice theory shows that the use of the intervention is interconnected to the child welfare issues presenting within the

family, and that the Support Family is often utilized in combination with other support measures. In other words, the transformative power of the Support Family intervention alone, is often deemed to be relatively weak. In applying practice theory, the intervention is characterized as enabling, which reflects the function and intensity of the Support Family intervention in child welfare. Practice theory guides social workers to approach the intervention from a positive perspective, for instance, that "it is something different". This also means that intervention is usually provided when there are signs of positive development in the family situation. The Support Family represents a positive approach that readily fits into the everyday life of families. A key element in the practice theory applied is that the Support Family intervention is the provision of simultaneous support to both child and parent. It is also important to note that the child is usually defined as recipient of the intervention, which is evident in both the objectives set for the child and in the content of the intervention. The status of the child as the recipient of support reinforces his or her status in the intervention, because the Support Family can often be perceived as support to the parent and not directly supporting the well-being of the child.

The weakness and critical point of the practice theory identified here is that it is based on the temporary strengthening of the network. It conflicts with one the main purpose of the intervention - to bring safe and reliable relationships to the child's life. The strategy of temporarily strengthening the network leads one to look at the relationship provided by the Support Family from a more instrumental than a relationship-based perspective. In applying this practice theory, inviting relationships into the child's life is viewed primarily as a means of bringing the child, parent, and support family into a '*visitation*' relationship, which is time-limited and contractual. This means that the Support Family intervention does not solve the problem of a fragile network with which the family often presents. The instrumental view of the relationships creates a risk that relationships may be initiated and terminated without reflecting adequately on the value of those relationships. It seems possible to purposively develop Support Family practice to strengthen and expand the family network on a more permanent basis. This can be done by directing the work of professionals and Support Families towards supporting clients' own activities. International research provides examples of this. At its simplest, families could meet and spend time in one place that is neither one's home. The Support Family can guide the parent toward active participation in community services, family meeting places, and hobbies where the parent and child meet other people. If the Support Family moves from its own context towards the context of the client family, the support is more appropriately based on the client family's capabilities and resource allocation. Another option is, when it is possible, to recruit a Support Family from a family network, for example, through the child's daycare or via a classmate. With an acquaintance or friend acting as the Support Family it is less likely that the relationship will disappear when the relationship ends.

The second research question concerned the factors that describe the contextual conditions of Support Family intervention and its actors. The results

demonstrate that interventions respond to very different and sometimes very stressful life situations and psycho-social challenges. Single parenting stood out as a contextual factor that seem to activate the assessment of the need of a Support Family by either a social worker or a parent himself or herself. The fragility of the social network and the lack of social relationships indicate that client families are often lonely and need people around them. Many client families have also been in contact with child psychiatry services. Concerning the context of the Support Family the implications drawn from the findings are twofold. Firstly, the study clarified the basic structure of the Support Family intervention, secondly it indicates that the Support Family context itself has supportive properties. The starting point is that the child changes her physical and social environment as part of the intervention. Changing the environment and its importance were not considered in discussions during the 1970s and 1980s, when the intervention was introduced into Finnish child welfare. However, the intervention is based on the reality that the child regularly moves between his or her home and the Support Family. This means that the child also creates a relationship to a place, not only to people. Changing the environment places, at least to some extent, a strain on the child, especially in the early stages. A visit is always a transition that raises questions in the child, especially as to why they are going to the family and what the parent does whilst the child is away. The supportive characteristics of the Support Family context are often represented as the opposite of the social and physical environment of the child and the parent. The Support Family physical context is *child friendly* and safe. It follows that the Support Family context is seen to have causal power to provide support itself. A Support Family context provides the child with support in the form of activities, social relationships, and stimulation provided by the physical environment. The causal power of the Support Family context has been refined as a support-producing mechanism. As a context mechanism it activates the interaction between the child and the support family and 'pushes' the child to observe, act and learn new things and to respond to new stimuli. Two other factors defining the Support Family context are that the support to the child is provided in a *family environment* as a social context. Secondly a *temporal context* can be distinguished, which is the weekend as a circumscribed period, the point of time when the actors meet. Weekends arouse expectations of activities and a specific way of being, because it is part of free time. For the parent the temporal context provides a timeframe when the parent can plan her time and do things independently of her children.

The examination of the characteristics of the different actors revealed not only the relationships between the actors, but also the impact of the orientation of the actors on how the support relationship is formed. A key conclusion of the study is that Support Families are indeed laymen (that is, community members, rather than professionals) and volunteers. However, understanding Support Families as volunteers is not evident in the Support Families' and parents' views of the Support Family. Instead they emphasize the layperson background and the family life aspect. The Support Family is defined as a provider of both family support and role modelling. For the child, a role as family member is offered. As

far as client parents are concerned, it is worrying that the parent often sees their child's own family model as incomplete. The Support Family as an actor is therefore very easily defined as a substitute for the missing parent role, most often the role of a father. The role of professionals, social workers, is vague. They are seemingly often understood to be following up the intervention from a distance.

The third research question focused on the content of the Support Family intervention. For the parent, the intervention consists of two things, respite breaks and partnership, both reflecting the presence of the Support Family in the child's and parent's life. It can be concluded that the Finnish Support Family intervention, in contrast to the Swedish model, has the additional purpose of providing educative support in relation to parenting. However, the realization of the purpose of the intervention, and of the partnership, is not self-evident. The Support Family and parent must interact, and the relationship must be reciprocal. It is crucial that the Support Family is oriented to provide support to the parent as well, not only to the child. Regarding children, the content of the intervention is more multifaceted. When the child is in a Support Family, the child's basic needs are taken care of, and the child receives inspiration and experiences, different role models of parent and siblings and new models of interaction and daily routines. The presence and interaction with an adult in a parenting role can be defined as the key content of the intervention, but this is not always evident in the relationships. The adults sometimes stay in the background. An important finding too is that the mutual activities of the children form a critical element of the intervention. It shows that the intervention can support the development of peer relationships between children.

The final research question focused on how Support Family activities take place and what social mechanisms explain the emergence of support relationships and their effects. Two social mechanisms were identified in the study, the 'echo mechanism' and the 'mirror mechanism'. The 'echo mechanism' explains how the parent responds to the Support Family intervention. The 'mirror mechanism' explains how partnership as core content of the intervention emerges and how it influences the parent's activities and wellbeing. Both mechanisms incorporate the essential features of these causal processes. They open the 'black box' of Support Family intervention as far as parent support is concerned and create a clearer understanding how the supported parent feels about that support. But the mechanisms also reveal the importance of the intentions, expectations and interactions of the actors in how the support relationship develops.

The effects of the Support Family intervention mainly become visible during the process, and they can be defined as process and functional effects. These effects are manifest in the activities of the child and the parent and in the change of family routines. All the actors perceived that the intervention impacts most on the child. Client parents and Support Families were able to detect changes in both the child's activities and mood. The effects on children identified are, for example, acquisition of new skills, enhanced self-esteem and becoming more independent, but also being exposed to a model to inform their own parenting in the future

and potentially preventing entry to out of home care later in adolescence. However, some of the impacts leave the impression that the effects are 'supposed' rather than 'factually demonstrated'; this is exemplified in the social workers' perception of the future impacts or the impact on schoolwork. The impacts on parental activity can be summarized as an increase in the parent's awareness of the child and changes perceptions of one's parenting, attitude toward the child, and everyday care.

This case study has produced new contextual information related to the child and family welfare system. The study depicts one Finnish municipality's practice in Support Family intervention; it describes the specific local service system which delivers the program and how relationships between families develop as a result of this intervention. It provides an example of one way to respond at community-based level to the problem situations that can arise in childhood and in family life. This research clearly does not provide a comprehensive analysis of Support Family practice and its implementation nationwide. However, it is possible to apply important learnings derived from the practice theory and mechanisms identified in this study. The research also provides the reader with access 'inside' a complex network of relationships that he or she might not otherwise be able to experience. This means that the reader can potentially relate the results and interpretations to their own experiences in social work practice.

Conclusions

The findings of this research can be applied in further developing and refining Support Family interventions so that they are more sensitive relationally. The results of this study provide a starting point for evaluating the effectiveness of the Support Family as a child and family welfare intervention. The theoretical approach applied here may also prove helpful in identifying impacts and mechanisms of similar programs internationally. The findings of this research can platform national investigations of the Support Family as an intervention that aims to support vulnerable children and families. Exploration of the intervention's potential to act as an element in primary prevention of family breakdown, especially as a result of placement of children in out of home care, could draw from this study. The findings can potentially also inform international and cross-national research in this arena.

LÄHTEET

- Aalto, Ilana (2018)* Miten miehet pissaavat? Miehen mallin käsite poikien kehitystä ja kasvatusta koskevassa keskustelussa 1960-luvulta nykypäiviin. Teoksessa Tuija M. Huuki, Antti Kivijärvi & Harry Lunabba (toim.) Poikatutkimus. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 205. Tampere: Vastapaino, 29–51.
- Ahto, Anja & Mikkola, Pirjo (1999)* Perhehoito lastensuojelussa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Alanen, Leena (2009)* Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Alatalo, Marjo (2018)* Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Alatalo, Marja (2009)* Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. 2.painos, Tampere: Vastapaino, 57–77.
- Aldgate, Jane (1998)* Measuring outcomes in family support services (a case study using respite care). *Children & Society* 12(3) 185–187.
- Aldgate, Jane & Bradley, Marie (1999)* Supporting Families through Short-term Fostering. *Studies in Evaluating the Children Act 1989*. London: The Stationery Office.
- Allison, Graham (1971)* Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis, 1ed. New York: Little Brown.
- Anderson-Långdahl, Gun-Eva; Blom, Björn; Ericson, Agneta; Gyllenberg, Lena; Marklund, Roger; Morén, Stefan; Perlinski, Marek; Spång, Ulla; Westermarck, Elin (2014)* Rådgivningen Oden -utveckling av programteori om hur en verksamhet för missbruksbehandling fungerar. Research reports in social work Nr 56. Umeå: Institutionen för socialt arbete vid Umeå universitet.
- Andersson, Gunvor & Bangura Arvidsson, Maria (2001)* Vad vet vi om insatsen kontaktperson/-familj? En kunskapsöversikt. Meddelanden från Socialhögskolan 2001:1. Lund: Lunds universitet.
- Andersson, Gunvor (2003)* Evaluation of the contact family service in Sweden. Teoksessa Ilan Katz & John Pinkerton (ed.) Evaluating family support. Thinking internationally, thinking critically. Chichester: John Wiley & Sons Ltd, 296–307.
- Bandura, Albert (1997)* Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Teoksessa Ross Vasta (toim.) Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo, 13–82.
- Barker, John & Weller, Susie (2003)* "Is it Fun?" Developing Children Centred Research Methods. *International Journal of Sociology and Social Policy* 23 (1), 33–58.
- Berg Eklundh, Lotta (2010)* Kontaktfamilj: En förebyggande stödinsats eller mellanvård? Licensiatsavhandling i socialt arbete vid Stockholms

- universitet. Rapport i socialt arbete nr 135. Stockholm: Stockholms universitet.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1966)* The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge. New York: Doubleday.
- Bhaskar, Roy (1978)* A realist theory of science. Hassocks: Harvester Press.
- Bhaskar, Roy (1979)* The Possibility of Naturalism: A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences. Brighton: Harvester Press.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2003)* Explaining human change. On generative mechanisms in social work practice. *Journal of Critical Realism* 2(1), 37–60.
- Blom, Björn & Morén, Stefan (2003a)* Insatser och resultat. Om utvärdering i socialt arbete. Nr 48. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för social arbete.
- Blom, Björn & Morén Stefan (2007)* Insatser och resultat i socialt arbete. Lund: Studentlitteratur.
- Blom, Björn & Morén Stefan (2010)* Exploring Social Work Practices. *Journal of Social Work* 10(1), 98–119.
- Blom, Björn & Morén Stefan (2015)* Teori för socialt arbete. Lund: Studentlitteratur.
- Blom, Björn & Morén Stefan (2019)* Theory for social work practice. Lund: Studentlitteratur.
- Bloor Michael & Frankland Jane & Thomas Michelle & Robson Kate (2001)* Focus Groups in Social Research. London: SAGE Introducing qualitative methods.
- Borenstein, Juliette & McNamara, Patricia (2015)* Strengthening kinship families: Scoping the provision of respite care in Australia. *Child & Family Social Work* 20(1), 50–61.
- Brunner, Claire & O'Neill, Cas (2009)* Mirror families Creating extended families for life. *Children Australia* 34(4), 6–12.
- Brännström, Lars, Vinnerljung, Bo, & Hjern, Anders (2013)* Long-term outcomes of Sweden's contact family program for children. *Child Abuse & Neglect* 37(6), 404–414.
- Brännström, Lars, Vinnerljung, Bo & Hjern, Anders (2015)* Effectiveness of Sweden's contact family/person program for older children. *Research on Social Work Practice* 25(2), 190–200.
- Bunt, Sarah (2018)* Critical realism and grounded theory: Analysing the adoption outcomes for disabled children using the retrodution framework. *Qualitative Social Work* 17(2) 176–194.
- Christensen, Else & Egelund, Tina (2002)* Bornesager. Evaluering af den forebyggende indsats. 2:10. Kobenhavn: Socialforskningsinstituttet.
- Cook, Tina & Hess, Else (2007)* What the camera sees and from whose perspective: Fun methodologies for engaging children in enlightening adults. *Childhood* 14 (1), 29–45.
- Cosis-Brown, Helen; Fry, Ena & Howard, Joy (2006)* Support care: How family placement can keep children and families together. Lyme Regis: Russell House.

- Craig, Diane & Bigby, Christine (2015)* Critical realism in social work research: Examining participation of people with intellectual disability. *Australian Social Work* 68(3), 309–323.
- Crain, William (2015)* Theories of development. M.U.A: Psychology Press.
- Cramer, Helen & Carlin, Jeanne (2008)* Family-Based Short Breaks (Respite) for Disabled Children: Results from the Fourth National Survey. *British Journal of Social Work* (38), 1060–1075.
- Dahler-Larsen, Peter (2005)* Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt. Menetelmä-käsikirja. Stakes. Saatavilla http://www.sosiaaliportti.fi/File/ba0950a9-1b8a-470f-9957-d58f728288cb/vaikuttavuuden_arv.pdf. Haettu 15.8.2009.
- Danermark, Berth; Ekström, Mats; Jakobsen, Liselotte & Karlsson, Jan Ch. (2003)* Att förklara samhället. 2. painos. Lund: Studentlitteratur.
- Danermark, Berth (2018)* Interdisciplinary work in a critical realist perspective. Teoksessa Monica Kjørstad & May-Britt Solem (ed.) *Critical realism for welfare professions*. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 38–56.
- Deiner, Penny L. & Whitehead, Linda C. (1988)* Levels of Respite Care as a Family Support System. *Topics in Early Childhood Special Education* 8(2), 51–61.
- Easton, Geoff (2010)* Critical realism in case study research. *Industrial Marketing Management* (39), 118–128.
- Enroos Rosi & Mäntysaari Mikko (2017)* Sosiaalityön tutkimuksen mielekkyystestä ja missiosta. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Tampere: Tampere University Press, 7–40.
- Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2016)* Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Einarsdóttir, Jóhanna (2007)* Research with children: methodological and ethical challenges. *European Early Childhood Education Research Journal* 15(2), 197–211.
- Eronen, Tuija (2007)* Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin tutkimuslaitos.
- Evans David (2013)* Exploring the concept of respite. *Journal of Advanced Nursing* 69(8), 1905–1916.
- Fletcher, Amber J. (2017)* Applying critical realism in qualitative research: methodology meets method. *International Journal of Social Research Methodology* 20(2), 181–194.
- Flyvbjerg, Bent (2006)* Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry* 12(2), 219–245.
- Forsberg, Hannele, & Ritala-Koskinen, Aino (2016)* The multi-local residency of children seen through case descriptions of Finnish child welfare social workers. *European Journal of Social Work* 20(2), 242–252.

- Forsberg, Hannele (2003)* Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljentämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–15.
- Franséhn, Mona (2004)* Den dolda triaden: om ensamstående mödrar med söner och deras behov av stöd inom socialtjänsten. Göteborg: Diss. Göteborg Univ.
- Franséhn, Mona (2015)* Laypersons or professionals? Ambivalence about voluntary contact persons in social services in Sweede. *Nordic Social Work Research* 6(2), 102–113.
- Fraser, Mark W. & Richman, Jack M. & Galinsky Maeda J. & Day Steven H. (2009)* Intervention research. Developing social programs. Pocket guides to Social Work Research Methods. New York: Oxford University Press.
- Frensch, Karen & Cameron, Gary (2013)* Bridging or Maintaining Distance: A Matched Comparison of Parent and Service Provider Perceptions. Teoksessa Gary Cameron, Marshall Fine, Sarah Maiter, Karen Frensch, Karen & Nancy Reymond (ed) *Creating Positive Systems of Child and Family Welfare. Congruence with the Everyday Lives of Children and Parents*. Toronto: University of Toronto Press, 168–196.
- Funnell, Sue C. & Rogers Patricia (2011)* Purposeful program theory. Effective use of theories of change and logic models. San Francisco: A Wiley Imprint.
- Gibson, Matthew (2015)* Shame and guilt in child protection social work: new interpretations and opportunities for practice. *Child and Family Social Work* (20), 333–343.
- Gilligan, Robbie (1997)* Beyond Permanence? The Importance of Resilience in Child Placement Practice and Planning. *Adoption & Fostering* 21(12), 12–20.
- Gilligan, Robbie (2003)* Resilience as key concept in family support. Teoksessa Ilan Katz & John Pinkerton (ed.) *Evaluating family support. Thinking internationally, thinking critically*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd, 73–87.
- Gilligan, Robbie (2004)* Promoting resilience in child and family social work: issues for social work practice, education and policy, *Social Work Education: The International Journal* 23 (1), 93–104.
- Gilligan, Robbie (2005)* Creating a Warm Place where Children Can Blossom. *Social Policy Journal of New Zealand - Te Puna Whakaaro* (28), 36–45.
- Gilligan, Robbie (2008)* Promoting resilience in young people in long-term care – The relevance of roles and relationships of recreation and work. *Journal of Social Work Practice* 22(1), 37–50.
- Greenfields, Margaret & Statham, June (2004)* Support Foster Care: developing a short-break service for children in need. *Understanding Children's Social Care Series No. 8*. London: Institute of Education, London university.
- Habermann, Ulla (2001)* En postmoderne helgen? Om motiver til frivillighed. Lund: Socialhögskolan Universitet.
- Habermas, Jürgen (1972)* *Knowledge and Human Interests*. Boston: Beacon Press.
- Hallamaa, Jaana (2017)* *Yhdessä toimimisen etiikka*. Tallinna: Gaudeamus.

- Harcourt, Deborah (2011)* An encounter with children: seeking meaning and understanding about childhood. *European Early Childhood Education Research Journal* 19(3), 331–343.
- Hartley, Robyn (2008)* Respite care literature review. Report to the project partners, Good Shepherd Youth and Family Service, Anglicare Victoria, Berry Street Victoria, MacKillop Family Services, Victorian Aboriginal Child Care Agency. Melbourne.
- Heikkilä, Riie (2008)* Puhuva ryhmä. Esimerkkitapaus ryhmähaastattelun käytöstä sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa. *Sosiologia* 45(4) 292–305.
- Heino, Tarja; Hyry, Silvia; Ikäheimo, Salla; Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016)* Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014-2015) päätulokset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Heino, Tarja (2007)* Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Heino, Tarja (2008)* Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: Kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset: selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja (2017)* Kamppailu lastensuojelututkimuksen paikasta ja puitteista. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) *Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin*. Tampere: Tampere University Press, 193–226.
- Hietamäki, Johanna (2015)* Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. *Jyväskylän Studies in Education, Psychology and Social research* 529. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hongisto, Virpi; Laaksonen, Paula & Maijanen, Tuula (2005)* "Voi kun se olis meillä sata päivää!". Helsinki: Pelastakaa lapset ry.
- Hokkanen, Liisa (2009)* Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 315–337.
- Hordyk, Shawn Renee, Sonia Ben Soltane & Jill Hanley (2014)* Sometimes You Have to Go under Water to Come up: A Poetic, Critical Realist Approach to Documenting the Voices of Homeless Immigrant Women. *Qualitative Social Work* 13(2), 203–20.
- Hurtig, Johanna (2003)* Lasta suojelemissa - etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hurtig, Johanna (2006)* Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Aino Ritala-Koskinen, Maritta Törrönen, Merja Anis & Hannele Forsberg (toim.) *Lapset ja sosiaalityö: kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 167–194.
- Huuskonen, Salla, & Korpinen, Johanna (2009)* Runsas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: Mitä lapsille kuuluu nyt. Lastensuojelun Tieto-hankkeen loppuraportti. Pikassos oy. Saatavilla

<https://pikassos.fi/aineistot/download/4-lastensuojelu/11-lastensuojelun-tieto-hankkeen-tutkimusosion-loppuraportti> Haettu 24.11.2010.

- Hyväri, Susanna (2005)* Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 214–235.
- Häikiö, Liisa & Niemenmaa, Viivi (2007)* Valinnan paikat. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 41–56.
- Häkälä, Niina & Lehmuskoski, Antero (2015)* Uudistuva tiedonhallinta perhehoidossa. PERHO-hankkeen loppuraportti. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Saatavilla https://thl.fi/attachments/tiedonhallinta/perho_loppuraportti.pdf haettu 18.1.2017.
- Högbacka, Riitta & Aaltonen, Sanna (2015)* Refleksiivisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Riitta Högbacka & Sanna Aaltonen (toim.) Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Tampere: Tampereen yliopistopaino oy – Juvenes Print, 9–34.
- Ihalainen, Päivi (1984)* ITAS opas: Opaskirja tukiperhemuotoisen itsenäistävän tuetun asumisen järjestämiseksi. Helsinki: Nuorisoasuntoliitto.
- Itäpuisto, Marita (2005)* Kokemuksia alkoholiongelmiaisten vanhempien kanssa eläystä lapsuudesta: Childhood experiences of living with problem-drinking parents. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Jack, Gordon (2010)* Place matters: The significance of place attachments for children's well-being. *British Journal of Social Work* 40 (3), 755–771.
- Jallinoja, Riitta; Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (2014)* Johdanto. Teoksessa Riita Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Tallinna: Gaudeamus, 7–17.
- Johnsson, Eva & Svensson, Kerstin (2009)* Theory in social work – some reflections on understanding and explaining interventions. *European Journal of Social Work* 8 (4), 419–433.
- Johnsson, Lisbeth & Regnèr, Margareta (2003)* Ensamma föräldrar och vanliga familjer. En studie av insatsen kontaktfamilj inom socialtjänsten. Skriftserien 2003:8. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (Ed.) (1999)* *Constructing Social Work Practices*. London: Routledge.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) (2008)* *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino.
- Kaidesoja, Tuukka (2009)* Studies on ontological and methodological foundations of critical realism in the social sciences. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 376. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Kaidesoja, Tuukka (2018)* Sosiaalisilla mekanismeilla selittäminen historiallisessa sosiologiassa. Teoksessa Tuuka Kaidesoja, Tuukka, Tomi Kankainen &

- Petri Ylikoski (toim.) *Syistä selityksiin: Kausaalisuus ja selittäminen yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, 234–278.
- Kaidesoja, Tuukka & Ylikoski, Petri (2018)* Johdanto. Teoksessa Tuuka Kaidesoja, Tuukka, Tomi Kankainen & Petri Ylikoski (toim.) *Syistä selityksiin: Kausaalisuus ja selittäminen yhteiskuntatieteissä*. Helsinki: Gaudeamus, 7–19.
- Kannasoja, Sirpa (2013)* Nuorten sosiaalinen toimintakyky. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 484. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Kannasoja, Sirpa & Svenlin, Anu-Riina (2011)* Osallistumisen ja suojelun yhdistäminen lähtökohdaksi sosiaalityön nuorisotutkimukselle? Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 275–291.
- Kallinen, Kati; Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015)* Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. EU: United Press Global.
- Kauko, Outi (2018)* Lasten yksinäisyys perhesiirtymissä. Lasten merkityksenantoa tutkimassa. *Acta Universitatis Tamperensis* 2437 Tampere: Tampere University Press
- Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997)* Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922-1997. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Kekkonen, Marjatta (2012)* Kasvatuskumppanuus puheena. Varhaiskasvattajat, vanhemmat ja lapset päivähoidon diskursiivisilla näyttämöillä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Lapset, nuoret ja perheet -osasto. Tampere: Juvenes Print.
- Keränen, Saara (2004)* Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana. Tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnassa. Julkaisusarja numero 3 Pelastakaa Lapset - Rädda Barnen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kemppainen, Tarja; Kostamo-Pääkkö Kaisa; Niskala, Asta; Ojaniemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu (2010)* Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 32. Rovaniemi: Sevenprint.
- Kitzinger, Jenny (1994)* The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health & Illness* 16 (1), 103–121.
- Kitzinger, Jenny & Barbour, Rosaline S. (1999)* Developing focus group research. London: SAGE Publications Ltd.
- Kivinen, Tarja (1989)* Viimeinen pari verkosta ulos: Selvitys lastensuojelun tilasta ja kehityksestä. Sosiaalivaltiosiön julkaisu 11/1989. Helsinki: Sosiaalivaltiosiö.
- Kivipelto, Minna; Blomgren, Sanna; Karjalainen, Pekka & Saikkonen, Paula (2013)* Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä - arviointimalleista mittareihin. Tutkimus-

ja kehittämishankkeen loppuraportti. Raportti 8/13. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104473/URN_ISBN_978-952-245-864-3.pdf?sequence=1 Haettu 10.8.2019.

- Kivipelto, Minna (2016)* Sosiaalityön arviointi ja vaikuttavuus. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus, 291-304.
- Kjørstad, Monica & Solem, May-Britt (2018)* Toward an in-depth understanding of professional social and welfare work. Teoksessa Monica Kjørstad & May-Britt Solem (ed.) Critical realism for welfare professions. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 3-12.
- Kokkonen, Lotta & Pyykkönen, Miikka (2015)* Tutkija, tukija vai ystävä? Neuvotteluja vallasta ja luottamuksesta maahanmuuttajien haastattelututkimuksessa. Sanna Aaltonen & Riitta Högbäck (toim.), Umpikujista oivalluksiin. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Tampere: Tampere University Press, 89-114.
- Korkiamäki, Riikka (2013)* Kaveria ei jätetä! Sosiaalinen pääoma nuorten vertaissuhteissa. Tampere: Tampere University Press.
- Korvela, Pirjo; Saarilahti, Marja & Sekki, Sanna (2014)* Arkirytmien muuttaminen - uuden työtavan kehittäminen perhetyöhön. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohtissa. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 9. Tampere: Kuluttajatutkimuskeskus, 190-210.
- Križ, Katrin & Skivenes, Marit (2017)* Child welfare workers' perceptions of children's participation: a comparative study of England, Norway and the USA (California). *Child & Family Social Work* (22), 11-22.
- Krok, Suvi (2009)* Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Tampere: Tampereen yliopisto, Sosiaalityön tutkimuksen laitos.
- Kuula, Arja (2006)* Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuusela, Pekka (2006)* Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: UNIpress, 9-22.
- Kyttä, Marketta; Broberg, Anna & Kahila, Maarit (2009)* Lasten liikkumista ja terveyttä edistävä urbaani ympäristö. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47(2), 8-25.
- Laakso, Riitta (2009)* Arjen rutiinit ja yllätykset: Etnografia lastenkotityössä. Tampere: Tampere University Press.
- Laaksonen, Sari (2004)* Jälkihuolto-opas. Lastensuojelun Keskusliitto ry. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu 17. Saarijärvi: Gummerus.
- Lagström, Hanna; Pösö, Tarja; Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (2010)* Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto.

- Laine, Markus; Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007)* Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 9-40.
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna (2011)* Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-Kustannus, 163-187.
- Larsen, Elisabeth (2008)* Forsterktet foreldraskap. Teoksessa Bo Puntervold & Bente & Bennedichte C Rappana Olsen (red.) Utdfordrende forelderskap – under ulike livsbetingelser og tradisjoner. Oslo: Gyldendal Akademisk, 51-71.
- Larsen, Elisabeth (2009)* Foreldreskap med offentlig sosial støtte. Foreldres opplevelser av mestring når barna mottar støttekontakt eller besøkshjem fra barneverntjenesten. Tidsskrift for Velferdsforskning 12 (2), 105–117.
- Larsen, Elisabeth (2011)* Help or formality? Children's experiences of participation in home-based child welfare cases: A norwegian example. Nordic Social Work Research 1(1), 43–60.
- Lastensuojelu 2018 (2019)* Tilastoraportti 23/2018. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, Suomen virallinen tilasto.
- Lastensuojelulaki (417/2017).*
- Lee, Eunjung, Mishna, Faye., & Brennenstuhl, Sarah (2010)* How to critically evaluate case Studies in social work. Research on Social Work Practice, 20(6), 682–689.
- Lehto-Lundén, Tiina (2019)* Lapsi tukiperheessä. Eksistentiaalis-fenomenologinen tutkimus lasten kokemuksista (työotsikko) Julkaisematon väitöskirjan käsikirjoitus. Helsingin yliopisto.
- Leino, Helena (2007)* Yleinen ongelma, yksi tapaus. Teoksessa Laine, Markus; Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 214–230.
- Lunabba, Harry (2013)* När vuxna möter pojkar i skolan- insyn, inflytande och sociala relationer. Mathilda Wrede-institutets forskningsserie nr 1/2013. Helsingfors: Finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området.
- Lyyra, Nelli; Junntila, Niina; Tynjälä, Jorma; Välimaa, Raili (2019)* Nuorten yksinäisyys on yhteydessä lisääntyneeseen oireiluun ja lääkkeiden käyttöön. Lääkärilehti, 74 (32), 1670-1675. Saatavilla <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/alkuperäistutkimukset/nuorten-yksinaisyys-on-yhteydessa-lisaantyneeseen-oireiluun-ja-laakkeiden-kayttoon/> Haettu 6.11.2019.
- MacNaughton, Glenda & Smith, Kylie (2005)* Transforming research ethics: The choices and challenges of researching with children. Teoksessa Ann Farrell (toim.) Ethical research with children. Maidenhead: Open University Press, 112–123.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto (2016)* Mitä kuuluu, vanhempi -kysely. Vastausten yhteenveto. Saatavilla

- <https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2018/02/05171438/MITÄ-KUULUU-VANHEMPI-raportti-joulukuu-2016.pdf> Haettu 13.9.2017.
- Matthies, Aila-Leena (1993)* Epävirallisen ja virallisen erityisyydet. Teoksessa Riitta Granfelt, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola (toim.) *Monisärmäinen sosiaalityö*. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 110-130.
- Matthies, Aila-Leena (1996)* Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund (toim.) *Välittävät verkostot*. Jyväskylä: Vastapaino, 11-32.
- Matthies, Aila-Leena; Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (1996)* Välittävät verkostot. Jyväskylä: Vastapaino
- May, Vanessa (2001)* *Lone Motherhood in Finnish Women's Life Stories: Creating Meaning in a Narrative Context*. Åbo: Åbo Akademi.
- Merton, Robert (1968)* *Social theory and social structure*. New York: Free Press.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2012)* Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Katsauksia E 42/2012. Helsinki: Väestöliitto ry, Väestötutkimuslaitos.
- Miettinen, Janissa (2013)* Lastensuojelupalvelujen järjestäminen ja saatavuus Manner-Suomen kunnissa vuonna 2010. Kuntaliiton verkkojulkaisu. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Saatavilla http://shop.kuntaliitto.fi/product_details.php?p=2943 Haettu 23.4.2012.
- Miettinen, Katri & Ojaniemi, Pekka (2008)* Vapaata vanhemmille - Vauhtia ja lystiä lapsille. Erityislasten ja -nuorten tilapäishoidon kehittäminen ja mallintaminen Lapissa 2006-2008. Tilhi - Erityislasten ja -nuorten tilapäishoidon kehittäminen ja mallintaminen Lapissa-hankkeen loppuraportti. Rovaniemi: Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä.
- Moilanen, Johanna (2006)* Mentorointi ja sukupolvityö ehkäisevän lastensuojelun käytäntöinä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 149-168.
- Moilanen, Johanna (2011)* Lasten ja nuorten tukihenkilötoiminta ja sukupolvisuhteiden muuttuva hallinta. Teoksessa Mirja Satka, Leena Alanen Leena, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino, 279-318.
- Moilanen, Johanna (2015)* Tutkimus lastensuojelun tukihenkilötoiminnan muutoksista: Relationaalinen näkökulma. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences* 533. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Musick, Marc A. & Wilson, John (2008)* *Volunteers. A social profile*. Philanthropic and nonprofit studies series. Bloomington: Indiana University Press.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004)* Kohtaavaa lastensuojelua: Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Mäkelä, Jukka & Sajaniemi, Nina (2013)* Vertaissuhteet muovaavat lapsen aivoja. Teoksessa Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä (toim.) *Ketä kiinnostaa?*

- Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus, 37–50.
- Mäntysaari, Mikko (1991)* Sosiaalibyrokratia asiakkaiden valvojana: Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten sääntely sosiaalitoimistoissa. Tampere: Vastapaino.
- Mäntysaari, Mikko (2006)* Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko, Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieissä. Kuopio: UNIPress, 137–162.
- Mäntysaari, Mikko, Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (2009)* Johdanto. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 7–16.
- Mäntyranta Taina & Kaila Minna (2008)* Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Duodecim* 124(13), 1507–1513.
- Mänttari-van der Kuip, Maija (2015)* Work-related well-being among Finnish frontline social workers in an age of austerity. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 524. Jyväskylä: University of Jyväskylä,
- Nylund, Marianne (2000)* Varieties of mutual support and voluntary action: A study of Finnish self-help groups and volunteers. Helsinki: Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Närhi, Kati & Matthies, Aila-Leena (2016)* Conceptual and historical analysis of ecological social work. Teoksessa Jennifer McKinnon & Margaret Alston (eds.) *Ecological social work: toward sustainability*. Palgrave Macmillan, 21–38.
- Nätkin, Ritva (2003)* Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Patton, Michael Quinn (2002)* *Qualitative Research and Evaluation Methods*. (3. painos) London: Sage Publications.
- Payne, Malcolm (2002)* *Modern teoribildning i socialt arbete*. Svenska utgåvan. Stockholm: Natur och Kultur.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997)* *Realistic Evaluation*. London: SAGE Publications Ltd.
- Pekkarinen, Elina (2010)* Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu: Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen, Elina (2011)* Lastensuojelun tieto ja tutkimus - Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto verkkojulkaisuja 51. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura & Lapsuudentutkimuksen seura & Lastensuojelun Keskusliitto & Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf> Haettu 3.11.2012
- Pekkarinen, Elina (2016)* Toivottu, kiistelty ja torjuttu: lastensuojelun avohuolto huostaanottoasiakirjoissa. Teoksessa Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja

- Pösö (toim) Huostaanotto: Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 103–125.
- Pelastakaa Lapset (2011)* Tukiperhetoiminta – Jaettu kokemus yhteisistä hetkistä, tuesta ja lapsen ilosta! Saatavilla https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/frantic/pelastakaalapset/2015/10/13125046/Tukiperhetoiminta_raportti.pdf Haettu 3.10.2014.
- Pelastakaa Lapset (2014)* Vuosikatsaus. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Pelastakaa Lapset (2015)* Vuosikatsaus. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Pelastakaa Lapset (2018)* Vuosikatsaus. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.
- Pessi, Anne Birgitta (2011)* Vapaaehtoistoiminta – unelmia ja uhkakuvia systeemiällyn näkökulmasta. Kansalaisyhteiskunta (2), 174–214.
- Peuhkuri, Timo (2007)* Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 130–148.
- Pietilä, Ilkka (2010)* Ryhmäkeskustelun ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi: kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvoori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 212–41.
- Piirainen, Tero (2013)* Margaret Archerin dualistinen yhteiskuntateoria – kriittinen tarkastelu pragmatistisesta näkökulmasta. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 79. Turku Turun yliopisto, Koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE.
- Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämisyksikkö (2019)* Tukiperhetoiminnan käsikirja. Saatavilla https://storage.googleapis.com/siilinjarvi-production/2019/05/6e27b3ee-2019_tukiperhetoiminnan_kasikirja.pdf Viitattu 3.8.2019.
- Pohjola, Anneli (2017)* Muutoksen ja ajan moninaisuus sosiaalityössä ja sen tutkimuksessa. Teoksessa Rosi Enroos, Mikko Mäntysaari & Satu Ranta-Tyrkkö (toim.) Mielekäs tutkimus. Näkökulmia sosiaalityön tutkimuksen missioihin. Tampere: Tampere University Press, 69–90.
- Poikela, Ritva (2010)* Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa: Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Poutanen, Seppo (2005)* Kriittisen realismin metodologisesta otteesta yhteiskuntatieteissä. Teoksessa: Pekka Räsänen, Anu-Hanna Anttila ja Harri Melin (toim) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 181–200.
- Probst, Barbara (2013)* Living with and living within: Visions of ‘environment’ in contemporary social work. *Qualitative Social Work* 12(5), 689–704.
- Puchta, Claudia & Potter, Jonathan (2004)* Focus Group Practice. London: Sage Publications Ltd.
- Pölkki, Pirjo (2007)* Lastensuojelun tutkimus- ja kehittämistoiminta. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 270–314.

- Pölkki, Pirjo (2016)* Ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus, 261-277.
- Pösö, Tarja (2007)* Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65-82.
- Pösö, Tarja (2010)* Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta. *Janus* 18(4), 324-336.
- Rasmussen, Kim (2004)* Places for Children – Children’s Places. *Childhood* 11(2), 155-173.
- Raunio, Kyösti (2009)* Positivismi – havaintoon perustuva teoria. Teoksessa Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-Kustannus, 161-182.
- Regnér, Margareta (2006)* Familjebilder. Om klientfamiljer, kontaktfamiljer och idealfamiljer. Akademisk avhandling. Skriftserien 2006:9 Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Regnér, Margareta (2006a)* När den goda viljan inte finns. Om frånvarande fäder i kontaktfamiljinsatsen. *Socialvetenskaplig Tidskrift* (2), 129-145.
- Regnér, Margareta & Johnsson Lisbeth (2006a)* Ensamma föräldrar och vanliga familjer – om familjen som hjälpresurs i socialt arbete. *Nordisk Socialt Arbeid* (2), 98-109.
- Regnér, Margareta & Johnsson, Lisbeth (2006b)* The “ordinary” family as a resource for single parents – on the Swedish contact family service. *European Journal of Social Work* 10(3), 319-336.
- Richmond, Mary (1917)* Social Diagnosis. Philadelphia: Russell Sage Foundation. Reprinted 1964.
- Richmond, Mary (1922)* What is Social Case Work? An Introductory Description. New York: Russell Sage Foundation. Reprinted 1939.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001)* Mikä on lapsen perhe?: Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.
- Ritala-Koskinen, Aino (2018)* Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Teoksessa Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen (toim.) Monen kodin lapset. Tallinna: Gaudeamus, 77-102.
- Roberts, Louise (2011)* Ending Care Relationships: Carer Perspectives on Managing ‘Endings’ within a Part-Time Fostering Service. *Adoption & Fostering* 35(4), 20-28.
- Roberts, Louise (2015)* Meeting children's needs within a family focussed agenda: The case of support care. *Children and Youth Services Review* (53), 105-112.
- Roberts, Louise (2016)* Using part-time fostering as a family support service: Advantages, challenges and contradictions. *British Journal of Social Work* 46(7), 2120-2136.
- Robertson, Janet; Hatton, Chris; Emerson, Eric; Wells, Emma; Collins, Michelle; Langer, Susanne & Welch Vicki (2010)* The impacts of short break provision

- on disabled children and families: an international literature review. Centre for Disability Research (CeDR). Lancaster: Lancaster University.
- Robinson, Carol & Stalker, Kirsten (1993)* Patterns of provision in respite care and the Children Act. *British Journal of Social Work* (23), 46–63.
- Robinson, Carol; Jackson, Pat & Townsley, Ruth (2001)* Short breaks for families caring for a disabled child with complex health needs. *Child and Family Social Work* (6), 67–75.
- Roine, Mira; Ilva, Minna & Takala, Janne (2010)* Johdatus Lapsuus päihteiden varjossa -raporttiin. Teoksessa Mira Roine, Minna Ilva & Janne Takala (toim.) Lapsuus päihteiden varjossa Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. Helsinki: Multiprint, 10–15.
- Rossi, Peter H. & Lipsey, Mark H. & Freeman, Howard E. (2004)* Evaluation. A systematic approach. Seventh edition. California: Sage Publications inc.
- Rousu, Sirkka (2007)* Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa: Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Tampereen yliopisto. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Ruonavaara, Hannu (2018)* Intensiiviset tutkimusasetelmat ja kausaalinen selittäminen. Teoksessa Tuukka Kaidesoja, Tomi Kankainen & Petri Ylikoski (toim.) Syistä selityksiin: Kausaalisuus ja selittäminen Yhteiskuntatieteissä. Helsinki: Gaudeamus, 167–198.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2009)* Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. 2. painos, Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti (2010)* Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Saari, Erkki (1961)* Laitoskasvatus. Eräs epäsosiaalisten nuorten käsittelymenetelmä. Jyväskylä: K.J Gummerus Osakeyhtiö.
- Salmi, Minna; Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2014)* Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 82–105.
- Sandberg, Erja (2016)* ADHD perheessä: Opetus-, sosiaali- ja terveystoimen tukimuodot ja niiden koettu vaikutus. Käyttäytymistieteiden tiedekunta, Tutkimuksia 1799-2508, Helsinki: Unigrafia, Helsingin yliopisto.
- Sayer, Andrew (2000)* Realism and Social Science. London: SAGE.
- Sekki, Sanna & Korvela, Pirjo (2014)* Rytmihäiriöitä lapsiperheiden arjessa – arjen rytmittämisen haasteet ajalehtivassa arjessa. Teoksessa Pirjo Korvela & Terttu Tuomi-Gröhn (toim.) Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohdissa. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 9. Tampere, Kuluttajatutkimuskeskus, 211–235.
- Siltanen, Anna-Riitta (1983)* Lastensuojelun kehittäminen. Helsinki: Sosiaalivaltio.

- Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013)* Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Julkaisuja 11. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
- Solem, May-Britt (2018)* Parenting stress and coping practices in a critical realistic perspective. Teoksessa Monica Kjørstad & May-Britt Solem (ed.) *Critical realism for welfare professions*. Routledge Advances in Social Work. London: Routledge, 107–117.
- Sosiaalihalitus (1986)* Perhehoidon kehittäminen: Lastensuojelun ja kehitysvammahuollon perhehoidon sisällön kehittämistyöryhmän muistio. Sosiaalihalituksen julkaisuja 5/1986. Helsinki: Sosiaalihalitus.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)*.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2010)* Lainsäädännön muutostarpeet perhehoidossa. Perhehoidon valtakunnallisen toimintaohjelman ja lainsäädännön kehittämistyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2011)* Päihdeongelmaisten vanhempien lasten tukipalvelujen varmistaminen. Työryhmän raportti, Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2011:14. Helsinki, Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2017)* Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Statens offentliga utredningar (2009)* Lag om stöd och skydd för barn och unga. Betänkande av Barnskyddsutredningen SOU 2009:68. Stockholm: Statens offentliga utredningar.
- Stake, Robert E. (1995)* The art of case study research. Thousand Oaks: SAGE.
- Strunk, Julie A. (2010)* Respite Care for Families of Special Needs Children: A Systematic Review. *Journal of Developmental and Physical Disabilities* (22), 615–630.
- Svedberg, Lars (2001)* Spelar ideella och informella insatser någon roll för svensk välfärd? Stockholm: Sköndalsinstitutet.
- Tabermann, Tommy (1987)* Maa. Runoja matkalle epätoivon tuolle puolen. Espoo: Weilin+Göös
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2019)* Tukiperheet. Saatavilla <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/tukihenkilot-ja-perheet/tukiperheet> Haettu 3.6.2019.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2009)* Johdanto. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (Toim.) *Haastattelu*. 2.painos, Vastapaino: Tampere, 7-21.
- Tilastotiedote (2006)* Lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmä 2005. Systemet för utjämning av stora kostnader inom barnskyddet 2005. Tilastotiedote 23/2006. Helsinki: Stakes.
- Tison, Annette & Taylor, Talus (1970)* Barbapapa. Otava.

- Tsantefski, Menka; Parkes, Anne; Tidyman, Anne & Champion, Maureen (2009)* An extended family for life for children affected by parental substance dependence. *Australian Institute of Family Studies, Family Matters* (93), 74-83.
- Tulensalo, Hanna (2015)* Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus, lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) (2012)* Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Saatavilla https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 1.3.2014.
- Törrönen, Maritta (2012)* Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Törrönen, Maritta (2016)* Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara & Minna Veistelä (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Tallinna: Gaudeamus, 39-56.
- Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2007)* Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Anna-Maija Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) *Lastensuojelu tänään*. Tammi: Helsinki, 154-188.
- Töttö, Pertti (2006)* Kriittinen realismi ja sosiaalitieteiden menetelmät. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: UNIpress, 45-75.
- Utti, Emmi (2009)* Vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Helsinki: Erytishuoltojärjestöjen liitto EHI ry.
- Vaattovaara, Virpi & Maula, Raija (2010)* "Ettei joudu silleen yllättäen vaan johonkin" Lyhytaikainen perhehoito osana lastensuojelun avo- ja sijaishuoltoa. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry. Saatavilla <https://s3-eu-west1.amazonaws.com/frantic/pelastakaalapset/2016/01/26134457/Lastensuojelun-lyhytaikainen-perhehoito.pdf> Viitattu 12.3.2012.
- Valentine, Deborah & Andreas, Theresa (1984)* An Expanded View of Respite Care: Supporting Families. *Journal of Primary Prevention* 5 (1), 27-35.
- Valtonen, Anu (2009)* Ryhmäkeskustelut - millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu*. 2. painos, Vastapaino, Tampere, 223-241.
- Vapaaehtoistyön toimikunta (1979)* Vapaaehtoistyön toimikunnan mietintö: Betänkande avgivet av Kommissionen för frivilligt arbete. Komiteanmietintö 1978:62. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Van der Tier, Michelle, Hermans, Koen & Potting, Marianne (2016)* Een Program Theory benadering voor het theoretisch onderbouwen van sociale interventies: een casestudie van vijf Nederlandse maatjesprojecten. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice* 25(4), 42-61.
- Vierula, Tarja (2017)* Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

- Vis, Svein A., Holtan, Amy & Thomas, Nigel (2012)* Obstacles for Child Participation in Care and Protection Cases – why Norwegian social workers find it difficult. *Child Abuse Review* (21), 7–23.
- Väyrynen, Sanna (2012)* Muutosta edistävät tekijät päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa: Asiakkaiden kokemuksia intensiivisen avokuntoutuksen vaikuttavuudesta. Teoksessa Anneli Pohjola, Tarja Kemppainen, Sanna Väyrynen (toim) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 271–300.
- Webb, Stephen & Aldgate, Jane (1991)* Using Respite Care to Prevent Long-Term Family Breakdown. *Adoption & Fostering* 15(1), 6–13.
- Westman, Riikka; Haverinen, Riitta; Ristikartano, Veera; Koivisto Juha & Malmivaara, Antti (2005)* Perheinterventioiden vaikuttavuus. Järjestelmällinen kirjallisuuskatsaus. *FinSoc Arviointiraportteja* 5/2005. Helsinki: Stakes.
- Whyte, William F. (1943)* *Street Corner Society. The Social Structure of an Italian slum*. Chigaco: University of Chigaco Press.
- Wilkinson, Sue (1998)* Focus Groups in Health Research: Exploring the Meanings of Health and Illness. *Journal of Health Psychology* 3(3), 329–348.
- Wilkinson, Sue (2011)* Analyzing focus group data. Teoksessa David Silverman (toim.) *Qualitative Research. Issues of Theory, Methods and Practice*. 3rd Edition. London: Sage Publications Ltd, 168–84.
- Winter, Karen (2010)* *Building relationships and communicating with young children: A practical guide for social workers*. New York: Routledge.
- Vinnerljung, Bo & Franzén, Eva (2005)* Kontaktfamilj/kontaktperson– omfattning och samband med placering i dygnsvård. *Socialvetenskaplig tidskrift* (4), 345–365.
- Wyatt Knowlton, Lisa & Phillips, Cynthia C. (2013)* *The logic model guidebook: better strategies for great results*. 2nd edition. California: Sage Publications inc.
- Zartler, Ulrike & Richter, Rudolf (2014)* *My Family through the Lens. Photo Interviews with Children and Sensitive Aspects of Family Life*. *Children & Society* (28), 42–54.
- Yesilova, Katja (2009)* *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Yeung, Anne Birgitta (2002)* *Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa - ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, 1–125.
- Yeung, Anne Birgitta (2005)* *Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota*. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino, 104–125.
- Yin, Robert K. (2006)* *Fallstudier: design och genomförande*. Malmö: Liber.
- Yin, Robert K. (2003)* *Case study research: Design and methods* 3rd ed. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.

Muut lähteet

PelastakaaLapset (2019) Sporttikummit. Saatavilla

<https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/tukihenkilot/sporttikummit/> Haettu 15.8.2019.

YLE 5.2.2014: Tukiperhe antaa mahdollisuuden hengähtää.

<https://yle.fi/uutiset/3-7070245>

YLE 29.7.2015: Helsingissä liian vähän tukiperheitä - Lapset joutuvat jonon jatkoksi. <https://yle.fi/uutiset/3-8189884>

LIITTEET

Liite 1

Haastattelurunko / tukiperhe

KONTEKSTI ja TOIMIJAT

Elämäntilanne nyt

Läheissuhteet (perheen jäsenet), muut ihmissuhteet (työ, naapurit), keitä muita ihmisiä tukilapset tapaavat?

Miten kuvailisitte asuinympäristöä?

Käsitys siitä, mihin tukiperhetoiminta perustuu? Mikä on toiminnan tavoite

Mikä on sen tehtävä lastensuojelussa?

Jos mietitte tukiperhetoiminnan merkitystä ja tavoitetta perheelle, jonka tukiperhe olette, niin mikä on toiminnan tavoite teidän mielestä?

Entä sosiaalityöntekijän käsitys tukiperhetuesta ja sen tavoitteesta perheelle?

Äidin käsitys/tavoite?

Lasten käsitys/tavoite?

Mikä on sosiaalityöntekijän rooli tukiperheasiassa?

TOIMINTA (interventions),

Miten kuvaisitte tukisuhteen kulkua? Miten tukisuhde alkoi?

Millaista tekemistä/toimintaa siihen liittyi?

Kuinka tiheät käynnit, kuinka pitkä tukisuhde, muutokset

Millaisista asioista viikonloppu rakentuu?

perjantai aikuisen -lapsen toiminta/yhteinen toiminta

lauantai

sunnuntai

Avainhetkiä? Avainmuistoja?

Millaiset asiat ovat lapsille tärkeitä?

Miten kuvaisitte suhdettanne lapsiin?

Millaisiin asioihin lapset ovat reagoineet/kiinnittäneet huomiota?

Millaisia toiveita lapsilla on ollut viikonloppujen sisällön suhteen?

Miten kuvaisitte yöpymisen merkitystä?

Vanhemman toiminta

Mikä on käsityksenne tukiviikonlopun merkityksestä vanhemmalle?

Miten kuvaisit omaa toimintaanne suhteessa vanhempaan? puhelin, tapaaminen, kyläily...

Miten olette pitäneet yhteyttä?

Avainhetkiä/avainmuistoja

Miten kuvaisit vanhemman toimintaa suhteessa teihin?

VAIKUTUKSET/MUUTOKSET ja MEKANISMIT

Mikä on mielestänne ollut välitapaamisten/arviointipalaverien merkitys? Kuinka usein?

Mikä on ollut koordinaattorin yhteydenpidon merkitys?

Millaisia muutoksia teidän näkemyksenne mukaan on lasten ja vanhemman elämässä tapahtunut tukiperhetuen aikana?

Mikä on saanut muutoksen aikaan?

Muiden tukitoimien merkitys ja vaikutus?

Vaikutukset

- vanhemman jaksaminen (fyysinen/psykkinen)
- suhtautuminen lapseen
- vanhemman itsetunto/lapsen itsetunto
- vanhemmuus/vanhemmuuden kokeminen/vahvistuminen/heikentyminen
- parisuhde
- suhde lapsen toiseen vanhempaan
- kodin hoitaminen
- verkostossa tapahtuneet muutokset/ihmissuhteet
- harrastuksen aloittaminen
- oppiminen

Vaikutukset lapsi:

- lapsen arki/arjen sujuminen
- sosiaaliset suhteet
- sosiaaliset taidot
- tunne-elämä/tunteiden ilmaisu
- lapsen itsetunto
- lapsen toimijuus (muutokset)
- harrastukset

Miten tukisuhde päättyy/jatkuu?

Tukiperheenä olemisen merkitys itselle?

Mitkä asiat ovat mietityttäneet tukiperhesuhteen aikana?

Mikä on tuntunut vaikealta?

Mikä on ollut helppoa?

Mitä haluaisit sanoa sellaiselle perheelle/vanhemmalle, joka hakee tukiperhettä?

Entä sellaiselle, joka haluaisi ryhtyä tukiperheeksi?

Palaute haastattelusta

Liite 2

Haastattelurunko / vanhemmat

KONTEKSTI ja TOIMIJAT

Elämäntilanne tukiperhetuen alkaessa/sitä haettaessa

Elämäntilanne nyt

Läheissuhteet (perheen jäsenet)

Muut ihmissuhteet (työ, naapurit)

Tukiperhe

Käsitys siitä mihin tukiperhetoiminta perustuu,

mikä on sen tehtävä lastensuojelussa

mikä on ollut sosiaalityöntekijäsi käsitys tukiperhetuesta teidän perheelle?

mikä on sosiaalityöntekijän rooli tukiperheasiassa?

Käsitys toiminnan tavoitteista – mikä on toiminnan tavoite yleensä?

oman perheen kohdalla? lapsen? vanhemman? tavoitteiden tarpeellisuus?

Millainen tukiperhe? Käsitys tukiperheen elämäntilanteesta/kontekstista/ympäristöstä

Kuinka tiheät käynnit, kuinka pitkä tukisuhde, muutokset

Muut toimijat, jotka kytkeytyvät tukiperhesuhteeseen

TOIMINTA (interventions), millaisista asioista tukiperhetuki rakentuu? mikä vaikutus erilaisilla asioilla on ollut?

tukiperhesuhteen aloittaminen – millaista tekemistä/toimintaa siihen liittyi

tukiperheeseen lähteminen

tukiperheessä oleminen

tukiperheestä kotiin tuleminen

Avainhetkiä? Avainmuistoja?

Lapsen toiminta + vaikutus

mitä lapsi on tehnyt/suhtautunut

miten lapsi on toiminut **lähtiessään** tukiperheeseen, miten toiminta muuttunut

miten lapsi on toiminut **ollessaan** tukiperheestä, mitä konkreettisesti tehnyt, miten toiminta on muuttunut, miten/mitä kautta käsitys on syntynyt, yöpymisen merkitys

miten lapsi on toiminut **tullessaan** tukiperheestä, miten muuttunut

Vanhemman oma toiminta + vaikutus

Kuvaa tyypillistä viikonloppua omasta näkökulmastasi, viikonlopun merkitys vanhemmalle

Mitä olet itse tehnyt lapsen ollessa tukiperheessä?

Miten kuvaisit omaa toimintaa suhteessa tukiperheeseen? puhelin, tapaaminen, kyläily...

Miten kuvaisit omaa toimintaasi suhteessa lapseen?

Tukiperheen toiminta + vaikutus

Miten kuvaisit tukiperheen toimimista?

Mitä tukiperhe on tehnyt lapsen kanssa? mitä tarjonnut

Miten tukiperhe on toiminut lapsen kanssa?

Mikä vaikutus tekemisellä/toiminnalla on ollut lapseen?

Miten tukiperhe on toiminut sinun kanssasi? mitä tarjonnut, mitä olet saanut tukiperheeltä

Mikä vaikutus tekemisellä/toiminnalla on ollut sinuun vanhempana?

Sosiaalityöntekijän/lastensuojelun toiminta/muut tukitoimet: mitä tehneet - vaikutus

Muiden toimijoiden toiminta: mitä tehneet/muut tukitoimet - vaikutus

VAIKUTUKSET/MUUTOKSET ja MEKANISMIT

välitapaamisten/arviointipalaverien määrä ja merkitys
koordinaattorin yhteydenpito ja merkitys

Millaisia muutoksia elämässä on tapahtunut tukiperhetuen aikana?

Millaisia reaktioita itsessä on herännyt tukiperhetuen/tukiperhesuhteen aikana?

Millaisia vaikutuksia tuella on ollut? /mitä tukisuhde on antanut?

Vanhempaan?

Lapseen?

Koko perheeseen?

Vaikutukset

- oma jaksaminen (fyysinen/psykkinen)
- suhtautuminen lapseen
- itsetunto
- vanhemmuus/vanhemmuuden kokeminen/vahvistuminen/heikentyminen
- parisuhde
- suhde lapsen toiseen vanhempaan
- kodin hoitaminen
- raha-asiat
- verkostossa tapahtuneet muutokset/ihmissuhteet
- harrastuksen aloittaminen
- oppiminen

Vaikutukset lapsi:

- lapsen arki/arjen sujuminen
- sosiaaliset suhteet
- sosiaaliset taidot
- tunne-elämä/tunteiden ilmaisu
- lapsen itsetunto
- lapsen toimijuus (muutokset)
- harrastukset

Mikä on saanut muutoksen aikaan?

Muiden tukitoimien merkitys ja vaikutus?

Mikä on ollut keskeistä?

Mitä tukisuhteen jälkeen?

Miten tukisuhde päättyi?

Mitkä asiat ovat mietityttäneet tukiperhesuhteen aikana?

Mikä on tuntunut vaikealta? Mikä on ollut helppoa

Mitä haluaisit sanoa sellaiselle perheelle/vanhemmalle, joka hakee tukiperhettä?

Entä sellaiselle, joka haluaisi ryhtyä tukiperheeksi?

Palaute haastattelusta

Liite 3

Hyvä lastensuojelun tiimi,

Kirjoitan teille kertoakseni lyhyesti, millaista tutkimusta olen tekemässä ja mihin osioon lastensuojelutiimin kokemuksi erityisesti tarvitaan. Toivon myös, että kirje virittää teitä yhteisiin tapaamisiimme. Meillä on sovittuna kolme yhteistä ryhmähaastattelujankohtaa: *ti 29.3 klo 9-11, ti 12.4 klo 9-11 ja 19.4 klo 9-11*. Jokaiselle haastattelulla on oma teema, mutta jotka kaikki linkitvät yhteen (esittelen teemat kohdassa 2).

Arvostan suuresti sitä, että kaikkien työpaineiden alla käytätte työaikaanne tutkimuksen osallistumiseen. Toivon, että tutkimukseen osallistuminen ja aikanaan valmis tutkimus tarjoaa teille uusia ajatuksia ja mahdollisuuden pysähtyä hetkeksi refleктоimaan yhtä työnne osa-aluetta.

1. Tutkimuksen esittely

Tutkimuksen tämän hetkinen työotsikko on: Tukiperhe lastensuojelun avohuollon interventiona – ohjelmateoria ja vaikutukset. Lähestyn tutkimuksessa tukiperhetoimintaa interventiona ja kiinnostukseni kohdistuu siihen, millaisia vaikutuksia tukiperhetuella on lapsen ja vanhempien elämään ja miten nämä vaikutukset syntyvät. Keskeinen lähtökohta tutkittaessa interventioita ja niiden vaikutuksia on toiminnan taustalla vaikuttavan ohjelmateorian tavoittaminen. Tukiperhetoiminnan osalta ohjelmateoria on tällä hetkellä olemassa implisiittisesti, hiljaisena tietona, mikä hankaloittaa tuen vaikutusten tutkimista. Interventiota kuvaavan ohjelmateorian jäsentäminen on siten tutkimuksen ensimmäinen lähtökohta. Tutkimuksen toisena lähtökohtana on intervention asiakasvaikutusten tavoittaminen sekä tukiperheessä käyvän lapsen että lapsen vanhempien näkökulmasta ja sen kuvaaminen, miten vaikutukset syntyvät.

Tutkimus toteutetaan tapaustutkimuksena X kaupungin tukiperhetoiminnasta. Tutkimuskysymykset ovat: 1) millaisiin oletuksiin toiminta perustuu (ohjelmateoria) 2) millaisia vaikutuksia tukiperhetoiminnalla on ja 3) mitkä ovat keskeiset vaikutuksia selittävät konteksti- ja mekanismitekijät. Etenen tutkimuksessa paikallisen teorian ja kontekstin jäsentämisen ja vaikutusten tavoittamisen kautta kokonaisvaltaiseen näkemykseen siitä, mitkä ovat keskeiset tukiperhetoimintaa interventiona kuvaavat tekijät. Väitöstutkimuksen tavoitteena on toisin sanoen tuottaa tietoa tukiperheestä lastensuojelun avohuollon tukitoimena: miten ja miksi tukiperhe interventiona toimii, miten se vaikuttaa lapsen ja perheen tilanteeseen ja missä tilanteessa sen käyttö on erityisen perusteltua.

Tutkimuksen toteuttaminen muodostuu kahdesta osatutkimuksesta. Ensimmäisessä osatutkimuksessa jäsennetään toimintaa kuvaava ohjelmateoria, mitä varten kerätään haastattelu- ja dokumenttiaineisto. Haastatteluaineisto muodostuu lastensuojelun sosiaalityön tiimin työntekijöille (3 haastattelua), esimiehille (1 haastattelu) ja tukiperheille (1 haastattelu) tehtävistä fokusryhmähaastatteluista. Dokumenttiaineisto koostuu tukiperheessä käyvien lasten vanhempien täyttämistä hakemuksista ja tukiperhekoulutuksen materiaaleista, lehtijutuista ja aiemmista tutkimuksista.

Toisessa osatutkimuksessa (1/2012-12/2013) tutkitaan tukiperhetoiminnan asiakasvaikutuksia tapauskohtaisesti. Osatutkimuksessa seurataan yhteensä 10 jo käynnissä olevaa ja vuonna 2011 alkavaa tukiperheasiakkuutta kahden vuoden ajan. Kukin tutkimukseen osallistuva tukiperheessä käyvä lapsi, lapsen vanhempi ja tukiperhe haastatellaan kahdesti. Lisäksi lapsen vanhempi ja tukiperhe dokumentoivat havaintojaan tuen sisällöstä ja sen vaikutuksista. Mahdollisuuksien mukaan havainnoin tämän lisäksi työntekijän, asiakasperheen ja tukiperheen yhteisiä tapaamisia, joissa arvioidaan tuen vaikutuksia ja tuen jatkamista. Tapauskohtaista seuranta-asetelmaa täydentää tilastollinen tarkastelu, jonka otanta kattaa kaikki tukiperheen vuosina 2009-2010 saaneet lapset. Lasten tilannetta tarkastellaan kahteen otteeseen (2011, 2012) tilastoimalla,

kuinka moni lapsista käy edelleen tukiperheessä, kuinka moni on sijoitettu tai huostaanotettu ja kuinka monen kohdalla asiakkuus on päättynyt.

2. Lastensuojelutiimin osallistuminen tutkimukseen

Tukiperhetoiminnan ohjelmateoria tiivistää tukiperhetoiminnan keskeiset oletukset ja aiemmin implisiittisenä vaikuttaneen teorian siitä, mitä toiminnalla tavoitellaan ja miten tavoitteet voidaan saavuttaa. Se on tutkimuksen tuloksena syntynyt konstruktio siitä, mistä tukitoimessa on kyse.

Tarvitsen teidän apuunne erityisesti ensimmäisen osatutkimuksen toteuttamiseksi ja tukiperhetoiminnan ohjelmateorian jäsentämiseksi. Ohjelmateorian muodostamisella on tutkimuksessani kolme eri tehtävää. Ensinnäkin se auttaa hahmottamaan ja tiivistämään, mitä tukiperhetoiminnalla avoimuuden tukitoimena tavoitellaan, miksi sitä käytetään tukitoimena, miten toimintaa toteutetaan ja miten toiminnan aikaansaamia vaikutuksia voidaan alustavasti selittää. Toiseksi ohjelmateoria voi itsessään auttaa avaamaan niin asiakkaille kuin tukiperheille sitä, miten tukiperhetoiminta interventiona toimii ja mitä sillä tavoitellaan. Kolmanneksi se suuntaa toisessa osatutkimuksessa tapahtuvaa tapauskohtaista aineistonkeruuta

Kuvaan seuraavaksi lyhyesti, mitä ohjelmateorialla käsitteenä ymmärretään:

Yksinkertaisimmillaan ohjelmateoriassa on kyse selvistä ja tarkoista käsityksistä siitä, miksi ja miten jokin interventio vaikuttaa. Ohjelmateorian avulla selitetään, miten interventio muutetaan tuloksiksi. Se osoittaa, mikä interventiossa on tärkeää ja mitä on oleellista tutkia lähemmin (Dahler-Larsen 2005, 30; 37). Ohjelmateorian rakentamisen lähtökohta on, että se tiivistää intervention taustaoletukset eli käytännössä ne mekanismit, jotka interventio aktivoi.

“Assumptions about the chain of interventions and participant responses that lead to program outcomes.” (Weiss 1998, 335)

Consists of an explicit theory or model of how the program causes the intended or the observed outcomes. (Rogers, Petrosino, Huebner, & Hacsí 2000, 5)

A specification of what must be done to achieve desired goals, what other important impacts may also be anticipated, and how these goals and impact would be generated. (Chen, Blom & Morén 2007, 33-34)

Toisin sanoen ohjelmateoria ei ole pelkkä deskriptiivinen kuvaus interventiosta, vaan se sisältää myös selittämään pyrkivän ja kausaalisen teorian interventiosta. Tukiperhetoiminnan ohjelmateorian hahmottamiseksi sovellan Blomin ja Morénin (2007, 87) käyttämää ohjelmateorian muodostamisen mallia, jossa ohjelmateorian rakentuu seuraavasti:

1. Kuvaus, siitä mitä tukiperhetoiminnan avulla tavoitellaan
2. Kuvaus tukiperhetoiminnan sisällöstä (mitä, miten, tuen sisältö aikuisen/lapsen/lastensuojelun näkökulmasta)
3. Kuvaus, siitä miten tukiperhetoiminta vaikuttaa tulosten/muutosten aikaansaamiseen

Nämä kolme kohtaa muodostavat samalla fokusryhmähaastattelujen teemat. Fokusryhmähaastattelu metodina muodostuu yhdestä tai useammasta ryhmäkeskustelusta, jonka aikana osallistujat keskustelevalle esillä olevasta teemasta ja siihen liittyvistä kysymyksistä. Se on usein enemmän keskustelu kuin haastattelu. Toiveeni on, että tapaamisemme herättävät keskustelua tukiperhetoiminnasta edellä mainittujen teemojen ja niitä virittävien kysymysten pohjalta. Lähtökohdiana on yhteinen tiedon tuottamisprosessi, jonka avulla on mahdollista tuottaa kuvauksia tukiperhetoiminnan tavoitteista, sisällöistä, ja vaikutuksista. Tapaamisiin 29.3! Lupaam tarjota teille hyvät aamukahvit ja pientä purtavaa, jotta päästään vauhtiin! Jos teillä herää kysymyksiä jostain kohdasta, olkaa yhteydessä!

Liite 4

Väittämät

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on tukea vanhemman jaksamista.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on tarjota lapselle tavallisen perheen malli.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on vahvistaa asiakasperheen sosiaalista verkostoa.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että lapsi saa lisää luotettavia ja turvallisia ihmissuhteita.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että vanhempi saa omaa aikaa ja voimaantuu.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on luoda pysyviä ihmissuhteita lapsen elämään.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että vanhempi saa tukea lapsen kasvattamiseen.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että lapsi saa uusia virikkeitä ja uusia kokemuksia.

Liite 5

29.3.2011 Sosiaalityöntekijät/ väittämät kartalla

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on turvata lapsen kasvua ja kehitystä +

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että vanhempi saa tukea lapsen kasvattamiseen. (Jaksaminen, peili)

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on tarjota lapselle *turvallisen* perheen malli. (Arki, rytmi, ennakointi)

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että vanhempi saa omaa aikaa ja voimaantuu.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että lapsi saa lisää luotettavia ja turvallisia ihmissuhteita. (Sosiaalisten taitojen opettelu)

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on tukea vanhemman jaksamista.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on lapsen vuorovaikutus- ja tunnetaitojen vahvistaminen +

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on, että lapsi saa uusia virikkeitä ja uusia kokemuksia.

Tukiperhetoiminnan tavoitteena on vahvistaa asiakasperheen sosiaalista verkostoa.

Liite 6

Yhteenvedo viimeiseen fokusryhmäkeskusteluun

Tukiperhetoiminnan tavoitteet lastensuojelun näkökulmasta

Lastensuojeluasiakkuuden lopettaminen

Lastensuojelun tukitoimien vähentäminen perheessä

Asiakasperheen muun tuen tarpeen selkiyttäminen tukiperheestä saatavan palautteen avulla

Tukiperhetoiminnan tavoitteet -LAPSI

Tarjota lapselle turvallinen aikuissuhde

Lapsi saa turvallisia ja luotettavia ihmissuhteita

Tarjota lapselle turvallinen ja erilainen perheen malli

Turvata lapsen ikätasoinen kasvu ja kehitys (LSL) vai tukea lapsen kasvua ja kehitystä

Tarjota lapselle uusia virikkeitä

Perusturvallisuuden lisääminen lapsen elämässä

Vanhemman asettama yksilöllinen tavoite

Lapsen nimeämä tavoite

Vahvistaa lapsen vuorovaikutus- ja tunnetaitoja

Vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja

Tukiperhetoiminnan tavoitteet - VANHEMPI

Tukea vanhempaa lapsen kasvattamisessa – vanhempi saa tukea lapsen kasvattamiseen

Vanhemman jaksamisen tukeminen – tukea vanhemman jaksamista

Vanhempi saa omaa aikaa ja voimaantuu

Vahvistaa asiakasperheen verkostoa

Kysymykset:

Onko tarpeen tarkentaa jotain tavoitteista?

Onko tarpeen poistaa joku tavoitteista?

Onko tarpeen korostaa jotakin tavoitetta/tavoitteita? Miksi? Miten? Lapsi - vanhempi

Mikä on tavoitteiden turvallinen aikuissuhde/lisätä turvallisia ja luotettavia ihmissuhteita välinen ero?

Tavoite 4: Kumpaa muotoilua pidätte relevantimpana? Mikä on tämän tavoitteen suhde muihin tavoitteisiin? Miten tätä tavoitetta voisi vielä tarkentaa?

Esimiesten haastattelussa vanhempien tavoitteet asettuvat tärkeysjärjestyksessä selkeästi lapsiin kohdistuvien tavoitteiden edelle

Lapsi saa virikkeitä: Tätä väittämää ei kommentoitu muuten kuin, että se mainittiin lasta koskevia tavoitteita lueteltaessa. Miten keskeisenä/merkityksellisenä tavoitetta voidaan pitää? osuudessa virikkeiden

Voidaanko turvallisen, erilaisen, normaalin perheen mallin tarjoamista pitää yhtenä tukiperhetoiminnan tavoitteena? Vai onko kyse tuen sisällöstä – eläminen toisessa perheessä → lasten vierailuilla tukiperheessä pyritään saamaan aikaan turvallisuutta, luomaan ihmissuhteita, tuottamaan kokemus ennustettavasta arjesta ja päivärytmistä...

Onko kyse vain lapselle tarjottavasta perheen/perhe-elämän mallista vai sekä lapselle että vanhemmalle tarjottavasta mallista?

Vahvistaa asiakasperheen verkostoa – tavoitetta pidettiin sekä mahdollisena että mahdotomana, mutta päädyin esittämään sen tässä omana tavoitteena *Kysymys: Miten relevanttina pidätte tätä tavoitetta? Tuleeko se mainita omana tavoitteena ohjelmateoriassa? Tulisiko tavoitetta muotoilla jotenkin?*

Liite 7

Kirje lapselle tutkimukseen osallistumisesta

Hei!

Minun nimeni on Anu-Riina Svenlin ja olen tutkija. Olen töissä Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa. Tutkimuksen tekeminen tarkoittaa sitä, että haluaa oppia ja ymmärtää jostain asiasta lisää.

Teen tutkimusta lapsista, joilla on tukiperhe. Siksi minulle on tärkeää saada tietää, mitä lapset ajattelevat tukiperheessä käymisestä. Kun tutkimus on valmis, siitä tehdään kirja.

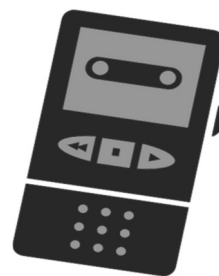
Kirjan avulla osataan paremmin kertoa muille lapsille ja aikuisille, millaista tukiperheessä on ja millaiset asiat ovat tärkeitä. Kirjassa ei kerrota keitä lapsia tutkimukseen osallistui. Annan kaikille tutkimukseen osallistuville lapsille uudet nimet, jotta kukaan tuttu tai kaveri ei voi tunnistaa sinua tai muita lapsia kirjasta.

Tutkimukseen osallistuminen tarkoittaa sitä, että ensin pyydän sinua ottamaan valokuvia ollessasi tukiperheessä seuraavan kerran. Valokuvien aiheena on sinun viikonloppusi tukiperheessä ja siihen liittyvät asiat. Sinä saat itse päättää, saanko käyttää ottamiasi valokuviasi kirjassa.

Sen jälkeen haluaisin haastella sinua ja katsoa yhdessä sinun kanssasi ottamiasi kuvia. Haastattelu tarkoittaa sitä, että kysyn sinulta kysymyksiä tukiperheessä olemisesta ja ottamistasi valokuvista. Sinä saat vastata kysymyksiin, jos haluat. Haastattelussa minulla on mukana nauhuri, jotta voin myöhemmin kuunnella, mistä puhuimme.

Saat itse päättää, haluatko osallistua tutkimukseen. Sinun ei tarvitse osallistua tutkimukseen, jos et halua. Jos jossain vaiheessa tuntuu siltä, että et halua olla mukana tutkimuksessa, voit muuttaa mieltäsi. Äitisi

on antanut suostumuksen sille, että saat osallistua tutkimukseen, jos itse haluat osallistua.

Haluan osallistua tutkimukseen.

---

allekirjoituksesi ja päivämäärä ___/___20___

Liite 8

Työntekijäaineisto

Fokusryhmä (6) ja osallistajat	Kesto	Litterointi
I Fokusryhmäkeskustelu: johtava sosiaalityöntekijä, 4 sosiaalityöntekijää, koordinaattori	89 min	33 sivua
II Fokusryhmäkeskustelu: johtava sosiaalityöntekijä, 3 sosiaalityöntekijää, koordinaattori	101 min	31 sivua
III Fokusryhmäkeskustelu: johtava sosiaalityöntekijä, 4 sosiaalityöntekijää, koordinaattori	112 min	33 sivua
I Yhteishaastattelu	90 min	45 sivua
II Yhteishaastattelu	58 min	19 sivua
IV Fokusryhmäkeskustelu: perhepalvelupäällikkö, 2 sosiaalityöntekijää, koordinaattori	107 min	34 sivua

Liite 9

Tukiperheaineisto

Haastattelut (15)	Kesto	Litterointi
Tukisuhde I: Vanhempi	99 min	34 sivua
Tukisuhde II: Vanhempi Lapsi	100 min 32 min	45 sivua 23 sivua
Tukisuhde III: Vanhempi Lapsi 1 Lapsi 2 Tukiperhe	61 min 30 min 28 min 82 min	30 sivua 15 sivua 16 sivua 57 sivua
Tukisuhde IV: Vanhempi Tukiperhe	103 min 82 min	43 sivua 49 sivua
Tukisuhde V: Vanhempi Lapsi Tukiperhe	103 min 22 min 109 min	46 sivua 11 sivua 59 sivua
Tukisuhde VI: Vanhempi Lapsi Tukiperhe	71 min 37 min 78 min	37 sivua 17 sivua 40 sivua